

ΜΗΝΙΑΙΟΣ

ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΑΝΤ. Ι. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΒΟΥΛΗΣ 1. — ΑΡΙΘ. ΤΗΛ. 24.263

ΤΕΥΧΟΣ Βον. — ΜΑΪΟΣ 1934

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΙΑ ΔΙΑΛΕΞΙΣ: Ὑπὸ Κ. Οὐράνη (ὁ Ἀχιλλεύς Παράσχος ὡς ἄνθρωπος).

ΤΡΙΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Δ. Κ. Νικολοπούλου («Σελίδες ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον ἑνὸς ὑπαλλήλου»). — Λ. Κ. Τραυλαντώνη («Τὰ μυστικά τῆς τεμπελιάς»). — Χ. Χριστοβασίλη («Ὁ Κουτσογιάννης στὰ Γιάννινα»).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ: Ποιήματα τῶν Λ. Μαβίλη, Ι. Παναγιωτοπούλου, Κ. Βάρναλη, Μ. Μαλακάση, Λ. Πορφύρα, Ρ. Φιλύρα καὶ Κ. Χατζοπούλου.

ἘΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ἜΡΓΟΝ: Τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅπως τὰ ἀπηγόρευσε στὸν Τερτσέτη (μὲ πρόλογον τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Βέη).

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

ἘΝΑ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ: Λ. Ἀνδρέϊεφ («Τὸ Κόκκινον Γέλιον»).

ἘΝΑ ΔΙΗΓΗΜΑ: Ἀρθ. Γκομπινώ («Οἱ ἐρωτευμένοι τοῦ Καν-δοχάρ»).

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΗ ὙΛΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ
ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Ο ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ * * * * *

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑΪΚΗΝ ΛΕΣΧΗΝ

Υπάρχουν δύο φυσιογνωμίες του Παράσχου. Ἡ φυσιογνωμία, τὴν ὁποία ἐξωγράφησε ὁ ἴδιος στὰ ποιήματά του, καὶ ἡ φυσιογνωμία, τὴν ὁποία σχηματίζουν τὰ γνωστά μας ἀπὸ τὴ ζωὴ του σποικίαι: τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἀνέκδοτα. Οἱ δύο αὐτὲς φυσιογνωμίες εἶναι διαφορῆς μεταξὺ τους. Δὲν παραλλάσσουν ἀπλῶς, ἢ πρώτη δὲν εἶναι μία ἀπλὴ ἐξειδανίκευσις τῆς δευτέρας: εἶναι δύο φυσιογνωμίες ἐντελῶς ἀσχετῆς, τόσο δὲ μάλιστα ἀνόμοιες ὥστε εἶναι ἀδύνατο, ὁποῖος παραβάλλει τὴν μίαν μὲ τὴν ἄλλη, νὰ μὴν αἰσθανθῆ τὴν ἐκπληξί ἐκείνη, ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα χαμόγελο... εἰρωνίας. Ὡς τόσο, ὅ,τι σώζει τὸν Παράσχο ἀπὸ τὸ γελοῖον εἶναι ὅτι παρὰ τὴν ἐξωραϊκεύσιν τὴν ὁποία ἐπεχείρησε, ἐκείνη ποὺ ἀρέσει περισσότερο, ἐκείνη ποὺ εἶναι συμπαθητικώτερη εἶναι ἡ πραγματικὴ τοῦ φυσιογνωμία: ἡ «πεζὴ» καὶ ὄχι ἡ ποιητικὴ...

Τὸ πορτραῖτο τοῦ Παράσχου, ὅπως τὸ σχεδιάζουν τὰ ποιήματά του, εἶναι τὸ πορτραῖτο ἑνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος συνδυάζει —οὔτε λίγο, οὔτε πολὺ— τὴ μορφή τοῦ Δῶν Ζουάν, τὴν ψυχὴ ἑνὸς Ἀμλέτου καὶ ἓνα «βυρωνισμὸν» μεγαλύτερον καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἀκόμα τοῦ... Βύρωνος. Μᾶς παρουσιάζεται ὡς ἓνας ἀνθρώπος, στὶς φλέβες τοῦ ὁποῖου κυλάει ἓνα κουρασμένον «γαλάζιο» αἷμα, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔζησε μίαν ἔντονον, περιπετειώδη καὶ ἐκδοτον ζωὴν, ἀφοῦ ἐγνώρισε μεγάλα πάθη καὶ μεγάλας πικρίας, ἀφοῦ ἀγάπησε καὶ ἀγαπήθηκε τόσο ἀπὸ «λορέττας» ὅσον καὶ ἀπὸ ἰδανικὰ πλάσματα, καταγόμενα «ἐκ γονέων εὐγενῶν», τῶρα πλέον νοιώθει τὴ γεύσι τῆς ζωῆς σὰν στάχτη στὰ

χειλία του και αποστρέφει από αυτήν τὸ πρόσωπό του. "Άλλοι «ἄς δρέπουν εὐδαίμονας ναρκίσσους εἰς τοῦ Μαΐου τοὺς φαιδροὺς κι' εὐώδεις παραδείσους», ἄλλοι ἄς ὀρέγονται κρουστὲς και ροδαλὲς παρθένους, ἄλλοι ἄς ἀναζητοῦν τὴν ζωὴν και ἄς τείνουν λαίμαργα χεῖλη πρὸς τὸ μεθυστικό της κύπελλο. . . Αὐτὸς δὲν αἰσθάνεται πλέον παρὰ τὸ βάρος της — ἀφόρητο και ἔπαχθές. Φεύγων τοὺς ἀνθρώπους και τὴν ζωὴν, περιφέρεται τὶς νύχτες εἰς τὶς ἔρημιες, περιτυλιγμένος σ' ἓνα ποδήρη μελανὸ μανδύα, με πρόσωπο χλωμό, με ἔκφρασι πονεμένη, ζητῶν ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τὸν ἀπαλλάξη ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ζωῆς:

Ἦ, Πλάστα μου, ἀπηύδησα εἰς τὴν ὀδοπορίαν
δὲν ἔχω πλέον ὄναμι, δὲν ἔχω βακτηρίαν,
και εἰς τοῦ βίου τὸν σταυρὸν κατέκλινα ἐν θλίψει.
Ἄνεθην εἰς τὸν Γολγοθᾶν ἐπάνω εὐπειθής
δὲν ἔχουν ἄλλην κορυφὴν τὰ θλιβερά του ὕψη,
κι' ἔχω δικαίωμα κι' ἐγὼ τοῦ τάφου, σταυρωθεὶς. . .

Οἱ ἀγαπημένοι του, οἱ μοναδικοί του περίπατοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ φέρνουν πρὸς τὰ νεκροταφεῖα. Μόνος νοσταλγικός ρεμβασμός του εἶναι ὁ θάνατος:

Ἦ, θύρα τοῦ νεκροταφείου
κι' ἐγὼ ὡς φύλλον ναυαγίου
ἔρχομαι μέχρι σοῦ ζητῶν
τὴν ἀμοιβὴν τσοῦτων πόνων,
τὸν ὕπνον τοῦ μνημείου μόνον
και λήθην χρόνων μισητῶν. . .

Ἄπαγγελόμενα παντοῦ, καλλιγραφούμενα στὰ «Λευκώματα» τῶν κυριῶν και τῶν δεσποινίδων, τραγουδούμενα ἀπὸ καλλιφῶνους κανταδόρους τὶς νύχτες, τὰ ποιήματα αὐτὰ τοῦ στόνου και τῆς ἀπαυδήσεως συνεκίνουν μέχρι δακρῶν τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του και πολλές ἦσαν οἱ ρωμαντικὲς ἐκεῖνες νέες, οἱ ὁποῖες, γιὰ νὰ μοιάσουν τὸ γυναικεῖο ἰδεώδες τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἔγραφε ὅτι τὴν ἔρωμένη του:

ἄχρᾶν τὴν θέλω και λευκὴν ὡς νεκρικὴν σινδόνα
με εἴχοσι φθινόπωρα και ἀνοιξιν καμμιαν,
μ' ὀλίγον σῶμα, — ἀνεμον σχεδόν, — ὀλίγην κόριν. . .

Ἐπιναν συστηματικὰ ἀφθονο ζουμί λεμονιῶν γιὰ νὰ ἀδυνατίσουν. . .

□□□

Στὴν πραγματικότητα ὅμως, ὁ Παράσχος οὔτε κουρασμένο γαλάζιο αἷμα εἶχε, οὔτε φθισικὲς ἀγασποῦσε, οὔτε τὰ νεκροταφεῖα ἐπεσκέπτετο, οὔτε τὸν θάνατο ποθοῦσε. Γυιὸς ἐνὸς ἀσημάν-

του και φτωχοῦ ἀγωνιστοῦ τοῦ 21, τοῦ Παράσχου Νασάκη, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐτρόμαζε, λένε, τοὺς Τούρκους με τὴ στεντόρεια φωνή του, κι' ὁ ὁποῖος, μετὰ τὸν ἀγῶνα, ἐχρησιμοποίησε τὴ φωνὴ αὐτὴ ὡς ἐπάγγελμα, —διορισθεὶς στὰς Ἀθήνας τοῦ Ὀθωνος δημόσιος τελάλης,— ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος εἶχε στὶς φλέβες του ἓνα πληθεῖο αἷμα, θερμὸ και ὑγιές, ἡ κράσι του ἦταν δυνατὴ, ἡ φωνὴ του εἶχε τὴν πατρικὴ ἠχηρότητα, γενικὰ δὲ ἡ μορφή του, ἡ στολισμένη με ἓνα ὑπογένειο ἐνθυμίζον τὸν Ναπολέοντα τὸν Γ', και τὸ ἀρειμάνιο παράστημά του τοῦ ἔδιναν ὕφος στρατιωτικὸ μᾶλλον παρὰ ποιητοῦ — και μάλιστα ποιητοῦ τῶ ντάφων. . . "Ὅχι δὲ μόνο ἔφερνε ἀνέτως στοὺς στιβαροὺς του ὤμους τὸ. . . φορτίον τῆς ζωῆς, ἀλλὰ και κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἀσθενείας του, ποὺ ἔμελλε νὰ τὸν φέρη στὸν τάφο σὲ ἡλικία 58 χρόνων, ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς ποὺ ἐκαλοῦσε τόσο σπαραχτικὰ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ τὸ θάνατο, ἔδειξε ἀπείρως μεγαλύτερο σπαραγμὸ ὅταν ἔνοιωσε ὅτι θὰ τὸν ἄφηνε ἡ ζωὴ. Ἰκέτευε με δάκρυα και με ἐπικλήσεις γυναικας ἡ παιδιοῦ, τὸν γιατρὸ ποὺ τὸν περιποιεῖτο νὰ κάνη ὅ,τι μπορεῖ γιὰ νὰ τὸν διατηρήσῃ στὴ ζωὴ, κι' ὅταν ἡ γυναίκα του, θέλοντας νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος, τὸν ἐβεβαίωσε ὅτι θὰ ζοῦσε ὀγδόντα χρόνια, βρῆκε πῶς ἦταν λίγα και τῆς παρετήρησε:

—Ὀγδόντα μόνο; Ἐκατὸ εἶπέ, Κλειώ μου. Ἐκατό. Ἦ μᾶλλον ἑκατὸν ἐξῆντα!

Γιὰ νὰ προσέχη αὐτὴ τὴ ζωὴ —τὴν ἐπάρατη κατὰ τὰ ποιήματά του, ἀλλὰ πολὺτιμη στὴν πραγματικότητα— ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος ὄχι μόνο δὲν περιφέρετο τὶς νύχτες τοῦ χειμῶνα στὰ νεκροταφεῖα, ἔχοντας ριγμένο ἐπάνω του ἓνα ρωμαντικὸ μανδύα, ἀλλὰ και ἦταν ὁ μόνος Ἀθηναῖος τῆς ἐποχῆς του, ὁ ὁποῖος τὸν χειμῶνα ἔβγαине ντυμένος με βαρῦτατη, σιβηρικὴ γούνα — τὴν ὁποῖα ἔχει φέρει ἀπὸ τὴ Ρωσία, ὅπου ἐχρημάτισε κάποιον φεγγάρι πρόξενος. Ἄν δὲ ἦταν τακτικὸς στὶς στήλες τοῦ Ὀλυμπίου Διός, δὲν ἦταν γιὰ ν' ἀτενίξῃ τὸ νεκροταφεῖο, ὅπως ἔγραφε:

Ἐκ τῶν στηλῶν τοῦ Ὀλυμπίου
τὴν θύραν τοῦ κοιμητηρίου
ὡς γενεθλίαν βλέπω γῆν.
Πῶς τὴν καρδίαν μου ἐλκεῖ
ἡ θύρα του, ἦτις δὲν κλεῖται
ποτέ, και νύκτα και ἀγῆν!

ἀλλὰ, ἀπλούστατα, γιὰ νὰ κάθεται σ' ἓνα ἐκεῖ ἐξοχικὸ καφενεδάκι, νὰ πίνῃ με δυνατὰ ρουφητὰ τὸν «ἐρατεινὸ» του, ὅπως ἔλεγε τὸν καφέ, και στρέφοντας τὰ νῶτα πρὸς τὸ μακρυνὸ νεκροταφεῖο, νὰ συζητῇ εὐθύμως με τὴν παρέα του και νὰ κυττάξῃ τοὺς περιπατητὲς τῆς γωνίας ἐκείνης τῶν Ἀθηνῶν. . .

Ὁ χειμωνιάτικος ἀνεμος, τὰ μαραμμένα φύλλα τοῦ φθινοπώρου, τὸ φεγγάρι ποὺ χύνει τὸ χλωμὸ φῶς του πάνω σὲ ταφὸ-

πετρες, — όλα αυτά που τόσο συχνά επανέρχονται στα ποιήματά του, ελάχιστα τον συγκινοῦσαν στην πραγματικότητα. Ἀγαπούσε τις λιακάδες, στο καφενείο «Ὠραία Ἑλλάς» ὅπου ἐσύχναζε, ἀπέφευγε νὰ κάθεται σὲ ρεύματα, ὅσο δὲ γιὰ τὸ φεγγάρι, ἕνα βράδυ καλοκαιριοῦ, πού κάποιος φίλος του τὸν προέτρεπε νὰ τὸ θαυμάσῃ τῆ στιγμῆ πού πρόβαλλε, ὄλοσπρόγγυλο, πάνω ἀπὸ τὸν Ὑμηττό, ὁ Παράσχος τοῦ ἀπάντησε μ' ἕνα ἀνασήκωμα τῶν ὠμων του:

Τόσα χρόνια τὸ θαυμάζουμε καὶ προκοπὴ δὲν εἶδαμε!...

Ἡ ἴδια ἀντίφασις χαρακτηρίζει τὸν ἐρωτικὸ ποιητὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Στὰ ποιήματά του ὁ Παράσχος αὐτοπαρουσιάζεται, ὅπως εἶπα, ὡς ἕνας Δὸν Ζουάν, ὡς ἕνας ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρὸ παιδί —γιὰ νὰ μὴν πῶ ἀπὸ τὴν κούνια του ἀκόμα— ἀγαπούσε καὶ ἀνταγαπάτο:

*Ἦμιον παιδίον ἔμπλεον ἐρωτικῶν λαιλάπων,
καρδίαν εἶχον πρώϊμον.....*

μᾶς βεβαιώνει αὐταρέσκως. Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ποιήματά του τὸν βλέπομε ν' ἀνοίγῃ μία ἡμέρα τὸ συρτάρι του, νὰ βγάξῃ ἀπὸ μέσα ἀναρίθμητα ἐρωτικὰ σουβενίρ — ξεθωριασμένα γράμματα, ξανθοὺς ἢ καστανοὺς βοστρύχους, φωτογραφίες, μαραμένα λουλούδια, χρυσοὺς σταυροὺς, μεταξωτὲς κορδέλλες καὶ «χειρόκτια» — (ὅπως οἱ θαυματοποιοὶ βγάζουν ἀδιάκοπα πολύχρωμες καρδέλλες ἀπὸ τὸ στόμα τους), καὶ ν' ἀναπολῆ μία πρὸς μία τις γυναῖκες πού τὸν τὰ χάρισαν. Οἱ γυναῖκες αὐτὲς εἶναι πλῆθος — ἀλλὰ ὅλες ἔχουν μεταξύ τους τὸ κοινὸ ὅτι ἦσαν πλάσματα αἰθέρια, πονεμένα ἢ μαραινόμενα ἀπὸ ρωμαντικὲς νόσους καὶ ὅτι ὅλα τὸν ἀγάπησαν «ἐμμανῶς» καὶ μέχρι τοῦ σημείου νὰ πεθαίνουν ἀπὸ πόνου ὅταν ἐγκατελείφθησαν ἀπ' αὐτόν. Μᾶς μιλάει γιὰ μιὰ Λυδία, ἢ ὁποία:

ἦτο κυρὴ καὶ πελιδὴ ἀπὸ χρονίαν νόσον»,

γιὰ μιὰ Ἐριέττα, ἢ ὁποία:

ἀγγελικῶς ἀπέθνηκε εἰς τῆς ζωῆς τὴν θρόσον»,

γιὰ μιὰ Θηρεσία, ἢ ὁποία ἦταν:

Ἐξ ἡμισείας ἄγγελος, ἐξ ἡμισείας φάσμα»,

γιὰ μιὰ Ἐλένη, ἢ ὁποία:

ἦτο δόνης Παρθενῶν, τοῦ ἄλγους τελειότης»,

γιὰ μιὰ Αἰκατερίνη, γιὰ μιὰ Παυλίνα, τέλος, τῆς ὁποίας τὸ θάνατο — τὸ θάνατο ἀπὸ τὸν πόνου πού τὴν ἐγκατέλειψε— ὁ Παράσχος μᾶς λέει ὅτι τὸν ἐπληροφόρηθη ὡς ἐξῆς: Βρισκόταν μιὰ νύχτα σ' ἕνα ἐξοχικὸ κέντρο:

*— μὲ κόψους ναυτίας
καὶ ἔπινε τὴν φλογερὰν τοῦ καμπανίτου θρόσον
καὶ ἔφαλλε ἐρωτικὰς τοῦ Βέρδη μελωδίας,*

ὅτε, βγαίνοντας μιὰ στιγμῆ ἔξω ἀπὸ τὸ κέντρο γιὰ νὰ ξεζαλισθῆ στὸν καθαρὸ ἀέρα ἀπὸ τὴ ζάλη τοῦ «καμπανίτου», εὐρέθηκε... ἐγγὺς μνημείων, σκύβοντας δὲ ἐπάνω σ' ἕνα ἀπὸ αὐτὰ:

*«εἰς τῆς σελήνης τὴν ὠχρὰν καὶ τρέμουσαν ἀκτίνα
ἀνέγνω εἰς τὸ μάρμαρον τοῦ μνήματος: ΠΑΥΛΑΪΝΑ...»*

Ἀρκεῖ, νομίζω, καὶ μόνη ἡ ἀπαρίθμησις τῶν ὀνομάτων αὐτῶν —ὄλων, ὅπως θὰ παρετηρήσατε ξενικῶν— γιὰ νὰ καταλάβετε ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ αἰθέρια, τὰ ὀσσιάνεια πλάσματα δὲν εἶνε τίποτα ἄλλο παρὰ γέννημα τῆς φαντασίας του —μιᾶς ρωμαντικῆς φαντασίας θρεμένης μὲ μεταφράσεις αἰσθηματικῶν καὶ περιπετειωδῶν γαλλικῶν μυθιστορημάτων, τὰ ὁποῖα, ἄλλως τε, ὑπῆρξαν καὶ ἡ μόνη πνευματικὴ τροφή τοῦ Παράσχου, μαζί μὲ τὸν Οὐγκώ, (τὸν «θεῖον Οὐγον» ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσε). Λυδίες, Θηρεσίας καὶ Ἐριέττες δὲν ἔτρεχαν τότε στοὺς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν... ἐὰν ὑποτεθῆ ὅτι τοὺς τρέχουν σήμερα. Ἀλλὰ καὶ ἂν μπορούσαμε ἐν ἀνάγκη, καὶ μὲ πολὺ μεγάλη συγκατάβασι, νὰ καταπιῶμε αὐτὲς τις φαντασιοπληξίες, εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατο νὰ καταπιῶμε καὶ τὰ... μνημεῖα τῶν τελευταίων στίχων πού σὰς ἀνέφερα: τὰ μνημεῖα αὐτὰ τὰ σπαρμένα στὸν περίβολο ἐνὸς... ἐξοχικοῦ κέντρου, σὰν νὰ ἦταν μαρούλια! Οὔτε στὸ πιὸ ἄθλιο μελόδραμα δὲν θὰ μᾶς ἐσέρβιραν παρόμοια σκηνή, γενικῶς δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε γιὰ ὅλα αὐτὰ, πού ὁ Παράσχος μᾶς παρουσιάζει φιλαρέσκως ὡς γεγονότα τῆς ζωῆς του, ἕνα στίχο τοῦ ἰδίου, δίνοντάς του μόνον μιὰν ἄλλη ἐννοία — ἐκείνη πού τῆς ἀξίζει:

«Παρέλθωμεν, παρέλθωμεν πρὸ τούτων τῶν εἰκόνων...»

Παρέλθωμεν — γιὰ νὰ δοῦμε τὴν πραγματικότητα. Ἡ πραγματικότης μᾶς δείχνει τὸν τρομερὸ αὐτὸν Δὸν Ζουάν ὡς ἕνα ἥσυχον νεό, ὡς ἕνα φρόνιμο, ἀργότερα, νοικοκύρη στὸ κεφάλαιο τοῦ ἐρωτος. Ὅχι ὅτι ὁ Παράσχος δὲν ἦταν ἄνθρωπος γιὰ νὰ προκαλέσῃ ἔρωτα. Ἦταν ἕνας ὠραίος ἄνδρας, καὶ ὑπερηφανευόταν γι' αὐτὸ μέχρι τοῦ σημείου, πού κάποτε, γιὰ νὰ ἀντικρούσῃ σὲ μιὰ συζητήσι στὴν «Ὠραία Ἑλλάδα» ἕνα ἑλληνόφωνο Ἀλβανό, ὀνόματι Κουλουριώτη καὶ ἄσχημο ἄνθρωπο, πού ὑπεστήριζε ὅτι Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες ἦταν μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ φυ-

λή, τοῦ ἔστριψε μὲ τὰ δυὸ χέρια τὸ πρόσωπο στὸν καθρέφτη τοῦ καφεναείου καὶ τοῦ εἶπε μὲ στόμφο:

—Κουλουριώτα, ἰδὲ τοὺς Ἴλβανούς!

Ἦστερα δέ, σηκώνοντας μὲ ἔπαρσι τὸ δικό του κεφάλι μπροστά του, τοῦ προσέθεσε:

—Κουλουριώτα, ἰδὲ τοὺς Ἕλληνας!

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἀνδρικής ὡμορφιάς του ὁ Παράσχος θὰ εἶχε ὡς ἓνα ἐπὶ πλέον αὐτὸ γιὰ ἐρωτικές κατακτήσεις τὴν ποιητικὴν του φήμη, ἔαν... ἔαν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη —μεταξὺ 1865 καὶ 1885— ποῦ μεσουρανοῦσε ὁ Παράσχος, τὰ ἀθηναϊκὰ ἦθη δὲν ἦταν τόσο αὐστηρά, ὥστε ν' ἀποκλείουν ἐντελῶς σχεδὸν τὶς σαρκικές ἐρωτικές σχέσεις καὶ νὰ καθιστοῦν προβληματικές καὶ αὐτὲς ἀκόμα τὶς πλατωνικές. Παντρεμένες κι' ἀνύπαντρες δὲν εἶχαν, ὅπως σήμερα, τὴν ἐλευθερίαν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὰ σπίτια τους. Αἱ ἔξοδοι τῶν ἦταν σπάνιες — καὶ πάντα αἰτιολογημένες. Ἐβγαίναν γιὰ νὰ πάν σπὴν ἐκκλησίαν, σὲ μιὰ ἐπίσκεψιν, στὰ μαγαζιά — ἀλλὰ καὶ γι' αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς λόγους συνωδεύοντο κατὰ κανόνα ἀπὸ ἓνα πατέρα, ἓνα ἀδελφὸ, τὴ μητέρα ἢ μιὰ ὑπηρέτρια. Σ' αὐτὲς ἀκόμα τὶς συναναστροφές ἦταν ἀδύνατο νὰ «ξεμοναχιάσῃ» κανεὶς μιὰ γυναίκα. Προσκαλεσμένοι καὶ προσκαλεσμένες χωρίζονταν κατὰ τὸ τουρκικὸ ἔθιμο σὲ «χαρμελίκι» καὶ σὲ «σελαμλίκι», — δηλαδὴ σ' ἄλλο δωμάτιο αὐτοὶ καὶ σ' ἄλλο ἐκεῖνες. Μόνο στοὺς χοροὺς ἐπιτρεπόταν ὁ συγχρωτισμὸς, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτοὺς, γιὰ νὰ μὴ πιάνωνται οἱ ἄνδρες κι' οἱ γυναῖκες ἀπὸ τὰ χέρια καὶ λαβαίνουν χώρα... ὑποπτα σφιζίματα, ἦταν ἀπαραίτητη ἢ χρησιμοποίησι μαντηλιῶν ἀπὸ τοὺς χορευτάς. Οἱ ἰδιαιτέρες συναντήσεις ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια, σὲ κλειστὸ ἢ καὶ σὲ ἀνοιχτὸ χωρὸ, ἦταν κάτι ποῦ ὄχι μόνο δὲν θὰ τὸ δεχόταν ποτὲ μιὰ γυναίκα, ἀλλὰ ποῦ οὔτε κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ νέος μπορούσε νὰ σκεφθῇ νὰ τὸ ζητήσῃ. Ἄν τὴν ἔβλεπαν, ἦταν ἀτιμασμένη — ὑπῆρχε δὲ ἐπὶ πλέον καὶ ὁ κίνδυνος νὰ πέσουν αὐτὴ καὶ ὁ ἐραστής τῆς, θύματα τῆς πατρικῆς ἢ ἀδελφικῆς ὀργῆς γιὰ τὴν προσβολὴ τῆς τιμῆς τους.

Ἦντὸς τοὺς ὄρους αὐτοὺς οἱ ἐρωτικές ἐκδηλώσεις τὴν ἐποχὴ ἐκείνη περιορίζοντο σὲ καντάδες, σὲ συχνοπεράσματα ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι Ἐκείνης, σὲ ἐπίμονες ματιές, ποῦ ἐρρίπτοντο κατὰ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ἢ στὸν περίπατο τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως, ὅταν ἔπαιζε ἢ μουσικῆ, σὲ ὑπονοούμενα ποῦ ἐγράφοντο στὰ λευκάματα, τὰ ὁποῖα διατηροῦσαν τότε οἱ νέες καὶ —τὸ πολὺ— σὲ ἐρωτικὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ἀνελάμβανε νὰ φέρῃ μέχρι τῆς ἐκλεκτῆς μιᾶς φίλης τῆς ἢ μιᾶς ὑπηρέτριας. Ὅλες δὲ αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις ἀπέβλεπαν εἰς τὸν γάμον — μόνον τρόπον ἀποκτήσεως μιᾶς ἀγαπημένης ὑπάρξεως...

Ὁ Παράσχος δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ κάμῃ ἐξαιρέσι — καὶ δὲν ἔκανε. Ξεύρομε ὅτι στὴ ζωὴ του, σ' ὅλη τὴ ζωὴ του, ὁ Δὸν Ζουάν αὐτὸς δὲν εἶχε παρὰ δύο μόνο πραγματικές ἐρωτικές κατακτήσεις. Ἡ μιὰ ἦταν ἡ περίφημη «Μαρία» τῶν ποιημάτων του, ἢ ὁποῖα σπὴν πραγματικότητά ὠνομάζετο Ἄμαλία—Ἄμαλία Σε-

ραφέιμ,— καὶ ἦταν ὁ ἀντίπους τοῦ ποιητικοῦ του ἰδεώδους, δηλαδή: ἀντὶ νὰ εἶναι ὠχρὰ καὶ μὲ εἴκοσι φθινόπωρα, ἦταν μιὰ νέα ψηλή, ροδαλή, γεμάτη, φέρουσα ὑπερηφάνως τὶς δεκαοκτὼ ἀνοιξίεις τῆς.

Ὁ ἔρως αὐτὸς δὲν εἶχε ἄλλες ἐκδηλώσεις ἀπὸ ἐκεῖνες, τὶς ὁποῖες σὰς ἀνέφερα ὡς τὶς μόνες δυνατὲς κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη: Οἱ σχέσεις τῶν περιορίσθησαν σ' ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν, ἂν δὲ κάποτε ἔφθασαν καὶ μέχρι μερικῶν λαθραίων συναντήσεων, οἱ συναντήσεις αὐτὲς παρέμειναν ἀθωότατες. Ἡ νέα δὲν ἄφησε ποτὲ τὸν Παράσχο οὔτε νὰ τῆς φιλήσῃ... τὸ χέρι! Ὁ ποιητὴς ἤρκειτο νὰ φιλήσῃ... τὰ «χειρόκτιά» τῆς, ποῦ τοῦ ἐχάρισε, καὶ νὰ γράφῃ μεθυσμένος ἀπὸ εὐτυχία:

Σὰς ἔχω, ζεῦγος προσφιλές τῆς φίλης μου, σὰς ἔχω!

*Ναί, εἰς ἐμὲ σὰς ἔδωκεν ἡ χεὶρ ἢ λατρευμένη
καὶ νῦν μὲ δάκρυα χαρᾶς καὶ ἡδονῆς σὰς δρέχω.*

Ἄ, πῶς! ὦ πῶς σὰς ἀγαπῶ, δυὰς ἀγαπημένη!

Τώρα νὰ θλίβω δύναμαι ἀπὸ μικρὰν ἀκόμη

τὴν χεῖρα ἣτις ἔρωμα παρθεναῖκὸν ἀφήνει!

Ἄκόμη καὶ νὰ τὴν φιλή τὸ ἄδολόν μου στόμα,

—εὐδαιμονία ἦν ποσὲ δὲν μ' ἔδωκεν ἐκεῖνη...»

Ἄλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴν τόσο ὀλιγαρκὴ εὐτυχία ἤλθαν νὰ τὴν καταστρέψουν οἱ γονεῖς τῆς νέας μόλις ἐπληροφορήθησαν τὸ «αἰσθημά» τῆς. Ὁ πατέρας τῆς... τὴν ἔσπασε στὸ ξύλο, τὴν κλείδωσε στὸ σπίτι, τὴν ὑπεχρέωσε νὰ ἐπιστρέψῃ στὸν Παράσχο τὰ γράμματα τῆς καὶ νὰ τοῦ «δώσῃ πίσω τὸ λόγο του» —παίρνοντας μὲ τὴν ἴδια εὐκαιρίαν καὶ τὸ δικό τῆς,— ἐν τέλει δὲ τὴν πάντρεψε μ' ἓνα εὐπορο νησιώτη ἔμπορο.

Αὐτὸ τὸ γράμμα ὑπονοεῖ ὁ Παράσχος ὅταν, σ' ἓνα του ποιήμα, λέγει ὅτι ἔλαβε:

«τὸν κεραυνὸν εἰς φάκελλον εὐώδη κεκλεισμένον».

στίχον, τὸν ὁποῖον σήμερα μεταχειρίζεται ὁλος ὁ κόσμος στὴν κουβέντα του.

Ἀπὸ τὸν νεανικὸ αὐτὸ — καὶ σὲ τίποτα ἔκτακτο— ἔρωτα ὁ Παράσχος ἐδημιούργησε στὰ ποιήματά του ἓνα σπαρακτικὸ δρᾶμα —τὸ δρᾶμα τῆς ζωῆς του. Μᾶς παρουσιάζεται μισογύνης, ἔσπασει σὲ κατάρες γιὰ τὴν γυναικείαν ἀσασίαν, δὲ θέλει πιά ν' ἀκούσῃ τὸ ὄνομα Μαρία:

(Νὰ μὴν τὸ δώσῃ ὁ θεός, ποτὲ νὰ μὴν τὸ δώσῃ

ψυχὴ καμμίαν τ' ὄνομα αὐτὸ ν' ἀποθεώσῃ!

Μαρία, εἶναι ὄνομα ἀλέθρου.....)

ἀργότερα ὁμως, θεωρῶν προφανῶς ὅτι δὲν ἤρμοζε σ' ἓνα Δὸν

Ζουάν, όπως αυτός, να έχη εγκαταλειφθῆ ἀπὸ μία νέα, ἀνέτρεψε τὰ γεγονότα καὶ ἐχάλκευσε ἓνα ὀλόκληρο ρωμαντικό μῦθο: ὅτι ἡ νέα, ἐκβιασθεῖσα ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς νὰ παντρευθῆ κάποιον ἄλλον, τρελλάθηκε ἀπὸ τὸν πόνο τῆς τὴν ἡμέρα ἀκριβῶς τοῦ γάμου τῆς!

Ἡδεὺτ ἐρη κατάκτησις τοῦ Παράσχου ἦταν ἐκείνη ποὺ ἐμελλε νὰ γίνῃ γυναῖκα του. Οὔτε αὐτὴ ἐπλησίαζε τὸ ποιητικό του ἰδεώδες. Ἦταν μιά χήρα εἴκοσι πέντε χρόνων, με δυὸ παιδάκια, εὐσαρκὴ καὶ γεμάτη ὑγεία (πέθανε πρόπερσι μόλις σὲ ἡλικία ὀγδόντα πέντε χρόνων), —πράγμα τὸ ὁποῖο δὲν ἐμπόδισε τὸν Παράσχο νὰ τὴν ἀγαπήσῃ «μὲ τὸν πρῶτον ἀληθινόν του ἔρωτα», ὅπως τὴν διεβεβαίωσε στὰ ποιήματά του, καὶ νὰ τῆς μείνῃ πιστὸς σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Μιά μόνο φορὰ τῆς ἔκανε ἀπιστία —καὶ γιὰ τὴν ἀπιστία αὐτὴ ὁ Παράσχος ξόδευσε ὅλες τὶς εἰσπράξεις μιᾶς περιουσίας διαλέξεων ποὺ εἶχε κάνει στὸ ἐξωτερικό — ἀλλὰ ἐδικαιολογήθη στοὺς φίλους του ποὺ τὸν ἐμέμφοντο γι' αὐτό, ὅτι ἡ γυναῖκα ἐκείνη «δὲν ἦτο γυνή, ἦτο σειρήν!». Ἐχρειάσθη, ὡς βλέπετε, μιά «σειρήν» γιὰ νὰ βγάλῃ ἐπ' ὀλίγο ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο τὸν τρομερὸ αὐτόν... Δὸν Ζουάν, ἀλλὰ καὶ ἐχρειάσθη νὰ ξεδεύσῃ ὁ... Δὸν Ζουάν ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε γιὰ νὰ κάνῃ τὴν κατάκτησί τῆς!...

□□□

Οὔτε Ἀμλέτος λοιπόν, οὔτε Βύρων, οὔτε Δὸν Ζουάν — ὁ Παράσχος. Ὁ κατ' ἐξοχὴν θρηνώδης αὐτὸς καὶ «μοιραῖος» ποιητὴς ὑπῆρξε στὴν πραγματικότητα ἓνα τζιτζίκι — ἓνα εὐτυχισμένο τζιτζίκι μέσα στὸ μεγαλὸ ἀθηναϊκὸ φῶς: τὴ μελιχιότητά του καὶ τὴ διαύγειά του. Σὰν τὸ τζιτζίκι τοῦ Αἰσώπειου μύθου, δὲν ἔκανε στὴ ζωὴ του ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὸ νὰ τραγουδάῃ. Καὶ τὸ νὰ εἶναι ποιητὴς, ὁ Παράσχος τὸ θεωροῦσε ὄχι ἀπλῶς ὡς μιά δικαιολογία τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ ὡς τὴν πιὸ ζηλευτὴ κοινωνικὴ ὑπόστασι. Ὅταν κάποτε ἓνας ἐπαρχιώτης θαυμαστής του τὸν ρώτησε τί ἄλλο ἔκανε ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ποιήματα, ὁ Παράσχος συνωφρῶθη, διότι δὲν εὐρήκε ἀρκετὸ αὐτό, τὸν κεραυνοβόλησε μὲ μιά ἀγανακτισμένη ματιὰ καὶ τοῦ ἀπήντησε μὲ τὴν ἠχηρὴ καὶ στομαφῶδη φωνή του:

—Τί ἄλλο κάνω; Τὸν ρουφιάνο, κύριε, τὸν ρουφιάνο!...

Πραγματικὰ ὅταν ὁ Παράσχος δὲν ἔκανε ποιήματα... δὲν ἔκανε τίποτα. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ποιήματά του τὰ ἔγραφε τὴ νύχτα (ἔγραφε δὲ γρήγορα καὶ χωρὶς σβυσίματα) οἱ ἡμέρες του ἦταν πάντα ἐλεύθερες. Τὶς περνοῦσε σ' ἓνα μακάριο «φάρ νιέντε» — μεταξὺ τοῦ καφενείου τῆς «Ὠραίας Ἑλλάδος», τῶν ἐξοχικῶν μικροκαφενείων παρὰ τὸν Ἴλισσὸ καὶ περιπάτωνῃ μὲ τὰ πόδια, ὅταν οἱ τσέπες του ἦταν ἀδειες, μὲ τὸ ἀμάξι ὅταν εἶχε χρήματα...

Ἐπῆρξε ὁ κλασσικώτερος τύπος ρωμηοῦ καφενοβίου καὶ τεμπέλη. Παρόμοιος μὲ τὰ κρίνα τοῦ Εὐαγγελίου, τὰ ὁποῖα αὐξάνουν χωρὶς νὰ κοπιῶν ἢ νὰ νήθουν, καὶ ὁ Παράσχος δὲν ἐκο-

πίασε ποτὲ στὴ ζωὴ του. Μολονότι ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, δὲν εἶχε κοπιᾶσει οὔτε κἀν γιὰ νὰ... μορφωθῆ. Ἦταν ὁ ὀλιγώτερο ἐγγράμματος ὅλων τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκαταλείψας τὰ μαθητικά θρανία ἀπὸ τὶς πρῶτες τάξεις τοῦ «ἐλληνικοῦ», δὲν ἐτράφη ἔκτοτε πνευματικῶς παρὰ μόνο μὲ τὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων, μὲ μερικὲς ἀθλίαι μεταφράσεις ἀθλίων γαλλικῶν μυθιστορημάτων, μὲ λίγα ποιήματα Γάλλων ρωμαντικῶν, ἐπίσης ἀθλία μεταφρασμένα καὶ μὲ τὶς ἀερολογίες τοῦ καφενείου «Ὠραία Ἑλλάς» — τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε στυλοβάτης καὶ γραφικὸς τύπος.

Οἱ φίλοι του καὶ ἰδίως ἡ γυναῖκα του —ποὺ ἐσκέπτετο τὰ γηρατεῖά τους καὶ τὸ μέλλον τῶν τριῶν παιδιῶν τῆς— ἐπίεζαν τὸν Παράσχο νὰ κάνῃ καὶ κάτι πρακτικώτερο ἀπὸ τὰ ποιήματα, διάφοροι δὲ πολιτικοὶ ἠγέται, ποὺ τὸν ἐθαύμαζαν ὡς ποιητὴ, ὑπακούοντες στὶς συστάσεις καὶ στὶς παρακλήσεις φίλων του, τοῦ ἔκαναν περιοδικῶς τὸ ρουσφέτι νὰ τὸν διορίζουν πότε σὲ μιά δημοσίαι θέσι καὶ πότε σὲ ἄλλη. Ἐτσι ὁ Παράσχος διορίσθηκε διαδοχικῶς πρόξενος στὸ Ταϊνάνι, ἐπαρχος στὴ Σαντορίνη, ἐφορος τῆς Βιβλιοθήκης καὶ ὑπάλληλος τοῦ Λογιστηρίου. Ἀλλ' ἐνῶ ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος ἔχει φεγγάρια διακοπῶν μέσα σὲ μιά ζωὴ ἐργασίας, γιὰ τὸν Παράσχο αὐτὰ ὑπῆρξαν φεγγάρια ἐργασίας μέσα σὲ μιά ζωὴ... διακοπῶν. Ἀλλὰ καὶ πάλι ὅταν λέω «ἐργασίας» εἶναι τρόπος τοῦ λέγειν. Καὶ ὅταν ὁ Παράσχος εἶχε τὰ φεγγάρια αὐτὰ τῆς ἐργασίας, εὐρίσκε τρόπον νὰ μὴν ἐργάζεται. Ὡς πρόξενος π. χ. ἀντὶ νὰ στέλνῃ ἔγγραφα καὶ ἐκθέσεις εἰς τὸ ὑπουργεῖο, δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ στέλνῃ γράμματα στοὺς φίλους του —περὰ καὶ ἔμμετρα— παραπονούμενος γιὰ τὸ κλίμα τῆς «Σκυθίας», ὅπως ἀποκαλοῦσε περιφρονητικῶς τὴ Ρωσσία, καὶ ζητῶν ἀπ' αὐτοὺς νὰ ἐνεργήσουν νὰ τοῦ δοθῇ ἀδεια. Τόσο δὲ συχνῆς ἦσαν αὐτὲς οἱ ἀδειες —καὶ οἱ παρατάσεις τῶν ἀδειῶν ποὺ ἐπακολουθοῦσαν— ὥστε ὁ Παράσχος δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ εὐρίσκεται... ἐν ποιητικῇ ἀδειᾷ! Ὡς ἐπαρχος —καταριώταν ἀδιακόπως τὴ θέσι του καὶ δὲν ἐσκέπτετο παρὰ πῶς νὰ τὴν ἀφήσῃ.

Μάτην, ὦ Μούσα, ἔρχεσαι τὸ τέκνον σου ζητοῦσα
ἀντὶ τοῦ φάλτου ἐπαρχον ἐμπρὸς σου θλέψεις, μούσα!
Κι' ἐνῶ μὲ δίδεδ' ἐν χερσὶ τόσον σεπτῆς ἢ λύρα,
ὀγκῶδη αἰφνης φάκελλον λαμβάνω εἰς τὴν χεῖρα.
Ἄντὶ τῆς Μούσης εἰς κλητῆρ ζωῆδος ἐπαρχείου,
ἀντὶ ἐπῶν, ἐγκύκλιος νεκραί τοῦ ὑπουργείου,
ἀντὶ τῆς ἱερᾶς φλογός, ὁ δημαρχος Ἀνάφης!
Τοιοῦτου εἶδους κόλασιν, ὦ Δάντη, περιγράφεις;

ὀδύρετο ὁ Παράσχος. Ἀπευθυνόμενος δὲ εἰς ἓνα φίλο του, ὑπάλληλον, ὅπως αὐτὸς, συνεπλήρωνε:

Ἐρχεσαι, φίλε, ἔρχεσαι καλὴν τινα πρωτὴν
 ἐν λάκτισμά μας δίδοντες εἰς τὴν ὑπαλληλίαν,
 τὰς ἀπηγγονομένας μας (ἐννοεῖ τὰ λύρας) νὰ λάβωμεν ὀπίσω;
 Ἐγὼ τὸ ἀπεφάσισα: τὴν λύραν δὲν θ' ἀφήσω.
 Ὁ, ὡς ἀφήνω: χαίρετε, πρωτόκολλα, γραφεῖα....

Πραγματικά δὲ τὰ ἀφηνε δύο μόλις μῆνες μετὰ τὸ διορισμό του — καὶ ξαναγύριζε στὴν Ἀθήνα...

Καὶ ὅταν ὁ Παράσχος διωρίσθη κάποτε ἀπὸ τὸν Τρικούπη— ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ ὑπουργεῖο τῶν Οἰκονομικῶν— ὑπάλληλος τοῦ Λογιστηρίου, ὁ τμηματάρχης του δὲν τὸν εἶδε καθ' ὄλο τὸν πρῶτο μῆνα στὸ γραφεῖο του, παρὰ δύο μόνο φορές, τὴν ἡμέρα πού ἀνέλαβε ὑπηρεσία καὶ τὴν ἡμέρα τῆς πληρωμῆς τῶν μισθῶν. Ἐξῶ φρενῶν γι' αὐτὸ, ἔσπευσε νὰ ἀναφέρῃ στὸν Τρικούπη ὅτι ὁ νεοδιορισθεὶς δὲν παρουσιάσθηκε παρὰ γιὰ νὰ πληρωθῆ, ἄκουσε δὲ κατάπληκτος τὸν Τρικούπη νὰ τοῦ ἀπαντᾷ μ' ἓνα χαμόγελο:
 —Μὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς διωρίσθη...

Ἡ θέσις αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ μόνη, τὴν ὁποία ὁ Παράσχος δὲν ἄφησε... οἰκιοθελῶς, διότι ἦταν ἡ πιὸ σύμφωνη μὲ τὴν ἀντίληψί του περὶ «ἐργασίας». Ἐπαύθη ἀπὸ τὴν κυβερνήσι πού διεδέχθη τὴν Τρικουπική, καὶ ἡ ὁποία εἶχε τὴν παράλογη ἀξίωσι νὰ εἶναι οἱ ὑπάλληλοι τακτικοὶ στὸ γραφεῖο τους.

Ὡς τόσο ἡ Μοῦσα, χάριν τῆς ὁποίας ὁ Παράσχος —ὅπως μᾶς λέει τοῦλάχιστον— ἀφηνε τὶς θέσεις πού τοῦ προσέφεραν, δὲν ὑπῆρξε γι' αὐτὸν μόνο μία ἐρωμένη, ἡ ὁποία τοῦ στόλιζε τὸ κεφάλι μὲ δάφνη. Μητέρα συγχρόνως γι' αὐτόν, στόλισε, πλείστες φορές, καὶ τὸ πορτοφύλι του μὲ χρήματα. Πραγματικά ὁ Παράσχος ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγους ποιητὰς στὸν κόσμος —ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος στὴν Ἑλλάδα— γιὰ τὸν ὁποῖο «οἱ ἀδάμαντες» τῆς φαντασίας καὶ «οἱ θησαυροὶ» τοῦ πνεύματος δὲν παρέμειναν, ἀπλῶς, καὶ πάντοτε, μεταφορικοί. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι ποιητὰι πεθαίνουν συνήθως ἀπὸ τὴν ποίησι, ὁ Παράσχος μπόρεσε κί' ἐξῆσε ἀπ' αὐτή.

Ἡ ποιητικὴ φήμη πού ἔχαιρε, ἡ λατρεία πού αἰσθανόταν τὸ πανελλήνιο γιὰ τὰ ποιήματά του, πολλές φορές μετεφράσθησαν σὲ τραπεζογραμμάτια. Πολλές φορές τὰ τραπεζογραμμάτια ἔφθαναν ὑπὸ μορφῇ δωρεῶν πού τοῦ ἔκαναν πλούσιοι θαυμασταὶ του τοῦ ἐξωτερικοῦ. Σχετικῶς μ' αὐτὸ λέγεται ὅτι, ὅταν κάποτε ἓνας θαυμαστῆς του τοῦ ἔστειλε ἓνα φάκελλο μὲ τὴ φωτογραφία του καὶ μερικὰ χιλιάδραχμα, ὁ Παράσχος τοῦ ἀπήντησε μὲ φῶ τὸ πλαίσιον». Μποροῦμε ν' ἀμφιβάλωμε γι' αὐτὸ. Θὰ εἶναι ἓνας ἀκόμα μῦθος τοῦ ἴδιου τοῦ Παράσχου! Στὴν πραγματικότητά ὁ Παράσχος ὄχι μόνο ἐκρατοῦσε τὰ... πλαίσια αὐτὰ (καὶ μᾶλλον χωρὶς... τὰς εἰκόνας) ὡς ὀφειλόμενο φόρο θαυμασμοῦ,

ἀλλὰ καὶ προκαλοῦσε συχνὰ τὶς δωρεές —εἴτε ἀφιερώνοντας ποιήματά του, μὲ πηχυαῖες, στομφώδεις ἀφιερώσεις σὲ διαφόρους ἐθνικοὺς εὐεργέτες, εἴτε ἐπισκεπτόμενος διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις καὶ παροικίας καὶ ἀπαγγέλλων ποιήματά του—χωρὶς ποτὲ ἡ τιμὴ τῆς εισόδου νὰ εἶναι καθωρισμένη ἀπὸ πρὶν, ἀλλὰ νὰ ἀφίεται πάντα στὴ διάθεσι τῶν προσερχομένων.

Τὸ ἴδιο αὐτὸ ἔκανε καὶ ὅταν ἐξέδωσε τὸ 1881 τὰ Ἀπαντὰ του. Οὔτε ὠρισε τιμὴ γι' αὐτὰ οὔτε τὰ ἐνεφάνισε στὶς βιτρίνες τῶν βιβλιοπωλείων. Ὅποιος τὰ ἤθελε, τὰ ζητοῦσε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ καὶ προσέφερε «ὅ,τι εἶχε τὴν εὐχαρίστησι» — ἀκριβῶς ὅπως μὲ τοὺς πρωτοχρονιάτικους μπουναμάδες τῶν καφενείων καὶ τῶν κουρειῶν. Τουτοχρόνως ὁ Παράσχος τὰ ἔστειλε —ἐπίσης χωρὶς προσδιορισμένην τιμὴν— σὲ κάθε πλούσιο Ἕλληνα τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς μεθόδου ἦταν ὅτι ἡ ἔκδοσις τῶν Ἀπαντῶν τοῦ ἀπέφερε τὸ πᾶν τῶν 50.000 χρυσῶν δραχμῶν, δηλαδή 1.600.000 περίπου σημερινῶν: ἀριθμὸ ἀστρονομικὸ γιὰ ποιητὴ, καὶ μάλιστα Ἕλληνα!

Ἀλλὰ τὰ χρήματα αὐτὰ γλυστροῦσαν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Παράσχου σὰν ἄμμος. Ἀληθινὸς σ' αὐτὸ ποιητῆς ὁ Παράσχος, οὔτε προβλεπτικότητα εἶχε, οὔτε ἤξευρε νὰ κἀνὴ οἰκονομίας. Ὅταν ἐνοιώθε γεμᾶτὸ τὸ πορτοφύλι του, ἓνα πυρετὸ εἶχε: πῶς νὰ τὸ ἀδειᾶσῃ τὸ ταχύτερο. Γέμιζε τὸ σπίτι του μὲ περιττὰ ἀντικείμενα μὲ τὰ ἀκριβώτερα φαγώσιμα καὶ μὲ λουλούδια, κυκλοφοροῦσε μόνο μὲ ἄμαξα, ἐβοηθοῦσε γενναιοδῶρως φτωχοὺς φίλους του καὶ συναδέλφους του, περιμένοντας δὲ πάντα «μιὰ καλὴ εὐκαιρία» γιὰ ν' ἀγοράσῃ δικὸ του σπίτι — ὅπως τὸν συνεβούλευαν οἱ φίλοι του καὶ ἡ γυναῖκα του — κατῶρθωσε τὸ ἀπίστευτο αὐτὸ — δεδομένης τῆς φθηνείας καὶ τῆς περιωρισμένης ζωῆς τῶν τότε Ἀθηνῶν — νὰ ἐξοδέσῃ μέσα σὲ τρία χρόνια καὶ τὴν πενήντα χιλιάδες χρυσῆς δραχμῆς πού τοῦ ἀπέφερε ἡ ἔκδοσις τῶν Ἀπαντῶν του!

Κί' ὅσο ζοῦσε ὁ ἀδελφός του Γεώργιος Παράσχος, ὁ ὁποῖος ἐρχόταν τακτικὰ ἀρωγὸς τῆς οἰκογενείας τοῦ ποιητοῦ στὶς ἐποχὰς τῶν ἰσχνῶν ἀγελάδων, ἡ ὅσο διαρκοῦσε ἡ λατρεία τοῦ κόσμου γιὰ τὰ ποιήματά του, τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε καὶ μεγάλη σημασία. Περὶ τὰ τελευταῖα ὅμως χρόνια τῆς ζωῆς του, ὅτε ὁ ἀδελφός του εἶχε πεθάνει καὶ —ιδίως!— ὁ ρομαντικὸς πυρετὸς εἶχε κοπάσει στὴν Ἑλλάδα, ὁ ποιητῆς πού μὲ τόσο ναρκισσισμὸ τραγοῦδιζε φανταστικὰ δράματα τῆς ζωῆς του, ἐπέπρωτο νὰ γνωρίσῃ περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ἓνα ἀληθινὸ ὅσο καὶ σπαρρακτικὸ δράμα: τὸ δράμα τῆς φτώχειας καὶ, μαζί, τῆς δύσεως τοῦ ποιητικοῦ τοῦ ἀστρου. Ἀντὶ θαυμαστῶν, ἐκεῖνοι πού χτυποῦσαν πλέον συχνότερα τὴν πόρτα «ου ἦταν ἀνυπόκειτοι δαιμονιστές. Ἀντὶ δωρεῶν, τοῦ ἐστέλνοντο ἀπλήρονοι λογαριασμοί. Γιὰ νὰ ἐξευρίσκη μερικὰ πεντόδραχμα, ὁ Παράσχος κατερχόταν στὸ σημεῖο νὰ γράφῃ —ἐπὶ παραγγελίᾳ— ἐγκωμιαστικὰ ποιήματα γιὰ τοὺς γάμους ἀγνώστων του ἢ νὰ κλαίῃ τὸν πόνο ἀγνώστου του ἐπίσης νοικοκυρᾶς πού εἶχε χάσει τὸ παιδί τῆς ἡ τὸν ἄνδρα

της! Υπήρξαν ημέρες πού ὁ Παράσχος δέν μπορούσε νά πάη σέ μιὰ φιλική συγκέντρωσι γιατί ἔχασκαν οἱ σόλες τῶν παπουτσιῶν του καί —σκληρότερη ἀκόμα στέρησι!— πού δέν εἶχε στήν τσέπη του οὔτε τή δεκάρα γιά τόν «ἐρατεινόν» του στήν «Ὠραία Ἑλλάδα».

Τὸ τζιτζίκι, μέ τὸ ὁποῖο παρέβαλα τὸν Ἀχιλλέα Παράσχο, εἶχε, ὅπως βλέπετε, τὴν ἴδια μελαγχολικὴ τύχη μέ τοῦ τζιτζικιοῦ τοῦ μύθου. Ὁ ποιητὴς πού κράτησε ἐπὶ ἓνα τέταρτο αἰῶνος τὰ σκῆπτρα τῆς ρωμαντικῆς ποιήσεως καί ἐγνώρισε τὴ λατρεία τοῦ πανελληνίου, ἐπέπρωτο νά γνωρίσῃ καί τὴν πικρία τοῦ ἐκθρονισμένου καί νά πεθάνῃ —μέσα στὸ πρῶν του βασιλείου— σάν ἓνας ἐξόριστος. Κατὰ τὴν ἀρρώστεια πού ἐμελλε νά τὸν ὀδηγήσῃ στὸν τάφο, τόση ἦταν ἡ στέρησις τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Παράσχου καί ἡ ἀδιαφορία τοῦ κόσμου πρὸς αὐτήν, ὥστε ἐχρειάσθη νά ψηφίσῃ ὁ Δῆμος ἓνα χιλιοδραχμὸ βοήθημα γιά τὴ νοσηλεία του!

Ἀλλὰ καί σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν περίπτωσι —κι' ὡς γιά νά εἶναι πιστὴ ὡς τὸ τέλος ἡ παρομοίωσις τοῦ μέ τζιτζίκι— βρέθηκαν δημοτικοὶ σύμβουλοι, οἱ ὁποῖοι, παρόμοιοι μέ τὰ ἀσπλαχνα μυρμήκια τοῦ Αἰσωπείου μύθου, ὄχι μόνο ἀρνήθηκαν ψυχρὰ νά βοηθηθῇ τὸ ἐτοιμόθνατο τζιτζίκι, ἀλλὰ καί ἀντέδρασαν λυσσωδῶς γιά τὴν παροχή τοῦ βοηθήματος, φθάσαντες μέχρι τοῦ σημείου νά ζητήσουν τὴν κατάσχεσι τοῦ χιλιοδράχμου στὰ χέρια τοῦ δημοτικοῦ εἰσπράκτορος!...

□□□

Αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος στήν πραγματικότητα. Οὔτε Δὸν Ζουάν, οὔτε Ἀμλέτος, οὔτε Βύρων, ὅπως εἶδατε — ἀλλὰ ποιητὴς πάντως: ποιητὴς γιά τὴν καλωσύνη τῆς καρδιάς του, ἢ ὁποῖα τὸν ἔκαμε νά βρίσκῃ συγκινητικὰς χορδὰς στὴ λύρα του κάθε πρωτοχρονιά γιά νά ζητῇ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ κόσμου γιά τὰ φτωχὰ καί ὄρφανὰ παιδάκια τῶν Ἀθηνῶν καί νά σκορπίζῃ τὰ χρήματα πού εἶχε στούς ἀναξιοπαθοῦντας φίλους του καί συναδέλφους του, ποιητὴς γιά τὴ σπάταλη ἀγάπη του πρὸς τὰ λουλούδια καί τὴ λατρεία του γιά τὸ ἀθηναϊκὸ φῶς, ποιητὴς γιά τὴν ἀφέλεια τῆς ψυχῆς του καί τὴν ἀγνότητα τῶν αἰσθημάτων του, γι' αὐτὰ ἀκόμα τὰ ἐλαττώματά του, τί δὲ ἄλλο παρά ἀφέλης, ἀγνός καί πονετικὸς ποιητὴς ἤμποροῦσε νά εἶναι ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος, μολονότι ἐχθρὸς τοῦ Ὄθωνος κατὰ τὴ ζωὴ του, τὸν ἐκλάουσε ἐν τούτοις νεκρὸν, ἢ ὁ ὁποῖος, κάποτε πού εὐρίσκετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρωτηθεὶς ἀπὸ τὸν Μέγαν Βεζύρη —ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε καλέσει εἰς γεῦμα— τί ἐπιθυμίαν εἶχε νά τοῦ ὑποβάλῃ διὰ νά τοῦ τὴν ἐκπληρῶσῃ ἀμέσως, δέν ἐζήτησε οὔτε χρήματα, οὔτε παράσημα, οὔτε τίποτα ἄλλο διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ τὸν παρεκάλεσε —τί φαντάζεσθε;— νά δώσῃ ἐντολὴν ν' ἀνάβουν ἓνα καντύλι στὸν τάφο τοῦ τελευταίου Ἑλληνος Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου;!

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΥ * * * * *

ΤΟΥ κ. Δ. Κ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

«Αὐτὰ πού εἶναι τυπωμένα παρα κάτω τὰ ἔχω ἀντιγράψει ὅπως ἦταν γραμμένα ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον ἑνὸς ἀνωτέρου Ἑλληνος ὑπαλλήλου, τοῦ συνταξιούχου Ω. Π. πού δέθανε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν σὲ μιὰ γαλλικὴ ἐπαρχιακὴ πόλι. Τὸ ἡμερολόγιον αὐτὸ τὸ βρῆκα στὰ χαρτιά του, δταν, ὡς πρόξενος, ἔβανα ἀπογραφή τῆς περιουσίας τοῦ Ω. Π.» Δ.Ν.

9 Ἀπριλίου 1929

ΤΟΠΟ ΣΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Τὸν συνάδελφό μου κ. Χ. . . ἔχω νά τὸν δῶ κάμποσα χρόνια, ἀπὸ τότε πού μετατέθηκα σὲ ἄλλη πόλι. Μαθαίνω πῶς ἔγινε σπουδαῖος χάρις στὴ μόρφωσί του, στὴ δραστηριότητά του καί τὴν ἐξυπνάδα του. Εἶναι εὐνοοῦμενος τοῦ ὑπουργοῦ καί καταφέρει ὅ,τι θέλει. Οἱ φίλοι μου μέ πληροφοροῦν ὅτι ἡ μόνη του σκέψι καί οἱ προοπτικαὶ του εἶναι πάντοτε τὸ πῶς θὰ προβιβασθῇ τὸ γρηγορώτερο, ἀδιαφορῶντας γιά τὰ μέσα πού θὰ χρησιμοποιοῦσῃ. Κατῶρθωσε μάλιστα νά πείσῃ τὸν ὑπουργὸ νά ἰδρύσῃ νέες θέσεις καί ἔτσι ἐκέρδισε ἓνα βαθμὸ.

10 Ἀπριλίου 1929

Σήμερα εἶχα μιὰ ἀνέλπιστη πληροφορία. Ὁ κ. Χ. . . εὐρίσκεται στήν πόλι ὅπου μετατέθηκα. Ἄρα γε θὰ ἔλθῃ νά με ἰδῇ; Πολὺ θὰ τὸ ἐπιθυμοῦσα αὐτό, νά μάθω ἀπ' αὐτὸν νέα τοῦ κλάδου. Θὰ ἀκούσω κακογλωσσιές, θὰ καταλάβω, ἂν πραγματικὰ βιάζεται πάντοτε νά προβιβασθῇ καί ἂν ἡ μόνη του ἀσχολία

στη ζωή του είναι αυτή. Σκέπτομαι μάλιστα, αν έρθη σήμερα, να το φέρω με τρόπο την κουβέντα στο ζήτημα αυτό. Είμαι δε βέβαιος ότι η συνομιλία μας θα είναι πολύ διασκεδαστική. Τι να σας πω; Θέλω να κάνω την ψυχολογία αυτού του τύπου, του υπαλλήλου, του εργατικού, του μορφωμένου, του έξυπνου, του πάντα πρόθυμου να είναι ευχάριστος στους συναδέλφους του, αλλά με την περίεργη ψυχосύνθεσι να παρακολουθη την υγεία, τα πάντα των συναδέλφων του, να ευχαριστηται όταν πεθαίνουν, όταν άρρωσταίνουn βαρειά οι συνάδελφοί του, μόνο και μόνο για να αδειάζουν θέσεις στον κλάδο και να προβιβασθή γρήγορα.

11 'Απριλίου 1929

Ο κ. Χ... ήλθε να με επισκεφθή στις έντεκα το πρωί. Το πρότεινα να φάη μαζί μου το μεσημέρι. Το δέχτηκε. Καθήσαμε στο τραπέζι και, όταν πίναμε τον καφέ, τον ρώτησα:

—Χηρεύουν πολλές θέσεις; Θα γίνουν προβιβασμοί; Σε ρωτώ απλά, αν και εγώ δεν μπορώ να ενδιαφέρωμαι, γιατί δεν έχω σειρά ακόμα. Υπολογίζω να προβιβασθώ σε τρία-τέσσαρα χρόνια, εκτός αν...

—Κύριε Π... Δεν παρακολουθείτε καλά τα πράγματα, μου λέει γελώντας. Αυτό μου κάνει μεγάλη εντύπωσι. Τέτοια άδιαφορία για ζητήματα τόσο ζωτικά για τα συμφέροντά σας. Έγώ λογαριάζω ότι θα σας συγχαρώ έντος του έτους.

—Πώς! Θα έχετε λάθος, φίλτατε Χ... Αυτό είναι αδύνατο. Είναι στο βαθμό μου τρεις αρχαιότεροι, οι όποιοι είναι λαμπροί υπάλληλοι. Εκτός αν πρόκειται να ιδρυθούn τέσσερες νέες θέσεις Διευθυντών πρώτης τάξεως τότε...

—Το σκέφθηκα αυτό. Έπρεπε να δημιουργηθούn οι θέσεις αυτές. Θα ήτανε πολύ καλό για τον κλάδο. Θα έπωφελούμαστε και οι νεώτεροι. Άλλ' ο ύπουργός των Οικονομικών έχει άρβανίτικο κεφάλι. Φέρνει δυσκολίες για να μη επιβαρυνθή ο προϋπολογισμός.

—Τότε πώς θα προβιβασθώ; Δεν υπάρχουν θέσεις.

—Σταθήτε μιá στιγμή, κ. Διευθυντά. Θα σας φέρω την έπιτηρίδα. Την έχω στο χαρτοφύλακά μου, που άφηκα στο τραπέζι του χώλλ. Με αυτήν θα σας άποδείξω ότι έχω δίκαιο. Βγήκε έξω από την τραπεζαρία.

—Μπα σε καλό του, είπα. Άκούς εκεί να ταξιδεύη με την έπιτηρίδα. Άσφαλώς κάποιος συνάδελφος θα είναι βαρειά άρρωστος, θα κινδυνεύη, και ο κ. Χ... περιμένει το τέλος του για να τον έγγραφή άμέσως από την έπιτηρίδα, για να δημιουργήση κενόν...

Σε λίγο ο κ. Χ... έγύρισε κρατώντας την έπιτηρίδα, την όποια πήρα από τα χέρια του και την άνοιξα. Βλέπω μέσα ότι άπάνω στα όνόματα μερικων συναδέλφων υπάρχουν διάφορα σημεία.

—Τί είναι αυτά; τον ρώτησα.

—Κύριε Π... άκριβώς με τα σημεία αυτά θα σας άποδείξω ότι σωστά λογαριάζω ότι θα σας συγχαρώ έντος του έτους για προβιβασμό σας. Άς σας δώσω τώρα έξηγήσεις γι' αυτά. Η γραμμή αυτή που είναι στο όνομα του τάδε σημαίνει ότι αυτός είτε πέθανε είτε τον πήρε το όριο της ηλικίας. Έγώ δεν κάνω διάκρισι μεταξύ πεθαμένων και γέρων. Έγώ ενδιαφέρωμαι να έφαρμόζεται το πρόγραμμα: Τόπο στους νέους για να μη μουχλιάσουν.

—Και εγώ σου λέω, φίλε κ. Χ... ότι σύμφωνα με τις διαθέσεις σου πρέπει να συμπληρώσης το «τόπο στους νέους» με το «και τόπο στο νεκροταφείο για τους άνωτέρους». Άλλ' άστειεύωμαι, άγαπητέ μου Χ... Έλα πές μου τώρα, αυτό το έρωτηματικό που έχεις βάλει επάνω στο όνομα αυτού του διευθυντού τί σημαίνει;

—Αυτό, Διευθυντά μου, έχει σπουδαία έννοια. Το σημείο αυτό το βάζω όταν η υγεία ενός υπαλλήλου έχει κακά χάλια και μπορεί να μετατεθή γρήγορα στον άλλο κόσμο.

—Άγαπητέ μου Χ... προκαλείς τον θαυμασμό μου. Όχι μόνον βγάζεις έπικηδείους λόγους, όταν πεθαίνη συνάδελφος σου, όχι μόνον δίνεις λεπτά για να γίνη έρανος και για να μαζευτούn χρήματα για κανένα φιλανθρωπικό σκοπό για τη μνήμη του πεθαμένου, αλλά και παρακολουθείς με μεγάλο ενδιαφέρον και την υγεία των ζωντανων. Δεν μου κάνεις τη χάρη να μου δείξης τη σελίδα που είναι τυπωμένο το όνομά μου; Τί σημείο έχεις βάλει σε μένα; Πολύ μ' ενδιαφέρει αυτό.

—Στο όνομά σας, κ. Διευθυντά, έχω βάλει θαυμαστικό, το όποιον σημαίνει για μένα ότι έχετε σειρά προβιβασμού. Άν λοιπόν πραγματοποιηθούn οι κομπίνες που κάνω σύμφωνα με τα σημεία της έπιτηρίδος, θα προαχθήτε γρήγορα και σείς και εγώ. Λοιπόν, άκούστε, είσθε τέταρτος στη σειρά για να προβιβασθήτε. Να πώς θα αδειάσουν τέσσερες θέσεις. Ένα άνωτέρο σας τον έπηρε το όριο της ηλικίας, ένας άλλος άπέθανε, άλλος παραπέμπεται στο συμβούλιο για πειθαρχικό παράπτωμα. Άς έλπισουμε ότι το συμβούλιο θα φανή άύστηρό και θα τον ξεφορτωθούμε. Έφρόντισα να μαζευτούn πολλά στοιχεία εναντίον του, θα τον φάμε σίγουρα. Ο άλλος διευθυντής που είπαμε πάρα πάνω, αυτού που στο όνομα έχω βάλει έρωτηματικό, είναι βαρειά άρρωστος. Είναι ζήτημα αν θα βγάλη το μήνα. Άν συμβούn όλα αυτά ο ένας θα συγχαρή τον άλλον πολύ γρήγορα.

—Για στάσου, άγαπητέ Χ... έχεις κανένα σημείο που σημαίνει καλή υγεία;

—Όχι. Γιατί με ρωτάτε;

—Γιατί αν έχης κανένα τέτοιο σημείο, βάλτο στο όνομά μου για να ξέρης ότι δεν μπορείς να κάνης κομπίνα ειδó βάρους της υγείας μου για τον προβιβασμό σου.

—Διευθυντά μου, μπορείτε να φαντασθήτε αυτό; Σας συμ-

παθῶ τόσο! Εἰσθε τόσο καλός! Πάντοτε ὅμως μὲ παρεξηγεῖτε. Ἄς συνεχίσουμε, ἀγαπητέ μου κ. Π. . . , ἄς ἐξετάσουμε τώρα καὶ μιὰ ἄλλη περίπτωσι προβιβασμοῦ. Νὰ πούμε τὰ τυχερὰ τῶν νεωτέρων ὑπαλλήλων. Νά, ἐκτὸς τῶν ἀσθενειῶν, τοῦ θανάτου, τῶν σφαλμάτων τῶν συναδέλφων, ἀδειάζουν θέσεις καὶ κατ' ἄλλον τρόπο. Δηλαδή, κ. Διευθυντά, ἓνας ἀνώτερος ὑπάλληλος μπορεῖ νὰ ἔχη λαμπρὰν ὕψειαν, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ τὸν κόψῃ καὶ κανένα αὐτοκίνητο.

— Ἀγαπητέ μου Χ. . . προσέχω πολὺ ὅταν περνῶ τὰ πεζοδρόμια!

— Μὰ πάλι μὲ παρεξηγεῖτε. Δὲν ἐσκέφθηκα ποτὲ κακὸ γιὰ σὰς. Τὸ λέω γενικῶς αὐτὸ καὶ παράδειγμα ὅτι ὁ γνωστός σας τμηματάρχης ἀπέθανε κατόπιν αὐτοκινητιστικοῦ δυστυχήματος. Πιστέψατέ μας ὅμως ὅτι τὸν Ω. . . πολὺ τὸν λυπήθηκα. Ὁ καυμένος ἀφήνει μεγάλη οἰκογένεια. Μ' ὅλη τὴν καρδιά μου θὰ εὐχόμενα νὰ ζουσε κάμπο σα χρόνια εὐτυχισμένος.

— Μὰ κ. Χ. . . γιατί νὰ κάνης διακρίσεις; Καὶ αὐτὸς μὲ τὸ θανάτου, τοῦ λέω γελῶντας, ἐδημιούργησε κενὰ στὸν κλάδο. Θάχουμε προβιβασμούς.

— Δὲν εἶναι ἔτσι, κ. Διευθυντά. Ἐγὼ εἶχα προεξοφλήσει τὸ κενὸν αὐτό.

— Γιατί;

— Γιατί ἂν ζοῦσε ὁ Ω. . . δυὸ μῆνες ἀκόμα, θὰ τὸν ἔπερνε τὸ ὄριο τῆς ἡλικίας. Σὰς ξαναλέω ὅμως καὶ πάλι, πιστέψατέ το αὐτό, ὅτι πολὺ τὸν λυπήθηκα.

— Κατάλαβα, ἀγαπητέ Χ. . . ὅτι λυπᾶσαι τοὺς συναδέλφους σου, ὅταν ἀπὸ τὸν θανάτου τους δὲν πρόκειται νὰ ἔχης ὠφέλεια προβιβασμοῦ. Ἀλλὰ θὰ σοῦ κάνω μιὰ φιλικὴ συμβουλή. Ἐπειδὴ σ' ἀγαπῶ, νὰ μὴ τὰ λές αὐτά, κ. Χ. . . "Ὅποιος σ' ἀκούει, σχηματίζει πολὺ κακὴ ἰδέα γιὰ σένα. "Ὅτι ἐπιθυμεῖς νὰ πεθάνουν, νὰ πάθουν ὅλοι οἱ συνάδελφοί σου γιὰ νὰ προβιβαστῆς. Εἶσαι νεώτατος καὶ ἔχεις λαμπρὰ σταδιοδρομία ὡς τώρα. "Ἄφησε πρὸς Θεοῦ νὰ ζήσουν οἱ συνάδελφοί σου. Μὴ τοὺς κακομελετᾶς. Ξέχασε τὴν ἐπετηρίδα, τίς ἀρρώστειες καὶ τοὺς θανάτους. "Ἄμα ἔρθῃ ἡ σειρά θὰ προβιβασθῆς.

Ὁ Χ. . . μὲ ἴκουε φυλλομετρῶντας τὴν ἐπετηρίδα. Αἴφνης τὸν βλέπω δακρυσμένο.

— Ἀλλὰ τί βλέπω; τοῦ λέω, δάκρυα στὰ μάτια σου; Τί ἐκπληγεις γιὰ μένα αὐτό. Μήπως σὲ πείραξαν τὰ λόγια πού σοῦ εἶπα; Μὰ σοῦ τὰ εἶπα σὰν καλὸς φίλος. Μήπως λυπήθηκες πραγματικὰ γιὰ τὸν θάνατου τοῦ Ω; Μυστήριο! Δὲν περίμενα νὰ συγκινηθῆς τόσο πολὺ!

— Κύριε Διευθυντά, μὲ συγχωρεῖτε, κάντε μου μιὰ μεγάλη χάρι. Μπήκε κάτι στὸ μάτι μου καὶ μὲ τσοῦζει πολὺ. Φυσήξατέ το σὰς παρακαλῶ γιὰ νὰ βγῆ!

Δ. Κ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ψυχικό, Μάιος 1934.

ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΤΕΜΠΕΛΙΑΣ

A. Κ. ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗ

Ποτὲ μου δὲν ἐπίστευα ὅτι καὶ ἡ τεμπελιά χρειάζεται τέχνη, γιὰ νὰναι εὐχάριστη ἢ κὰν ὑποφερτὴ στὸν τεμπέλη.

Ὅταν, πνιγμένος στὴ δουλειά, ἔτρεχα σκυφτὸς καὶ κυττάζοντας κάθε στιγμή τὸ ρολόγι μου, μὴν τύχη κι' ἀργήσω ἀπὸ τὴ δουλειά μου, περνοῦσα κάθε πρωὶ μπροστὰ ἀπὸ ἓνα συνοικιακὸ καφενεδάκι, πού εἶχε τὸ παράξενο ὄνομα «Καφενεῖον τῶν εὔφρονούντων».

Μοῦ εἶχαν εἰπῆ ὅτι ὁ τίτλος αὐτὸς ἦταν νεκραναστημένος ἀπὸ ἓνα ξακουστὸ στὸν καιρὸ του παλῆ καφενεῖο, πού βρισκόνταν στὰ Χαφτεία, ἐκεῖ κάπου πού εἶναι τώρα τὸ ζαχαροπλαστεῖον τοῦ Μπερνίτσα.

Ἐγὼ ὅμως ἐπίστευα ὅτι ὁ τίτλος αὐτὸς ἦταν συμβολικὸς, πρῶτον γιὰτὶ οἱ πελάτες τοῦ καφενεῖου ἦταν λιγοστοί, ὅπως, λιγοστοί εἶναι πάντα στὸν κόσμῳ οἱ «εὔφρονούντες», ἔπειτα, γιὰτὶ ὅλοι, ἂν καὶ δὲν ἦταν ὅλοι γέροι, εἶχαν ζωγραφισμένη τὴ φρονιμάδα στὰ πρόσωπά των, στίς κινήσεις των, στὰ λόγια των.

Κάθονταν πάντα οἱ ἴδιοι στὰ ἴδια τραπέζια, παίζανε τὰ ἴδια παιγνίδια, λέγανε τὰ ἴδια λόγια, σὰν ἄνθρωποι πού εἶχαν βρῆ πιά σὲ ὅλα τὸ σωστὸ καὶ δὲν αἰσθάνονταν καμμιά ἀνάγκη νὰ τὸ ἀλλάξουν.

Δυὸ, πάντα οἱ ἴδιοι, κάθονταν στὸ μεσανὸ τραπέζι καὶ παίζανε τάβλι, ρίχνοντας μὲ ἀξιοπρέπεια τὰ ζάρια, καὶ ὅταν κοντοσεκόμουνα, ταῦτί μου ἔπαιρνε πάντα τὰ ἴδια λόγια: «Ἐξάρεις», «μ' ἔφαγες», «νὰ πάρης ἀκόμα ἓνα μάθημα».

Τέσσαρες ἄλλοι, πάντα οἱ ἴδιοι καὶ στὸ ἴδιο τραπέζι, παίζανε κοντσίνα καὶ ταῦτί μου ἔπαιρνε τὴ στερεότυπη φιλολογία τῆς κοντσίνας: «ρίξε», «τὸν ἔχεις τὸ ρήγα», «φυλάς στερενὴ», «σοῦτυχε πάλι τὸ ἀφιλότιμο», «τρεῖς ἀπὸ κείνη τὴ δουλειά», «τί νὰ σοῦ κάμω σὰ μὲ κατατρέχῃ τὸ χαρτί», «σὰν σ' ἀρέσῃ, μπάριμπα λάμπρο, ξαναπέρασε ἀπ' τὴν Ἄνδρο».

Ἐνας γέρος μὲ ἄσπρα παχειὰ μουστάκια, καθισμένος, μὲ

ὅποιον καιρό, κοντά στήν πόρτα, δὲν ἔκανε ἄλλη κίνησι οὔτε τῶν χεριῶν οὔτε τῶν ματιῶν, παρὰ ν' ἀνεβοκατεβάξῃ τὸ μαρκοῦτσι τοῦ ναργιλῆ στὸ στόμα του καί, σὲ χρονικὰ διαστήματα κανονικά, νὰ στρώχῃ ἓνα σταχτωμένο καρβουνάκι. Ἄλλος, στὸ βάθος κοντά στὸ μπάγκο τοῦ καφετζῆ, εἶχε σωριασμένες μπροστά του ὅλες τίς ἔφημερίδες, ἀλλὰ δὲν ἐδιάβαζε παρὰ μία, πάντα τὴν ἴδια.

Σ' ὅλων τὰ πρόσωπα, ἀκόμα καὶ μέσα στίς ἐπιφανειακὲς φιλονικίες των, καθρεφτίζονταν ἡ γαλήνη καὶ ἡ ψυχικὴ αὐτάρκεια. Τοὺς περνοῦσε ὅμως ὅλους στὴ γαλήνη καὶ τὴν αὐτάρκεια ἓνας μεσόκοπος καὶ παχὺς, πού καθισμένος σὲ μιὰν ἄκρη, οὔτε ἔπαιζε, οὔτε ἐκάπνιζε, οὔτε διάβαζε, οὔτε μιλοῦσε, κρατοῦσε μόνον στὸ χέρι του ἓνα μικρὸ κομπολόγι καὶ τὸ ξεκόκκιζε πότε ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη καὶ πότε ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὲ τὰ μάτια στυλωμένα, χωρὶς βέβαια καὶ νὰ κυττάξῃ, στὴν ἀπέναντι κρεμασμένη εἰκόνα τῆς Γενοβέφας, μισόγυμνης, κρυμμένης μέσα στὰ κλαδιά.

Ἄχ, αὐτὸ τὸ κομπολόγι!

Ἡ γρηῃ Ἀνατολὴ μας, πού καμαρώνει γιὰτὶ γέννησε ὅλες τίς θρησκείες καὶ ὅλους τοὺς πολιτισμούς, θάχε περισσότερο δίκιο ἂν ἐκαμάρωνε γιὰ τὴν ἐφεύρεσι τοῦ κομπολογίου, γιὰτὶ αὐτὸ ὄχι μόνον συμβολίζει, ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ τὴ γαλήνη καὶ τὴ μακαριότητα πού μᾶς τάζουν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ μᾶς τὴ δίνουν ποτέ, ὅλες οἱ θρησκείες καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ πολιτισμοί.

Πόσο τοὺς ἐκαλοτύχιζα καὶ πόσο τοὺς ἐζήλευα τοὺς πελάτες τοῦ «Καφενείου τῶν εὐ φρονούντων»!

Καὶ ἄλλο ὄνειρο δὲν εἶχα καὶ ἄλλο δὲν παρακαλοῦσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου τὸν ἀφέντη τὸ Θεό, παρὰ νὰ μᾶφήσῃ νὰ ζήσω, ὅσο νὰ ξημερώσῃ καὶ γιὰ μένα μιὰ μέρα πού νὰ μὴν ἔχω τίποτε ἄλλο νὰ κάμω, παρὰ νὰ πιάσω μιὰν ἄκρη στὸ «Καφενεῖο τῶν εὐ φρονούντων» καὶ νὰ διαλέξω τὸ ἰσόβιο πιά ἐπάγγελμά μου. Καὶ ἀπὸ τὸ τάβλι, τίς ἔφημερίδες, τὰ χαρτιά, τὸ ναργιλῆ, ἀπὸ ὅλα τὰ ὄραϊα καὶ χρήσιμα ἐπαγγέλματα πού ἔβλεπα ἐκεῖ, περνώντας τρεχάτος καὶ σκυφτός, ἀποφασισμένος ἤμουν νὰ προτιμήσω τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κομπολογίου.

Καὶ νὰ πού ὁ ἀφέντης ὁ Θεὸς μὲ ἄκουσε τέλος πάντων. Ἡ περιπόθητη μέρα ξημέρωσε καὶ γιὰ μένα.

Μόλις ἀνανοήθηκα ἀπὸ τὸν ὕπνο, τὰ μάτια μου πέσανε μὲ λαχτᾶρα στὸ ρολόγι μου, μήπως ἄργησα.

«Θεέ μου, σ' εὐχαριστῶ, ὄχι δὲν ἔχω πιά δουλειά».

Περνώντας ἀπὸ τὸ μικρὸ γραφεῖο πού εἶχα στὸ σπίτι μου, κύτταξα μὲ φόβο τὸ τραπέζι, ὅπου ἄλλοτε μὲ φοβέριζαν δυὸ καὶ τρεῖς σωροὶ ἀπὸ ἔγγραφα βιαστικά «πρὸς ἐνέργειαν», «κατεπεῖσυντα».

«Θεέ μου, σὲ εὐχαριστῶ. Τὸ τραπέζι μου μὲ κυττάζει σήμε-
ρα, καθαρὸ καὶ γελαστό, σὰν τὸ πρόσωπο μιᾶς μεσόκοπης κα-
λοπλυμένης καὶ ἀφκιασιδωτῆς»!

Ἐμπρὸς τώρα, στὴ δουλειά μου, στὸ «Καφενεῖο τῶν εὐ φρο-

νούντων», τὸ ἰσόβιο ὄνειρό μου. Ἐνα τραπέζι ἦταν ἀδειανὸ καὶ τὸ κυρίευσα ἀμέσως.

Ὁ καφετζῆς πού μου ἔφερε τὸν καφέ μου ἀπάντησε σὲ σχε-
τικὴ μου ἐρώτησι ὅτι «τώρα τὸ τραπέζι αὐτὸ ἦταν διαθέσιμο,
γιὰτὶ ὁ καυμένος ὁ κύριος πού κάθονταν κ' ἔπαιζε τὸ κομπολό-
γι του, εἶχε πεθάνει τὴν περασμένη νύχτα ἀπὸ συγκοπή».

Ἄχ! αὐτὸ ἦταν γρουσουζιά, δὲν ἤθελα πιά τὸ ἐπάγγελμα
τοῦ κομπολογίου.

Καὶ πλησίασα τοὺς ἀνθρώπου τοῦ ταβλιοῦ. Οὔτε τάβλι ἤξε-
ρα, οὔτε κονσίνα, οὔτε ναργιλῆ εἶχα καπνίσει ποτέ, ἀλλὰ τί ση-
μαίνει! Θὰ μάθαινα ἓνα ἀπὸ αὐτὰ «Τὰ καλὰ κόποις κτῶνται».

Καὶ τὰ δοκίμασα ὅλα, τὸ ἓνα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο, παίρνον-
τας γιὰ δασκάλους τοὺς πιὸ παληοὺς καὶ πιὸ ἔμπειρους συνα-
δέλφους μου. Δὲν εἶπε κάποιος σοφὸς πρόγονός μας «κάλλιον ὀ-
ψιμαθῆ ἢ ἀμαθῆ εἶναι»;

Κατάρρα! Ἡ προτερინὴ ζωὴ μου, ἡ τόσο πολυχρόνια καὶ τόσο
ἄχαρη μὲ εἶχε καταστρέψει. Ὁ ναργιλῆς μὲ ζάλιζε ἀθεράπευτα,
ἡ κονσίνα καὶ ἡ φιλολογία τῆς μ' ἀποκοιμίζανε, οἱ ἔφημερίδες
ἦταν ἀνούσιες καὶ μόλις κατῶρθωνα νὰ διαβάξω τοὺς τίτλους
μὲ τὰ κεφαλαῖα γράμματα. Τὸ τάβλι ἦταν τόσο δύσκολο, ὥστε
μὲ ὅλην τὴν καλὴ θέλησι τῶν δασκάλων μου καὶ τὴ δική μου
τὴν προσπάθεια, δὲν κατῶρθωνα οὔτε τὰ ζάρια νὰ ρίχνω ἀνθρω-
πινὰ, ἀλλὰ τὰ πετοῦσα στὸ πάτωμα, οὔτε κἂν νὰ διακρίνω ἀμέ-
σως τὰ ντόρτια ἀπὸ τίς ἐξάρες καὶ νὰ τὰ λογαριάζω σωστά.

Οἱ δασκάλοι μου μὲ βαρεθήκανε καὶ μὲ ἀποκηρύξαν.

—Δὲν εἶσαι γιὰ τίποτε, εἶσαι ἀνεπίδεκτος. Τὸ τάβλι θέλει
μυαλὸ καὶ σὺ εἶσαι ἀδικημένος.

Δὲν ἔμεινε παρὰ τὸ διαθέσιμο τραπέζι τοῦ μακαρίτη καὶ τῶ-
πιασα, χωρὶς ὅμως νὰ πάρω καὶ κομπολόγι, γιὰτὶ πάντα μοῦ
φαίνονταν γρουσουζικό.

Ἐκάπνιζα μόνον καὶ κύτταξα στὸ δρόμο τοὺς ἀνθρώπους,
πού περνοῦσαν τρεχάτοι καὶ σκυφτοί, κυττάζοντας κάθε τόσο τὸ
ρολόγι τους.

Ἡ ἀθυμία μὲ κυρίεψε ἀκατανίκητη. Δὲν ἤμουν ἀξίος γιὰ τί-
ποτε, ἀδίκῃ ἐβάραινα τὴ Γῆ καὶ κρατοῦσα τὸ τραπέζι τοῦ μα-
καρίτη. Ἄδίκῃ ἔτρωγα τὸ ψωμί μου, ἀδίκῃ ἀνάσαινα τὸν ἀγέ-
καρι. Ὁ παραλογισμὸς μου ἔφθασε σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε καλοτύ-
χιζα καὶ ζήλευα τώρα τοὺς ἀνθρώπους πού περνοῦσαν σκυφτοί
καὶ τρεχάτοι, κυττάζοντας κάθε τόσο τὰ ρολόγια τους, τοὺς γα-
τοὺς μανάβηδες πού διαλαλοῦσαν τὰ κουνουπίδια τους, τοὺς γα-
ιδάρους τοὺς φορτωμένους μὲ τὰ καλάθια.

Ἦμουν ἀρρώστος καὶ τὸ καταλάβαινα, ἀλλὰ ντρεπόμουν
νὰ μολογήσω σὲ κανένα τὴν παράξενη ἀρρώστεια μου. Στὴν ἀ-
πελπισία μου ἐπῆγα σ' ἓνα γιατρό. Αὐτὸς τοῦλάχιστον θὰ κρα-
τοῦσε τὸ ἐπαγγελματικὸ μυστικόν.

Μὲ συμβούλευσε τὰ ταξίδια.
«Ἦταν ἡ μόνη σωτηρία, ὅπως μοῦ εἶπε, στὸ ταξίδι, χωρὶς
νὰ κάνωμε τίποτε, κάτι κάνομε. Καθισμένοι στὸ σιδηρόδρομο ἢ

στο πλοίο, περνούμε στερηγές και θάλασσες. Στα νέα μέρη που πάμε, βλέπουμε και μαθαίνουμε νέα αντικείμενα και νέους ανθρώπους. Χωρίς δουλειά, δουλεύουμε».

Δέν είχα τὰ μέσα για πολλά ταξίδια, ούτε για κανένα μακρυνό. Ἐπῆγα σ' ἕνα νησάκι τοῦ Σαρωνικοῦ, γιατί εἶχε πιάσει και ἡ ἀνοιξη.

Ὁ γιατρός βγήκε ἀληθινός για λίγες ἡμέρες. Χωρίς δουλειά ἔκανα δουλειά, γυρίζοντας τὰ ἀνηφορικά δρομάκια του, μπαίνοντας στις ἐκκλησιές του, βλέποντας τοὺς ἀνδρες που παίζανε κοντσίνα, τις γυναῖκες που κάνανε λουτρό και περπατούσαν ὕστερα στο μῶλο με τὸ μπανιερό.

Ἦστερα ἔπιασα ἕνα καφεενδάκι. Δέν ἦταν κεντρικό ούτε πολυσύχναστο, ἀλλὰ τὸ διάλεξα για μιὰ αἰτία ἐξαιρετική.

Ἀπέναντί του ἦταν ἕνα σπίτι παμπάλαιο, τὸ παλαιότερο ἀπὸ ὅσα ἔβλεπα στο νησί, τὸ μόνο που σώζονταν ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, ἐκτὸς ἀν σώζονταν και καμμιά ἐκκλησία που δέν τὴν ἤξερα. Ἦταν ψηλό και ἄχαρο, με δυὸ πατώματα. Ἀπὸ τὸ ἀπάνω πάτωμα ἔως τὴ στέγη του ἡ ἀπόστασι ἦταν δυσανάλογα μεγάλη. Ἀπὸ τὴν πλευρά που τῶβλεπα εἶχε ἕξ (τρία σὲ κάθε πάτωμα) παραθυράκια, δυσανάλογα μικρά, χωρίς παραθυρόφυλλα.

Στις τέσσαρες γωνίες του, στο ἀπάνω πάτωμα, εἶχε ἀπὸ ἕνα ἐξόγκωμα ἡμισφαιρικό, με πολεμίστρες.

Ἦ στέγη του, (ὅταν τὴν εἶδα κάποτε ἀπὸ ἕνα ὕψωμα γειτονικό), ἔδειχνε ἕνα μεγάλο ρῆγμα, ἀπὸ ὅπου βέβαια θὰ τρέχανε ἀφθονα τὰ νερά τὸ χειμῶνα και ἀφθονώτερη θάμπαινε ἡ σκόνη τὸ καλοκαίρι.

Ἦταν περιτριγυρισμένο ἀπὸ μεγάλη και ψηλή μάνδρα και, ἀπὸ κάποιο μισογκρεμισμένο κομμάτι τῆς μάνδρας αὐτῆς, ἔβλεπες στὴν ἀπέραντη αὐλή του νὰ βλαστάνουν ἀνετα ἀτελείωτες τσουκνίδες και ἄλλα ἀγριοχόρταρα, ὅπου βέβαια θὰ ζούσαν ἡσυχά σὰν στο σπίτι τους τὰ ἔρπετά.

Ἦταν, φυσικά, ἀκατοίκητο, ἐνῶ κοντά του και γύρω του, τὰ νέα σπίτια, ἀλλὰ λίγο παλιότερα και ἄλλα νεώτερα, ἦταν ὅλα ζωντανά, κομψά, χαριτωμένα, φωτισμένα τὴ νύχτα και πολυκατοικημένα ἀπὸ οἰκογένειες ζωντανές, χαρούμενες ἢ λυπημένες — ἀδιάφορο.

Σ' αὐτὸ μέσα θὰ κατοικοῦσαν βέβαια τὰ ποντίκια, οἱ σαῦρες, τὰ σαμαμίδια, οἱ ἀράχνες.

Στὴ στέγη του δέν ἔβλεπα φωληγές χελιδονιών, ἀλλὰ ούτε και κοράκια.

Κανείς ἀπὸ ὅσους ρώτησα δέν ἤξερε νὰ μοῦ πῆ τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι ἀνήκει σὲ κάποιο πλούσιο που μένει στὴν Ἀθήνα και που θέλει τώρα νὰ τὸ πουλήσει.

Τὸ σαράβαλο αὐτὸ μοῦ εἶχε γίνει ἐξαιρετικά συμπαθητικό και σχεδὸν ἀπαραίτητο, γιατί ἦταν για μένα ἐξαιρετικά ὑποβλητικό.

Ἔβλεπα σ' αὐτὸ τὸν ἑαυτὸ μου ἀπαράλλαχτον, ἀκόμα και στις λεπτομέρειες.

Ἦτσι ἤμουναι κι' ἐγώ. Λείψανο περασμένων καιρῶν, ἄχρηστο και ρημαγμένο. Οἱ πύργοι του με τις πολεμίστρες του, τόσο χρήσιμοι και πολύτιμοι ἄλλοτε, ἦταν κάποιες ικανότητες που εἶχα κι' ἐγώ ἄλλοτε, παληγές τώρα, ἄχρηστες, γελοίες, ἀξιολύπητες. Ἦ μάνδρα του με τ' ἀγριοχόρτα, ἔσυμβόλιζε τὴ μόνωσί μου και τὰ ποντίκια, οἱ ἀράχνες, οἱ σαῦρες, τὰ σαμαμίδια που κατοικοῦσαν μέσα του, ἦταν οἱ σκέψεις μου και τὰ πικρά μου τὰ συναισθήματα.

Κι' ὅπως αὐτὸ στέκονταν ἐκεῖ ξένο κι' ἔρημο κι' ἄχρηστο, χωρίς καμμιά συνεννόησι με τὸν ξένο κόσμο που τὸ περιστοιχίζε, χωρίς κανέναν προορισμὸ — ἀλλὰ στέκονταν, ἔτσι κι' ἐγώ ζούσα ξένος κι' ἔρημος, ἀδιάφορος κι' ἄχρηστος μέσα στον κόσμο τὸν ξένον κι' ἀλλοιώτικον που με περιστοιχίζε, χωρίς κανέναν προορισμὸ — ἀλλὰ ζούσα.

Γιατί ζούσα;

«Γιατί ζούσα;» Αὐτὸ πιά τὸ μοναδικὰ θλιβερό ἐρώτημα κυριαρχούσε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴν ψυχὴ μου, ὅταν μιὰ μέρα ξαφνικά εἶδα κι' ἕναν ἄλλον ἄνθρωπο νὰ στέκεται μπροστά στο ἐρείπιο, νὰ τὸ κυττάζει με προσοχή, νὰ τὸ ἐρευνᾷ, νὰ φέρνῃ γύρω τὴ μάνδρα του και πάλι νὰ ξαναστέκεται και νὰ τὸ μετράῃ με τὰ μάτια του ὕψου και τοῦ πλάτους.

«Καραμπόλα», σκέφθηκα πικρογελῶντας, «τώρα γινήκαμε τρία».

Γιατί κι' ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦταν ἕνα τρίτο ἐρείπιο, ἀνάμεσα ἀπὸ μένα και τὸ παληόσπιτο.

Γέρος, σκυφτός σὰν κοφομεσσασμένος, ἀκουμπώντας σ' ἕνα ραβδί και σηκώνοντας με κόπο ψηλά τὸ κεφάλι του και τὰ μάτια του.

Ἦταν ὅμως καλοντυμένος, κι' αὐτὸ μ' ἔκαμε νὰ ὑποθέσω ὅτι ἦταν ἴσως ὁ πλούσιος ἰδιοκτῆτης τοῦ παληοῦ σπιτιοῦ.

Ἀπὸ περιέργεια ἀκατανίκητη σηκώθηκα και στάθηκα στο πλάγι του και τὸν ἐλοξοκύτταζα ἐξεταστικά.

Τὸ πρόσωπό του ἦταν καταζαρωμένο, τὰ μάτια του θαμπὰ και δυσκίνητα, ἀλλὰ ἦταν καλοξουρισμένος, με κουρεμένο μουστάκι και με λαίμοδέτη φλοτὰν ἀνοιχτόχρωμον.

—Μωρέ, για στάσου. Αὐτὸ τὸ πρόσωπο δέν τὸ βλέπω για πρώτη φορά».

Ἦστερα ἀπὸ μιὰ ἐπίμονη και κοπιαστική ἀνασκαφή στὴ μνήμη μου ἔβγαλα ἕνα «ἀἴἄ!».

Τὸν εἶχα βρῆ. Ἦταν ὁ παληός μου συνταγματάρχης.

Ἦπλώσα τὸ χέρι μου, λέγοντας:

—Συνταγματάρχα μου!

Γύρισε με κόπο τὰ μάτια του σὲ μένα, ἔβαλε τὴν παλάμη του στὴν κώχη τοῦ αὐτιοῦ του και ρώτησε με φωνὴ ἀταίριαστα δυνατή:

—Τί εἶπες;

Κατάλαβα πώς ήταν βαρήκοος και φώναξα:

—Δέν είστε ὁ συνταγματάρχης...;

—Στρατηγός, στρατηγός.

—Αἱ παλὺ καλά. Τί κάνετε, στρατηγέ μου; Δέν με γνωρίζετε βέβαια. Ἐχῶ ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς σας.

—Αἱ μπράβο.

—Εἶναι ἴσως δικό σας τὸ ἀρχαῖο αὐτὸ σπίτι;

—Ὅχι ἀκόμα, τώρα λέω νὰ τὸ ἀγοράσω. Πουλιέται πενήντα χιλιάδες. Θὰ κάνω ἓνα δάνειο ἀπὸ τὸ Μετοχικὸ καὶ θὰ τὸ ἐξοφλήσω με δόσεις. Σὲ δέκα χρόνια θὰ τῶχῶ ἐξωφλημένο.

—Χαρά στὸ κουράγιο σου, ψιθύρισα.

—Τί εἶπες;

—Λέω, στρατηγέ μου, με ὑγεία νὰ τὸ χαρῆς. Γιὰ ξεκαλοκαίρισμα βέβαια.

—Ὅχι, ὄχι, θὰ τὸ διορθώσω καὶ θὰ τὸ κάμω ἓνα ξενοδοχεῖο εὐρωπαϊκὸ, με ὅλα τὰ κονφόρ. Ἐδῶ ἔρχονται τόσοι καὶ παραθερίζουν. Αὐτὰ τὰ βρωμοχάνια εἶναι ἐλεεινά. Ἄμα γίνῃ ἓνα τέτοιο ξενοδοχεῖο, θὰ προσελκύσῃ πολὺν κόσμο, ἀκόμα καὶ εὐρωπαίους. Εἶναι μιὰ ἐπιχείρησις πρώτης τάξεως.

—ὦ, Θεέ μου! Τί σθένος ψυχικὸ ἢ τί ξεμώραμα!

—Τί εἶπες!

—Σὰς εὐχομαι, στρατηγέ μου, καλὴ ἐπιτυχία. Μ' ἐνθουσιάζει ἢ σκέψις σας. Ὑστερα ἀπὸ δέκα δεκαπέντε χρόνια, πού θὰ ἐξοφλήσετε τὸ χρέος σας, θὰ ἔχετε ἓνα λαμπρὸ κτῆμα καὶ ἓνα σπουδαῖο εἰσόδημα.

—Καὶ προτιήτερα. Θὰ βρῶ ἓνα συνέταιρο νὰ με βοηθήσῃ οἰκονομικῶς στὴν ἐπιδιόρθωσι, ἀλλὰ ὕστερα θὰ τὸν βγάλω ἀπὸ τὴ μέση, θὰ τὸ ἐκμεταλλευθῶ μόνος μου, γιατί ἐγώ, ξέρεις, ἔχῶ μεγάλη δραστηριότητα. Ἐσὺ τί δουλειὰ κάνεις;

—Καμμιά, στρατηγέ μου. Ἐχῶ μιὰ μικρὴ σύνταξι καὶ ζῶ με αὐτῇ.

—Τί μοῦ λές! Δέν κάνεις κάτι καὶ σύ...

Ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἤμουνα ἀεργος, πάντα κακοκοιμώμωνα τὴ νύχτα. Ἐκεῖνη ὅμως τὴ νύχτα στριφογύριζα στὸ κρεβάτι μου ὡς τὰ ξημερώματα. Ὑστερα κοιμήθηκα βαθειὰ καὶ ξύπνησα πολὺ ἐλαφρὸς, σὰν ἄνθρωπος πού εἶχε λύσει ἓνα πρόβλημα βασιανιστικὸ.

Ἡμέρα τώρα τὰ μυστικὰ τῆς τεμπελιάς, τὴν τέχνη τῆς γιὰ νὰ φαίνεται εὐχάριστη ἢ κἀν ὑποφερτὴ στὸν τεμπέλη.

Ἐπρεπε, χωρὶς νὰ κάνῃ τίποτε, νὰ τοῦ φαίνεται πὼς κά-νει κάτι.

Γιὰ τοῦτο εἶχαν ἐπινοηθῇ τὰ χαρτιά, τὸ τάβλι, οἱ ἔφημερίδες, ὁ ναργιλές, τὸ κομπολόγι, τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ ἐτοιμοθάνατου στρατηγοῦ.

Τὰ πρώτα τὰ εἶχα δοκιμάσει χωρὶς ἀποτέλεσμα. Γιὰ σχέδια σὰν τὰ σχέδια τοῦ στρατηγοῦ δέν αἰσθανόμωνα ἀκόμη ὄριμο τὸν ἑαυτό μου, ἴσως ἀργότερα, ὅταν θὰ πλάκωναν τὰ βαρειά γη-

ράματα καὶ θὰ κουφαινόμωνα καὶ θὰ τσακίζονταν καὶ μένα ἡ μέση μου, ἴσως τότε θ' ἀποχτούσα κ' ἐγώ τὴ στρατηγικὴ δραστηριότητα.

Τώρα θυμήθηκα πὼς εἶχα ἓναν καλὸ στυλογράφο ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἤμουνα στὴν ὑπηρεσία. Ἀγόρασα λοιπὸν καὶ κάμποσες κόλλες χαρτί φτηνὸ, καὶ βάλθηκα νὰ τὶς μουντζουρώνω με τὸ στυλογράφο μου.

Ἔτσι μοῦ φαίνεται καὶ μένα πὼς κάνω κάτι, καὶ μοῦ ἔγινε ὑποφερτὴ ἡ ζωὴ.

Α. Κ. ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗΣ

Δεκέμβριος τοῦ 1933.

Ο ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

ΤΟΥ κ. Χ. ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

Ὁ Κουτσογιάννης —Θεὸς σχωρέσ'τον— ἦταν ὁ ἀγριάνθρωπος τοῦ χωριοῦ, τὸ σκιώρισμα τῶν λόγγων, τῶν λάκκων καὶ τῶν πλαγιῶν. Εἶχε γίνει εἴκοσι χρονῶν καὶ δὲν ἤξερε τί θὰ εἶπῃ Γιάννινα, ἂν καὶ τὸ χωριό του δὲν ἦταν πλειότερο ἀπὸ ἕξη ὥρες μακριὰ ἀπ' αὐτὴν τὴν πολιτεία. Ὅλον του τὸν καιρὸ ἦταν τρυπωμένος στὰ λόγγια μὲ τὰ γίδια του καὶ τὰ γιδάρικά του τὰ πρόβατα καὶ δὲν ἔβγαине καθόλου στὸν κόσμο. Σωστὸ ἀνθρωπάγριμο.

Αὐτὴ ἦταν ἡ ζωὴ του, ἀφόντας, μικρὸ παιδί ἀκόμα ἑπτὰ-ὀχτῶ χρονῶν, εἶχε βγάλει ἓνα κακὸ βγαλτό, μιὰ μαύρη λούγγα στὸ παραδάγκαλο καὶ κουτσάθηκε. Ἡ κουτσαμάρα τὸν ἔκανε νὰ ντρέπεται νὰ φαίνεται στὸ χωριό καὶ στὸν κόσμο, γιὰ νὰ μὴν τὸν βλέπουν οἱ τσιουπρες καὶ τὸν περιγελοῦν, γιὰ νὰ μὴν τὸν βλέπουν τὰ λειανόπαιδα καὶ τοῦ φωνάζουν:

—«Γιάνν', Γιάνν', Κουτσογιάνν'!».

γιὰ νὰ μὴν τὸν βλέπουν οἱ τυφᾶδες καὶ τὸν λυπηθοῦν.

Οἱ δικοί του τοῦ πήγαιναν καθεμέρα ψωμί καὶ προσφάγι στὸ χειμάδι ἢ στὸν λόγγο, καὶ κάθε Σαββατόβραδο τὰ σκουτιά του γιὰ ν' ἀλλάξῃ καὶ στὸν μῆνα ἢ στοὺς δυὸ μῆνες μιὰ φορὰ ἀπὸ ἓνα ζευγάρι φασκίες γιὰ τὰ τσαρούχια του, τσαρούχια μὲ λουριά, ποὺ δένονταν ὡς τὸ γόνα.

Ὁ Κουτσογιάννης ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πλειὸ ὠμορφους ἀντρες τοῦ τόπου μας κι' ἀπὸ τοὺς πλειὸ γερούς, κι' ἂν καὶ κουτσὸς ἔτρεχε τόσο ποὺ δὲν τὸν ἔφτανε κανεὶνας γερός, καὶ δὲν τοῦ γλύτωνε γίδι ποὺ νὰ μὴν τὸ πιάσῃ στὴν ἀρέντα. Ἦταν ἀγέρας μοναχός. Λές κι' ἡ κουτσαμάρα τοῦχε βάλει φτερά.

Ἀπόφευγε τὲς γυναῖκες ποὺ πήγαιναν κάθε πωρὸ στὸ λόγγο νὰ κόψουν ξύλα, καὶ δὲν σμίγονταν νὰ κουβεντιάσῃ κι' αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ποὺ ἦταν μ' ἄλλο εἶδος ἀνθρώπου, παρὰ μὲ πιστικούς, εἴτε χωριανούς του, εἴτε συνοριῖτες του κι' ὅταν τὸν ἔπιανε ὁ γλυκὸς καημός, ποὺ αἰστάνονταν μέσα του, τί λεβέντης

θά ήταν αν δεν κουτσαίνονταν, κι' αυτός ό καθημός τόν έπιανε κάθε μέρα, άνέβαινε σέ μιá κοντοραχούλα κι' άρχιζε νά λαλάη τή φλογέρα του πού ήταν άπό άητοκόκκαλο, και δέν τήν έβαζε στό σελάχι του αν δέν έβλεπε τά γίδια του, πού βόσκαγαν όλόγυρά του, νά παρατήσουν τó κλαρί, άπό τήν γλύκα του ήχοϋ και νά γυρίσουν τά μούτρα τους πρòς αυτόν.

“Όταν λαλούσε ό Κουτσογιάννης τή φλογέρα, τόν άφηκρουνταν όσοι βρίσκονταν κοντά του, μέ μεγάλη προσοχή και κρυφά, γιατί, άμα καταλάβαινε ότι τόν άφηκρϊώνταν, έπαυε στήν στιγμή τó λάλημα. Είχαν παραλογίσει όλοι οί πιστικοί μέ τήν φλογέρα του κι' έσκαζαν άπό τήν ζήλεια τους. “Ελεγαν συναμεταξύ τους και σ' όλον τόν κόσμον,, ότι τó λάλημα αυτό, πώμοιαζε σαν άγγελικό, δέν ήταν τάχα δικό του, αλλά τώχε τάχα ή φλογέρα νά λαλάη έτσι ώμορφα, κι' άνήκουστα. “Ελεγαν ότι τάχατες ή φλογέρα λαλούσε έτσι κι' όχι τó στόμα, τά δάχτυλα κι' ή ψυχή του Κουτσογιάννη. Φθονερός κόσμος!

Μιά μπαμπόγρια, χειρότερη άπ' όλους, έλεγε ότι ή φλογέρα του Κουτσογιάννη ήταν του άντρος μιανής Ξωτικιάς κι' ότι τήν είχε βρή μιá μέρα ό Κουτσογιάννης στή βρύση, όπου τήν είχε λησιμονήσει τάχατες ό άντρας τής Ξωτικιάς.

Αυτά έλεγε ή μπαμπόγρια κι' οί άλλοι πού δέν μπορούσαν νά λαλήσουν, σαν τόν Κουτσογιάννη, κι' αν δέν ήταν νά τó πιστέψουν, τó πίστευαν μ' εύχαρίστηση.

Μιά μέρα, τέσσερες-πέντε πιστικοί, χωριανοί και ξενοχωρίτες, άπό τόν φθόνο, πού τούς έτρωγε τά φυλλοκάρδια, συνεννοούνται, κι' εκεί πού κοιμώνταν ό Κουτσογιάννης γλυκά-γλυκά κάτου άπό μιá πολύκλαδη και πυκνόφυλλη βαλανιδιά, πήγε ένας τους σιγά-σιγά, σαν λαγός, κι' ανάλαφρα-ανάλαφρα, σαν ίσκιος και του τήν ξέσυρε άπό τó σελάχι, χωρίς νά τόν καταλάβη καθόλου, κι' έπειδή δέν ήθελε κανένας τους ύστερα νά τήν άφήση σπόν άλλον, για νά μην μαλώσουν και φανερωθοϋν, άποφάσισαν νά τήν τσακίσουν κι' έτσι τήν έκαναν άγκίδες!

“Ενεκα άπ' αυτό, ό Κουτσογιάννης, τó γλυκόφωνο άηδόνι τών λόγγων βουβάθηκε, χήρεψε άπό τήν άγαπημένη του τήν φλογέρα, πού τήν έσερνε πάντα μαζί του, σαν χιλιοζηλεμένο ταιρι του, δέκα χρόνια άκέρια, παρηγορώντας μ' αυτήν τ' άδικημένα του τά νιάτα, και τήν άδικημένη του λεβεντιά.

Τοϋρθε νά σκάση, τοϋρθε νά σκοτωθῆ άπό τó κακό του, για τόν χαμό τής φλογέρας του, και περπατούσε κάθε μέρα μέ τó ντουφέκι στό χέρι για νά πετύχη κανέναν άητό νά τόν σκοτώση και νά του πάρη τές φλογέρες του. “Αλλά δέν είναι πολϋ εύκολο νά σκοτώση κανείς άητό, γιατί δέν ζυγόνεται καλοπίχειρα, πετάει-πετάει πολϋ ψηλά κι' έχει φωλιά σ' άπάτητους γκρεμούς.

Πέρασε έτσι τó καλοκαίρι, πέρασε ό χινόπωρος, πέρασε ό χειμώνας και μπήκε ή άνοιξη μέ τόν Μάη, κι' ό καθημένος ό Κουτσογιάννης βρίσκονταν ακόμα χωρίς φλογέρα! Τά λόγγα κι' οί ρεματιές είχαν βουβαθῆ πλειό, χωρίς τó ξωτικῆσιο λάλημα τής

φλογέρας του, και τά γιδοπρόβατά του βόσκαγαν λυπημένα και ξέκαρδα. Χινόπωρος και χειμώνας, χωρίς φλογέρα, κακό, αλλά κάτι ύποφέρεται, άλλ' άνοιξη και καλοκαίρι είναι άνυπόφορα. “Ο πιστικός, αν δέν έχη μέσα εκεί, στήν έρημιά του λόγγου, τήν φλογέρα του, άναχασμιέται, νυστάζει, κοιμάται και χάνει άπό κοντά του τά γιδοπρόβατά του. Πιστικός χωρίς φλογέρα είναι χαμένο όν. Είναι σαν έκκλησιá χωρίς σήμαντρο, σαν άηδόνι χωρίς φωνή, σαν ρεματιά χωρίς μурμουρητό, σαν κοπάδι χωρίς κυπροκούδουνα. “Η φλογέρα δίνει όρεξη του πιστικού, τόν γεμίζει χαρά κι' εύφροσύνη, και τόν κάνει νά στέκεται άγρυπνος και νά συμμαζεύεται ή κοπή γύρα του.

Μιά μαγιάτικη Δευτέρα περνούσε ό ξάδερφός του ό Κώστας, για τά Γιάννινα. “Ο ξάδερφός του ό Κώστας ήταν άπό τó παρακάτω χωριό, κι' όσοι πάν για τά Γιάννινα γνωρίζονται άπό μακριά: ή θάχουν ξύλα φορτωμένα τά πράγματά τους, ή, αν είναι καβάλλα, θάχουν μιá βελέντζα στρωμένη στό σαμάρι, μιá κάππα δεμένη, αν δέν βρέχη, και κάμποσα σακκούλια και κάμποσες πλόσκες, κρεμασμένα όλα πίσω και μπροστά στό σαμάρι.

Βλέποντας ό Κουτσογιάννης άπό μακριά τόν ξάδερφό του τόν Κώστα νά διαβαίνει, βγήκε πανήδρομα και του φώναξε:

—Για π' ώρα καλή, ώρε Κώστα;

—Για τά Γιάννινα!

—Για στάσου τσιότσιο.

Στάθηκε ό Κώστας κι' ό Κουτσογιάννης βρέθηκε σέ λίγο πλάγι του.

—Καλ' μέρα, Κώστα!

—Πολλά τά έτη!

—Δέν μου λές. Μ' αγοράζεις μιá φλογέρα;

—Νά σ' πώ, Γιάννη... Δέν γνωρίζω άπό φλοέρες, κι' ούτε μπορώ νά σου αγοράσω. Μπορεί νά μην σου άρέση εκείνη πού θά σ' αγοράσω έγώ. Τó καλύτερο είναι νά πäs καμμιá μέρα στα Γιάννινα ν' αγοράσης μόνος σου ό,τι λογιής φλοέρα θέλει ή καρδιά σου.

—Τότε πρέπει ν' αποφασίσω νάρθω μόνος μου, κατá τó λέγει σου.

—Νοικοκύρης είσαι... “Όπως θέλ'ς.

—Μέ παίρ'ς μαζί σου;

—Σέ παίρνω λέει... “Όρεξη νάχης.

“Ο Κουτσογιάννης άποφάσισε νά κάνη τó ταξίδι ως τά Γιάννινα, ξέλαμψε άπό χαρά τó πρόσωπό του, κι' είπε μέ ξαποφασιά, σαν ν' άποφάσιζε μεγάλο πράγμα:

—“Ομπρός, κι' ό,τι είπε ό Θεός!

Και λέγοντας αυτά, τράβηξε μπροστά.

“Ο δρόμος για τά Γιάννινα περνούσε μέσ άπό τó χωριό του Κουτσογιάννη, και μάλιστα μπροστά άπό τó σπίτι του. Φθάνοντας μπροστά στό σπίτι του ό Κουτσογιάννης φώναξε τήν μάννα του άπ' έξω μέ βροντερή φωνή:

—“Ωρ' μάννα! “Ωρ' μάννα!

—“Όρσε!

Ἐπολογήθηκε ἡ μάνα του ἀπὸ μέσα καὶ στὴν στιγμή βγήκε ξαφνισμένη στὴν ἐξώθυρα.

—Τὰ καλά μ’ τὰ σκουτιά!

Τῆς εἶπε μὲ μεγάλη βία.

—Σὲ καλό σου, παιδάκι μου! τοῦ εἶπε ἡ μάνα του μὲ μεγάλη ἀπορία, πὺ τὸν ἔβλεπε ἀνεπάντεχα μέρα μεσημέρι στὸ χωριό. Τί τρέχει; Πῶς ἦταν αὐτό;

—Θὰ πάω στὰ Γιάννινα ν’ ἀγοράσω φλογέρα, θὰ πάω μὲ τὸν Κώστα.

Κι’ ἐνῶ ἡ μάνα του ἀνοίγε τὴν κασσέλλα γιὰ νὰ τοῦ βγάλῃ τὰ καλά του τὰ σκουτιά, ὁ Κουτσογιάννης τῆς ἔλεγε χαρούμενα:

—Εγώ, πὺ λές, μάνα, θὰ πάω μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ στὰ Γιάννινα κι’ αὔριο θὰ εἶμαι ἐδῶ... Ὅσο πὺ θὰ λείπω, νὰ πάῃ ὁ Παῦλος στὰ σφαχτά...

Ὁ Παῦλος ἦταν ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός του κι’ εἶχε ὡς ἔργο τὸ ζευγάρι.

Σὲ μιά στιγμή ἄλλαξε ὁ Κουτσογιάννης, συγυρίστηκε, πήρε καὶ πεντέξη γρόσια ἀπὸ τὴν μάνα του, γιὰτὶ αὐτὴ ναϊκοκύρευε στὸ σπίτι, ἀφόντας εἶχε πεθάνει ὁ ἀντρας τῆς, καὶ ξεκίνησε, κάνοντας τὸν σταυρό του, σὰν νὰ ξεκινούσε γιὰ κανένα μεγάλο ταξίδι. Ὡς ἕνα διάστημα, ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, τὸν ἀκολούθησε καὶ ἡ μάνα του, κάνοντας τὸν σταυρό τῆς, δακρῦζοντας καὶ λέγοντας:

—“Ὡρα σου καλή, παιδάκι μου! Ὡρα σου καλή! Νὰ σὲ ξεκινήσω καὶ γιὰ γαμπρὸ νὰ δώσῃ ὁ Θεός!

Βλέποντας ὁ Κουτσογιάννης νὰ τὸν ἀκολουθᾷ ἡ μάνα του πλειότερο ἀπ’ ὅ,τι ἔπρεπε γιὰ ἕνα ταξίδι ὡς τὰ Γιάννινα, γύρισε καὶ τῆς εἶπε:

—Γύρνα πίσω καὶ μὴν χολοσκάνης! Αὔριο θὰ εἶμαι ἐδῶ, σοῦ εἶπα. Μόνον τὰ σφαχτά καὶ τὰ μάτια σας ὡς πὺ νὰ γυρίσω!

Ὁ Κουτσογιάννης μὲ τὸν ξάδερφό του τὸν Κώστα σκαπέτησαν κι’ ἡ μάνα του γύρισε σταυροκοπώντας καὶ πουςπουρίζοντας:

—“Ὡρα του καλ ἡτοῦ Γιάννη μου! Ὡρα του καλή! Καλό του πρωτοξεκίνημα. Καὶ γαμπρὸ νὰ τὸν ξεκινᾷω γλήγορα, Παναγιά μου!

Σ’ ὄλον τὸν δρόμο δὲν περβατοῦσε ὁ Κουτσογιάννης, ἀλλὰ πετοῦσε. Μεγάλη χαρὰ τὸν εἶχε πιάσει, πὺ βγήκε ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ του, κι’ ἐμελλε νὰ ἰδῇ τὰ Γιάννινα, τὴν περίφημη πολιτεία, κι’ αὐτὸ τῶδινε φτερά, τὰ Γιάννινα πὺ τοῦ ἦταν χρυσὸ ὄνειρο. Ἦκουε ἀπὸ τὰ μικρά του χρόνια ὅτι εἶναι πολιτεία, κι’ ὄχι χωριό, ὅτι εἶχε ἀπ’ ὄλα τὰ πράγματα τοῦ Κόσμου, ἀλλὰ δὲν μπορούσε νὰ τὸ χωρέσῃ ὁ νοῦς του τί λογίων ἦταν ἡ πολιτεία. Χωριὰ εἶχε ἰδῇ ἀπ’ ἀγνάντια, καμμιὰ δεκαριά καὶ πλειότερα, πὺ εἶναι γύρα στὸ χωριό του, ἀλλὰ δὲν μπορούσε νὰ καταλάβῃ τί πράμμα καὶ πῶς ἦταν ἡ πολιτεία. Ἐκεῖνο μονάχα πὺ ἤξερε ἀόριστα γὰ τὰ Γιάννινα, ὅταν ὅτι βρίσκονταν

ἐκεῖ καὶ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα, κι’ ὅτι πουλοῦσαν κι’ ἀγόραζαν ἐκεῖ ὁ κόσμος ὅ,τι ἤθελαν. Τὰ ἤξερε αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπὸ κουβέντες καὶ μωρολογήματα τῶν ἄλλωνῶν, καὶ πάντα ὀνειρευόνταν νὰ τὰ ἰδῇ καὶ μὲ τὰ μάτια του, νὰ τὰ χορτάσῃ, καὶ νὰ μὴ ἀνοίγῃ τὸ στόμα του, σὰν χάχας, ὅταν μιλοῦσε κανεὶς γιὰ τὰ Γιάννινα, πὺ τὴν θεωροῦσε ὡς τὴν μόνη πόλη τοῦ κόσμου, γιὰτὶ δὲν ἔφταναν παραπέρα οἱ γεωγραφικὲς του γνώσεις.

Ἄν ὁ Κουτσογιάννης ἤξερε τὸν δρόμο, μὲ τὴν δύναμη, ποῦχε στὸ περπάτημα, ἦταν ἱκανὸς νὰ μῆ στὰ Γιάννινα ὄχι σ’ ἔξη ὥρες πὺ ἀπείχαν ἀπὸ τὸ χωριό του, ἀλλὰ φοβῶνταν μὴν ξεδρομίσῃ καὶ χαθῇ κι’ ἔτσι ἦταν ἀναγκασμένος κάθε λίγο καὶ λιγάκι νὰ καρτερῇ τὸν ξάδερφό του τὸν Κώστα, πῶρχονταν ἀπὸ πίνω ἀναργα-ἀναργα καβάλλα στ’ ἀδύνατο μουλᾶρι του.

—Μωρέ, χτύπα το τὸ ξάλειμμο! τοῦ φώναζε τοῦ Κώστα, γιὰ νὰ φτάσωμε καμμιὰ φορὰ στὰ Γιάννινα!

Ἄλλ’ ὁ Κώστας, ἄνθρωπος πὺ ἦταν πηγαιμένος ἑκατὸ φορές καὶ πλειότερο στὰ Γιάννινα, καὶ δὲν εἶχε καμμιὰ περιέργεια νὰ τὰ ἰδῇ τὸ γληγορότερο, δὲν ἤθελε νὰ χαλάσῃ τὴ ζαχαρένια τοῦ μουλαριοῦ του, κι’ ὅσο στενοχωριῶνταν κι’ ἀδημονοῦσε ὁ Κουτσογιάννης, τόσο αὐτὸς πήγαινε ἡσυχα-ἡσυχα, χωρὶς καμμιὰ βία.

Ἦταν μεσημέρι ὅταν ξεμύτησαν στὴν «Προσκύνηση».

Προσκύνηση λέγεται μιά ραχοῦλα, δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας δυτικά τῆς πλατείας, ἀπ’ ὅπου φαίνεται ἡ λίμνη, τὸ κάστρο κι’ ἕνα κομμάτι τοῦ Γιαννίου. Λέγεται «Προσκύνηση» γιὰτὶ ἀπ’ αὐτοῦ φαίνονταν ὁ χρυσομέγανος Σταυρός τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Ἀϊ-Γιάννη, ποῦναι σήμερα τζαμί τοῦ Ἀσλὰν πασιᾶ, καὶ σταυροκοπιῶνταν ὁ κόσμος, πῶρχονταν ἀπὸ τὰ χωριὰ στὴν πολιτεία. Ἄλλ’ ἄλλο λέν —κι’ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθινὸ— ὅτι, ὅταν πρωτῶρθαν οἱ Τούρκοι νὰ καταχτήσουν τὰ Γιάννινα, σ’ αὐτὸ τὸ μέρος βγήκαν νὰ τοὺς ὑποδεχτοῦν οἱ προύχοντες οἱ Γιαννιώτες καὶ τοὺς προσκύνησαν, καὶ γι’ αὐτὸ λέγεται «Προσκύνηση».

Ἀπ’ ἐκεῖ ἀγνάντεψε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Κουτσογιάννης τὰ Γιάννινα καὶ στὴ στιγμή ἔμεινε μὲ τὸ στόμα ἀνοικτὸ ἀπὸ τὴν ὀνειροφάνταξη ὠμοφία τῆς πανώριας πολιτείας, πὺ ξετυλίγονταν μπροστά του, σὰν μαγικὸς καθρέφτης. Ζερβιὰ μεριά ἡ λίμνη, μὲ τὰ λαμπροξάστερα νερά τῆς, σὰν ἀπέραντος καθρέφτης, πὺ καθρεφτιζόνταν μέσα τῆς ὁ καταγάλανος οὐρανὸς μὲ τὸν κατάχρυσον καὶ κατάλαμπρον ἥλιο του καὶ τὰ κάτασπρα συννεφάκια του, καὶ τὰ βραχόχτιστα καὶ λογγοσκέπαστα βουνά, τὸ Μιτωκέλλι, ὁ Ντρισκοκ, καὶ τὰ Τζουμέρκα μὲ τὰ λόγγα τους, τοὺς βράχους τους, τὲς ράχες τους καὶ τὰ κοπάδια τους, δεξιὰ μεριά τὸ πελώριο κάστρο μὲ τοὺς πύργους του, τὲς πολεμίστρες του, τὰ κανόνια του, καὶ τὰ τζαμιά του μεγάλο-μεγάλο κι’ ἀκίνητο, σὰν μικρὸ βουνό, ἡ σωστότερο σὰν κοιμάμενο θεώρατο Στοιχειό, κι’ ἡ πανώρια πολιτεία, μὲ τὰ ποικιλόβαφα κι’ ἀλογάρισστα σπίτια τῆς, μὲ τίς κεραμιδοσκέπαστες σκεπὲς τῆς, κόκκινες σὰν παπαρούνες, μὲ τὰ κατάμαυρα κυπαρίσσια τῆς,

καί μέ τούς πανύψηλους κι' άχτιδοστόλιστους μιναρέδες της, πού ξεπετούσαν τ' άφήλου, σάν γιγάντιες λόγγες. Σ' αυτό τὸ άνεπάντεχο καί παράδοχο θέαμα, ὁ Κουτσογιάννης τάχασε, ντράπηκε, φοβήθηκε, νόμισε πώς ώνειρεύονταν, γύριζε τὸ μυαλό του σάν σβούρα καί μὴν μπορώντας νά σταθῆ ὀρθός, στρώθηκε καταγής μέ τὴν κλύτσα του στήν άγκαλιά, έχοντας τές πλάτες πρὸς τὴν λίμνη καί τὰ μούτρα πρὸς τὸν Κώστα, πώρχονταν.

—Τί ἔκατσεσ ἀυτοῦ, ὦρέ;

Τοῦ εἶπε ὁ Κώστας, ὅταν τὸν ζύγωσε.

Ὁ Κουτσογιάννης μέ τὴν ψυχὴ στά δόντια, καί τρέμοντας ἀπὸ τὸν φόβο του, τοῦ ἀπολογήθηκε σιγαλά-σιγαλά:

—Στάσου τσιούτσιο, ἀδερφοῦλη μου! Μὴν φεύγης; Θέλω νά σέ ρωτήσω.

—Τ'ἔχεις κι' ἔγινες ἔτσι κίτρινος, σάν φλωρί; Μὴν σοῦ λύθηκε τίποτα ὁ ἀφαλός;

—Μὴνα ξέρω κι' ἐγώ, ἀδερφοῦλη μου, τί ἔχω; Εἶδα μπροστά μου ἓνα σωρὸ ἰσκιώματα, ὄνειροφαντασιές... ξέρω κι' ἐγώ τί εἶναι;

Ὁ Κώστας ἄρχισε νά στενοχωριέται κι' ὁ Κουτσογιάννης ἔξακολούθησε νά τοῦ λέγη σιγαλά-σιγαλά:

—Δὲν εἶχαν ἰδῆ τὰ μάτια μου ἄλλη φορὰ ὅ, τι εἶδαν τώρα!

—Τ' εἶδες, μωρὲ χαμένε, καί ξωλαλάς ἔτσι;

—Ἐσύ δὲν γλέπεις τώρα τίποτε;

—Τί νά ἰδῶ, μωρέ;

—Ὅ, τι εἶδα καί ἐγώ!

—Τ' εἶδες ἐσύ, πού νά σέ κάψη ἢ ἀστραπή;

—Γιὰ κύτταξε ἴσια-πέρα γιὰ νά ἰδῆς. Ἄν ἀπ' ἐδῶ πίσω μου δὲν τὰ γλέπεις τώρα, μπορεῖ νά ξαφανίστηκαν.

Καί λέγοντας αὐτὰ ἔξακολουθοῦσε νάχη γυρισμένα τὰ μούτρα του πρὸς τὸν κάμπο καί τές πλάτες του πρὸς τὰ Γιάννινα, γιὰ νά μὴν τὰ βλέπη κι' ἔτρεμε ὀλόβολος ἀπὸ τὸν φόβο του.

—Νά, κυττάζω καί δὲν γλέπω τίποτα. Δὲν γλέπω κανένα ἴσκιωμα καί καμμιά ὄνειροφαντασία.

—Δὲν γλέπεις τίποτε, λές; Δὲν γλέπεις ἓναν μεγᾶσααλον καθρέφτη μπροστά σου; Δὲν γλέπεις κάτι ἄλλα σάν μάγια, πού δὲν μπορῶ νά σοῦ τὰ παραστήσω; Δὲν γλέπεις ἓνα μεγᾶσααλο σπίτι σάν βουνό;

—Αὐτὰ ὅλα, ὦρέ χαμένε, εἶναι ἡ λίμνη, τὸ κάστρο καί τὰ Γιάννινα!

—Τὰ Γιάννινα! Ξεφώνησε ὁ Κουτσογιάννης. Τὰ Γιάννινα! Φτάσαμεν, ἀδερφοῦλη, στὰ Γιάννινα. Τὰ Γιάννινα ἦταν αὐτὰ πού εἶδα, δὲν εἶναι ἰσκιώματα; Δὲν εἶναι διαβολικά; Οὐί! Οὐί! καλ' ἔμερα μου!

—Τὰ Γιάννινα εἶναι, ὦρέ κύρ χαμένε, τὰ Γιάννινα.

Ἄκουοντας ὁ Κουτσογιάννης ὅτι ἐκεῖνα, πού εἶχε ἰδῆ, δὲν ἦταν φαντάσματα κι' ἰσκιώματα καί δὲν εἶχε τίποτε νά φοβηθῆ, σηκώθηκε ἀμέσως ἀπάνω ὀρθός σάν γερός καί καλά, γύρισε πρὸς τὴν πολιτεία κι' ἔρριξε τὸ βλέμμα του ἀπανωθιό της, στά-

θηκε ἀκουμπώντας στήν κλύτσα του μέ τὸ ζερβὶ τὸ χέρι, ἔκανε μέ τὸ δεξιὸ τὸν σταυρὸ του κι' ἔλεγε μονάχος του.

—Τὰ Γιάννινα εἶν' αὐτὰ, Παναγήγια μου! Τὰ Γιάννινα εἶν' αὐτὰ, Θεέ μου! Ντέι! Ντέι! Τί πολιτεία ποῦναι τὰ ἔρημα! Χρειαζέται νάχη δεκατέσσερα μάτια κανεῖς καί πάλι δὲν τὰ χορταίνει!

Γυρίζοντας ὕστερα πρὸς τὸν Κώστα, τὸν ρώτησε:

—Τ' εἶν' αὐτό, ποῦναι σάν μεγᾶλος καθρέφτης; Μήπως εἶναι ποτάμι; Γιατί δὲν τρέχει' ἄν εἶναι ποτάμι;

—Αὐτὸ εἶναι λίμνη.

—Τί θὰ πῆ λίμνη;

—Πολύυυυυ νερό, μεγᾶσαααλη γούρνα.

—Αὐτὴ εἶναι ἡ λίμνη, πού λέν; Ντέι! Ντέι, τί πράμμα εἶναι! Ἄπὸ πού ἔρχεται κι' ὡς πού πάει;

—Νά, αὐτοῦ βγαίνει κι' αὐτοῦ χωνεύει τὸ πλειότερο. Τ' ἄλλο, χωνεύει μακρύτερα. Αὐτοῦ μέσα ἔπνιξε ὁ Ἄλῆ πασιᾶς τές δεκαφτὰ ἀρχόντισσες μέ τὴν Κυρά-Φροσύνη.

—Κι' αὐτὸ τὸ μεγᾶσααλο, ποῦναι σάν μαντρί, κι' ἔχει γύρα-γύρα ψηλοῦς τοίχους, ἀντὶ γιὰ φράχτη, τ' εἶναι;

—Αὐτὸ εἶναι τὸ κάστρο τοῦ Γιαννίνου. Αὐτοῦ μέσα εἶναι κανόνια, ὁ στρατός, οἱ φυλακὲς μέ τούς φυλακωμένους. Ἄπ' αὐτοῦ πολεμοῦσε τρία χρόνια ὁ Ἄλῆ πασιᾶς μέ τὸν Σουλτάνο.

—Ντέι! Ντέι! Τί μεγᾶλο πού εἶναι τὸ ξάλειμμο! Ἄν ἦταν μαντρί, ὦρέ Κώστα, πενήντα χιλιάδες γιδοπρόβια θὰ χωροῦσαν μέσα! Δὲν θὰ χρειάζονταν καθόλου σκυλιά, γιὰ τὸ λύκος κι' οἱ κλέφτες θὰ χρειάζονταν νά γένουν πετούμενα, γιὰ νάμπουν μέσα. Κι' αὐτὰ τὰ θεώρατα τὰ σουβλιά, ποῦναι δέκα φορὲς ψηλότερα ἀπὸ τὰ σπίτια, τ' εἶναι; Δέντρα νάσαι;

—Αὐτὰ εἶναι τζαμιά... πάει νά πῆ τουρκόκλησιές. Αὐτοῦ ψηλά, πού φαίνεται σάν στρόγγυλη ἔξεδρα, ἀνεβαίνει ὁ χότζας καί διαβάζει.

—Τί εἶν' αὐτὸς ὁ χότζας;

—Εἶναι ὁ τουρκόπαπας.

—Ντέι! Ντέι! Τί ψηλά ποῦναι τ' ἀντίχριστα; Κι' ἐκεῖνο τὸ ψηλότερο τὸ σπίτι, ποῦναι ψηλότερο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, τ' εἶναι;

—Αὐτὸ εἶναι τὸ σεράι... Αὐτοῦ μέσα κάθεται ὁ πασιᾶς, κι' αὐτοῦ μαζώνει τούς μεγᾶλους καί κάνει συμβούλιο.

—Ντέι! Ντέι! Τί μεγᾶλο καί τί ψηλὸ ποῦναι τὸ μυριόρημο! Ἰστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ ρωτήματα ξεκίνησαν γιὰ μέσα, κι' ὁ Κώστας θέλοντας νά τὸν κοροϊδέψη τοῦ εἶπε:

—Δὲν μοῦ λές, ὦρέ ὄρνιο: ἀπὸ τὰ Γιάννινα σκιάχτηκες ἔτσι; Μωρέ, παλληκάρι πού εἶσαι!

—Νά σοῦ πῶ τὴν καφαλήθεια, Κώστα; τοῦ ἀπολογήθηκε ὁ Κουτσογιάννης. Μοῦ πάει ρόβι. Σκιάχτηκα, ἄμα εἶδα ὅλ' αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἄμαθος ἄνθρωπος μαθές, Χάχαχαχα!

Καί ξεκαρδίστηκε ἀπὸ τὰ γέλια ὁ Κουτσογιάννης μέ τὸ πάθημά του.

—Δὲν λές πὼς εἶσαι ντίπ λογγήσιος, παρὰ λές ἄμαθος.

Τοῦ ἀπάντησε ὁ Κώστας, μὴ μπορῶντας νὰ κρατήσῃ κι' αὐ-
τὸς τὰ γέλια του.

Ἔτσι προχωροῦσαν ὀλοένα γιὰ τὴν πολιτεία, σὰν καὶ πρὶν,
ὁ Κώστας καβάλλα, κι' ὁ Κουτσογιάννης πεζός, μὲ μόνη τὴν
διαφορὰ, ὅτι τῶρα ὁ Κουτσογιάννης δὲν πῆγαινε μπροστά, ὅπως
πρὶν, ἀλλὰ πίσω, γιὰτὶ κοντοστέκονταν κάθε τόσο, καὶ θαυμάι-
νονταν καὶ ξεπορούσε μὲ ὅ,τι ἔβλεπαν γιὰ πρώτη φορὰ τὰ μά-
τια του.

Δὲν εἶχαν φτάσει ἀκόμα στὸ στὸ κομμέρκι, ὅταν ὁ Κουτσο-
γιάννης ξεφώνισε δυνατὰ, σὰν νὰ τὸν εἶχε δαγκάσει σκορπιός:

— Ἀδερφούλη μου Κώστα! Τί θυᾶμα εἶν' αὐτό;

— Ποιό, ὦρέ;

Τοῦ ἀπολογήθηκε ὁ Κώστας.

— Τί διάολος εἶν' ἐκεῖνος, ποῦ περπατᾶει ἀπάνω στὸ νερό;

Ἦταν μιὰ βάρκα ποῦχε ξεκαμπήσει ἀπὸ τὸ κάστρο, καὶ
λάμποντας ἤσυχά-ἤσυχά, τραβοῦσε, σὰν νύφη καμαρωμένη, γιὰ
τὸ Νησί.

— Βάρκα εἶν' ὦρέ ζουλάπι...

Τοῦ εἶπε ὁ Κώστας.

— Τί πράμμα εἶν' ἡ βάρκα; Ζωντανὸ εἶναι;

— Χάχαχαχααααα!

Ξεκαρδίστηκε ὁ Κώστας ἀπὸ τὰ γέλια, κι' ὕστερα εἶπε μό-
νος του:

— Ἔρμε λῦκε! Τί ζουλάπι ἄφσες νάρθη στὰ Γιάννινα καὶ
δὲν τῶτραγες!

Ἀκούοντας τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Κουτσογιάννης εἶπε μὲ παρά-
πονο στὸν Κώστα.

— Γιατί γένεσαι τέτοιος, ὦρέ Κώστα; Δὲν ξέρω ὁ καημένος
καὶ σὲ ρωτᾶω! Γιατί μὲ μπιλιρίζεις ἔτσι; Σάματις ἤρθα κι' ἄλ-
λη φορὰ στὰ Γιάννινα καὶ πρέπει νὰ τὰ ξέρω ὅσα βλέπω; Ἐσὺ
τάξερες αὐτά, ὅταν πρωτῶρθες ἐδῶ πέρα;

Ὁ Κώστας κατάλαβε τὸ ἄδικο του, σταμάτησε τὸ μουλάρι
καὶ τοῦ εἶπε ἡμερα:

— Ἡ βάρκα εἶναι ἓνα μεγάσαλο σκαφίδι, κι' ὡς ξύλο ποῦ
εἶναι στέκεται ψηλὰ στὸ νερό. Ἐχει ἀπὸ τὸ ἓνα πλευρὸ κι' ἀπὸ
τ' ἄλλο δυὸ κουπιά, εἶδος μακρὰ φτυάρια, περασμένα σὲ δυὸ
θηλιές, καὶ μ' αὐτὰ τὴν σπρώχνει ὁ βαρκάρης ἀπάνω στὸ νε-
ρό, κι' αὐτὴ κολυμπᾶει καὶ φεύγει, σὰν πάπια.

— Κι' εἶναι βαθειὰ ἡ λίμνη;

— Ὡς σαράντα ὀργυιές...

— Δὲν μπαίνω ἐγώ, ὦρέ γυιέ μου, μέσα σ' αὐτὸν τὸν πειρα-
σμό, ποῦ τὸν λέν βάρκα, κι' ἄς μοῦ χάριζαν δέκα χιλιάδες γιδο-
πράβια, μ' ὅλους τοὺς πιστικούς, τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ καρδιάρια
τους.

Καὶ λέγοντας αὐτὰ ἔφτυσε τρεῖς φορὲς στὴν ἀράδα ὡς ξόρ-
κισμα καὶ σταυροκοπήθηκε.

Ἐφτασαν στὸ κομμέρκι.

Κομμέρκι λέγεται στὰ Γιάννινα ὁ σταθμὸς τοῦ δημοτικοῦ
φόρου.

Φώναξε ὁ κομμερκιάρης Ἀρβανίτης κατὰ τὸν τρόπο ποῦ μι-
λοῦν οἱ Ἀρβανίτες τὰ ρωμαϊκά.

— Πῶ! τί ἔκετες, ὦρέ στὰ σακκούλια!

— Δὲν ἔχομε, ἀγᾶ μου, τίποτε!

Ἀπολογήθηκε ταπεινά ὁ Κώστας.

— Πῶ, ἐγκῶ ξέρεῖ ὅτι ἔκετες...

— Ἔλα νὰ χαλέψης, ἀγᾶ μου...

Κατέβηκε ὁ κομμερκιάρης ἀπὸ τὸν σταθμὸ, κι' ἄρχισε νὰ
ψάχνῃ τὰ σακκούλια, βλέποντας ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸ ὁ Κώστας
νὰ τὸν «γκαβῶσῃ» μὲ καμμιά εικοσάρα, τοῦ εἶπε μὲ θυμὸ:

— Πῶ, νὰ καταβαίνῃ, ὦρέ κάτω, νὰ ξεσαμμαρῶσωμε τὸ μου-
λάρι. Μπορεῖ καὶ νὰ ἔκη μπαροῦτι μὲς στὸ σαμάρι.

Τότε, γιὰ νὰ γλυτώσῃ ὁ Κώστας ἀπὸ τὴν τυράγνοια τοῦ
κομμερκιάρη, τοῦ εἶπε:

— Ἀμάν, ἀγᾶ μου, μὴν μὲ παιδεύεις! Δὲν εἶμαι κακὸς ἄν-
θρωπος ἐγώ, γιὰ νάχω τέτοιο πράμμα. Πάρε μιὰ κοσάρα γιὰ
τὸν κόπο σου κι' ἄψέ με λεύτερον.

Καὶ τῶδωκε μιὰ εικοσάρα.

Παίρνοντας ὁ κομμερκιάρης τὴν εικοσάρα, εἶπε στὸν Κώστα
χαρούμενος:

— Πῶ, ἔτσι κάνε, ὦρέ ντεριζή, καὶ μὴν στέκεσαι μὲ τὸ κέρια
σταυρωμένα, σὰν νύφη! Ἄιντε τώρα, ὦρα καλή! Δὲν ἔχεις
μπαροῦτι.

Χτύπησε ὁ Κώστας τὸ μουλάρι του, κι' ἀκολούθησε ἀπὸ πί-
σω ὁ Κουτσογιάννης, κι' ὅταν ξεμακρύνθηκαν λίγο ἀπὸ τὸ κομ-
μέρκι, τὸν ρώτησε περίφοβος:

— Τί διάολος ἦταν αὐτός;

— Κομμερκιάρης...

— Για τί χάλευε στὰ σακκούλια κι' ἤθελε νὰ ξεσαμμαρῶσῃ
τὸ μουλάρι;

— Γιὰ νὰ βρῇ τὴν κοσάρα νὰ τὴν πάρῃ.

— Δὲν τοῦ τὴν ἔδινες λοιπὸν ἀπὸ πρὶν;

Σὲ λίγο μπήκαν στὰ Γιάννινα.

Ἐκεῖ κάπου, στὸ ἔμπα τῆς πολιτείας, στήνριζα ἐνὸς τοίχου,
ἦταν μιὰ Ἀράπισσα, ἡ περίφημη Ζαρά, ποῦ κοιμῶνταν χειμῶνα-
καλοκαίρι μέσα σὲ μιὰ μεγάλη κασέλλα, καὶ ζοῦσε διακονεῦον-
τας ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς πῶρχονταν στὰ Γιάννινα, γιὰτὶ ἀπὸ τὸν
καιρὸ, ποῦ τῆς εἶχε πεθάνει τὸ μόνον τῆς παιδί, τῆς εἶχε λείψει
κάθε πόρος ζωῆς. Ἀλλὰ τὸ διακόνι τῆς, δὲν ἦταν παρακαλεστι-
κό, ὅπως εἶναι ὅλων τῶν διακονιαιῶν, ἀλλ' ἀπαιτητικό, σὰν
εἶδος φορολογία, καὶ πολλοὶ ἀνίδεοι χωρικοὶ τὴν φοβῶνταν κι'
ὡς «Τούρκισσα» κι' ὡς Ἀράπισσα, καὶ πλειότερο ὡς Ἀράπισσα,
μ' ἐκεῖνο τὸ ξερακιανὸ κορμί τῆς, τὸ ψηλὸ ἀνάστημά τῆς, τὸ
κατάμαυρο πρόσωπό τῆς, τὴν πλατειὰ μύτη τῆς, τὰ χοντρά χεί-
λια τῆς καὶ τὰ κρουλά χέρια τῆς, ποῦ ἦταν τὸ καθένα σὰν μα-
σιᾶς μὲ πέντε περόνια. Τὴν φοβῶνταν οἱ χωρικοὶ, σὰν νὰ ἦταν

αυτή κανένα άνθρωποφάγο θηρίο, και της πετούσαν από ένα όβολο, μικρό έπτανησιακό νόμισμα, που πήγαινε τότε δυο παράδες, ή το πολύ μιὰ πεντάρα τούρκικη.

Αυτή ή 'Αράπισσα Ζαρά ήταν ό φόβος κι' ό τρόμος τών παιδιών, που γέγονταν φόρτωμα στές μάννες τους, ή στούς πατεράδες τους να τὰ πάρουν να ίδουν τὰ περίφημα Γιάννινα, για ν' αποφύγουν την παιδική επιθυμία:

—Σέ παίρνω στα Γιάννινα, αλλά στέκει στο έμπα της πολιτείας ή 'Αράπισσα ή Ζαρά, ποδ'ναι μαύρη, σαν κακκάβι, κι' άμα σε ίδη, έρχεται άμέσως και σ' αναγκάζει να της φιλήσης τον πισινό.

Και τὰ καημένα τὰ παιδιά αναγκάζονταν να παραιτηθούν από τὸ χρυσό τους όνειρο να πάν να ίδουν τὰ πανέμορφα Γιάννινα.

“Ήξερε ό Κουτσογιάννης αυτόν τον μύθο από τὸ μικρότα του και πίστευε ότι κάθε πρωτόφερτος στα Γιάννινα έπρεπε να λογαριαστή με την 'Αράπισσα, την Ζαρά, αλλά τον είχε τυφλώσει ή επιθυμία του ν' αποκτήση φλογέρα, και δεν τον θυμήθηκε καθόλου και όταν, μπαίνοντας στα Γιάννινα, προχωρούσαν μπροστά ό Κώστας καβάλλα και πίσω αυτός πεζός, και ζύγωσαν να περάσουν μπροστά από την 'Αράπισσα, την είδε άπαχτα, πρώτη φορά βλέποντας μαύρον άνθρωπο, τρώμαξε, και πηγαίνοντας από την άλλη μεριά του μουλαριού είπε του Κώστα με κομμένη φωνή:

—Τί διάβολος είν' αυτός ό καρβουνισμένος, Κώστα μου, άδερφούλη μου;

—Αυτή είναι ή 'Αράπισσα ή Ζαρά!

—Η 'Αράπισσα! Ού! φουρτούνα μου και χαλασιά μου! Πώς θα γλυτώσω τώρα, Κώστα μου, ό καημένος;

—Σκύψε... του είπε ό Κώστας πονηρά, βαστώντας με δυσκολία τὰ γέλια. Σκύψε τόσο που να μη φαίνεσαι πλάι μου, και σε γλυτώνω...

“Εσκυψε ό Κουτσογιάννης περπατώντας ζερβιά του μουλαριού, κι' ό Κώστας έρριξε ένα όβολο στην Ζαρά, για να την απομακρύνη τὸ γληγορότερο, κι' έτσι πάει κι' αυτό.

Περνώντας από την Ζαρά, ήταν πλειά μέσα στα Γιάννινα. Κόσμος πολὺς αναδεύονταν άνω και κάτω και πέρα-δῶθε. Βλέποντας ό Κουτσογιάννης τὸ πλήθος αυτό, που δεν είχε ιδη άλλη φορά στη ζωή του, με τις άσυνήθιστες φορεσιές τους, για τὰ μάτια του: γούνες, τζουμπέδες, ντουλαμάδες, σιαλιβάρια, λιμπαντέδες, φράγκικα, είπε:

—Ούί, μάννα μου, άρχόντοι!

Νομίζοντας ότι κάθε άνθρωπος, που δεν φόραε σιεγκούνια ή φουστάνελλες, ήταν άρχοντας χωρίς άλλο!...

“Όταν ζύγωσε τὸ πλήθος, άρχισε να καλημεράη δεξιά και ζερβιά, φέροντας τὸ δεξί του χέρι στα στήθια του, σ' ένδειξη μεγάλου σεβασμού:

—Καλ'μέρα! Καλ'μέρα! Καλ'μέρα!

‘Αλλά κανένας δεν του άπολογιόνταν:

—«Καλή σου μέρα!» ή —«Πολλά τὰ έτη», αλλά τραβούσαν όλοι στη δουλειά τους, χωρίς να τον προσέχουν.

Τότε ό Κουτσογιάννης, καλημερώντας και μη λαβαίνοντας άπάντηση, θύμωσε και μουντζώνοντας με τὰ δυό του τὰ χέρια όλον εκείνον τον κόσμο, που αναδεύονταν, σαν μελίσι, ξεφώνησε:

—Ού! στὸν διάλο, παληανθρώποι! “Ας είστε κι' άρχόντοι! Και δέκα χιλιάδες γιδοπρόβατα αν είχαν στο μαντρι καθέννας σας πάλε δεν θα είχαναν τόσο σηκωμένη την μύτη, και θα καταδέχοσταν ν' άπολογηθήτε στην καλ'μέρα του Θεού! Ού! να μου χαθήτε!

Βλέποντας κι' άκούοντας αυτά ό Κώστας του φώναξε με θυμό:

—Γιάνν'! Γιάνν'! “Ωρε Γιάννη!

“Ο Κουτσογιάννης ξακολουθούσε να βρίζη άπάνω στον θυμό του, σαν να μην τον άκουε τον Κώστα, λέγοντας:

—“Ωρέ, έχω καλ'μερήσει και καλ'μερήσει ανθρώπους, τσιελεγκάδες βαρβάτους με δυό χιλιάδες, με τρεις, με τέσσερες, με πέντε, με έφτά και δέκα χιλιάδες γιδοπρόβατα και κανείς δεν μ' άρνήθηκε την καλ'μέρα. “Εχω καλ'μερήσει Σκέντο, Μπέζα, Γκίζα, Γιάγκα, Μπάρδα κι' ούλη την Βλαχουσιά, κι' ούλοι μου άπαντούσαν: «Καλή σου ήμέρα» και «παλλά τὰ έτη» κι' έσεις οι κ...

—“Ωρε Γιάνν'! “Ωρε Γιάνν'!

Φώναζε συγκρατούμενα ό καημένος ό Κώστας ψηλά από τὸ μουλάρι, αλλά που να βάλη αυτί ό Κουτσογιάννης!

Κάποτε επιτέλους του άπολογιέται:

—“Ε! ώρε τί θέλεις;

—Είσαι ντίπου λάβδα-ο-λά, καημένε! Τί σε φταίν ό κόσμος και τούς βρίζεις; Δεν λες ότι σου τες βρέχει και κανένας;

—Γιατί δεν άπολογιούνται στην καλ'μέρα μου;

Γλέπεις τί πολυκοσμία είν' έδῶ πέρα;

—Και σαν είναι τί;

—“Εχει λογαριασμό! “Αν όλος αυτός ό κόσμος χαιρετούσαν τον έναν και τον άλλον που άπαντούσαν στο δρόμο, τότε δεν θάκαναν άλλη δουλειά, παρά να χαιρετούν από τὸ πρωί ως τὸ βράδυ.

Σάπασε ό Κουτσογιάννης, αλλά κύτταξε άγρια άγρια όλους τούς ανθρώπους, που αντιδιάβαιναν σαν να ήθελε να τούς φάγη με τὰ μάτια, ή να τούς πιάση με την κλύτσα του και να την σπάση στην ράχη τους.

“Εκει, που όλο έμπαιναν προς τὰ μέσα της πολιτείας, ένας χότζας, σαν άνθρωπινο πετούμενο, άρχισε άξαφνα τὸ μπαγλάτημα ψηλά σ' έναν μιναρέ, και να ψέληη την προσευχή του.

—“Αλλαασααάχ...».

Ξεπετάχτηκε ό Κουτσογιάννης ως άπάνω κι' είπε στὸν Κώστα με φόβο και περιέργεια:

σὲ φούρνους, σὲ χαλκωματάδικα, σὲ σιδεράδικα, σὲ ραφτάδικα, σὲ σαράφικα, σὲ καφενεία, σὲ τσαρουχάδικα, σὲ κουντουράδικα, σὲ λαχανοπουλειά, σὲ κρασοπουλειά, σὲ φαρμακεία, σὲ ζαχαροπλαστεία, σ' ἔμπορικά, πού πουλοῦσαν ρουχικά, πανικά, τσίτια καὶ λοιπά, ἀλλὰ δὲν εἶχαν φλογέρες. Οἱ φλογέρες ἦταν μακριὰ ἀκόμα, παρακάτω, πολὺ παρακάτω, παρακάτω κι' ἀπὸ τὸ Τζαμί τοῦ παζαριοῦ ἀκόμα!

Ρωτῶντας-ρωτῶντας ὁ Κουτσογιάννης καὶ μὴν βρίσκοντας, ἄρχισε ν' ἀπελπίζεται καὶ νὰ στενοχωριέται, νομίζοντας ὅτι δὲν θάφτανε ποτέ στὴν «γῆ τῆς ἐπαγγελίας» του, ὅπου πουλοῦσαν τὲς φλογέρες καὶ ξεφώνησε:

—'Εἰ μωρὴ Παζάρα τοῦ Διαόλου, πού δὲν ἔχεις τελειωμό!

Ἐκεῖ πῶτρεχε τὸν κατήφορο ὁ Κουτσογιάννης, ρωτῶντας καὶ ρωτῶντας, ἔλαχε μπροστά του ἕνα τούρκικο γραφεῖο, ὅπου κάθονταν σταυροπόδι ἕνας Τούρκος κι' ἔγραφε στὸ γόνα ἀναφορές, ἀγωγές, καταγγελίες.

—'Εχ'ς φλοέρες; τὸν ρώτησε ὁ Κουτσογιάννης φωναχτά, καὶ τὸν ἔκανε νὰ τρομάξῃ καὶ πέσῃ τὸ κοντύλι ἀπὸ τὸ χέρι του.

Ὁ Τούρκος, νομίζοντας ὅτι ἤθελε νὰ τὸν κοροϊδέψῃ ὁ Κουτσογιάννης, πετάγεται στὸν δρόμο μ' ἕνα γερὸ μπαστούνι στὰ χέρια, ἀλλ' ἐκεῖ πού θ' ἄρχιζε νὰ τὸν ξυλομετράῃ, πρόφτασε ὁ Κώστας καὶ μὲ τὰ:

—'Αμάν, ἀγᾶ μου!

—'Αμάν, ἀφέντη μου!

τὸν κατάφερε νὰ μὴ τὸν δείρῃ, λέγοντάς του:

—Αὐτός, ἀφέντη μου, εἶναι ἕνας ζουρλός... ἕνας χωριάτης... ἕνας γίδαρης... ἕνας παλιάνθρωπος... «ἕνα ὄριον-ἔθου»...

Καὶ μ' αὐτὰ καὶ μ' αὐτά, κι' ἄλλα γλυκὰ λόγια κι' ὅτι, ξαναρχόμενος στὰ Γιάννινα, θὰ τῶφερνε ἀπὸ τὸ χωριὸ μιά χρονιά-ρα κ' εἴκοσι ἀγᾶ, νὰ καταπραῖνῃ τὸν θυμὸ τοῦ Τούρκου!

Σ' αὐτὸ ἀπάνω, πού καταγέρονταν ὁ Κώστας νὰ τὰ βολέψῃ μὲ τὸν ἐξωργισμένον Τούρκο, προχωροῦσε ὁ Κουτσογιάννης τὸν κατήφορο πρὸς τὸ Κάστρο, ὡς πού ἔφτασε στ' ἀργαστήρια πού εἶχαν φλογέρες, καὶ φλογέρες λογιῆς λογιῶν κι' ὄχι φλογέρες μοναχά, ἀλλὰ κι' ἀπ' ὅλα τὰ εἰδίσματα τῆς στάνης.

Ζύγωσε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀργαστήρια πού πουλοῦσαν φλογέρες... καὶ κύτταξε ἀπ' ἔξω λογιῶν φλογέρες. Καὶ τί δὲν εἶχε μέσα ἐκεῖνο τ' ἀργαστήρι! Φλογέρες μακριές — τζαμάρες — καὶ φλογέρες μέτριες, φλογέρες πλατεῖες καὶ φλογέρες στενές, φλογέρες πλατόμακρες, καὶ φλογέρες στενόμακρες, φλογεροπούλες καὶ φλογεροπούλες, φλογέρες ξύλινες, φλογέρες σιδερένιες — ἀπὸ λαμὴ ντουφεκιοῦ — καὶ φλογέρες κοκκαλένιες, ἀπ' ἀητοκόκκαλο, φλογέρες διπλές μὲ τσαμπούνα, φλογέρες πλατιές ἀπὸ κάτω, σὰν κλαρινέτα, καὶ φλογέρες μ' ἄσκι — ἄσκαῦλι. — Κι' ὄχι μιά ἢ δυὸ ἀπὸ τὸ κάθε εἶδος, ἀλλ' ἀπὸ πενήντα, ἑκατὸ καὶ παραπάνω ἀκόμα. Καὶ δὲν πουλοῦσαν μοναχά φλογέρες ἐκεῖ πέρα, ἀλλὰ καὶ κλύτσιους γιὰ τὲς κλύτσες, ξύλινους, σκαλιστούς, σιδερένιους, χαλκοποτισμένους καὶ μπρουζένιους, καρδάρες καὶ

καρδάρια, καρδαρόπουλα καὶ καρδαρούλλια, κουμπλίτσες, ντρομπολίτσες καὶ μπάτζους, κάδδες καὶ καδδοπούλες, καῦκες καὶ καυκοῦλες, καυκιά καὶ καυπούλια, σκάφες καὶ σκύφους, χουλιάρες καὶ χουλιάρια, καὶ κούτλοχουλιάρια, βαρέλλες καὶ βρουσέλλες, βουτσέλια καὶ βουτσελόπουλα, ὅλα ξύλινα, κι' ὅλα ἀπὸ κέδρο, ἔλατο, πεῦκο, πυξάρι, ἢ σφοντάρι, κουλλούρια γιὰ κουδούνια καὶ κουλλούρια γιὰ κύπρους, κουδούνια καὶ κουδούνες, λαμπροκούδουνα καὶ τροκάνια καὶ τσιοκάνια, κύπρους καὶ κυπριά, κύπρους μακρούς καὶ κύπρους κοντούς, κύπρους μακρόπλατους καὶ κύπρους κοντόπλατους, κύπρους στενόμακρους καὶ κύπρους κοντόστενους, κύπρους μονοῦς καὶ κύπρους διπλοῦς, καὶ κύπρους τριπλοῦς, πού ἴδεν μποροῦσαν νὰ τοὺς σύρουν παρὰ τριαντακοῦ-ρικοί τράγοι.

Βλέποντας ὅλ' αὐτὰ τὰ πράγματα ὁ Κουτσογιάννης ἄραξε, παραλόγησε, παρατόρησε, δὲν ἤξερε τί νὰ εἰπῇ, δὲν ἤξερε τί νὰ ζητή. Τί θησαυροὶ εἰδίσματα τῆς στάνης ἐκεῖ μέσ' ἀμέτρητοι! Ἦρθε ν' ἀγοράσῃ μιά φλογέρα μόν' καὶ μοναχά, κι' ἦ ὄρε τόσα πράγματα τῆς στάνης, πού μποροῦσαν ν' ἀρματώσουν ἑκατὸ κοπάδια, ἑκατὸ τσελιγκάτα, ἑκατὸ στρουγγες, χίλιους πιστικούς καὶ πάλε νὰ περσέψουν! Ντρέπονταν νὰ ζητήσῃ μοναχά μιά, κι' ἀναστέναξε βαθεία, πού δὲν εἶχε νὰ τ' ἀγοράσῃ ὅλα! Πῶς καιγόταν ἡ καρδιά του νὰ τ' ἀγοράσῃ ὅλα! Ἄλλ' ἡ ἔρημη ἡσακκούλα δὲν εἶνε πλειότερο ἀπὸ πέντε γρόσια, καὶ δὲν σῆκω-νεπλειότερο ἀπὸ μιά φλογέρα! Ὁλος ὁ κόσμος, πού περνοδιάβαιναν καὶ στροφογύριζαν ἐκεῖ πέρα δὲν ἦταν ἄλλο, παρὰ Βλάχοι καὶ μόνον Βλάχοι: Βλάχοι Σαρακατσαναῖοι, Βλάχοι Καραγκούνηδες, Βλάχοι Σαρρακιώτες, Βλάχοι Μετσοβίτες, Βλάχοι Ζαγορήσιοι, Βλάχοι Ἀσπροπόταμιτες, πού γνωρίζοντας ἀπὸ τὲς φορεσιές τους: τσιελιγκάδες, σκουτέρηδες, σμιξιαραῖοι, πιστικοί. Ἄλλοι πουλοῦσαν μαλλιά, ἄλλοι τυριά, ἄλλοι βουτύρατα, ἄλλοι γιδοπρόβατα, ζυγούρια καὶ βετούλια, κι' ἄλλοι ζητοῦσαν πιστικούς κι' οἱ πιστικοὶ ρόγα. Παρακάτω λάγιαζαν ἀπάνω στὸ δρόμο μερικά κοπάδια ἀπὸ δέκα ὡς τριάντα κεφάλια γιδοπρόβατα, πού τὰ εἶχαν φέρι γιὰ πούλημα.

Ἄνοιξε πλειὸ ἡ καρδιά τοῦ Κουτσογιάννη καὶ θάρρησε, μόλις ἔνοιωσε ὅτι βρίσκονταν ἀνάμεσα σ' ἀνθρώπους τῶν γιδιῶν καὶ τῶν προβατιῶν. Τοῦ φαίνονταν ὅτι κάπου εἶχε ἰδῆ ὅλους ἐκείνους τοὺς ἀγνωστους ἀνθρώπους, πού ἀντιπροσώπευαν ἑκατὸ στάνες καὶ περίττο, κι' ὅτι κάποτε εἶχε μιλήσει μαζί τους. Τοῦ φαίνονταν ὡς δικοὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς φίλοι του, ὡς συγγενῆδες του. Τῶρχονταν ν' ἀνοίξῃ τὰ χέρια τοῦ καὶ νὰ τοὺς ἀγκαλιάσῃ ὅλους.

Τέλος, ζυγώνει σ' ἕναν ἀπ' αὐτοὺς καὶ τοῦ λέγει:

—Καλ' μέρα, κουμπάρε!

—Καλὴ σου μέρα, κουμπάρε!

—Τί κάνετε; Πῶς εἰστε;

—Δόξα σοὶ ὁ Θεός! Κι' ἐσεῖς τί κάνετε αὐτοῦ κάτω;

—Δόξα σοὶ ὁ Μεγαλοδύναμος! Βρίσκομέστε.

—Και τὰ ζωντανά σας πῶς τάχετε;
—Καλά ἄς ποῦμε... Τσαγκάδια πολλά εἶχαμε φέτος, τὸ ἔρημο, κουμπάρε μου!

—Κι' ἐμεῖς τὸ ἴδιο. Τὸ ἤφερε ἡ χρονιά.
—Ἐκανε φοβερό ἀγριοκαίρι.
—Δὲν μοῦ λές, γιὰ ψῶνο ἤρθες, γιὰ πούλο ἢ γιὰ ρόγα;

—Οὔτε γιὰ πούλο, οὔτε γιὰ ρόγα, κουμπάρε μ'. Δόξα σοι ὁ Θεός, ἔχω καμμιά ἑκατοστή γιδάκια καὶ προβατάκια δικά μου καὶ δὲν ξενόμησα ποτὲς ἀπὸ τὸ χωριό μου. Ἐκεῖ τὰ βόσκω χειμωγκαλόκαιρο. Τὰ βαστάει ὁ τόπος τόσο λίγα, πούναί τα. Ὅ,τι ἔχομε γιὰ πούλημα: τὰ σερκά, τὰ παλιά, τὰ μαλλιά, μὲ συμπάθειο, τὰ πουλοῦμε ἐκεῖ κατατοπῆς. Ἐρχονται, πού λές, κουμπάρε μ', πραγματευτῶδες καὶ μοῦ τ' ἀγοράζουν. Πολλά ξεοδεύει καὶ τὸ σπίτι. Ἄν πῆς γιὰ τὸ τυρὶ καὶ τὸ βούτυρο, πολὺ λίγο μᾶς περσεύει. Εἴμαστε δέκα νοματαῖοι φαμίλλια ἀπάνω-κάτω.

Γιὰ ὄλον τὸν ἄλλο νκόσμο ὁ Κουτσογιάννης ἦταν ἀγρίμι, ἦταν ζούδιο, ἦταν τίποτε, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης του ἦταν φρόνιμος καὶ σωστός ἀνθρώπος, γι' αὐτὸ καὶ μιλοῦσε μὲ τὸν ἀγνωστὸ του τσιέλεγκα, ὄχι σὰν ἀνείξερως, ἀλλὰ σὰν ἀληθινὸς τσιέλεγκας.

—Καὶ πῶς τὸ λοιπὸν ἤρθες ἤρθες ἐδῶ; Γιὰ σεῖρι;
Τὸν ρώτησε ὁ τσιέλεγκας.

—Ἦρθα πού λές, κουμπάρε μ', ν' ἀγοράσω μὲ ἀητήσια φλοέρα... Τί νάκανα; Εἶναι χρόνος καιρὸς, ἐνάμιση ἐξάμηνο τώρα, πού βρίσκομαι χωρὶς φλοέρα. Μοῦ τὴν ἔχει κλέψει τὸ κασιβέλλο! Προσπάθησα σ' αὐτὸ τὸ διάστημα νὰ σκοτώσω κάναν ἀητό, νὰ τοῦ πάρω τὲς φλοέρες, ἀλλὰ δὲν μοῦ βόλεσε, κι' ἔτσι ἀποφάσισα κι' ἤρθα ἐδῶ ν' ἀγοράσω μιὰ φλοέρα.

—Ἐνάμιση ἐξάμηνο χωρὶς φλοέρα! Μωρέ, πῶς τὸ φτούρησες τὸσον καιρό!

—Τί νάκανα, κουμπάρε μ'. Εἶμαι μοναχός.
... Κι' ἐπειδὴ εἶμαι ἀμαθος ἀπὸ παζάρι, σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ παζαρέψης ἐσὺ μιὰ καλὴ φλοέρα.

—Ἐλα μαζί μου! τοῦ εἶπε ὁ τσιέλεγκας. Ἐδῶ γιὰ παρακάτω ἔχω ἕναν φίλο. Αὐτὸς ἔχει καλύτερα καὶ φτηνότερα πράγματα.

Ἐκαναν λίγα βήματα μαζί παρακάτω καὶ μπῆκαν σ' ἕνα ἀργαστήρι μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ποῦχε ἰδῆ ὁ Κουτσογιάννης. Ἐκεῖ φώναξε ὁ τσιέλεγκας:

—Φέρε μας ἐδῶ ἕνα δεμάτι φλοέρες κοκκαλένιες.
Ἐνα παιδί τοῦ ἀργαστηρίου τοῦ πῆγε ἀμέσως ἕνα δεμάτι φλογέρες.

—Διάλεξε τώρα ὅποια σοῦ ἀρέσῃ! εἶπε ὁ ἀγνωστος τσιέλεγκας τοῦ Κουτσογιάννη.

Ὁ Κουτσογιάννης ρίχτηκε ἀμέσως στὸ διάλεγμα. Δοκίμασε τὴν μιὰ, δοκίμασε τὴν ἄλλη, τὲς πέρασε ὅλες ἀπὸ τὰ χεῖλια καὶ στὸ τέλος κράτησε μιὰ, ἀλλὰ τὸ μάτι του ἔμεινε καρφωμένο σ' ὄλο ἐκεῖνο τὸ δεμάτι.

—Πόσο, ὦρέ, τὴν κάν'ς τὴν φλοέρα; ρώτησε ὁ τσιέλεγκας.
—Τρία γρόσια, ἀπολογήθηκε τὸ παιδί.
—Δός του, κουμπάρε, ἑκατὸ παράδες, εἶπε ὁ τσιέλεγκας τοῦ Κουτσογιάννη, κι' ἄς λέῃ αὐτὸς τρία γρόσια. Ἐδῶ στὰ Γιάννινα ὄλο καὶ τὸ παραπάνου γυρεύουν. Μᾶς γδύνουν, ἂν δὲν ἀνοίξωμε τὰ μάτια μας!

Ἐβγαλε τὸ πουγγί του ἀπὸ τὸν κόρφο του ὁ Κουτσογιάννης, πού τῶχε μὲ δώδεκα θηλυὲς δεμένο, τάνοιξε, ἔδωκε τοὺς ἑκατὸ παράδες, ἔβαλε χαρούμενα τὴν φλογέρα στὸ σελάχι του κι' ἀποχαιρέτισε τὸν τσιέλεγκα κι' ὄλους τοὺς ἄλλους, λέγοντας:

—Σ' ἀφίνω γειά, κουμπάρε! καὶ μὲ τὸ καλὸ ν' ἀνταμωθοῦμε! Σᾶς ἀφίνω γειά, ὦρέ, ὄλων ὄλων! Καλὲς ἀντάμωσες. Καλὸ ξεκαλοκαίρισμα νὰ δώσῃ ὁ Θεός!

—Ὡρα σου καλὴ, κουμπάρε! Μὲ τὸ καλὸ νὰ ξανανταμωθοῦμε, τοῦ εἶπε ὁ τσιέλεγκας.

—Ὡρα σου καλὴ! τοῦ εἶπαν κι' ὄλοι οἱ ἄλλοι.
Ὁ ἀγνωστος τσιέλεγκας ἔκανε πρὸς τὴν μιὰ μεριά καὶ χάθηκε μέσα στὴν πολυκοσμία κι' ὁ Κουτσογιάννης πρὸς τὴν ἄλλη, κρατῶντας περίχαρα τὴν φλογέρα στὸ σελάχι, σὰν πολύτιμο γκόλφι, σὰν πανέμορφο πουλάκι, πού μπορούσε νὰ τοῦ ξεπετάξῃ καὶ νὰ τοῦ φύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια του. Δὲν ἔκανε ὅμως πέντε-δέκα δρασκάλες δρόμο καὶ θυμήθηκε τὸν ξάδερφό του, τὸν Κώστα!

Κοντοστάθηκε, συλλογίστηκε, πού τὸν ξεχωρίστηκε, κύτταξε μπροστὰ καὶ πίσω, δεξιά καὶ ζερβιά, πουθενά Κώστας!!! Τότε ἄρχισε νὰ φωνάζῃ μ' ὄλα του τὰ δυνατά, ὄλογυρα:

—Ὡωωωρε Κώσταααα! Ὡωωωρε Κώσταααα! Ὡωωωωρε Κώσταααα! Ὡωωωρε Κώσταααα!

Ἀλλὰ πού ὁ Κώστας! Ἄφαντος ὁ Κώστας! Ἀπὸ τὴν στιγμή, πού εἶχε πιαστῆ μὲ τὸν Τούρκο ὁ Κουτσογιάννης, τὸν ἔχασε ὁ Κώστας ἀπὸ μπροστὰ του, κι' ἀπὸ τότε γύριζε ὄλους τοὺς δρόμους τῆς πολιτείας γιὰ νὰ τὸν βρῇ, κι' ἐπειδὴ ἤξερε τί ἀνθρώπο εἶχε χάσει, ἔβαλε κι' ἄλλους περιχωρίτες του, πού βρέθηκαν στὸ παζάρι, νὰ τὸν γυρεύουν.

Ἐσκασε ὁ καημένος ὁ Κώστας, γυρεύοντάς τον, καὶ λελίζονταν, σὰν τί νάλεγε στὴν κάκω του, ὅταν θὰ γύριζε στὸ χωριό, χωρὶς τὸν Κουτσογιάννη! Ἀλλὰ κι' ὁ Κουτσογιάννης τραβοῦσε τώρα τὰ ἐπίχειρά του! Πῆρε τὸν ἀνήφορο τὸ παζάρι, φωνάζοντας ὄλοένα συγκρατούμενα:

—Ὡωωωρε Κώσταααα! Ὡωωωρε Κώσταααα!
Ἀλλὰ πού Κώστας!

Φωνάζοντας, φωνάζοντας, διάβηκε τὸ τζαμί τοῦ παζαριου, πέρασε τὸν Ἀϊ-Νικόλα, καὶ ζύγωνε στὸν «Πλάτωνα». Ἐκεῖ πλειὰ φούσκωσε ἡ ἀπελπισιά του, ἔτριξε τὰ δόντια του καὶ πετοῦσαν ἀστροπελέκια ἀπὸ τὰ μάτια του. Κοντοστάθηκε πάλε, κι' ἄρχισε νὰ φωνάζῃ ὄλογυρα, σὰν ὁ χότζας ἀπάνω στὸν μιναρέ:

—Ὡωωωρε Κώσταααα! Ὡωωωρε Κώσταααα!
Κι' ἐνῶ αὐτὸς φώναζε μ' ὄλα του τὰ δυνατά, ὁ κόσμος περνοδιάβαινε πέρα-δῶθε κι' ἀπάνω-κάτω, καὶ τὰ διάφορα ἀργα-

σπύρια, πού ήταν εκεί γύρα, σιδεράδικα, χαλκωματάδικα, τσαρουχάδικα και κουτουράδικα δούλευαν κι' άκούονταν τὰ σφυριά τους «τσιγκ, τσιούγκ, τσιάκ, τσιόκ, τσιούκ...» οί καβάλλες πήγαιναν άνω-κάτω γοργά-γοργά, οί λαχανοποδύλοι φώναζαν, ό πηγαينوερχόμενος κόσμος βούιζε σαν μελίσι, οί κρεασοποδύλοι ξελαρρυγγιάζονταν και χύνονταν ένας μεγάλος θόρυβος άπ' άκρη σ' άκρη, σαν νά σφάζονταν βουβάλια, σαν νά πάλευαν θεριά, σαν νά πολεμούσαν δράκοι, κι' έπνιγαν όλα τὰ χουγιατά του Κουτσογιάννη, σαν ό άγριεμένος ώκεανός την μικρή ψαρόβαρκα. Κανένας δέν τόν άκουγε, κανένας δέν πρόσεχε στις φωνές του; κι' αυτός όλο φώναζε με κλιάμενον τόνο.

—Ωωωωωρὲ Κώσταααα! Ωωωωρὲ Κώσταααα!

Άλλά πού Κώστας! Άφαντος ό Κώστας!

Τότε πλειά ό θυμός του ξεχείλισε και τὰ μάτια του πλημμύρησαν άπό τὰ δάκρυα, γιατί νόμιζε ότι αίτία, πού δέν τόν άκουε ό ξάδερφός του ό Κώστας ήταν ό θόρυβος κι' ή όχλοβοή του παζαριού και ξεφώνησε.

—Σώπα, μωρή παζάρα του Διαόλου, νά μ' άκούση ό Κώστας!

Άλλ' ό θόρυβος κι' ή όχλοβοή έξακολουθούσαν αδιάκοπα, κι' άναίσθητα στον πόνο του Κουτσογιάννη. Τότε πλειά τότε! Θυμωμένος, ιδρωμένος, κουρασμένος, λαχανιασμένος, βραχνιασμένος, ξελαρρυγγισμένος, ό Κουτσογιάννης, τó παιδί του λεύτερου και του άνοιχτού άέρα, του λόγγου και των λακκωματιών, των ραχών και των βουνοπλαγιών, τράβηξε μιá μεγάλη μούντζα με τὰ δυό του τὰ χέρια όλόγυρά του, λέγοντας:

—Νά! Νά! Νά! Νά, παζάρα του Διαόλου! Νά! Νά! Νά! Άνάθεμα τόν πατέρα σου!

Και τράβηξε τόν άνήφορο.

Πέρασε τόν «Πλάτωνα», πέρασε και τó χάνι του Πράσσου και έξακολουθούσε άκόμα τόν δρόμο προς τὰ έξω. Η πείνα του θέριζε τ' άντερα... Τό σελιάχι του είχε κρεμάσει κάτω άπό την μέση, και κόντευε νά ξεσυρθη άπό τὰ γόφια. Δέν είχε φάγει όλην την ήμέρα και μάλιστα ύστερα άπό τόσον δρόμο. Ήθελε νά πάη στο χάνι του, νομίζοντας ότι ίσως θαύρισκε εκεί και τόν Κώστα, αλλά τó είχε περάσει χωρίς νά τó καταλάβη. Στόν δρόμο άπάντησε έναν χωριάτη και του είπε:

—Άδερφούλ', ξέρ'ς πο'ν' τó χάν';

—Νά, αυτού μέσα... του άπολογήθηκε εκείνος δείχνοντάς του ένα χάνι πού ήταν εκεί κοντά.

Ό Κουτσογιάννης τράβηξε ίσια μέσα. Μπήκε σε χάνι, άλλ' όχι στο χάνι, πο'χε πάγει με τόν ξάδερφό του τόν Κώστα. Κύταζε όλόγυρα για νά βεβαιωθη ότι δέν ήταν τó χάνι, πού γύρευε, κι' είπε μέσα του:

—Πάει νά πη' ότι είναι κι' άλλα χάνια έδω στα Γιάννινα κι' όχι ένα μοναχά.

Έκεί έμπαιναν κι' έβγαίναν κόσμος. Πολλοί έτρωγαν στα διάφορα τραπέζια. Σε μιá άκρη μερικοί με βιολιά και με τραγούδια και μερικοί άπ' αυτούς χόρευαν. Φαγητά, κρασιά και νε-

ρά κουβαλιούνταν συγκρατούμενα στα τραπέζια και τέσσερες πέντε πηρέτες περέτευαν.

Βλέποντας αυτά ό Κουτσογιάννης είπε μέσα του:

—Χωρίς άλλο πανηγύρι έχουν έδω μέσα.

Ύστερα έπιασε την άκρα ενός τραπεζιού και κάθησε δειλά-δειλά. Έκεί τόν ζύγωσε ένα χατζόπουλο και του είπε:

—Τί όρίζεις νά φάς;

—Τί νά όρίσω... Ξέρω κι' εγώ; Φέρε μου ό,τι όρίζεις εσύ, άδερφούλη! Ό,τι όρίζεις εσύ.

Έφυγε τó παιδί και σε λίγο τώφερε ένα κομμάτι ψωμί καθαίο και μιá λίμπα γεμάτη κρέας με χόρτα. Βλέποντας ό Κουτσογιάννης κρέας με τὰ χόρτα, είπε στο παιδί:

—Άλλοιώτικα φαγητά έχετε έδω πέρα... Για κρεάσι-κρεάσι, για λάχανα-λάχανα νά μαγερευετε, όπως μαγερεύη ή μάννα μου και μην άνακατεύετε την πασκαλιά με τη σαρακοστή.

Τό παιδί γέλασε κι' άντι νά του άπαντήση, τόν ρώτησε:

—Θέλεις και κρασί;

—Όπως όρίζεις. Δέν λέω όχι.

Τό παιδί έφερε γελώντας κι' ένα εκατοσταράκι γεμάτο κρασί.

Σε μιá στιγμή άπάνω, ψωμί, κρέας, χόρτα και κρασί είχαν εξαφανιστή μπροστά άπό τόν Κουτσογιάννη, αλλά τó στομάχι του χλιμητούσε άκόμα.

—Παιδί! Παιδί! φώναξε. Καλό παιδί!

Τό παιδί πήγε πάλε κοντά του με τὰ γέλια στα χείλια και τόν ρώτησε:

—Τί αγαπας, Κύριε;

—Μο'ν βάν'ς κι' άλλο φαί;

—Εύχαρίστως! του είπε τó παιδί και πήγε νά του φέρη.

Βλέποντας ό Κουτσογιάννης αυτήν την άνεπάντηχη προθυμία, είπε μέσα του:

—Νά πού βρίσκονται και καλοί άνθρωποι έδω πέρα. Θύρες άνοιχτές, τραπέζια στρωμένα, φαγητά έτοιμα και καλά...

Τό χατζόπουλο του ξανάφερε κρέας με ρύζι, ψωμί και κρασί. Σε λίγο ήταν πάλε γυαλί τó γρέκι μπροστά του. Ψωμί, κρέας, ρύζ', κρασί είχαν γίνει πάλε άφαντα! Τραβούσε άκόμα ή όρεξή του, αλλά ντρέπονταν νά ξαναζητήση. Άκούμπησε τόν άγκωνα του κι' έκανε πώς συλλογιώνταν. Άλλ' ύστερα άπό λίγο, βλέποντας ότι δέν ξανάρχονται κοντά του τó παιδί, του φώναξε:

—Παιδί, παιδί!

—Όρίστε! του άπολογήθηκε τó παιδί γελούμενο.

—Μο'ν φέρ'ς ψίχα άκόμα φα-;

—Άμέσως!

Και σε λίγο κι' άλλο φαγητό ήταν μπροστά στον Κουτσογιάννη.

Τό παιδί, έξυπνο και πειραχτικό, του είπε:

—Τόν Μάη έχετε στο χωριό σας τó τριήμερο;

Ό Κουτσογιάννης δέν κατάλαβε τίποτε άπό την ειρωνικήν

έρωτηση του παιδιού, και προσπαθούσε να ξεπαστρέψει και την τρίτη δόση του φαγητού. Τό ξεπάστρεψε κι' αυτό κι' άκούμπησε στο τραπέζι, σαν να ήθελε να ξεκουραστή. Λίγο ύστερα, πήρε την κλίτσα στο χέρι και «ντζίκ-ντζίκ» τράβηξε προς τὰ έξω, άποχαϊρετώντας όλους, όσοι ήταν μέσα εκεί.

—Σας άφίνω γεια! κι' ό Θεός να σας έχη καλά κι' έσας και τὸ βιό σας και του χρόνου τέτοια μέρα να ξανανταμωθούμε.

Και βγήκε από την θύρα.

Τὸ χατζόπουλο, πὸ υπηρετοῦσε, έτρεξε από κοντά του, φωνάζοντας:

—Πατριώτη, πατριώτη! Στάσου, κάτι λησμόνησες!

Ὁ Κουτσογιάννης έρριξε άμέσως χέρι και μάτι στο σελιάχι και βλέποντας εκεί την φλογέρα του ν' άσπρίζη, του άπολογήθηκε:

—Θάναι κανενός άλλ'νου. Έγώ δέν λησμόνησα τίποτε! Έγώ τάχω όλα τὰ πράμματά μου. Έχε γεια πάλε, καλό παιδί, και πάλε καλές άντάμωσες του χρόνου τέτοια μέρα!

—Λησμόνησες να πλερώσης! του έιπε τὸ παιδί ξεκαρδισμένο από τὰ γέλια. Τί; Για πανηγύρι χωριάτικο τὸ πέρασες τὸ χάνι;

—Νά σου πλερώσω; Νά σου πλερώσω, ώρέ; Τί να σου πλερώσω;

—Τὸ φαί, πώφαες!

—Τί έκανε λείει; Τὸ φαί πώφαγα; Ὁρέ πουλάτε έδῶ πέρα και τὸ φαί, πὸ τρῶν ὁ κόσμος; Οὐ! να πάτε στο Διάολο κι' άκόμα παρέκει!

Ὁ κόσμος πὸ ήταν μέσα στο χάνι και φαγοποτοῦσαν, άρχισαν να χτυποῦν τὰ γέλια και να τὸν κοροϊδεῦουν. Ὁ ένας τῶλεγε:

—Τί καράβι σ' έφερε στα Γιάννινα;

Ὁ άλλος του φώναζε, ὅπως σαλαγοῦνε τὰ τραγιά:

—Τσάπ, τσάπ, τσάπ!

Τρίτος:

—Έρμε λῦκε!

Ἄλλος πάλε:

—Κούκου! Κούκου! Κούκου!

Βλέποντας ὁ Κουτσογιάννης ὅτι έμπλεξε και πάλε με «κακούς άνθρώπους» κατὰ την ιδέα του, έγινε άφαντος, χωρίς να πληρώση. Έτρεξε τὸ χατζόπουλο από κοντά, φωνάζοντας:

—Πιάστε τον! Πιάστε τον!

Ἄλλ' ὁ Κουτσογιάννης έγινε άφαντος άνάμεσα στην πολυκοσμία!

Σε λίγο ὁ Κουτσογιάννης βρέθηκε έξω από την πολιτεία. Έκει ένοιωσε πλειά τὸν εαυτό του, και στάθηκε να συλλογιστή. Συλλογίστηκε, συλλογίστηκε: να ματαμπή στα Γιάννινα; Του φαίνονταν ὅτι θάμπαινε στην Κόλαση. Μήνα ήταν και βέβαιος ὅτι θαῦρισκε τὸν ξάδερφό του τὸν Κώστα; Έπειτα, την φλογέρα την είχε πάρει, κι' η δουλειά του ήταν τελειωμένη. Ήταν άκόμα τρεῖς-τέσσερες ώρες μέρα... Μπορούσε να φτάση με ήλιο ὡς τὴ «ράχη του βουνού» απ' ὅπου θ' άγνάντευε τὸ χωριό του.

Έπειτα, κι' αν νύχτωνε, φεγγάρι ήταν... Έτσι άποφάσισε να τραβήξη πρὸς τὸ χωριό του, τρέχοντας σαν ζαρκάδι.

Όταν κόντευε να βασιλέψη ὁ ήλιος, ὁ Κουτσογιάννης ήταν στο κατάκορφο τῆς «ράχης του βουνού», στα μέσα του δρόμου. Του έμειναν άκόμα τρεῖς ὡρες δρόμο. Γύρα-γύρα εκεί βοσκῶσαν πρόβατα και λαλοῦσαν τὰ κουδούνια τους χαρωπά. Ένας πιστικός λαλοῦσε την φλογέρα του. Άκούοντας ὁ Κουτσογιάννης, άνέβηκε σ' ένα κοτῶνι κι' άρχισε να λαλάη χαρούμενα την δική του την φλογέρα για να τὸν άποστομῶση. Στην στιγμή έπαψε ὁ πιστικός τὸ φλογερολάλημά του, κι' ὁ Κουτσογιάννης, «νικητής και τροπαιούχος», έχωσε τὴ φλογέρα του στο σελιάχι και ρούπησε τὸν κατήφορο, σαν κυνηγημένο έλάφι, για να φτάση τὸ γληγορώτερο στο κοπάδι του, πὸ δέν τῶχε ξεχωριστή καμμιά μέρα και καμμιά νύχτα, από μικρὸ παιδάκι. Δέν σταμάτησε πουθενά και τρεῖς ὡρες νύχτα καλησπερνοῦσε στο σπίτι και τραβοῦσε ἴσια για τὸ κοπάδι του στὸν λόγγο, μ' ένα κομμάτι άραποσίτικο ψωμί στο χέρι.

Φτάνοντας σ' άγαπημένα του «ζωντανά», άρχισε τὰ σαλαγήματα για να τὸς δῶκη να καταλάβουν ὅτι είχε έρθει. Στα σαλαγήματά του, τὸ κοπάδι συμμαζεύτηκε γύρα του, κι' αὐτὸς άρχισε να πιάνη ὅσα γίδια και πρόβατα ήταν σιμώτερα, να τὰ φιλή στα μάτια και στο στόμα, και να τὰ ρωτάη:

—Πῶς παράσαταν σήμερα, ψυχούλες μου; Πῶς περάσαταν σήμερα χωρίς έμένα; Βοσκήσαταν καλά; Έπιαταν νεράκι; Μην σας πρόντησε τίποτε;

Και λέγοντας αὐτὰ έφερε άνω-κάτω τὸ κοπάδι του, τὸ μέτρησε, τὸ ξαναμέτρησε και τῶβρε σωστό. Δέν έλειπε κανένα. Έκει ήταν κι' ὁ Φλῶρος με τὸν τριπλόκυρο, εκεί κι' η Γκιῶσσα, η σκουλαρικήτα, εκεί κι' η Μπάρτζα, η πρωτόγεννη, εκεί κι' η Καλούτα, η σιούτα, εκεί κι' η Γκάμπινη, η τσερέπω, εκεί κι' η Νιάγκρα, η πισωκέρατη, εκεί κι' η Μπάλια, η άστεράτη, εκεί κι' η Μετσένια, η ὀρθοκέρατη, με τὸς κύπρους τους, εκεί κι' η Στεροφοκάλεσια με τὸ λαμπρὸ κουδούνι, εκεί ὅλα τὰ γίδια κι' ὅλα τὰ πρόβατα. Η καρδιά του Κουτσογιάννη είχε γίνει περιβόλι από την χαρά της και στην στιγμή άκούστηκε ὀλόγυρα τ' άγγελικὸ λάλημα τῆς καινούργιας φλογέρας!

Ὁ άδερφός του ὁ Παῦλος, νοιώθοντας τὸν έρχομὸ του Κουτσογιάννη, από τὸ φλογερὸ λάλημα, του φώναξε πέρα από ένα τσιουγκάρι:

—Ἡρθες, ὡρέ Γιάννηηηη!

—Ἡρθα, ὡρέ, ήρθα!

Από εκείνη την στιγμή άρχισαν πάλε τὰ λόγγα, οἱ λακκιές, ο Ιράχες και τὰ πλάγια να χαίρωνται από τὸ φλογερολάλημα του Κουτσογιάννη, σαν και πρῶτα, κι' ὅταν τὸν ρωτοῦσε κανείς:

—Τί είδες, Γιάνν', στα Γιάννινα;

—Θυάματα! θυάματα! Δέν μολογιέται ὅ,τι είδα. Ἄλλά τί τὰ θέλ'ς; Κακὸς κόσμος! Ὅλοι στὸν παρά έχουν τὸν νοῦ τους! Δέν σου δίνουν μιὰ τρίχα χωρίς παράδες! Τους λές «καλ'μέρα»

καί δέν σ' ἀπολογιοῦνται! Μπαίνεις στό χάνι νά φῶς ψωμί, τρῶς
κι' ὕστερα σοῦ γυρεύουν πληρωμή!!! Κακοὶ ἀνθρώποι οἱ Γιαν-
νιώτες! Εἶναι ἄξιοι νά πουλήσουν καί τήν μάννα τους καί τόν
πατέρα τους ἀκόμα!

ΤΕΛΟΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

ΟΜΟΡΦΙΑ

Σέ σταυροδρόμια ἀγέλαστα, ὅπου σκλάβοι
τῆς δουλειᾶς, τυραγνιοῦνται στό λιοβόρι,
σάν κολασμένοι, ἔμποροι καί μαστόροι,
κι' ὄλους, ἀπό τὸ χτίστη ὡς τὸ μονάβη.

διάφορου δίψα μόνο τοὺς ἀνάβει
περνᾶς ἐσὺ τόμου σκολάσεις, κόρη,
σάν περιστέρι, καί τὸ ἀγνό σου θῶρι
τέλεια κάθε ἄλλη ἐπιθυμία τους παύει.

Μακρὰ ἀπὸ τ' ἀνθισμένα περιβόλια
καί ἀφώτιστοι ἀπ' τῆς τέχνης τὴν ἀχτίδα,
ὅμως γιὰ σέ ξεχνοῦν καθ' ἔγνοια δόλια
καί εἰρηνεμένοι σάν ἀπὸ ἄγια ἐλπίδα
σέ καμαρώνουν μουρμουρίζοντάς σου:
«Ἡ Παναγία, πισσοῦνι μου, κοντά σου».

Λ. ΜΑΒΙΛΗΣ

ΔΕΗΣΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δώσ' του τὴν χαρά, τὴν μόνη ποὺ μπορούσε,
νά σοῦ ζητήση ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἡ ψυχὴ του
κάνε τὸ θᾶμα κι' ἄσε τον νά ζήση ὅπως ἐξούσε
σέ μιὰ μεριά ποὺ τάχατες νά μοιάζη τὸ νησί του.
Νᾶναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθειὰ κουφालιασμένα
νάχει σωριάσει ἡ θάλασσα στὴν ἀμμουδιά τὰ φύκια
κι ἀράδα ἀράδα στὸ γιαλὸ δεμένα, ἀποσταμένα
νά σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ σκιαθίτικα καϊκία.
Νᾶναι οἱ νησιώτισσες οἱ γριές κ' οἱ νιές οἱ πεθαμένες
αὐτὲς ποὺ τίς θλιμμένες τους μάς ἔλεγε ἱστορίες,
νά γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
καί δίπλα στὰ παράθυρα ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.
Κ' ὕστερα ἀκόμα νᾶναι ἐλιές, καί νᾶναι κυπαρίσσια
σκυμμένα νᾶναι καί τὸ φῶς τ' ἀγνό νά προσκυνᾶνε
νά τότε περιμένουνε σπὸν κάμπο τὰ ξωκκλήσια
καί τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἀγγέλοι νά χτυπᾶνε.
Δώσ' του, Χριστέ μου, τὴ στερνὴ χαρὰ νά ἰδῇ καί πάλι
τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι.
"Αχ! ἔτσι ἀθῶα κ' ἔτσι ἀπλά κ' ἀγνά τὴν εἶχε ψάλλει
ποὺ τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά μαζί μ' αὐτὸν ν' ἀγιάσει...

Λ. ΠΟΡΦΥΡΑΣ

ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΣΟΥ

Στή ζήση αὐτή, πού τή μισοῦμε,
 στή γῆς αὐτή, πού μάς μισεῖ,
 πού, ὅσο νά πιούμε, δέ σέ σβηοῦμε,
 πόνε πικρὲ καὶ πόνε ἀψύ,
 πού μάς κρατᾶς καὶ σέ κρατοῦμε,

σ' αὐτὴ τὴ μαύρη γῆς καὶ ζήση
 πού περπατοῦσαμε τυφλά,
 κί' ἀνθὸς γιὰ μάς δὲν ἔχει ἀνθίσει
 κί' οὔτε εἶχε σέ δεντρό ψηλά
 κρυμμένο ἀηδόνι κελαηδήσει,

ἦρθες Ἐσὺ μίαν ἅγιαν ὥρα,
 ὄραμα θεῖο καὶ ξαφνικό,
 καὶ γέμισε ἥλιο, ἀνθόν, ὀπώρα,
 κελαηδισμό παθητικό,
 ὄλ' ἡ καρδιά μας, ὄλ' ἡ χώρα...

"Αχ! τόσο λίγο νά βαστάξει.
 τοῦτ' ἡ γιορτὴ κ' ἡ πασκαλιά!
 "Εφυγες κ' ἔχουμε ρημάξει
 ξανά... Ἡ γιορτὴ κ' ἡ πασκαλιά.
 γιατί ἔτσι λίγο νά βαστάξει!

Κ. ΒΑΡΝΑΛΗΣ

ΜΠΟΡΑ ΤΟΥ ΜΑΗ

Μέσα στὸ Μάη ἀλάλαζεν ὁ θρίαμβος τοῦ χειμῶνα
 καὶ τῆς βροχῆς τὸ σῦθαμπον ἐβρόντα ὁ κεραυνὸς
 καὶ τὸ χαλάζι ἐμάραινε τὴν τροφαντὴ ἀνεμῶνα
 καὶ τὰ μπουμπούκια πού ἀνοίγαν ματάκια πρὸς τὸ φῶς
 Καὶ μέσα στὸ τρισκόταδο δὲν ἔλαμψεν ἡμέρα
 καὶ δὲν ἀκούσαμε γλυκὸ τραγουδήμα πουλιῶν
 μὰ νά βογγάει ἀπόκοσμα τὸν καταλύτη ἀγέρα
 στὰ τρίστρατα τῶν λιβαδιῶν καὶ τῶν περιβολιῶν.
 Καὶ τ' ὄνειρό μας πού ἔλεγε νά λουλουδίσει τώρα
 προσμένοντας τόσο καιρὸ τὸ Μάη τὸ λαῦρο φῶς
 ἀλίμονον! ἢ ἀπάντεχη τὸ πρόφτασεν ἡ μπόρα
 καὶ σὰ μπουμποῦκι τόκαψε ὁ μέγας κεραυνός.

Ρ. ΦΙΛΥΡΑΣ

ΕΥΔΙΑ

"Ἡρθέ ἓνας ἥλιος μέσ' στὸ σπίτι
 κ' εἶχαμε ἀπολησμονηθῆ.
 "Ἡρθε ἓνας ἥλιος μέσ' στὸ σπίτι
 ἀπὸ τὸν διάπλατο φεγγίτη
 μέσ' στή στενὴ μας φυλακὴ.
 Αἰθρία γαλάζια, αὔρα δροσάτη
 σὰν ἀπὸ φλάουτο ἢ βιολί.
 Αἰθρία γαλάζια, αὔρα δροσάτη
 ἐρωτικὴ μανία γεμάτη
 πρὸς τὰ ταξείδια μάς καλεῖ.
 "Αχ! ἓνα ρόδο ἄς ἦμουν, Θεέ μου!
 σὲ μιά ἀνοιξιὰτικὴ βραγῆ.
 "Αχ! ἓνα ρόδο ἄς ἦμουν Θεέ μου!
 νά γέρνω στὴν πνοὴ τοῦ ἀνέμου
 νά πέφτω στὴ νεροσυρμῆ.
 "Ἡ κάλλιο ἄς ἦμουν ἓνα ἀηδόνι
 στῆς λεύκας τὸ ἰσκιερὸ κλαδί
 ἢ κάλλιο ἄς ἦμουν ἓνα ἀηδόνι
 μιά δίψα ὀδύνης νά με λυώνη
 καὶ νά με καίη μιά προσμονή.
 "Ἡρθε ἓνας ἥλιος μέσ' στὸ σπίτι
 κ' εἶχαμε ἀπολησμονηθῆ.
 "Ἡρθε ἓνας ἥλιος μέσ' στὸ σπίτι
 ἀπὸ τὸν διάπλατο φεγγίτη—
 —μέσ' στή στενὴ μας φυλακὴ.
 Σὰ βέλος χτύπησε ἡ ἀχτίνα
 πού ὄλο στ' αὐτιά μας ἀπηχεῖ.
 Σὰ βέλος χτύπησε ἡ ἀχτίνα
 κί' ἀνθισαν ἄσπρα, ἐράσμια κρῖνα
 μέσ' στὴν στενὴ μας φυλακὴ.

Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΤΙΚΟ

Ἡ κόρη ἑνὸς θαλασσινοῦ κ' ἑνὸς λιμνιώτη ἢ ἀδερφή
 κ' ἢ μοσκοθυγατέρα
 τραγουδισμένη με καημοὺς μάνας, ποὺ στάθηκε κορφή
 στὴ νύχτα καὶ στὴ μέρα,
 τί με τ' ἀστρὶ παράβγαίνε καὶ θάμπωνε τὸν ἥλιο
 τῆς κυρ' Ἀνιώς ἢ Μπίλιω,
 πρώτη μου ἀγάπη, ἀγγερινός, μοῦ μῆνυσε ὡς ξανάρθα δῶ,
 πρὶν φύγω πάλε πίσω
 γιὰ τὴν ἑρμιὰ τὴν ξενητεία, νὰ πάω μιὰ μέρα νὰ τὴ δῶ
 νὰ δεῖ ἂ θὰ τὴ γνωρίσω.
 Χρόνια, καὶ δὲν ξανάσανε στὸν κύκλο κόσμου τῶν ἐπὰ
 δεξὰ καὶ κλειδοκράτα
 ποὺ μῆτε καὶ τὸ σπίτι τῆς πῆρε χάρας ποτὲ παπᾶ
 κ' ἴδια τῆς ἄλλη στράτα,
 παρὰ τὸ δρόμο τὸ στρωτὸ ποὺ πάει στὸ κοιμητήρι,
 γιὰ μάνα καὶ γιὰ κύρη
 τὸν ἄστρωτον ἀνήφορον τῆς ἔγνοιαις καὶ τῆς συλλογῆς
 τῆς θύμησης ποὺ τρώει
 πιότερο κ' ἀπ' τὰ σερπετὰ σκουλήκια τῆς χλιμένης γῆς
 κ' ἀπὸ τὸ μοιρολόι.
 χαράμενη τῆς ἐρωτίας κ' ἀπὸ τὴν παλιά καταλαλιά
 στὸ πατρικὸ ρημάδι,
 στὰ μαῦρα καὶ στὰ σκότεινα, σὰν τὴν κεραυνωμένην ἐλιά
 τὴν ἠῦρα τὸ ἄλλο βράδυ
 ποὺ καὶ στ' ἀχνό τῆς πρόσωπο, μαντεύονταν μονάχα
 θαμπὰ καὶ νυχτομάχα,
 σημάδια τοῦ καλοῦ καιροῦ, τὰ μυγδαλάτα τῆς τὰ δύο
 —ποὺ νὰ μπορούσα νὰ σκυβα—δρυσιά τὴν πίκρα τῆς νὰ πιῶ—
 στὰ δάκρυα βουτηγμένα,
 γιὰ κείνη καὶ γιὰ μένα.

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΘΕΟΔ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΓΡΑΦΕΝΤΑ ΚΑΘ' ΥΠΑΓΟΡΕΥΣΙΝ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ
 ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΕΡΤΣΕΤΗΝ

ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟΝ
 ΤΟΥ Κ. ΝΙΚΟΥ ΒΕΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΘΗΝΑΙ 1934

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΕΡΤΣΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΓΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Εἰς τὸ τεύχος τοῦτο τοῦ «ΜΗΝΙΑΙΟΥ ΝΕΟΥ ΚΟΣΜΟΥ» δημοσιεύεται τὸ πρῶτον, καὶ μεγαλύτερον, μέρος τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Κολοκοτρῶνῃ. Τὸ δεύτερον μέρος, καθὼς καὶ διάφορα ἀνέκδοτα καὶ ρητὰ τοῦ Γέροντος τοῦ Μωρηᾶ θὰ δημοσιευθοῦν εἰς τὸ προσεχές τεύχος.

«Θὰ ἔλθῃ καιρὸς εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἑλληνικὸς πόλεμος [ἢ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις 1821—1828] θὰ τιμηθῇ πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι δοξολογεῖται τὴν σήμερον» συχνὰ τὸ πρῶτον πᾶσιν σηκώνεται καὶ σκεπάζει τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὅταν ὁ ἥλιος ψηλῶν, σκορπάει ἢ καταχνιά, ξεχωρίζονται, φαίνονται τὰ δένδρα, οἱ κῆποι, τὰ σπίτια. Ὁ καιρὸς καὶ ἡ μελέτη ζετιμοῦν καλύτερα τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων, διασκορπίζεται ὁ φθόνος, φεύγουν τὰ σκοτάδια, λάμπει ἡ ἀλήθεια· προσκυνητάρια τῶν μεταγενεστέρων θὰ γίνουν τὰ τείχη τοῦ Μεσολογγίου, τὸ Δερβενάκι, ὁ Καβοντόρος, ἡ Ἀλαμάννα, οἱ αἰῶνες θὰ κηρύττουν εἰς τοὺς αἰῶνας, ὅτι ποτὲ πόλεμος πλέον δίκαιος, πλέον ἀμίαντος, πλέον ἱερὸς δὲν ἐτίμησε φυλὴν ἀνθρώπων ὅσον ὁ ἑλληνικός. Γράφει ὁ γέροντος Κολοκοτρῶνῃ εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του, ὅτι οἱ πόλεμοι μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων εἶναι ἐμφύλιοι πόλεμοι, καὶ ἡ γνώμη τοῦ μεγάλου Ἑλληνοῦ ἔχει μεγάλην ὀρθότητα. Ἐπεριδιάβασα διὰ τέσσαρας ὥρας τὰ πεδία τῆς μάχης τοῦ Βατερλόου, δὲν ἐντρέπομαι νὰ εἰπῶ ὅτι ἐθαύμασα περισσότερο τὴν Γράναν τῆς Τριπολιτσᾶς». Ταῦτα ἐσημείωσε (1) περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς σημασίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ὁ ἐνάρετος, μουσολήπτος, πλωμαθῆς καὶ πατριωτικώτατος Γεώργιος Τερτσέτης, τοῦ ὁποῖου ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα πρέπει νὰ καταστῶσιν ἀντικείμενα διεξοδικῆς μονογραφίας.

Γεννηθεὶς ὁ Γεώργιος Τερτσέτης ἐν Ζακύνθῳ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1800 ἔδειξε πρῶτον δειγμάτια φιλομαθείας, ἀλλὰ καὶ ποιητικῆς καὶ φιλοσοφικῆς διαθέσεως. Παιδίον εἶδε διὰ πρώτην φοράν τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρῶνῃν καὶ ἄλλους ὀνομαστοὺς ἄρματολούς καὶ κλέφτας, οἱ ὅποιοι φεύγοντες τὸν διωγμὸν τῶν Τούρκων εἶχον ζητήσει ἄσυλον καὶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἐν Ζακύνθῳ καὶ ὑπῆρξαν ἐκεῖ «προοιμάδια» (2) τοῦ μετέπειτα Μεγάλου Ἀγῶνος. Παιδίον δὲ συνεδέθη φιλικῶς μετὰ δύο πρεσβυτέρων υἱῶν τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνῃ, τοῦ πρεσβυτέρου Πάνου (+ 18) καὶ τοῦ Ἰωάννου, τοῦ κοινῶς ἐπικαλουμένου Γενναίου· ἡ δὲ συναναστροφή μετὰ τῶν δύο τούτων βλαστῶν τῆς ἡρωικῆς γενεᾶς ἐπέδρασε μεγάλως ἐπὶ τῆς ψυχικῆς διαπλάσεως τοῦ νεαροῦ Ζακυν-

(1) «Ὁ Ρήγας, σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκτάκτως ἐκδιδόμενον ὑπὸ Γ. Τερτσέτου», φύλλ. Αὐγούστου 1844, ἐν Ἀθήναις ἐν τοῦ τυπογραφείου Μνημοσύνης Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως, σελ. 22—23.

(2) Φράσις τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη.

θίου, ὁ ὁποῖος οὐχὶ μόνον ὡς παιδίον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα μέχρι τοῦ θανάτου του ὑπῆρξε πάντοτε λεπτός καὶ ἀσθενικός τὸ σῶμα. Ἐν τούτοις, εἰς τὸ ταπεινὸν καὶ εὐθραυστον σῶμα ἐκείνου εἶχεν ἐνθρονισθῆ ψυχὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἀνωτερότης καὶ τὸ σθένος πολλάκις ἐξεδηλώθησαν κατὰ τρόπον θαυμαστόν!

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐγκυκλίων αὐτοῦ σπουδῶν ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1816, ἀνεχώρησεν ὁ Γεώργιος Τερτσέτης ἐκ τῆς γενεθλίου νήσου, ὅπως μεταβῆ —κατὰ παλαιὰν συνήθειαν τῶν Ἑπτανησίων— εἰς Ἰταλίαν χάριν ἀνωτέρων σπουδῶν. Τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Παταβίου, ὅπου μετὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας πλείστοι Ἕλληνες ἐξεπαιδεύθησαν, τινὲς δὲ καὶ ἐδίδαξαν, ἐδέχθη αὐτὸν ὡς φοιτητὴν τῆς Νομικῆς. Ἐν Ἰταλίᾳ, παρὰ τὴν ἐπιστήμην ταύτην καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν, ἐσπούδασεν ὁ Γεώργιος Τερτσέτης κατὰ βάθος τὴν Λατινικὴν ποίησιν καὶ πεζογραφίαν, παρηκολούθησε προσεκτικὰ τὴν λογοτεχνικὴν κίνησιν τῆς τότε ἐποχῆς καὶ ηὔτύχησε νὰ γνωρισθῆ καὶ προσωπικῶς μετὰ τοὺς πρωτεργάτας τοῦ κινήματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας μέσω τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ποιήσεως. Οὕτω, πλούσιος εἰς πολυτίμους γνώσεις καὶ γνώριμιας ἐπέστρεψεν ὁ καλὸς Ζακύνθιος τῷ 1820 εἰς τὴν πατρίδα. Τότε τὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἶχον ἤδη διαδοθῆ εὐρέως ἐν Ζακύνθῳ. Ἀναγράφεται, ὅτι ὁ Γεώργιος Τερτσέτης εἶχε γίνει μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, κατηχηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰατροφιλοσόφου καὶ ἐνθουσιώδους διδασκάλου τῆς Ζακυνθίνης νεολαίας Νικολάου Καλύβα. (1) Ἐν τούτοις, οὔτε ὁ ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ἀρχείων τῶν Ὑψηλάντων καταρτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Φιλήμονος (2) κατάλογος τῶν Φιλικῶν, οὔτε τὸ ἀρχεῖον τοῦ κόμητος Διονυσίου Ρώμα (3), οὔτε ἄλλαι πηγαί, σχετικαὶ πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, (4) ἀναφέρουσι τὸν Γεώργιον Τερτσέτην ὡς μέλος αὐτῆς. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος, ἂν ὑπῆρξεν ἢ ὄχι Φιλικός, εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐκτραγέτος τοῦ Ἱεροῦ Ἀγώνος ὁ Γεώργιος Τερτσέτης μετ' ἄλλων συμπολιτῶν ἔσπευσεν ἀπὸ τῆς Ζακύνθου ἐνοπλῶς νὰ ἐνωθῆ μετὰ τῶν Τουρκομάχων τῆς Πελοποννήσου. (5) Ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ συνεχῶν πυρετῶν καὶ ἄλλων, λόγῳ τῶν πολεμικῶν κακουχιῶν, ἐπικινδύνως ἀσθενήσας,

(1) Διον. Στεφάνου, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 42.

(2) Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως. Τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1859.

(3) Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορικὸν ἀρχεῖον Διονυσίου Ρώμα. Τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1901, σελ. ια' κ.ε., 1 κ.ε.

(4) Πρβλ. Τάκην Χ. Κανδηλώρον, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία 1814—1821. Ἐν Ἀθήναις 1926, σελ. 213, 232, 265, 421 κ.ε.

(5) Πρβλ. Διον. Στεφάνου, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 42. Ὡς φαίνεται ὁ Γεώργιος Τερτσέτης δὲν ἀνήκεν εἰς τὸ σῶμα τῶν Ζακυνθίων, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὸν Δημήτριον Σεμπρικὸν μετέσχον τῷ 1821 τῆς πολιάρχικας τοῦ Ἀλάι πούλαχιστον δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Μεταξᾶ, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐν Ἀθήναις 1878, σελ. 26 κ.ε.

μετηνέχθη πρὸς θεραπείαις εἰς Κάλαμον καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ζακύνθον. Ἐκεῖ μετ' οὐ πολὺ κατέπλευσε καὶ ὁ Σπυρίδων Τρικούρης, μεθ' οὗ συνεδέθη φιλικώτατα, καθ' ἣν ἐποχὴν οὗτος ἐγνωρίζετο τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ καὶ ἐκέρδιζεν αὐτὸν διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Μετὰ τοῦ Ἐθνικοῦ ποιητοῦ ὁ Γεώργιος Τερτσέτης ἐγνωρίζετο παιδιόθεν, ἡ δὲ σχέσις τῶν δύο Ζακυνθίων, τοὺς ὁποίους συνήνωνε ἐξαιρετος ἀγάπη πρὸς τὴν Μούσαν καὶ τὴν Πατρίδα καὶ οὐχ ἦττον ἐσωτερικὴ θρησκευτικότης, ἀλλ' ἄλλ' ἄλλως ἐχώριζε μεγάλη διαφορὰ χαρακτῆρος, ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ ἀληθῆς ἀδελφοσύνη. Ὁ Γεώργιος Τερτσέτης κατ' ἀρχὰς ἦτο θιασώτης τῆς λογίας γλώσσης, ἀλλ' ὁ Διονύσιος Σολωμὸς ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησε πάντοτε καλλιτεχνικὰ καὶ ἐν Σολωμικῇ ἐννοίᾳ. Ἐπίσης ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς ἐπέδρασε μεγάλως ἐπὶ τῶν ποιητικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη. Ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ὅτι περὶ γλώσσης καὶ ποιήσεως ἐπιστέλλει ὁ Διονύσιος Σολωμὸς ἐκ Κερκύρας πρὸς τὸν Γεώργιον Τερτσέτην τῇ 1 Ἰουνίου 1833 (1): «Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ἐφαρμόζεται καὶ εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο ποῦ λέγει ὁ Μακιαβέλλης περὶ τῶν ἀνθρωπίνων θεσμῶν, ὅταν οὗτοι κανταντοῦν εἰς διαφθοράν: ὅτι ἡ μόνη σωτηρία εἶναι ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν πρώτην κατάστασιν. Οἱ δασκάλοι τῆς Ἑλλάδος ζητοῦν νὰ γυρίσουν πολὺ ὀπίσω, ἀλλὰ τοῦτο δὲν νομίζω, ὅτι εἶναι ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν πρώτην κατάστασιν τῆς γλώσσης. Στοχάζομαι ὅτι διὰ ξεκίνημα πρὸς τὰ ἔμπροσθὰ πρέπει νὰ θεωροῦνται τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Θὰ ἐπεθυμοῦσα ὁμως, ὅποιος μεταχειρίζεται τὴν κλέφτικη γλῶσσα νὰ εἰσερχεται εἰς τὴν ψυχὴν τῆς καὶ ὄχι νὰ λαμβάνη μόνον τὸν τύπον τῆς. Μ' ἐννοεῖς; Εἰς τὴν ποίησιν πρόσεχε καλὰ, Τζώρτζη μου, ὅτι εἶναι καλὸν βέβαια νὰ ἔχη κανεὶς ὡς βᾶσιν αὐτὰ τὰ τραγούδια, ἀλλὰ δὲν εἶναι καλὸν νὰ σταματᾷ ἐκεῖ. Πρέπει νὰ ὑψώνεται κατὰ κορφα. Ἡ κλέφτικη ποίησις εἶναι εὐμορφῆ, ὡς ἀνεπιτήδευτος ἐκφρασις, μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ κλέφται ἐπαράσταναν τὴν ζωὴν τους, τὸν στοχασμὸν τους, τὰ αἰσθηματὰ τους· ἀλλὰ εἰς τὸ στόμα μας δὲν ἔχει πλέον τὸν αὐτὸν σκοπὸν· τὸ ἔθνος ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς τὸν θησαυρὸν τῆς ἀτομικῆς μας ἰδιοφυΐας μετὰ ἔνδυμα ἔθνικόν». (2) Ὅπως ὁ Γεώργιος Τερτσέτης διέσωσε τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, οὕτω διέσωσε καὶ τὴν γλωσσικὴν διαθήκην τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ἦτοι τὸν περι-

(1) Οὐχὶ 1832, ὡς κατὰ παραδρομὴν ὁ Διον. Στεφάνου, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 46.

(2) Ἡ ἐπιστολή, ἐξ ἧς τὸ ἐνωτέρω ἀπόσπασμα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Μάτσει ἐν τοῖς «Παναθηναίοις», τόμ. Γ' (1903) σελ. 246—247 (πρβλ. καὶ Σ. Δε Βιάζην, αὐτόθι, τόμ. ΙΗ', 1909, σελ. 15. Δ. Στεφάνου, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 47—48. Φάνην Μιχαλόπουλον, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 182—183). Ἄλλαι ἐπιστολαὶ Διονυσίου Σολωμοῦ πρὸς Γεώργιον Τερτσέτην καὶ τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Σ. Δε Βιάζην, ἔνθ' ἀνωτέρω, τόμ. ΙΗ', 1909, σελ. 15—16, 260.

φημον αὐτοῦ «Διάλογον ποιητοῦ—φίλου—σοφολογιστάτου». Ὁ Ἰ-
 ἀκώβος Πολυλάς ἐκδίδων ἐν Κερκύρα τῷ 1859 τὰ «Εὐρισκόμενα»
 τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ συμπεριέλαβεν εἰς αὐτά καὶ τὸν προμνη-
 μονευθέντα Διάλογον, σημειῶν περὶ αὐτοῦ: «Ἐνῶ τὸν βιβλίον
 ἦτον ἔτοιμο νὰ δημοσιευθῆ, ἔλαβα ἀπὸ τὸν Κύρ. Γ. Τερτσέτην τὸ
 ἐξῆς σύγγραμμα τοῦ Σολωμοῦ, καὶ χαίρομαι, ὅτι ἐπρόφθασα νὰ
 τὸ προτάξω, ὡς προοίμιον, εἰς τὰ ποιήματά του». Ὁ δὲ Γεώργιος
 Τερτσέτης ἐν τῇ αὐτῇ ἐκδόσει τῶν «Εὐρισκομένων» τοῦ Διονυ-
 σίου Σολωμοῦ ἐσημείωσε (σελ. VV) περὶ τοῦ αὐτοῦ Διαλόγου τὰ
 ἐξῆς: «Ἐγραψε τὸν Διάλογον ὁ Διονύσιος Σολωμὸς εἰς Ζάκυν-
 θον κατὰ τὸ 1824. Σῶζεται τὸ ἀντίγραφον, ἀτελές... τὸ ὁποῖον
 φίλος του τις ἀντέγραψε κατὰ παραγγελίαν τοῦ ποιητοῦ καὶ
 πρὸς χρῆσιν του: ἀλλὰ οὔτε τὸ ἐπιθεώρησεν, οὔτε ἐδημοσίευσεν
 τὸν Διάλογον — τὸν δημοσιεύομεν κατὰ τὸ ἀντίγραφον τοῦτο»,
 τὸ ὁποῖον, ὡς φαίνεται, ἦτο αὐτόγραφον τοῦ Σπυρίδωνος Πήλι-
 κα. (1) Ἐξεφράσθη — οὐχὶ ἄνευ ἐπιφυλάξεως — ἡ γνώμη, ὅτι ὁ
 Γεώργιος Τερτσέτης ἔβαλε χερί πάνω στὸ χειρόγραφο τοῦ Δια-
 λόγου τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. (2) Ἄλλ' ἀβάσιμον» εἶναι ἡ γνώ-
 μῃ, (3) ὅτι δῆθεν ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς ὑπέστη οὐσιωδῶς τὴν ἐπι-
 δρασιν τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη καὶ μάλιστα σχετικῶς πρὸς τὸ
 δεκαπεντασυλλαβικὸν στιχουργικὸν πόνημα τῆς τρίτης αὐτοῦ πε-
 ριόδου, ὅπως τοῦτο παρέδωκεν ὠρισμένον σχεδίασμα τῶν Ἐλευ-
 θέρων Πολιορκημένων. Ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον συμβαίνει. Ὁ Γεώρ-
 γιος Τερτσέτης εἶναι Σολωμικὸς ποιητὴς.
 Ἡ ἔξαρσις αὐτοῦ εἶναι μετρία, παραβαλλομένη πρὸς ἐκείνην τοῦ
 μεγάλου Διδασκάλου καὶ Πατρὸς τῆς Νεοελληνικῆς Ποιήσεως.
 Ὅπως ἀγνὸς καὶ ἥσυχος ὑπῆρξεν ὁ Γεώργιος Τερτσέτης, οὕτω
 ἀγνή καὶ ἥσυχος εἶναι καὶ ἡ ποίησις αὐτοῦ, ἄνευ ρωμαντικῶν ὑ-
 περβολῶν καὶ διηθησιμῆς με νεοκλασσικὰ στοιχεῖα.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Διονύσιον Σολωμόν, ὁ ὁποῖος οὐδέ-
 ποτε ὑπῆρξε τόσοσιν ἰσχυρὸς ὥστε καὶ διὰ τῶν ὀπλων ν' ἀγωνισθῆ
 ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἰσάδελφος φίλος ἐκείνου, ὁ Γεώργιος Τερ-
 τσέτης, ὅτε κατήλθεν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ὡς κυβερνήτης
 τῆς μόλις πεπελευθερωθείσης πατρίδος, ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν
 ὡς ἄπλοος στρατιώτης εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ
 καὶ Ἀκαρνανίᾳ ἤδη ἀρχομένου τοῦ 1828 ἔδρων ἑλληνικὰ σώμα-
 τα ὑπὸ τὸν Ἄγγλον φιλέλληνα Τσώρτς (Church), τὸν ὁποῖον ἡ ἐν
 Τροιζήνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἶχεν ἀναδείξει ἀρχιστράτηγον τῶν
 Ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὁ δὲ Γεώργιος Τερτσέτης εἶχε κατ' ὄψιν
 γνωρίσει, παιδίον ἔτι ὢν, καθ' ὃν χρόνον (1809—1814) ὁ Ἄγγλος
 φιλέλληνας ἔδρα ἐν Ζακύνθῳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑπτανήσῳ. (4) Ὁ κατὰ

(1) Πρὸβλ. Φάνην Μιχαλόπουλον, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 200.

(2) Φάνης Μιχαλόπουλος, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 161.

(3) Φάνης Μιχαλόπουλος, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 196, 208 κ.ε. Προβλ.
 ἀντιθέτως Μαρτίνον Σιγορῦρον, «Ἰόνιος Ἀνθολογία».

(4) Ν. Δραγοῦμη, Ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις. Ἐκδόσις Γ' ὑπὸ «Στοχα-
 στή». Τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 141.

τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Τσώρτς στρατὸς εἶχε κα-
 ταυλισθῆ εἰς τὰ Μύτικα, τὸ Δραγαμένι καὶ τὸ Κανδήλι. Εἰς τὸν
 καταυλισμὸν τοῦ Δραγαμένου ἀνήκεν ἐνθουσιώδης πάντοτε ὀπλί-
 τῆς καὶ ὁ Γεώργιος Τερτσέτης, ὅτε ὁ κυβερνήτης Ἰωάννης Καπο-
 δίστριας, τελευτώντος τοῦ Ἰουνίου καὶ ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου
 1828, ἐπεσκέφθη τὰ ἐν τῇ Δυτικῇ Στερεᾷ Ἑλληνικὰ στρατόπεδα,
 ὅπως μελετήσῃ ἐπιτοπίως τὰ τῆς μεταφορᾶς τοῦ κατὰ τῶν Τούρ-
 κων πολέμου εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Τὸν κυβερνήτην
 συνώδευε τότε καὶ ὁ Νικόλαος Δραγοῦμης, ὁ ὁποῖος εἰς τὰς «Ἰ-
 στορικὰς ἀναμνήσεις» αὐτοῦ ἐσημείωσε σχετικῶς τὰ ἐξῆς: «Ἐκεῖ,
 ἐν Δραγαμέντῳ, ἐπανεῖδον καὶ τὸν Γ. Τερτσέτην... Μεταμορφω-
 θεὶς ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐφόρει φουστανέλλαν καὶ, τὴν κεφαλὴν
 ἔχων ἐξυρισμένην καθ' ὀλοκληρίαν, ἐφαίνετο ἀληθῆς ἀσκητῆς,
 καθ' ὅσον καὶ ἔτρωγε καὶ κατεκλίνετο ὡς τοιοῦτος, χάριν, ὡς
 μοι εἶπε, σκληραγωγίας». (1) Πόσον παρέμεινεν ὁ Γεώργιος
 Τερτσέτης ὡς πολεμιστὴς ὑπὸ τὸν Τσώρτς δὲν δύναμαι ἀκριβῶς
 νὰ ὀρίσω (φαίνεται μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καταλήψεως
 τοῦ Κάστρου τῆς Βονίτσης, τοῦθ' ὅπερ συνέβη κατὰ τὰς ἀρχὰς
 Μαρτίου τοῦ 1829). (2) Πάντως, λήγοντος τοῦ θέρους ἡ ἀρχομέ-
 νου τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1830 εὕρισκετο ἐν Ζακύνθῳ, ὁπόθεν μετέ-
 βη εἰς Πάτρας· ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἔγραψε τῇ 28 Σεπτεμβρίου
 1830 ἰταλιστῇ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐν Κερκύρα διαμένοντα Διονύ-
 σιον Σολωμόν, περισωθεῖσαν μέχρι ἡμῶν. (4) Τότε ὁ Γεώργιος
 Τερτσέτης διέμενε παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Κώστα Μπότσαρη, τῆς ὁ-
 ποίας ὑπῆρξεν οἰκοδιδάσκαλος, ἀπέβλεπε δὲ εἰς δικαστικὴν ἢ
 διδασκαλικὴν θέσιν, κατατρυχόμενος ἄλλως τε ὑπὸ ἐπιδημικῶν
 πυρετῶν καὶ χρηματικῆς ἐνδείας. «Ἡ ἀσθένεια, γλυκύτατε φίλε,
 —ἔγραψεν πρὸς τὸν Ἐθνικὸν Ποιητὴν— με ἀφῆρεσε καὶ τὰ ὀλίγι-
 στα χρήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον καὶ ἔλαβον μαζί μου, διότι ἀνεχώ-
 ρησα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον χωρὶς νὰ ἔχω τὰ μέσα, τῶν ὁποίων εἶχον
 ἀνάγκην καὶ περὶ τῶν ὁποίων σὰς ἔγραψα, καὶ ἐνεπιστεύθην εἰς
 σὰς, τὴν καλὴν θεάν, καὶ γεμάτος ἀπὸ παρηγορίαν ἀνε-
 χώρησα. Ἐνεκα τῆς φιλίας, ἣτις με συνδέει με τὴν οἰκογένειαν
 Μπότσαρη, διαμένω εἰς τὴν οἰκίαν τῆς οἰκογενείας ταύτης με
 ὅλην τὴν οἰκειότητα, ἀλλὰ δὲν με συμφέρει νὰ μείνω ἐδῶ καὶ
 ἐπιθυμῶ νὰ μεταβῶ εἰς Ναύπλιον καὶ Αἴγινα, ὅπου ὁ Μουστο-
 εῦδης δύναται νὰ με τοποθετήσῃ εἰς τι σχολεῖον. Τὰ δικαστήρια
 εἶναι εἰς Βοστίτσα καὶ ὄχι εἰς Πάτρας καὶ συνεπῶς δὲν δύναμαι
 νὰ ἔχω οὐδεμίαν ὠφέλειαν. Ὅθεν, ἂν κατὰ τύχην, ἔχετε δέκα
 τὰ ἄλληρα νὰ μοῦ στείλετε μόνον διὰ νὰ κάμω τὸ ταξεῖδι ἀπὸ
 ἐδῶ εἰς Αἴγινα, θὰ μοῦ κάμετε ἀνεκτίμητον καλόν. Ἀπ' αὐτὰ
 τὰ δέκα τὰ ἄλληρα ἐξαρτᾶται ὅλη ἡ τύχη μου καὶ ἐνθυμηθῆτε τὸν
 πτωχὸν φίλον σας. Ἄν δύνασθε νὰ μοῦ ἀποστείλετε συστατικὴν

(1) Πρὸβλ. Νίχον Α. Βέην, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 480.

(2) Τὸ καίμενον τῆς ἐπιστολῆς ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει ὑπὸ Σ. Δ. Βιάζη
 ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς «Παναθηναίοις» τόμ. III' (1909) σελ. 15—16.

(3) Αὐτόθι, σελ. 16.

έπιστολήν διὰ τὸν Αὐγουστίνον Καποδίστριαν ἢ ἐπειδὴ εἶσθε στενὸς φίλος μὲ τὸν Μουστοξύδη, ἂν τοῦ γράψετε γραμμὰς τινὰς δι' ἐμέ, θὰ μ' εὐεργετήσετε...» (1) Ὁ Διονύσιος Σολωμὸς δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ φίλου του ὡς πρὸς τὰ δέκα τὰ ἀλλήρα (ἦτοι 60 χρυσὰς δραχμὰς), καθ' ὅσον καὶ ὁ ἴδιος κατὰ σύμπωσιν δὲν διέθετε τὸ ποσὸν τοῦτο: (2) εἶναι δὲ ἀγνωστον, ἂν ἐξεπλήρωσε τὰς παρακλήσεις τοῦ πτωχοῦ Γεωργίου Τερτσέτη τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὰ συστατικὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἐζήτηι. Δέχομαι, ὅτι εἰς τὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδη, ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς δυσκόλως θὰ ἔγραφε, διότι αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Κερκύραϊον ἐκείνον σοφὸν ἦσαν ἀπὸ μακροῦ λίαν ψυχραί. Ὅπως δὲ ὁ Γεώργιος Τερτσέτης ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Ἰωάννου Καποδίστρια διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Γαλλικῆς ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ Ναυπλίου, τῷ δὲ 1832 δικαστὴς κατὰ πρῶτον ἐν Τριπόλει καὶ ἔπειτα ἐν Ναυπλίῳ. (3)

Τὴν ἀδόξον εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ βασιλέως Ὁθωνος ἐχειρήτησεν ὁ Γεώργιος Τερτσέτης δι' ὠραίου ποιήματος, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον τὸ «Φίλημα. Δοκίμιον Ἐθνικῆς Ποιήσεως», ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ πρῶτον ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1833. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐξερράγησαν κινήματα ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τῆς Ἀντιβασιλείας, ὁ δὲ Θεόδωρος Κολοκοτρῶνης, ὁ Δημήτριος Πλαπούτας καὶ ἄλλοι τινὲς διεβλήθησαν ὡς ὑποκινηταὶ τῶν κινήματων ἐκείνων καὶ ἤχθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐν Ναυπλίῳ ἐγκληματικοῦ δικαστηρίου, ὡς ἔνοχοι δῆθεν ἐσχάτης προδοσίας. Τὴν ἔδραν τοῦ εἰσαγγελέως κατεῖχεν ὁ πολυμαθὴς, ἀλλὰ καὶ πικρόχολος Ἄγγλος Ἐδουάρδος Μάσσων (Masson), ὁ ὁποῖος σοφιστευόμενος καὶ φληναφῶν ὑπεστήριξε τὴν ἐνοχὴν τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνης καὶ τῶν λοιπῶν συγκατηγορουμένων, ἐπιδιώκων τὴν εἰς θάνατον καταδικὴν καὶ τοῦτου καὶ ἐκείνων. Εἰς τὴν εἰσήγησιν τοῦ εἰσαγγελέως καὶ οὐχ ἦττον εἰς τὴν ἀκατονόμαστον βίαν τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῆς ὑπέκυψαν κατὰ πλειονοψηφίαν οἱ δικασταί. Ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ὑπῆρχον καὶ δύο ἄνδρες ἀδέκαστοι, ὄντως δικασταί, ὁ ἡμέτερος Γεώργιος Τερτσέτης καὶ ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης, (4) οἱ ὁποῖοι μετὰ σθένους θαυμαστοῦ ἀντιμετώπισαν τὴν βίαν τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας καὶ δὲν ὑπέγραψαν τὴν εἰς θάνατον καταδικὴν τοῦ δαφνοστεφοῦς στρατηλάτου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ παρὰ τὰ πράγματα κατηγορουμένων. «Καὶ ποῖος εἶσαι σὺ —ἐβροντοφώνησεν ὁ μικρόσωμος, ἀλλὰ γί-

(1) Ἀπόθι, σελ. 14—15.

(2) Πρὸς Ν. Δραγούμην, ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. Α', σελ. 141, Διον. Στεφάνου, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 42 κ.έ.—Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ διαρισμοῦ τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη ὡς δικαστοῦ ἐδημοσιεύθη εἰσαγγελικὸν αὐτοῦ σχέδιον ἐν τῇ Ναυπλιακῇ «Ἐθνικῇ Ἐφημερίδι» τοῦ 1832, σελ. 82.

(3) Περὶ τούτου ἴδε καὶ τὸ σημεῖον τοῦ Δ. Βαρδουნიώτη ἐπὶ τῇ ἐπιτηρῆδι τοῦ φιλαλογικοῦ συλλόγου «Παρνασσῶ». Κατὰ τὴν δίκην τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνη ὁ Μάσσων ἦτο ἐπίτροπος τῆς ἐπικρατείας.

(4) Πρὸς Διον. Στεφάνου, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 36 κ.έ.

γας τὴν ψυχὴν Γεώργιος Τερτσέτης πρὸς τὸν εἰσαγγελέα Μάσσωνα— πού μὲ τὸ πρόσημα τῆς παιδείας σου ἔλαβες ἀπὸ τὴν βασιλείαν ἐπάγγελμα τόσον ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ὑπηκόων τῆς; Θεωροῦμεν πολὺ ὑψηλὴν τὴν δικαιοσύνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ θρόνος, ὥστε δὲν ὑπογράφου- μεν τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν». (1) Οὕτω ἡ διαγωγὴ τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν, τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη καὶ τοῦ Ἀναστασίου Πολυζωΐδου, κατὰ τὴν περιώνυμον ἐκείνην δίκην τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνη (2) κατέστη παραδειγματική, εἰς αὐτὴν δέ, ὡς πρὸς ἀστέρας λαμπροῦς, ἀποβλέπει πάντοτε καὶ θέλει ἀποβλέπει ἡ ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη.

Ἐν τούτοις, ἡ Ἀντιβασιλεία ἐφρόντισεν, ὅπως ἀπαγγελθῇ κατὰ τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη καὶ τοῦ Ἀναστασίου Πολυζωΐδου κατηγορία ὡς «ἐνόχων ἀμφοτέρων ἀρνήσεως ὑπηρεσίας καὶ παραβάσεως τῆς ἐχεμυθίας, μὲ σκοπὸν ἰδιοτελή καὶ πρὸς βλάβην τοῦ Κράτους, κατὰ τὴν δίκην τοῦ Θ. Κολοκοτρῶνη καὶ Δ. Πλαπούτα». Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀπελογήθη ὁ Γεώργιος Τερτσέτης δημοσίᾳ τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1834 ἐνώπιον τοῦ ἐν Ναυπλίῳ ἐγκληματικοῦ δικαστηρίου, τὴν δὲ σχετικὴν ἀπολογία ἐδημοσίευε καὶ διὰ τοῦ τύπου κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐν Ἀθήναις. (3) Ὡς γνωστόν, ἡ θανατικὴ ἐκτέλεσις τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνη δὲν ἐξετελέσθη, καθ' ὅσον ἡ Ἀντιβασιλεία, ὑπέικουσα εἰς τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ κοινου, μετέβαλε τὴν ποινὴν τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ εἰς εἰκοσαετῆ δεσμᾶ· ὁ δὲ βασιλεὺς Ὁθων μετὰ ἔνδεκα περίπου μῆνας, ἅμα ἀναλαβὼν τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, φροντίζων διὰ τὸν ἤδη τότε κινδυνεύοντα θρόνον του, ἠναγκάσθη ν' ἀπονείμῃ πλήρη χάριν εἰς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρῶνην. Οὕτω ἐλεύθερος οὗτος, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1836, ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν Γεώργιον Τερτσέτην τὰ ἐνταῦθα ἐπανεκδιδόμενα Ἀπομνημονεύματά του, περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὁποίων γίνεται λόγος κατωτέρω.

ΝΙΚΟΣ ΒΕΗΣ

Καθηγητὴς Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου

(Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ προλόγου θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸ ἐπόμενον τεῦχος τοῦ «Μηνιαίου Νέου Κόσμου»).

(1) Οὗτος ἦτο καὶ πρόεδρος τότε τοῦ δικαστηρίου.

(2) Περὶ τῆς δίκης αὐτῆς ἴδε τὴν εἰδικὴν δικογραφίαν τοῦ Τάκη Κατὰ Δηλώρου, Ἡ Δίκη τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ Πλαπούτα 1833—1834. (Ἐν Ἀθήναις 1906). Περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας σχετικῆς βιβλιογραφίας πρὸς καὶ Νίκον

Α. Βέην, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 166, ὑποσημ. 1. Εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δίκην τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Δημητρίου Πλαπούτα ἀναφέρονται καὶ διάφορα δημοτικὰ ἄσματα, ἐξ ὧν ἐν λέγει περὶ τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη καὶ τοῦ Ἀναστασίου Πολυζωῆ, τοὺς ὑποίους ἄλλως τε δὲν μνημονεύει κατ' ὄνομα, τὰ ἐξῆς:

.....
Οἱ δὲ κριταὶ ποὺ τ' ἄκουσαν πολλὸ τοὺς κλοποφάνη
πιάνουν καὶ γράφουνε γραφή, τοῦ Μάσσονα τὴν στείλαν'
Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποὺ γίνεται μέσ' στὸ τζαμί στὴν κρίση,
δικάσαν τοὺς Ἀρχηγούς ἄδικα νὰ τοὺς κόψουν.
Ἐμεῖς δὲν ὑπογράφουμε, τὸ κρίμα στὸ λαϊκὸ σας,
κεφάλια, χέρια κόψτε μας, τὸ ἄδικο δικὸ μας.

Πρὸλ. (Ν. Π. Πολίτην), 'Ο Γέρον Κολοκοτρώνης (πρὸλ. κατωτέρω) Τόμ. Β', σελ. 190—194, ἀριθ. 69—72, ἰδίᾳ σελ. 193—194, στίχ. 21—26.

(3) Πρὸλ. Νίκων Α. Βέην, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 166, ὑποσημ. 1.

Ἐνας ἀπὸ τὸ Ρουπάκι, πλησίον τοῦ χωρίου Τουρκολέκα, ἀφοῦ ἐχάλασε τὸ χωριό του, ἀνεχώρησε καὶ ἦλθε εἰς τὸ Λιμποβίσι, εἰς τὸν πρῶτον τοῦ χωρίου, ἐδῶ καὶ τριακόσους χρόνους. Αὐτὸς ἐφάνη ἔξυπνος καὶ ὁ Δημογέροντας τὸν ἔκαμε γαμβρὸν καὶ κληρονόμον τῆς καταστάσεώς του ὅλης. Ἐλέγετο Τζεργίνης — με αὐτὸ τὸ ὄνομα εὐρίσκονται καμμιά ἐξηνταριά οἰκογένειαι εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Αὐτὸς εἶχε κάμει ἕνα ὠραϊότατο παιδί καὶ τὸ εἶχε πιάσει ἕνας Μπουλούμπασης Ἀρβανίτης καὶ τὸ ἀλυσόδεσε. Ἐλέγετο Δημητράκης. Οἱ Ἀρβανίται, ὁποῦ τὸν φύλαγαν, ἐπηδοῦσαν εἰς τὰς τρεῖς καὶ ὁ Μπουλούμπασης τοῦ εἶπε, ἂν πηδᾷ, νὰ τοῦ βγάλη τὰς ἀλύσους. Ὁ Δημητράκης ἀπεκρίθηκε ὅτι πηδῶ καὶ με τὰς ἀλύσους, καὶ ἂν τοὺς περάσῃ, νὰ τὸν ἀφήνῃ ἐλεύθερον. Ὁ Ἀρβανίτης τὸν ὑπεσχέθη νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ, ἂν προσπεράσῃ τοὺς ἄλλους πηδῶντας, ἀλλ' αὐτὸς τὸ ὑπεσχέθη ὡς ἀνέλπιστον. Ἐπήδησε, τοὺς ἐπέρασε καὶ τὸν ἀφήκεν ἐλεύθερον. Αὐτὸς ἐπανδρεύθηκε, ἔκαμε τρία παιδιά, ὀνομαζόμενα Χρόνης, Λάμπρος καὶ Δήμος. Αὐτοὶ ἦσαν νοικουραῖοι, με τὰ χωράφια τους, με πεντακόσια πρόβατα καὶ ἐξήντα ἀλογογέλαδα. Ἐπιάσθησαν με τοὺς ἀντιζήλους των καὶ ἐσκοτώθηκαν. Ἐπέρασαν εἰς τὴν Ρούμελην, δώδεκα χρόνους ἔκαμαν με τοὺς κλέφτας, ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Πελοπόννησον με 15 Ρουμελιώτας. Οἱ Τοῦρκοι τὸ μανθάνουν, τοὺς πολιορκοῦν, σκοτώνουν ἕνα καὶ οἱ ἄλλοι ἐγλύτωσαν. Ὁ Δήμος ἐπῆρε διὰ γυναῖκα του τὴν θυγατέρα τοῦ καπετὰν Χρόνη ἀπὸ Χρυσοβίτσι, μεγάλου σπίτι. Τότε ἦταν, ὅταν ὁ Μοροζίνης ἐκυριεύσε τὸν Μωρέα. Καὶ ἐπὶ Βενετζάνων δὲν ἦτο παρὰ καπεταναῖοι. Τὸ παιδί αὐτοῦ τοῦ Δήμου ὠνομάσθη Μπότσικας καὶ ἄφησε τ' ὄνομα τῆς φιλίας του, ὅπου εἶχαν, Τζεργιναῖοι. ὠνομάσθη τοιοῦτος, διότι ἦτο μικρὸς καὶ μαυρουδερός.

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μπότσικα ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Μωριά. Οἱ Χρυσοβιτσιῶται, Λιμποβισιῶται καὶ οἱ Ἀρκουροδεματίται ἐπῆγαν καὶ ἐπολέμησαν εἰς τοῦ Ντάρρα τὸν Πύργο 6000 Τοῦρκους. Αὐτοὶ ἐχαλάσθησαν καὶ ἐγλύτωσε ὁ Μπότσικας. Αὐτὸς εἶχε ἕνα παιδί, Γιάννη, καὶ ἕνας Ἀρβανίτης εἶπε: «Βρέ, τί Μπιθεκούρας εἶναι αὐτός!» Δηλαδὴ πόσον ὁ κῶλος του εἶναι σὰν κοτρῶνι, καὶ ἔτζι τοῦ ἔμεινε τὸ ὄνομα Κολοκοτρώνης. Ὁ Μπότσικας ἐσκοτώθη, ὁ Γιάννης ἐκρεμάσθη εἰς τὴν Ἀνδρούσαν. Ὡστε ἀπὸ τὰ 1553, ὅπου ἐφάνηκαν εἰς τὰ μέρη μας οἱ Τοῦρκοι, ποτὲ δὲν τοὺς ἀνεγγνώρισαν, ἀλλ' ἦσαν εἰς αἰώνιον πόλεμον.

Ἐγεννήθηκα εἰς τὰ 1770, Ἀπριλίου 3, τὴν δευτέραν τῆς Λαμπρῆς. Ἡ ἀποστασία τῆς Πελοποννήσου ἐγένετο εἰς τὰ 1769. Ἐγεννήθηκα εἰς ἓνα βουνό, εἰς ἓνα δένδρον ἀποκάτω, εἰς τὴν παλαιάν Μεσσηνίαν, ὀνομαζόμενον Ραμαβοῦνι. Ὁ πατέρας μου ἦτον ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν εἰς τὴν Κόρινθον. Κάθεται ἐκεῖ τέσσερους χρόνους. Ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Κόρινθον διὰ τὴν Μάνην. Ἐβγαίνειν ἀπὸ τὴν Μάνην καὶ ἐκυνηγοῦσε τοὺς Τούρκους. Εἰς τοὺς 79 ἤλθεν ὁ Καπετάμπεης μετὸν Μαυρογένην, καὶ ἐρχόμενος ἔρρηξεν εἰς τοὺς Μύλους καὶ Ἀνάπλι. Ἐστείλειν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον μπουγιουρτί (προσκυνοχάρτι), καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν Καπετάμπεη εἰς τοὺς Μύλους. Εἰς τὸν πατέρα μου ἔστειλε χωριστὸ μπουγιουρτί, νὰ ἐλθῆτε νὰ βγάλουμε τοὺς Ἀρβανίταις καὶ νὰ εὐρῆ ὁ ραγιάς τὸ δίκιο του. Ὁ πατέρας μου ἐκίνησε μετὰ χίλιους στρατιώτας, καὶ ἐπίασε τὰ Τρίκορφα, εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Δὲν ἐπῆγεν εἰς τὸν Καπετάμπεη, διότι ἐφοβείτο. Ὁ Καπετάμπεης ἐσηκώθη ἀπὸ τοὺς Μύλους, ἐπῆρεν 6000 ταγκαλάκια, καὶ τοὺς κλέφταις 3000 καὶ ἐπῆγεν εἰς τὰ Δολιανά, Τριπολιτσά, καὶ ἔρρηξεν τὸ ὄρδι. Ὁ πατέρας μου, σὰν ἦτον στὰ Τρίκορφα, τοῦ ἔστειλεν ὁ Καπετάμπεης νὰ πάγῃ σὲ δαύτονε διὰ νὰ τὸν προσκυνήσῃ. Ὁ πατέρας μου ἀποκρίθηκε δὲν εἶναι καιρὸς νὰ ἐλθῶ νὰ προσκυνήσω. Οἱ Ἀρβανίταις εἶναι εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἤμποροῦν νὰ πιάσουν τὸν ἄγριον τόπον, καὶ νὰ σκορπίσουν τότε μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, νάχουν τὸν τόπον. Τότε τοῦ ἔστειλεν 20 μπινίσια γιὰ τοὺς Καπεταναίους κ' ἓνα καπότο διὰ τὸν ἑαυτό του. Τὸν καιρὸν ποῦ ἐζύγωσε τὸ στρατεύμα τὸ Τούρκικο εἰς τὴν Τριπολιτσάν κ' ἐπολιορκούσε τοὺς Ἀρβανίταις, ἐχώρισαν 4000 Τούρκοι Ἀρβανίταις νὰ τὸν ἐβγάλουν ἀπὸ τὰ ταμπούρια, καὶ αὐτὸς ἀντεστάθηκε καὶ τοὺς ἐκυνηγοῦσε, καὶ ἐμβῆκαν πίσω. Ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Τούρκικα τοῦ Καπετάμπεη ἕως τὸν Ἅγιον Σώστην. Πάλι βγαίνουν 6000 διὰ νὰ πάνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς πάλι τοὺς ἀντέκρουσε. Εἶδανε ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ βαστάξουν οἱ Ἀρβανίταις μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσά, διατὶ δὲν ἦτον τότε τειχογυρισμένη. Ἐσυνάχθησαν ὅλοι καὶ πάνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς τοὺς ἐστάθη μετὰ ὄρμην, καὶ τοὺς ἐγύρισε κατὰ τὸν κάμπον. Ἐνώθησαν καὶ ἄλλοι καπεταναῖοι. Ἐμβῆκαν εἰς τὰ χωράφια, εἰς τὸν κάμπον τοὺς ἐσκότωσεν ἢ καβάλα ὡς οἱ θεριστάδες, ἔπεσεν ἡ καβαλαρία μέσα καὶ τοὺς ἐθέρισαν. Ἀπὸ τὴν μίαν μεριάν ἡ καβαλαρία, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ πατέρας μου. Ἀπὸ 12000, ἑπτακόσιοι ἐπέρασσαν εἰς τὸ Δαδί. Ὅταν τοὺς ἐπολέμησε ὁ πατέρας μου, τοῦ ἔλε-

γαν: «Κολοκοτρώνη, δὲν κάνεις ισάφι! —Τί νισάφι νά σᾶς κάμω ὅπου ἤλθατε κ' ἐγαλάσατε τὴν πατρίδα μου, μᾶς πήρατε σκλάβους καὶ μᾶς ἐκάματε τόσα κακά». Τοῦ ἀποκρίθησαν: —«Ἐφέτο, δικό μας, τοῦ χρόνου, δικό σου». Τὰ κεφάλια τῶν Ἀλβανῶν ἐφτίασαν πύργον εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ.

Ἡ σύχασεν ἡ Πελοπόννησος. Τοὺς 80 ἐκατέβη ὁ ἴδιος ὁ Καπετάμπεης καὶ χάλασε τὸν πατέρα μου καὶ τὸν Παναγιώταρον Βενετσανάκη. Ἦλθεν ἡ ἀρμάδα εἰς τὸ Μαραθωνῆσι. Τὰ στρατεύματα στεριάς καὶ θαλάσσης. Ἡ Καστάνιτσα ἀποικία, ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης κ' ὁ Παναγιώταρος, ἔξη ὥρας μακρὰν ἀπὸ τὸ Μαραθωνῆσι. Ἐρχοντας ἡ ἀρμάδα, ὁ Παναγιώταρος, ὡς Μανιάτης, ἐπροσκάλεσε βοήθεια ἀπὸ τοῦ ς Μανιάταις, καὶ οἱ Μανιάταις ὑποσχέθησαν ὅτι πάνε βοήθεια. Καὶ ὁ δραγουμάνος ὁ Μαυρογένης ὡς Ἕλληνας καὶ τεχνίτης ἔκαμε τὸν Μιχάλη Τροπάκη Μπέη καὶ διὰ τὸν κάμη Μπέη ἀλικότισε τὴν βοήθεια καὶ ἐπῆρε τὸ κάστρο. Ἐπῆγε τὸ ἀσκέρι 14000, καὶ τοὺς ἐπολιόρκησε. Μία ὥρα στρατὰ ἀλάργα ἔστησε τὸ ὄρδι. Ἐστειλεν ὁ Σερασκέρης Ἀλημπεης ἕνα γράμμα διὰ νὰ προσκυνήσουν καὶ νὰ τοῦ δώσουν ἐνέχυρα ἕνα παιδί ὁ ἕνας καὶ ἕνα ὁ ἄλλος, καὶ νὰ τραβήξῃ χέρι ἀπὸ δαύτους. Αὐτοὶ ἀποκρίθησαν: «Δὲν προσκυνούμεν, θέλομε πόλεμον καὶ ὁποῖος μείνει νικημένος, ἄς προσκυνήσῃ». Αὐτὸς ἤλπιζε ἀπὸ τὴν Μάνην βοήθεια. Τοὺς ἐπολιόρκησαν τὰ τούρκικα στρατεύματα, ἔβγαλαν κανόνια καὶ βόμβαις, τοὺς πολεμοῦσαν ἡμέρα καὶ νύκτα. Οὔτε οἱ βόμβαις τοὺς ἔκαναν φόβον οὔτε τὰ κανόνια, ὅμως ἐπολέμησαν δώδεκα ἡμέραις καὶ δώδεκα νύκτες μὲ ἀνδρεία καὶ γενναϊότητα. Ὅταν εἶδαν ὅτι βοήθεια δὲν ἔρχεται, ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς πύργους. Οἱ πύργοι ἦτον δύο, καὶ ὁ ἕνας ἦτον τοῦ πατέρα τοῦ Παναγιώταρου, καὶ ὁ ἄλλος ἦτον τοῦ πατέρα μου καὶ τοῦ Παναγιώταρου. Ὁ πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἦτον 80 ἐτῶν, ὡς καὶ ἡ μητέρα του, καὶ μὴν ἡμπορῶντας νὰ φύγουν εἰς τὸ γιουροῦσι μὲ τὰ ἄλλα γυναικόπαιδα, εἶπε τοῦ Παναγιώταρου μὲν ἔδω». Ἐμεινε μὲ ἕνα δούλο καὶ μὲ τὴν γυναῖκά του καὶ μίαν τὰ παιδιὰ του ἔπειτα. Ὁ πόλεμός του ἦτον μὲ τὸν δούλον, ἡ τέχνη του μεγάλη. Εἶχε φιτίλι νὰ γυρίσῃ μαζί μὲ τοὺς Τούρκους. Αὐτοὶ ποῦ ἐπολεμοῦσαν μέσα ἔπεσαν εἰς τὸ ὄρδι τοῦ Σερασκέρη, μὲ τὰ σπαθία εἰς τὸ χέρι, μόνον τρεῖς ἐσκοτώθηκαν ἄνδρες, καὶ μέρος γυναῖκες, καὶ ἔμειναν πολλὰ παιδιὰ σκλάβοι. Καὶ ἔτσι ἔμειναν δύο ἀδελφία μου σκλάβοι, τὸ ἕνα τριῶν χρόνων καὶ τὸ ἄλλο ἑνός, ἄλλα δύο ἐσκοτώθηκαν, καὶ ἔπειτα ἐλευθερώθηκαν. Ὅταν ἔκαμαν τὸ γιουροῦσι, ἐπίασαν τὰ βουνὰ οἱ Τούρκοι διὰ νυκτός. Ἐβασίλευσε τὸ φεγγάρι εἰς τὴν μέσην νύκτα, καὶ βασιλεύοντας τὸ φεγγάρι ἐβγήκαν. Νύκτα μικρὴ καὶ δὲν ἔλαβαν καιρὸν νὰ φύγουν κατὰ τὴν Μάνην. Ἐπῆγαν στοὺς λόγκους κ' ἐπῆρε ἡμέρα. Τὸν Παναγιώταρον ζωντανὸν τὸν ἐπίασαν καὶ ἔπειτα τὸν ἐσκοτώσαν οἱ Μπαρδουνιώταις. Ὁ πατέρας μου ἐσκοτώθηκε μὲ δύο τοῦ ἀδελφία, Ἀποστόλη καὶ Γεώργη, ὁ ἕνας εἰς τὸν λόγκον, ὁ ἄλλος μο-

ναχός του, διατὶ ἐλαβώθηκε. Ἐγλύτωσεν ἕνας μπάρμπας μου, Ἀναγνώστης ὁ ἀπὸ τοὺς κλεισμένους τέσσαρους ἀδελφοὺς Κολοκοτρώνη. Ἐγώ, ἡ μάνα μου, ἡ ἀδελφή μου ἐγλύτωσαν μὲ τὰ παλληκάρια τοῦ πατέρα μου. Εἰς τὸ γιουροῦσι ἐλαβώθηκε μὲ σπαθὶ ὁ Κωνσταντῆς Κολοκοτρώνης, καὶ μὲ προδοσίαν ἑνὸς Τούρκου φίλου ἐσκοτώθηκε, δὲν ἐφάνη τὸ κεφάλι του. Οἱ φονεῖς του τὸν ἐσκοτώσαν καὶ τὸν ἐκρυψαν διὰ τὸ βίό του, ὅσα εἶχεν ἐπάνω του. Σὲ τρία χρόνια τὸν ξέθαψαν, τὸν Κολοκοτρώνη Κωνσταντῆ. Ἀπὸ τὸ μικρὸ δάκτυλο τὸν γνώρισαν ὅπου εἶχε γυρισμένο ἀπὸ μίαν σπαθία τουρκική. Τὸν εἶχαν κρύψει εἰς μίαν τροσπα τῆς Ἀρνης καὶ Κοτζατίνης, τὸν ἔθαψαν ἔπειτα εἰς τὴν Μηλιά. Ἦταν μελαψότερος, μονοκόκκαλος, δυνατός, ὀγλήγορος, μὲ ἕνα καθάριον ἄτι δὲν τὸν ἔπιανε, 33 χρόνων, μέτριος, μαυρομάτης, λιγνός. Οἱ Ἀρβανίται τὸν εἶχαν τόσο τρομάξει, ποῦ ἔκαναν ὄρκον: Νὰ μὴ γλυτώσω ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη τὸ σπαθί. 700 μπουλουκτζίδαις ἐσκοτώσε πρὶν.

Ὁ Παναγιώταρος ἦτον γίγαντας, νέος, μαῦρα μαλλιά, σὶ ἄνθρωπος, ἄσπρος, 37—38 χρόνων. Εἰς τὴν Ἀνδρούσαν ἐσκοτώθη ὁ γέρω Γιάννης Κολοκοτρώνης, τοῦ ἔκοψαν χέρια καὶ πόδια καὶ τὸν ἐκρέμασαν. Ὁ γέρων πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἐπολέμησε, καὶ τὸν γέροντα τὸν ἐπίασαν ζωντανόν. Ὁ Καπετάμπεης ἐρώταε: —Διατὶ δὲν προσκυνάει; —Γώρα προσκυνῶ, προσκυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται. —Τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδια, τὸν κατράμισαν. Ἐμείναμεν εἰς τὴν Μάνην ἡμεῖς εἰς τὴν Μηλιά, μὲ τὸν θεῖον μου τὸν Ἀναγνώστη. Ἐξαγόρασα τὰ σκλαβωμένα παιδιὰ, τὸ ἕνα ἀπὸ τὴν Ὑδρα, τὸν Γιάννη καὶ τὸν Χρῆστο, καὶ ἐκάτσαμεν τρία χρόνια εἰς τὴν Μάνην. Εἶχαμεν ἐλλείψεις, ἦλθαν οἱ ἄλλοι οἱ μπαρμπάδες μας ἀπὸ τὴν μάνα μου, λεγόμενοι Κοτσάκοι, καὶ μᾶς ἐπῆραν εἰς τὴν Ἀλωνίσταιναν. Ἐπῆγαμεν ἀγνώριστοι, μᾶς ἔμαθαν ἔπειτα καὶ ἐφοβούμεθα τοὺς Τούρκους. Ὁ μπάρμπας μου ὁ Ἀναγνώστης ἦλθεν ἔπειτα εἰς τὸν Λεονταριῶν τὴν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ἄκραν τῆς Μάνης, Σαμπάζικα. Ἐκαμε συμπεθεριὸν μὲ ἕνα ντόπιον προεστὸν, τοῦ τουφεκιοῦ ἄνδρα, τὸν ἔλεγον Γεωργάκη Μεταξάν. Ἐδωκε τὴν θυγατέρα του, ἐφτίασε σπίτι. Μανθάνοντας ὅτι ὁ θεῖός μου ἔκαμεν ἀποικίαν εἰς τὸ Ἀκοβον, ἐφύγαμε καὶ ἐπήγαμε ἐκεῖ. Σὰν ἐκαθόμενα ἐκεῖ, ἄλλα μπουλουκία κλέφταις μ' ἔβαλαν ἀρματωλὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταριῶν κατὰ τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐμπόδιζα τὸ βιλαέτι μὲ χατίρι. Δεκαπέντε χρόνων ἦμουν τότε. — Ἐγίνα εἴκοσι χρόνων, ὑπανδρεύθηκα καὶ ἐπῆρα ἑνὸς πρώτου προεστοῦ τοῦ Λεονταριῶν, τὸν ὁποῖον τὸν χάλασε ἕνας Πασάς εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκτίσα σπίτια, ἐπῆρα προικιὸν ἐλιαῖς, ἀμπέλι, ἐγίνα νοικοκύρης, ἐφύλαγα καὶ τὸ βιλαέτι. Ἐστεκόμαστε πάντοτε μὲ τὸ τουφέκι. Μᾶς ἐφθόνησαν οἱ Τούρκοι καὶ ἤθελαν νὰ μᾶς σκοτώσουν, δὲν ἡμποροῦσαν ὅμως, διότι ὁ τόπος ἦτον σὲ ἄκρη. Καὶ ἐπολεμοῦσαν νὰ μᾶς χαλάσουν μὲ κάθε τέχνη, ἔστειναν μίαν καὶ δύο φοραῖς ἑκατὸν καὶ διακόσους στρατιώτας διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν, δὲν μᾶς εἶχαν εἰς τὸ χέρι καὶ δὲν μᾶς πείρα-

ξαν. Είδαν ότι δὲν εἶχαν διαφορὰ μετὰ τὴν τέχνην, βγῆκαν φανερά, ἐπήραμε χαμπέρι, ἐφύγαμε. Οἱ Τούρκοι ἀφάνισαν ὅλα τὰ ἀγαθὰ μας καὶ ἔδωκαν διαταγὴν: ὅπου ἀκουσθοῦμε νὰ μᾶς χαλάσουν. Ἔμεινα μετὰ δώδεκα Κολοκοτρωνάιους, μικρότεροι εἰς τὴν ἡλικίαν, ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μάνην, ἀφήκαμεν ταῖς φαμίλιας μας καὶ ἔπειτα ἐγυρίσαμε, ἐσηκωθήκαμε φανερά, ἐσυνάξαμε στρατιώτας, πότε ἐξήντα, πότε ὀλιγωτέρους. Ἔμειναμε δύο χρόνους κλέφταις, ἔπειτα εἶδαν πῶς δὲν ἐμποροῦν νὰ μᾶς κάνουν τίποτε καὶ μᾶς ἔβαλαν πάλαι ἀρματωλούς. Εἶχα τὸ Λεοντάρι καὶ τὴν Καρύταινα, ἔκανα τέσσερους πέντε χρόνους ἀρματωλός. Ὁ Ἀναγνώστης Κολοκοτρώνης δίδεται εἰς τὴν μέθην διὰ τὴν ἀληθμονήσῃ τὰ συμβάντα. Τὸν μεγαλῆτερον τοῦ πατρός μου ἀδελφὸν τὸν ἐσκότωσαν εἰς τὸ Λεοντάρι ἔπειτα, καὶ τοῦ ἐπήραν τὸ κεφάλι (χέρι κομμένο εἰς τὴν νεότητά του). Ἀπὸ σαράντα χρόνων ἀρχίτισε, καὶ ἀπόθανε εἰς τὰ πενήντα δύο. Ἄφησε παιδιὰ τρία ἀρσενικά, Γιαννάκη, Δημητράκη, Γεωργάκη, ἀφῆσε καὶ ἑπτὰ θυγατέρες. Ἐνας ἀπόθανε ἀπὸ τὸν θάνατόν του, ἀπὸ ἐξῆ ἀδέλφια τοῦ πατρός μου.

Ὅταν εἶμεθα ἀρματωλοί, τὰ παιδιὰ μας ἦσαν εἰς τὴν Μάνην, εἰς τὴν Καστανιά τὴν μεγάλην. Εἰς τὴν Μάνην ἐπηγαίναμε εἰς ταῖς σημαντικαῖς ἡμέραις ὅταν εἶμεθα ἀρματωλοί. Εἰς τὴν Μάνην πάντοτε ἐπηγαίναμε βοήθεια εἰς τὸν Μπέη Κουμουντουράκη, εἰς ταῖς χρειὰς τοὺς καὶ ἐβοηθούσαμε τὸ μέρος τοὺς. Ὁ Καπετάνιος Κωνσταντῆς Δουράκης, φίλος τοῦ πατρός μου, καὶ οἱ Κιτριναραῖοι ἀνοίγουν πολέμους. Ἡμεῖς μεντάτι. Εἶχαμεν κλεισμένον μίαν φορὰν τὸν Νικόλαον Κιτρινιαρῆ, τὸν πολιορκήσαμεν καὶ σὰν ἐτρώγονταν ἀδελφοξάδελφα, ἔρρηξαν τουφέκια εἰς τὸν ἀέρα. Οἱ Μανιάταις τὸν στενοχώρησαν καὶ ὠμίλησε νὰ παραδοθῆ, καὶ ἐζήτησε ἐμέ. Δὲν ἦτον νὰ παραδοθῆ, ἀλλὰ νὰ με σκοτώσῃ με ἀπιστία. Ἐβγῆκε ἔξω εἰς τοῦ πύργου τὴν πόρτα, καὶ εἶχε βάλει τοὺς ἀνθρώπους μέσα, νὰ παραδοθῆ. Οἱ ἀνθρώποι του με ἀδειασαν ἐξῆ τουφέκια. Ἐγὼ ἤμουν κοφτὰ καὶ δὲν μ' ἐπήραν, ἔπεσα ἀποκάτω ἀπὸ τὸν θόλον τῆς πόρτας τοῦ πύργου, οἱ δικοί μου ἐνόμισαν ὅτι με σκοτώσαν καὶ ἤθελαν νὰ σκοτώσουν τοὺς συγγενεῖς τοῦ Κιτρινιαρῆ. Ἄλλοι λέγουν, «Ὅχι, νὰ πάρωμε τὸν Θεόδωρον».

Ἦλθεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κιτρινιαρῆ, καὶ τὸν πήρα εἰς τὸν ὦμον, καὶ ἐπροφυλάχθηκα, καὶ τὴν νύκτα ἔβαλα φωτιά εἰς τὸν πύργον καὶ ἐπαραδόθηκα. Ὁ ἀδελφός του ἦτον μετὰ ἡμᾶς. Τότε τὰ ἀδέλφια τοὺς με εἶπαν: Νὰ κάμω ὅ,τι θέλω εἰς ἐκείνους διὰ τὴν ἀπιστία. Ἐγὼ εἶπα, ὅτι εἰάν ὁ Θεὸς μ' ἐφύλαξε, τοὺς χαρίζω τὴν ζωὴν, Ὁ Ζαχαρίας ἐβοηθοῦσε τοὺς ἄλλους, ἐπολεμούσαμε καὶ ἔπειτα ἐσμίγαμεν ἔξω. Ἐγὼ ὑπεστήριζον τὸν Μπέην. Ὁ Μούρτζινος ἀντιφέρετο μετὰ τὸν Μπέην καὶ τὸν καπετάνιο τὸν φίλον μου. Ἐνὰ ἢ δύο μῆνες τὸ καλοκαίρι ἐπρεπε νὰ βοηθήσω τοὺς δικούς μου.

Εἰς τοὺς ἐξῆ χρόνους ἐπάνου, ἔβγαλα τὰ παιδιὰ μου εἰς ἕνα χωριό, Γιάντισα, πλησίον τῆς Καλαμάτας, διατὶ μοῦ ἤρχετο καλλίτερα διὰ τὴν ζωοτροφίαν. Ἡ Μάνη ἐφθόνησε τὸν Μπέη. Ἦλθε καὶ ὁ Σερεμέτ μπέης, διὰ νὰ βάλλουν τὸν Ἀνωμόπεη Γληγοράκη. Ἦλθε ὁ Μπέης ὁ Κουμουντουράκης εἰς τὴν Καλαμάτα μετὰ ἐξήντα

ἀνθρώπους, ἐγὼ εἶχα δεκαοκτώ. Με ἐμπόδιζαν νὰ βοηθήσω τὸν Κουμουντουράκη, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὸν βοηθήσω ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας. 3000 Τούρκοι καὶ Μανιάταις πηγαίνουν κατὰ τοῦ Κουμουντουράκη. Βλέπω μακρὰν μπαϊράκια εἰς ταῖς Καπετανιάς (ψυχικό). Συμβούλευσα νὰ μὴν πάμε μέσα εἰς τὴν Μάνη, ἠθέλαμε νὰ πιάσωμε τὸ κάστρο τοῦ Κουμουντουράκη τέσσαρες ὥραις μακριὰ ἀπ' τὴν Καλαμάτα. Οἱ Καπετανάκιδες καὶ ἄλλοι Μανιάταις μᾶς πολέμησαν, ἐλαβώθηκα... τὸ ἄλογον... λάφυρα... πιάνομεν ἕνα πύργον... ὁ Κουμουντουράκης. Ἐπιάσαμεν τὸν πύργον, ἔπειτα διὰ νυκτὸς ἀνέβημεν εἰς τὸ Κάστρο. Οἱ πατσαούραις (τῆς λαβωματιάς) ἦτον μέσα. Ὁ Παναγιώτης Μούρτζινος καὶ ὁ Χριστέας, φίλοι πατρικοί, τοὺς γράφω ἕνα γράμμα: μετὰ κάθε συμβιβασμὸν νὰ ἔβγω, νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Μάνην νὰ γιαιτρευθῶ. Οἱ Μούρτζινοι λέγουν εἰς τὸν Σερεμέτ μπέη, νὰ ἐβγάλουν τοὺς κλέφταις διὰ νὰ ἀδυνατίσῃ ὁ Κουμουντουράκης, καὶ ἔτσι ἐγέλασαν τὸν Σερεμέτ μπέη νὰ ἔβγω ἐγὼ ἀπὸ μέσα, καὶ μοῦ εἶπαν νὰ ἔβγω μετὰ ὅλους μου τοὺς ἀνθρώπους. Ἀνέβαλα διὰ νὰ ἔβγουν καὶ οἱ ἀνθρώποι μου. Οἱ ἀνθρώποι μου μένοντες ὀπίσω, ὁ Πετρούνης ἐγίνε μεσίτης νὰ προσκυνῆσῃ ὁ Κουμουντουράκης καὶ δὲν παθαίνει τίποτε, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Πετρούνης νὰ μὴ τὸν ἀκούσετε, ἀλλῶς θὰ σὰς φάγῃ μετὰ ἀπιστία». Ὁ Κουμουντουράκης δὲν ἠθέλησε. Ἐκαμε τρατῆτο, ἐβγῆκαν οἱ δικοί μας. Ὁ Κουμουντουράκης ἐπαραδόθη καὶ τὸν πήρε ἡ ἀρμάδα σκλάβων. Ἐγυατρεύθηκα ἐγὼ, ἐπήγα εἰς τὸ ἀρματωλίκι μου. Μοῦ ἔπεσαν οἱ προεστοὶ καὶ ὁ κύρ Γιάννης (Δελιγιάννης), καὶ μοῦ λέγουν: «Δὲν εἶναι καλὸν νὰ κινδυνεύῃς εἰς τὴν Μάνην καὶ νὰ φέρῃς τὴν φαμίλιαν σου εἰς τὴν Καρύταινα». Τὰ ἔβγαλα τὰ παιδιὰ μου εἰς τὴν Καρύταινα καὶ ἐκατοίκησα εἰς ἕνα χωριὸν Στεμνίτσα.

Ἐβγῆκε φερμάνι νὰ μᾶς σκοτώσουν καὶ τοὺς δύο, Πετιμεζᾶ καὶ ἐμέ, 1802 — ἕνας βόϊβοδας τῆς Πάτρας ἐνήργησε αὐτὸ — τὸ φερμάνι ἔλεγε: «Ἡ τοὺς δύο ἡμᾶς, ἢ τὰ κεφάλια τῶν Κοτζαμπασιδῶν. Ὁ βεζίρης τῆς Τριπολιτσᾶς κράζει τὸν πατέρα τοῦ Ζαῖμη καὶ τὸν κύρ Γιάννη. Ὁ Ζαῖμης ἐπήγε, ὁ κύρ Γιάννης ἐφοβεῖτο. Ὁ Πασιάς τοὺς ἔκαμεν ὄρκον ὅτι δὲν εἶναι τίποτε δι' αὐτούς. Ἐγὼ ἐσυντρόφευσα τὸν Δελιγιάννην ἕως εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ὅταν ἀνεχώρησε μετὰ εἶπε ὁ Δελιγιάννης... τοῦ εἶπα: «Δὲν τὸ πιστεύω, διὰ ἡμᾶς εἶναι τὸ φερμάνι». Μοῦ ἀποκρίθηκε: «Μὴν φοβεῖσθε». Ἐκραξέ μόνον τοὺς δύο ὁ Πασιάς, τοὺς διάβασε τὸ φερμάνι. «Νὰ μᾶς δώσῃς μουχλέτι (διορία) γιατί τοῦτο εἶναι ἄγριοι ἀνθρώποι». Ὁ Γ. Ζαῖμης, ὁ Ἀσημάκης, τὸν εἶχε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ χέρια του, διατὶ ἐπήγαμε καθημερινῶς εἰς τὰ Καλάβρυτα, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐπήγα εἰς τὴν Καρύταινα, εἰς τὸ Χασαμπά. Εἶπαν οἱ δύο προεστοὶ, νὰ βάλουν τὸν ἄγριον εἰς τὸ χέρι, καὶ ἔπειτα τὸν ἡμερον εὐκόλα. Ὁ Δελιγιάννης ὀρκώνει δύο προεστοὺς νὰ με σκοτώσουν. Ἦτον δύσκολο, διότι ἤμουν πολλὰ προφυλακτικός. Ἐσυνακούσθησαν μετὰ τὸν Βελεμβίτσα τὸν ὄρκωσαν πρῶτα, αὐτὸς ἀποκρίθηκε: «Δὲν τὸν βλέπω τὸν σκοτωμόν τους, θὰ χαλάσωμε τὸ βιλαέτι». Αὐτοὶ δὲν ἔβγαίναν ἀπὸ τὸν ὄρκον τους. — Εἶχαν φέρει

έναν Μπουλούμπαση με Ἀρβανίταις εἰς τὴν Καρύταιναν. Ὑποπτεύθηκα, ἐπῆγα νὰ χαιρετήσω ἕναν προεστὸν εἰς τὴν Στεμνίτσα, τοῦ λέγω: «Τί τὸν θέλετε τὸν Ἀρβανίτη, Μπουλούμπαση; δὲν θέλει γίνεῖ ἡ γνώμη σας». Εἰς τὴν Στεμνίτσαν πάνε Ἄλβανοί. Ὑπάγω καὶ ἐγὼ με πενήντα. Ἀνταμώθηκα με τὸν Μπουλούμπαση, τοῦ εἶπα: «Θὰ μὰς βάλουν νὰ τσακίσουμε τὰ στουρνάρια, τὰ ἡμέρα δὲν θὰ διώξουν τὰ ἄγρια, ὅλα φεύγουν, ὁ σπουργίτης πάντοτε μένει».

Τῆς τύχης ἡ περίστασις ἐκείνης ἔφερε ὁ γέρο Κόλιας νᾶρχεται με τὸν υἱὸν του (τὸν Κολιόπουλον). Ἦρχετο εἰς τὰ πιστόφια ἡ νύμφη του, ἐγίναμε διακόσιοι. Εἰς τὰ Μαγούλια ἀνταμώνονται οἱ ἀνθρώποι μας. Ὁ προεστὸς Ἀναγνώστης Μπακάλης ἀπὸ τὸ Γαρζενίκο, ἐγέλασε τὸν Τοῦρκο... καὶ με ἔδωσεν εἶδησιν. Γράφω εἰς τοὺς προεστοὺς νὰ με στείλουν εἶδησιν ἂν με ἐπιβουλεύονται. Πέρνω ἀπὸ τὸν Δημήτρη φυσέκια, στουρνάρια, με γράφουν ψεύματα. Με τὰ σπερώματα, με διακόσου ς νομάτους ὁ Μπουλούμπασης μὰς πλάκωσε εἰς τὴν Κερπενή. Μόνον σαράντα εἴμεθα, ἐτραβήχθηκα ἀπὸ τὸ χωριὸ ἔξω. Κλείομαι εἰς ἕνα μοναστήρι εἰς τὴν Κερνίτζα (ἀναλήφθηκα, μ' ἔχασαν), ἐπίασα τὸν ἄγριον τόπον. Ἐσκοτώσαν τότε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ ἔστειλαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Εἰς τὰ Μαγούλιανα ἐσκοτώσαμεν τοὺς Τοῦρκους (ἔκαμα τὰ χωριά). Οἱ προεστοὶ βάζουν τὸν Κόλια, διὰ νὰ προσπέση νὰ συμβασθοῦμε, νὰ ἡσυχάσουμε. Μὰς ἔδωσαν τὸ ἄρματωλικί. Πέρασοντες τρεῖς τέσσαρους μῆνες ὁ Δελιγιάννης ἦλθε νὰ μὰς χαλάση, πλὴν δὲν ἠμπορούνε.

Τὸν Σεπτέμβριον μῆνα ἐπῆρα τὸ ἄρματωλικί. Ὁ Δελιγιάννης ἦδρε τρόπον. — Εἶχε φίλον εἰς τοῦ Λάλα τὸν Χασάναγα Φιδᾶ, καὶ τὸν ἔβαλε νὰ μὰς σκοτώσῃ (με τὴν ἀπιστίαν, ὅτι εἴμεθα ἄρματωλοί). Ταῖς φαμελιαῖς μας ταῖς εἶχαμε εἰς τοῦ Παλούμπα, καὶ ὁ Γεροκόλιας ἐξάνοιξε τὴν προδοσίαν, ὅτι ἤρχοντο οἱ Λαλαῖοι. Ἐστειλε μὰς εἶπε ὅτι θὰ ἔλθουν οἱ Λαλαῖοι. Λαμβάνοντας καὶ τὴν εἶδησιν, ἤμουν εἰς ἕνα χωριὸ, λεγόμενον Τουρκοκερπενή, ἐσυλλογούμεν τί τρόπον νὰ φανερωθῇ τούτη ἡ μυστικὴ κίνησις διὰ νὰ μὰς βαρέσουν. Ἐμείνα ὅλην τὴν νύκτα συλλογισμένος. Οἱ Τοῦρκοι ἦλθαν κι' ἐπίασαν δύο δρόμους, 200 καὶ 200, νὰ βαρέσουν με χωσιᾶ. Εἶχον κι' ἕνα προδότην, καὶ ἤρχετο καὶ μὰς εὔρισκε, ἂν κινᾶμε ἢ ἂν κοιμώμασθε. Τὸ πρῶτ' ἤθελα νὰ στείλω καταπατητάδες. Τὸ πρῶτ' ἡμεῖς ἐκλείσαμεν στὸ χωριὸ. Ἐγὼ εἶχα δώσει τὰ σκουτιὰ μου εἰς ἕνα ψυχογιόν. Χαράζοντες τὴν ἀγὴν, βλέπω τοὺς Τοῦρκους. Ἐπίασαμε τὸ τουφέκι. Κινώντας νὰ πιάσω τὴν ράχην, πέρνων τὸν ψυχογιόν μου ὀκτὼ βόλια, ὁ ἀδελφός μου Γιάννης λαβάνεται. Κλείομεθα σὲ τρία σπίτια, εἴμεθα 38. Ἐκλείσθηκα σὲ χαμῶγεο. Ἐρχονται οἱ ἄλλοι 200, μὰς ἀπόκλεισαν. Πολεμοῦμε ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐκοτώσαμεν καὶ ἡμεῖς. Τὸ βράδυ κάνομε γιουρούσι καὶ ἐφύγαμε. — Τὸν Μάρτην 7 μὰς βάρεσαν στὰ 1804.

Εἰς τὰ 1805 πηγαίνω εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κάμνει πρόσκλησιν διὰ νὰ γραφθοῦν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ στρατεύματα.

Κάμομεν ὅλοι μίαν ἀναφορὰ, Σουλιῶται, Ρουμελιῶται καὶ Πελοποννήσιοι, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τοῦ ζητοῦμεν βοήθειαν διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὸν τόπον μας. Ὁ Ἀναγνώσταρᾶς ἐνήργησε νὰ γίνῃ ἡ ἀναφορὰ. Οἱ Σουλιῶται, Ρουμελιῶται ἦτον στὴν Πάργαν. Ὁ Ἀναγνώσταρᾶς ἦλθεν εἰς... καὶ ἐγράφησαν 5000 στρατιῶται Πελοποννήσιοι εἰς τὰ ἄρματα. Ἦλθε ἡ ἀπάντησις, τότε ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον, εἰς τὰ 1805 τὸν Αὐγούστο. Ὁμιλῶ με τὸν Ἀρχηγὸν τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων καὶ με λέγει, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν διέταξε νὰ παραδεχθῇ εἰς τὴν δούλευσιν ὅσους θέλουν νὰ ἐμβουν καὶ νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν τὸν Ναπολέοντα. Τοῦ ἀποκρίνομαι: «Ὅσον διὰ τὸ μέρος μου, δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν. Τί ἔχω νὰ κάμω με τὸν Ναπολέοντα; Ἄν θέλετε ὅμως στρατιῶτας διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα μας σὲ ὑπόσχομαι καὶ πέντε καὶ δέκα χιλιάδας στρατιῶτας. Μία φορὰ ἐβαπτισθήκαμεν με τὸ λάδι, βαπτίζομεθα καὶ μίαν με τὸ αἷμα καὶ ἄλλην μίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας». Μένω δεκαπέντε ἡμέρας εἰς τὴν Ζάκυνθον, δὲν συμφωνῶ, ἀφίνω 28 ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου καὶ τὸν Νικήτα ἀνεψιὸ μου καὶ τοῦ Γιάννη Κολοκοτρῶνη αὐτοῦ. Τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατεύματα γράφονται καὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Νεάπολι. Οἱ Τοῦρκοι βλέπουν αὐτὰ τὰ κινήματα καὶ γράφουν ἀναφορὰς εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ τοῦ ἐξηγοῦν τὰς ὑποφίας του. Ὁ Σουλτάνος λαμβάνει τὴν ἰδέαν νὰ κόψῃ τὸν λαόν. Ὁ πατριάρχης κάμνει παρατηρήσεις καὶ λέγει: «Τί πταίει ὁ λαός; Νὰ σκοτώσωμεν τοὺς πρωταιτίους, τοὺς κακοῦς». Καὶ τὰν ἀντισκόβει. Ἡ ἀναφορὰ τῶν Τοῦρκων συμφωνεῖ με τὰς πληροφορίες τοῦ Καμπινέτου τῆς Γαλλίας, ὅτι νὰ χαλάσουν τοὺς καπεταναίους τοὺς λεγομένους κλέφτας καὶ τοὺς καπεταναίους τῶν караβιῶν, διατὶ μίαν ἡμέραν ἠμποροῦν νὰ κάμουν ἐπανάστασιν. Τότε κάμνει ἕνα φερμάνι ὁ Σουλτάνος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτας. Ἀφοριστικὸ ἔρχεται τοῦ Πατριάρχου διὰ νὰ σηκωθῇ ὁλος ὁ λαός, καὶ ἔτσι ἐκινήθηκε ὅλη ἡ Πελοπόννησος, Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι, κατὰ τῶν Κολοκοτρωνάων. Τὸν Αὐγούστον ὑπῆγα εἰς Ζάκυνθον, τὸν Σεπτέμβρι ἐβγήκα ἔξω, καὶ Ἰανουάριον 1806 ἦλθε τὸ διάταγμα καὶ μὰς ἐκυνήγησαν. Ὁ Πετιμεζᾶς, ὁ Γιαννιάς καὶ ὁ Ζαχαριάς ἦτον χαϊμένοι προτιήτερα, καὶ εὔρεθηκα με μόνον ἕκτον πενήντα.

Ἐπῆγαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι Βελανιδιά, πλησίον τῆς Καλαμάτας, καὶ ἀπεκεῖ ἔστειλα ἕνα γράμμα τοῦ Ἡγουμένου διὰ νὰ μοῦ στείλουν ζωοτροφίας. Τὸ γράμμα τὸ ἐπίασαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης ἦλθε καὶ μὰς ἐπολιόρκησε με 1000. Ἐτραβήξαμεν τὰ σπαθιά καὶ τοὺς ἐχαλάσαμεν. Τοὺς ἐπῆραμε κυνηγώντας ἕως εἰς τὴν Καλαμάτα, ἐπῆραμε τὰς σημαίας τους καὶ ἐσκοτώσαμε πολλοὺς.

Αὐτὸς ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης ἦτον περίφημος εἰς τὴν Ρούμελη. Ἐκατατρέθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ κ' ἐκατέφυγε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πασᾶς τοῦ τόπου τὸν ἔδωκε 500 χάρτζια (μισθοὺς) διὰ νὰ κυνηγᾷ τοὺς κλέφτας. Ἐγὼ σὰν τὸ ἔμαθα εἶχα 80, καὶ ἐπῆγα ἐπίτηδες διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν δύναμίν του εἰς τὸν Ἀκοβο (Σαμ-

πάζικα), καὶ ἐφοβήθηκε νὰ πολεμήσῃ μὲ ἡμᾶς. Ἐπήγαμε εἰς τὴν Βλαχοκερασιά καὶ τὴν ἐχαλάσαμε, ὡς ἰδιοκτησία τοῦ Χασεκῆ, ὁποῦ ἔκαψε τὰ σπίτια μας. Ἄλλη μία φορὰ ἐπήγαμε εἰς τοῦ Τζεφερεμίνι καὶ μᾶς ἔμαθαν οἱ Τούρκοι τῆς Ἀνδρούσας καὶ ἐκίνησαν μία ἑκατοστή διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν, καὶ ἐβγήκαμεν, τοὺς ἐκνηγήσαμεν καὶ ἐτρόμαξαν νὰ γλυτώσουν. Τὸ ἴδιον ἐστάθη καὶ εἰς τοῦ Μήλα τὸ Παλιόκαστρο, ἀνάμεσα Μήλα καὶ Μπούγα (τῆς Μεσσηνίας). Ὁλ' ἡμέρα ἐπολεμήσαμεν καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμε. Ἄλλη μία φορὰ ἐφάνηκαν εἰς τοῦ Μαρμαριά (Βρουστοχωριά). Ἦλθαν, μᾶς πλάκωσαν ἀπὸ ὄλαις ταῖς κοντιναῖς ἐπαρχίαις ὅλοι οἱ Τούρκοι, μᾶς ἐκλείσαν εἰς ἓνα βουνό, ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμεν. Εἰς τὸν Ἀκοβο, ὅπου δὲν ἠθέλησαν νὰ πολεμήσουν, ἦτον ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ντελεῆ Ἀχμέτη, καὶ ἀφοῦ ἐγύρισεν εἰς τὸν μάρμαρα του, τὸν ἐφτυσε γιατί δὲν ἐπολέμησε, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη: «Νὰ σὲ κάμῃ ὁ Θεὸς κιὰμέτι νὰ πολεμήσετε μὲ αὐτοὺς καὶ τότε βλέπεις». Ἀφότου τὸν ἐχαλάσαμεν, ἐπῆγεν ὁ Ντελεῆ Ἀχμέτης εἰς τὴν Καλαμάταν καὶ ἐκάθησε τρεῖς μῆνας. Ἐκεῖ φοβούμενος μήπως πάγωμε καὶ τοὺς χαλάσωμε, ἐγραφοροισθήκαμεν μετ' αὐτόν, καὶ ἔπειτα ἐπῆγεν ὁ Ντελεῆ Ἀχμέτης εἰς τὸν Πασᾶ καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τοὺς κάμωμε τίποτες, ἀλλὰ νὰ τοὺς δώσετε τὸ ἄρματωλίκι διὰ νὰ ἡσυχάσῃ ὁ κόσμος, καὶ ἔτσι ἐπέρασσε ἐκεῖνος ὁ χρόνος.

Ἐμάθαμε ὅτι ἦλθε τὸ συνοδικὸ καὶ τὸ φερμάνι. Ἐμάζωξα ὄλους ἕως 150 καὶ τοὺς εἶπα νὰ ἀναχωρήσωμεν νὰ πάμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Αὐτοί, ἀφοῦ ἤκουσαν ὅτι οἱ Ρούσσοι εἶχαν πάρει ὄλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Νεάπολι, μὲ ἀποκρίθησαν ὅλοι μὲ ἓνα στόμα, ὅτι «ἡμεῖς δὲν πηγαίνομεν εἰς τὴν Φραγκιά καὶ θέλομεν ν' ἀποθάνωμεν ἐπάνω εἰς τὴν πατρίδα μας». Ὁ ἀδελφός μου ὁ Γιάννης μὲ εἶπε ὅτι «θέλω νὰ μὲ φάγουν τὰ ὄρνεα τοῦ τόπου μας». Τοὺς ἔδωκα ἄλλη μία γνώμη, νὰ χωρισθοῦμε εἰς μπουλούκια ἀπὸ πέντε ἀπὸ ἕξ, νὰ κρυφθοῦμεν καὶ ἔτσι ν' ἀποπεράσῃ ὁ Γενάρης, ὁ Φλεβάρης καὶ ὁ Μάρτης, ὅσον νὰ λυώσουν τὰ χιόνια, καὶ τότε συναζόμεθα καὶ περπατοῦμε καθὼς καὶ προτιήτερα. Καὶ αὐτὸ τὸ πρόβαλα, διότι εἰς τρεῖς μῆνες ἠθελον σκορπισθοῦν τὰ ὄρδια καὶ ἐγλυτώνωμεν ἀπ' ἐκεῖνον τὸν κίνδυνον. Αὐτοὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «δὲν πάμε νὰ ἐξοδεύσωμε τὰ λίγα γρόσια ὁποῦ ἔχομε, διατὶ οἱ καπεταναῖοι ἐσεῖς πέρνετε ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας». Καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι: «κάμετε τοῦτο καὶ ὅταν τὸν Μάρτη σμίξωμεν τοὺς ἀποζημιῶν εἰς ὅσα ἐξόδευσαν». Αὐτοὶ δὲν ἄκουσαν καὶ ἔτσι ἐκηρυχθήκαμεν μὲ τὴν σημαίαν ἀνοικτὴν εἰς ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ Μωρέως. — Ἡ σημαία εἶχε ἓνα Χ, εἶχε καὶ ἄστρο καὶ φεγγάρι. — Τοὺς Κοτσαμπασίδες τοῦ Μωρέως τοὺς εἶχαν ἐνέχυρον εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Τοὺς φίλους μας ὁποῦ εἶχαμεν εἰς τὴν Μάνη, καθὼς Κουμουντουράκιδες, Μούρτζινους καὶ λοιπούς, τοὺς εἶχεν ὁ Ἀντωνόμπεης ἐξορίσει εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ δὲν εἶχαμε πλέον καταφύγιον εἰς τὴν Μάνη. Καὶ τὰ βουνὰ ἦσαν γεμάτα χιόνια καὶ δὲν ἠμπορούσαμε νὰ πάμε, ἀμὴ 30 ἐχωρίσθη-

καν κατὰ τὰ Πηγάδια καὶ οἱ ἄλλοι ἀνοίξαμεν μπαϊράκι καὶ ἐτραβήξαμεν κατὰ τὸν Ἅγιον Πέτρο. Ἐστειλάμεν εἰς τὰ Βέρβανα νὰ μᾶς στείλῃ ψωμί καὶ ζωοτροφίας, καὶ αὐτοὶ μᾶς ἀποκρίθησαν: «Ἐχομε βόλια καὶ μπαροῦτι», καὶ ἐπήγαμε καὶ τοὺς ἐχαλάσαμε. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀπεράσαμεν πίσω εἰς τὰ Σαμπάζικα. Τότε ἐπρόσταξε ὁ Πασᾶς ὄλαις ταῖς ἐπαρχίαις διὰ νὰ ἐβγουν Τούρκοι καὶ Ρωμαῖοι νὰ μᾶς βαρέσουν.

Ἀπὸ Σαμπάζικα ἐκατεβήκαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Βελανιδιάς, καὶ ἐστειλάμεν εἰς τὴν Καλαμάτα νὰ μᾶς στείλῃ ψωμί καὶ φουσκία, καὶ οἱ Καλαματιανοὶ ἐφοβοῦντο νὰ μᾶς στείλουν. Ἡμεῖς ἐκινήσαμεν τότε νὰ πάγωμεν μέσα εἰς τὴν Καλαμάτα διὰ νὰ κτυπήσωμεν τοὺς Τούρκους. Τότε οἱ προεστοὶ μᾶς ἔφερον οἱ ἴδιοι ζαερέ καὶ μπαρουτόβολο καὶ στουρνάρια εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλία, πλησίον τῆς Βελανιδιάς. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμε τὴν ἡμέραν καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Πήδημα, σύνορο Καλαμάτας, καὶ τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Τζεφερεμίνι. Μία ὥρα μακρὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ εἴμαστε ἡμεῖς, εἰς τὴν Σκάλα, ἦλθε ὁ Κεχαγιάμπεης μετ' 2000 Τούρκους, μὲ τὰ παλούκια. Τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀλιτοῦρι, καὶ ἐκεῖ μᾶς ἐπλάκωσαν Ἀνδρουσανοὶ, Λεονταρίταις καὶ λοιποὶ ἕως 700. Ἦλθαν τὴν αὐγὴν, ἀρχίσαμε τὸν πόλεμο, ἡμεῖς ἐβγήκαμε ἀπὸ τὸ χωριό, τοὺς πήραμε κυνηγώντας ἕως μίαν ὥραν μακρὰ, τοὺς ἐπῆραμε τέσσαρα ἄτια, πολλοὶ ἐπνίγηκαν εἰς τὸ ποτάμι καὶ ἄλλους ἐσκοτώσαμε, καὶ ἐπῆραμεν πολλὰς ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια.

Ἦκουσαν τὸν πόλεμο τὰ στρατεύματα ὁποῦ ἦταν εἰς τὴν Σκάλα καὶ ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐδικῶν τῶν. Ἡμεῖς ὀπισωγηρίσαμεν καὶ ἐκλεισθήκαμεν εἰς τὸ χωριὸ Ἀλιτοῦρι, καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ βράδυ ἐτραβήξαμε τὰ σπαθιά καὶ ἐπήγαμε κατὰ τῆς Ἀρκαδίας τὰ χωριά. Ἐπήγαμεν εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ χωριά, καὶ εὐρήκαμε 300 Τούρκους μέσα καὶ δὲν εἴμπορέσαμε νὰ πάρωμε ψωμί. Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ἀλιτοῦρι, βλέποντες τὸν τορὸν μας, ἐγύρισαν καὶ ἦλθαν ἀπὸ κοντὰ, γυρεύοντάς μας. Ὁ Κεχαγιάς ἀρχίσε νὰ παλουκῶνῃ τοὺς Χριστιανοὺς (γιατὰκήδες) διὰ νὰ δώσῃ φόβον εἰς τὸν κόσμον. Ἦλθαν οἱ Τούρκοι ἐπάνω μας, ἡμεῖς ἐφκειάσαμε ταμπούρια γιὰ νὰ τοὺς πολεμήσωμε. Οἱ Τούρκοι ἦταν ἐντόπιοι καὶ μᾶς ἐστειλαν νὰ φύγωμεν, διότι μᾶς ἐφαβοῦντο ἀκόμη. Ἐφύγαμεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὰ Κοντοβούνια διὰ ψωμί καὶ ἔπειτα ἐπήγαμεν εἰς ἓνα βουνὸ νὰ λημεριάσωμεν. Ἐστειλάμεν εἰς τοὺς φίλους μας διὰ νὰ εὐρουν καΐκια νὰ ἐμβοῦμε νὰ φύγωμεν, καὶ μᾶς ἀπεκρίθησαν ὅτι τὰ καΐκια ἀπὸ τὸν Πύργον ἕως τὸ Νεόκαστρον τὰ ἔχουν ἐμποδισμένα ὄλα, διὰ νὰ μὴν περάσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐγυρίσαμε τότε εἰς τὰ Μεσόγεια τῆς Πελοποννήσου. Μᾶς ἐπῆραν ἄπο κοντὰ οἱ Τούρκοι, ἐπέριναμε ψωμί ἀρπακτά. Εἰς τοῦ Ψάρι μᾶς ἐφθασαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ συντρόφοι μου ἀρχίσαν νὰ φεύγουν. Ἀποστάνε, ἐπειδὴ καὶ ὄλαις ταῖς ἡμέραις ἐπολεμούσανε καὶ τὴν νύκτα ἐπεριπατούσανε, καὶ μᾶς ἐφυγαν ἕως 40, καὶ ἀπὸ 100 ἐμείναμε 60. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπήγαμεν εἰς

Λεοντάρι άποπάνου, και μάς εύρηκαν πάλιν από εκεί. Έφύγαμεν διά τὰ Σαμπάζικα, εύρήκαμεν εκεί μία τετρακοσάρια Τούρκους, ενώ ένομίσαμε ότι δέν θα εύρωμε.

Έπολεμήσαμε και εκεί με τούς Τούρκους. Έσώσαμε τὰ φουσκεία, τὸ ψωμί όλίγο. Τὸ βράδυ τούς είπα ότι δέν ήμπορούσαμε νά ζούμε όλοι μαζί, αλλά νά διαμοιρασθούμε. Καί έτσι έχωρισθήκαμε λέγοντες ό ένας τόν άλλον: «Καλή άντάμωσι είς τόν κόσμον τόν άλλον». Έκράτησα μόνον 19 συγγενείς μου και ένα καπετάν Γιώργο, όπου δέν είχε ποῦ νά υπάγη. Είς δεκαπέντε ήμέραις δέν έμεινε κανένας από εκείνους όπου έχώρισαν από μένα. Από τούς 19 δυό μου πρώτα έξαδέλφια, μήν ήμπορώντας πλέον νά βασιτάξουν τήν πείνα και τούς κόπους (άποστασίλα) έκρύφθηκαν, και είς όλίγας ήμέρας τούς εύρήκανε και τούς έσκότωσαν και έμειναμε 17. Μήν ήξεύροντας, έπήγαμεν κ' έλημεριάσαμεν άνάμεσα είς τρείς παγανιαίς. Η τύχη μάς έκαμε και δέν μάς είδαν παρά τὸ βράδυ και έξανασάναμεν όλίγο. Μάς εύρηκαν, έσταθήκαμεν ύποχρεωμένοι νά περάσωμεν άνάμεσόν των πολεμώντας και νά γλυτώσωμεν κ' άπ' αυτόν τόν κίνδυνον. Τήν νύκτα έτραβήξαμε κατά τόν κάμπον του Λεονταριου, άκούσαμε πολυταίς μπαταριαίς και έπεφταν από όλα τὰ μέρη και δέν ήξεύραμε τί ήτον. Η μπαταρια ήτο σημείον ότι έδώθεν υπάγουν οι κλέφται. Τήν νύκτα έπήγαμεν είς τὸ Άνεμοδοῦρι διά ψωμί, εύρήκαμε μόνον ταίς γυναίκες και οι άνδρες ήτανε είς τὰ Διάσιλα, και έφύλαγαν με τούς Τούρκους. Τά σκυλιά όπου άλίκτααν, έδωσαν ύποψία, ήλθαν οι Τούρκοι και μάς πολióρησαν. «Όταν έξύγωσαν οι Τούρκοι, άρχισαν τὰ σκυλιά νά γαυγίζουν, εκατάλαβα και έγώ ότι ήλθαν Τούρκοι. Τότε έπήρα ταίς φαμίλιας μαζί έως ότου όπου ηδρα άνοικτόν τόν δρόμον, ταίς άφήκαμε και έπήραμε τήν δημοσιά της Τριπολιτσάς και έπήγαμε είς τὸ Βαλτέτσι άποπάνω νά λημεριάσωμε. Οι γυναίκες του χωριου μάς έγνώρισαν και εύθης έδωκαν παντου τήν είδησιν ότι: «έδώθε πάγει ό Κολοκοτρώνης», και μάς έπήραν κυνηγώντας. Τὸ δειλινὸ έφύγαμε και έστρεψα κατά τήν Καρύταινα, και διά νά μήν γνωρίσουν τόν τορό, από πέτρα είς πέτρα έπήγαμεν είς μίαν στάνη, και μάς είπαν πώς ήταν γεμάτη Τούρκοι. Τότε άπεφάσισα νά γίνωμε είς τέσσερα μπουλούκια και νά υπάγωμεν είς φίλον νά κρυφθούμε. Ο Άντώνιος ό Κολοκοτρώνης με άλλον ένα εκρύφθηκε είς τούς συγγενείς μου, τόν Δημητράκη Κολοκοτρώνη με άλλους τρείς νά πάνε νά κρυφθουν είς τήν Βυτίνα, όπου είχαμε συγγενείς, και τόν άδελφό μου Γιάννη με άλλους τέσσερους νά υπάγη άποκάτω είς τήν Δημητσάνα, όπου είν' ένα χωριό, διά νά τούς κρύψη ένας πιστός φίλος όπου είχαμε. Ο Άντώνης έγλύτωσε και σώζεται έως τήν σήμερον. Ο Δημητράκης εκάθησε δυό ήμέραις είς τήν Βυτίνα, έφυγε από εκεί. Του Δημητράκη του έκοψαν τὸ κεφάλι και τὸ χέρι, τὸ παρρησίασαν ως δικό μου, επειδη είχε γραμματα. Ο Γιάννης δέν ευρε τόν φίλον του, έπήγε είς τούς Αίμουαλους, μοναστήρι, του έδωκε ένας καλόγερος φαγι και έπειτα έπήγε, έδωσε είδησιν είς τούς Τούρκους, έπήγαν, τόν έπολιόρησαν είς τόν ληνόν και τόν έσκότωσαν.

Έγώ έμεινα με άλλους τέσσερους, έπήγα είς ένός φίλου μου προεστου είς τὸ Πυργάκι, όνομαζόμενον κύρ Παρασκευά, εύρηκα τὸ παιδί του, επειδη αυτόν τόν είχαν είς τήν Καρύταινα, διά νά κρυφθώ. «Έγώ σας έφύλαγα τόσον καιρό, τώρα πρέπει νά με φυλάξετε και σεις». Με έπήγε είς μία τρύπα και τόν έστειλα έως τήν Βυτίνα διά νά μάθη τί γίνεται. Ο μήνας ήτο Γενάρης. Είκοσι ήμέραις έμειναμε ζωντανοί άφότου μάς κατέτρεξαν. Αυτό τὸ παιδί έδωσε είδησι του πατρός του. Καί αυτός έπήγε είς τήν Βυτίνα και έπήρε τούς Τούρκους διά νά τούς φέρη είς τήν τρύπα νά μάς πιάσουν, αλλά ήλθε εμπροστά διά νά ιδη άν είμεθα εκεί άκόμη. Ηταν άρματωμένος, τόν έρώτησα: «Κάτι άρματωμένος, Ζαχαριά;» του είπα, και έβαλα εύθης ύποψία. Του είπα: «Βρε νά μη μάς έπρόδωσες;» Αυτός μου άπεκρίθη: «Δέν γίνεται αυτό». Ένώ έπήγαινε αυτός νά τούς μιλήση, έγώ με τούς άλλους τέσσερους έπήρα τὸ βουνό, και μάς εκυνήγησαν όλην τήν ήμέραν. Η τύχη μάς έκαμε και δέν ήτο πολὺ χιόνι είς τὸ βουνό, και ήμπορούσαμε νά περπατούμε. Μάς εκυνηγοῦσαν όλην τήν ήμέραν έως τὸ Ζυγοβίσι.

Έκεινήν τήν ήμέραν έσκότωσαν τόν άδελφόν μου και εκαμαν χαραίς οι Τούρκοι. Εύθης εκατάλαβα, ότι τούς έσκότωσαν, άφου ήκουσα ταίς μπαταριαίς, τὸ σημείον της χαράς των. Έτραβήξα λοιπόν διά τήν Λιοδώρα είς τόν γέρο Κόλια και Δημήτην γαμβρόν μου. Τούς είχαν ενέχυρον είς τήν Καρύταινα και δέν εύρηκα παρά μόνον τόν άδελφόν του τόν Γεωργάκη είς τήν στάνη. Ωμίλησα του Γεωργάκη, μάς έφερε ψωμί, και τόν είπα νά υπάγη έως είς τήν Ζάτουνα. Έμαθε ότι έσκότωσαν όλους τούς ιδικοῦς μας.

Οι Τούρκοι του έδωκαν μία διαταγή είς τούς Ψαράιους, Παλουμπάιους και λοιπά χωριά ότι, άν σκοτώσετε τόν Κολοκοτρώνη, νά είναι τὰ χωριά σας τόσους χρόνους άσύδοτα, και άν δέν τόν σκοτώσετε, από επτά χρόνους και άπάνου θέλει τούς περάσωμεν όλους από τὸ σπαθί. Οι Τούρκοι άφου μ' εκυνηγοῦσαν άπ' όλα τὰ μέρη, έστοχάσθηκαν ότι άλλου βέβαια δέν είμπορεί νά καταφύγη, είμη είς τούς Κολιαίους, και διά τούτο εκαμαν αυτήν τήν διαταγήν. Ο Γεωργάκης με έσμιξε και μ' έδιηγήθηκε τὰ πάντα και έτσι έφυγα, και άκούσθηκα είς τήν Λαγκάδα. Έπήγαμεν είς του Χρυσοβίτσι Καλύβια, έσφάξαμε ένα άρνί, εκεί μάς έπρόδωσαν. Έπήγαμεν έπειτα είς τούς Άραχαμίτες, εύρήκαμε τούς Τούρκους, έφύγαμε, έπήγαμε είς τὸ Μοναστήρι της Καλτεζιάς, βροντούμε τήν πόρταν και μέσα ήσαν 200 Τούρκοι. Μάς εκατάλαβαν, μάς έπήραν κυνηγώντας, και εφθάσαμε κατά τήν Καλαμάτα, τη Γιάννιτσα, όπου ένας σύντροφός μου, όνομαζόμενος Μακρυγιάννης, από τήν πείναν των τεσσάρων ήμερών, άπόστασε και δέν είμπορούσε πλέον νά περπατήση. Εύρήκαμε παντου Τούρκους και δέν είχαμε ποῦ νά σταθούμε νά πάρωμε και τροφίμα.

Είς τήν Γιάννιτσα ήτον ό Ρουμπής με μία τετρακοσάρια Μπαρδουνιώτας. Έμπήκα μέσα είς ένα σπιτι και εύρίσκω Τούρ-

κους. Ἀγάλια- ἀγάλια, σηκωμένο τὸ τουφέκι, ἐγύρισα ὀπίσω, χωρίς νὰ μ' ἐνοήσουν, διότι ἐκοιμούνταν, ἐπήγα εἰς ἄλλα σπίτια, πλὴν εὗρηκα Τούρκους παντοῦ. Εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωριοῦ ἐπήγα εἰς μιάς κουμπάρας μου σπίτι καὶ μὰς ἔδωσε τρεῖς ὀκάδες ψωμί, καὶ τῆς ἔδωκα ἓνα φλωρί βενέτικο. Ἐτραβήξαμε τότε εἰς τὴν Σέλιτσα. Τὸ ψωμί μὰς ἔπιασε εἰς τὴν καρδιά καὶ δὲν ἤμπορούσαμε νὰ περπατήσωμε. Ἀπὸ τὴν Σέλιτσα ἐπήγαμεν εἰς τὴν Μεγάλην Καστανίτσα, στοῦ καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη, ὁποῦ ἦτον ἐμπιστευμένος μου, ἐπειδὴ ἐκεῖ προτῆτερα εἶχα τὴν φαμίλια μου, καὶ τὸν εἶχα συμπέθερο. Εἶχα ἀρραβωνιάσει μιά θυγατέρα μου με ἓνα παιδί τοῦ Δουράκη. Ὁ Ἀντωνόμπεης τῆς Μάνης μὰς ἐκνηγοῦσε καὶ ἐκεῖνος. Ἀπὸ τοὺς πέντε ὁποῦ εἴμεθα, ἦταν οἱ δύο Μανιάταις, καὶ ἔφυγαν εἰς τὰ σπίτια τους, καὶ ἔμεινα ἐγὼ καὶ ἄλλοι δύο Ρουμελιῶται. Ἐκάθησα κρυμμένος ἓνα μῆνα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Δουράκη. Ἦλθε ἓνας Νικήτας ἀπὸ τοῦ Τουρκολέκα καὶ με ἠδρε με μιά εἰκοσιπενταριά, καὶ τοῦ εἶπα: «Νὰ εὐροῦμε καίκι καὶ ν' ἀπεράσωμε εἰς τὴν Ζάκυνθο». Αὐτὸς ἐνόμιζε ὅτι δὲν εἶναι πλέον φόβος διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ μεσόγειον τοῦ Μωρέως, καὶ ἐγύρισε ὀπίσω. Οἱ Τούρκοι τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους, μόνον ἓνας ἐπιάσθη ζωντανός, ὁ ὁποῖος ἐπήγεν εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Τὸν ἐζήτησε ἐκεῖ ὁ Πασᾶς, ἃν ἐσκοτώθηκαν ὅλοι, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη ὅτι ὅλοι ἐχάθηκαν ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεοδωράκη τὸν Κολοκοτρώνη. Τότε ὁ Πασᾶς ἐθύμωσε καὶ ἔκοψε καμπόσους Τούρκους καὶ Ρωμαίους, ὁποῦ ἐβεβαίωσαν ὅτι ὁ Θεοδωράκης ἦταν χαμένος.

Αὕτη ἡ φήμη τοῦ χαμοῦ μου ἔκαμε νὰ ἡσυχάσουν τοὺς Τούρκους. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθεν ὁ Παπᾶς ὅτι ἐγὼ ζῶ ἀκόμη καὶ εἶμαι εἰς τὴν Μάνη, ἔστειλε τὸν Παπάζογλου ἀπὸ τὸν Ἅγιο Πέτρο με 50000 γρόσια εἰς τὸν Μπέη τῆς Μάνης. Ἀφοῦ ἦλθε ὁ Παπάζογλους εἰς τὴν Μάνη, ἔκραξε τὸν καπετὰν Κωνσταντῆ Δουράκη εἰς ταῖς Κυτριάς. Ἐκεῖ τοῦ εἶπε ὁ Μπέης: «Σοῦ δίδω τόσας χιλιάδες διὰ νὰ δώσης τὸν Κολοκοτρώνη. Ἐλαβα μιά σφικτὴ διαταγή, καὶ μοῦ λέγει, ὅτι ἂν δὲν πιάσω τὸν Κολοκοτρώνη θέλει γράψῃ εἰς τὸν καπετὰν Πασᾶ νὰ σ' ἐβγάλλῃ ἀπὸ τὸ μπειλίκι». Ὁ Δουράκης σὰν εἶδε τὰ γρόσια ἔστειλε νὰ με παραδώσῃ. Οἱ Μανιάται λησμονοῦν ὅλα διὰ τὰ γρόσια. Προτῆτερα ὁ Δουράκης εἶχε τὴν εἰδησι τοῦ Μπέη, ὅτι ἐγὼ εὐρισκόμουν εἰς τὸ σπίτι κρυμμένος, καὶ τοῦ εἶχε εἰπῆ ὅτι: «Κρύψε τὸν, διατὶ δὲν συμφέρει νὰ μὴ γλυτώσῃ κανένας ἀπὸ αὐτὴν τὴν φαμίλια». Ἄλλ' ἀφοῦ εἶδαν τὰ γρόσια ἠάλησμονησαν. Κανένας δὲν με ἤξευρε παρὰ ὁ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ ὁ Δουράκης, καὶ ἐκαθόμουν εἰς τὸν πύργον ἀπάνου. Ἐστειλε καὶ ἐπήρε ὁ Δουράκης τὸ παιδί του τὸ μεγάλο καὶ τὸν ἡγούμενον καὶ τοὺς ἐπήγε εἰς ταῖς Κυτριάς, Μάρτης ἦτον τότε. Τὸν Φεβρουάριον εἶχα πάγει ἐκεῖ. Τοῦ ἡγούμενου τοῦ ὑποσχέθηκαν νὰ τὸν κάμουν Δεσπότη καὶ ἄλλα ταξίματα διὰ νὰ με παραδώσῃ ζωντανόν. Ὁ Μπέης με ἔγραψε ἓνα γράμμα καὶ μοῦ ἔλεγε νὰ ἔλθῃς νὰ μιλήσωμεν καὶ ἐγὼ θέλει γράψω εἰς τὸν Καπετάνπασα διὰ νὰ λάβῃς τὸ προσκυνοχάρτι καὶ νὰ ἔλθῃς με τὸν

συμπέθερόν σου τὸν Δουράκη, καὶ ὁ σκοπὸς του ἦτο νὰ με πιάσῃ ζωντανόν.

Ὅταν ἐπροσκάλεσαν τὸν ἡγούμενον καὶ τὸ παιδί τοῦ Δουράκη, ὑπωπτεύθηκα ὅτι κάτι τεχνεῦνται διὰ ἐμένα, καὶ δὲν ἤξευρα τί ἔτρεχε. Ἐστειλα λοιπὸν ἓνα παιδί εἰς τὴν μικρὴ Καστανίτσα, ἔξη ὥραις μακρὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦμουν, (ἐκεῖ ἦτον κλεισμένος ὁ πατέρας μου). Ἐστειλα εἰς τὸν ἀνεψιόν μου τοῦ Παναγιώταρου, Βασίλη Βενετσανάκου, καὶ ἦλθε διὰ νυκτὸς με ἄλλους τρεῖς εἰς τὸ μοναστήρι ὅπου εὐρισκόμουν, τοῦ εἶπα τὰ διατρέχοντα καὶ ὅλας μου τὰς ὑποψίας, τοῦ ἐπρόβραλα νὰ ἀναχωρήσωμεν, μοῦ εἶπε, ὅτι: «Νὰ ὑπάγω ὀπίσω νὰ πωλήσω κάτι λάδι καὶ τὸ βράδου ἔρχομαι». Τὸ βράδου δὲν ἦλθε, τὸ πρωὶ ἦλθε ὁ συμπέθερός μου με τὸν ἡγούμενον. Ἐπήγα νὰ τὸν χαιρετήσω τὸν ἡγούμενον, τὸν εἶπα: «Καλῶς ὤρισε», κ' ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, νὰ μὴ με εἶχε εὐρη. Τὸν ἐρώτησα νὰ μοῦ εἰπῆ τίποτε ἄλλο, καὶ δὲν ἠθέλησε. Τὸ βράδου ἦλθε ὁ συμπέθερός μου με τὸν ἀδελφὸ του, δύο συγγενεῖς του, καὶ μοῦ ἔδωκε καὶ τὸ γράμμα τοῦ Μπέη. Ὁ ἀδελφός του ὑπωπτεύθηκα, καὶ δὲν ἦτον με τὴν γνώμην του. Ἐλαβα τὸ γράμμα τὸ ἐδιάβασα καὶ ἐκατάλαβα, ὅτι θέλουν νὰ με πάρουν ζωντανόν. Τοῦς εἶπα: «Πῶς θὰ ὑπάγωμεν τὴν ἡμέραν, ὁποῦ θὰ μὰς ἰδοῦν ὁλος ὁ κόσμος;» Αὐτὸς μοῦ εἶπε, ὅτι: «Ἐνδύνεσαι μανιάτικα καὶ δὲν σὲ γνωρίζουν. Ὁ ἀδελφός του μοῦ ἔκαμε νόημα νὰ ἡμαί προσεκτικὸς. Τοῦς ἀπεκρίθηκα ὅτι: «Νὰ συλλογισθῶ ἕως τὸ βράδου».

Ἐκαμα τὸ μεσημέρι τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σας καὶ ἄλλη φορὰ θέλει ἔλθω νὰ σὰς προσκυνήσω, καὶ ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σου καὶ νὰ με ἔχῃς τὴν ἔγνοια μου. Τὸ γράμμα τὸ ἔδωκα εἰς τὸν Δουράκη. Αὐτὸς τὸ ἐπήρε τὸ γράμμα, τὸ ἀνοιξε, καὶ εἶδε ὅτι δὲν ἤθελα νὰ ὑπάγω, καὶ τότε ἀποφάσισε νὰ βάλῃ εἰς τὸ κρασί ἀφιόνι. Ἡ γυναῖκά του καὶ ἡ ἀδελφὴ του τὸ εἶδαν, καὶ τὸν ἐπήραν ἀπὸ κοντὰ ἕως τὸν πύργον. Ἐνας ἀνθρώπος μου ἤκουσε τὴν γυναῖκα τοῦ Δουράκη νὰ τοῦ λέγῃ τοῦ ἀνδρός τῆς: «Τί εἶναι αὐτὸ ὁποῦ θὰ κάμῃς, δὲν ἐνθυμάσαι τὰ καλὰ τοῦ Θεοδωράκη;» Καὶ αὐτὸς τὴν ἐβριζε. Ἐπήγε μέσα, με ἐπρόσφερε κρασί, ἐγὼ, με ἔδωσεν εἰδησιν ὁ ἀνθρώπος μου, καὶ, ὅταν μοῦ ἔφερε τὸ κρασί, ἐγὼ ἐκλώτσησα τὸ κανάτι ὁποῦ εἶχε τὸ κρασί, καὶ τὸ ἔχυσα, καὶ τοῦ εἶπα: «Τί θέλω ἐγὼ τώρα κρασί!» καὶ τοῦ εἶπα ὅτι θὰ φύγω. Με ἐπαρακίνησε νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ σπίτι του νὰ πιοῦμε πρώτα κρασί καὶ ἔπειτα νὰ φύγω. Αὐτὸς ἐπήγε ὀμπρός, εἰδοποίησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἦναι ἐτοιμοὶ νὰ τραβήξουν ἀπάνω μας, ἐνῶ ἐμεῖς ἐπίναμεν τὸ κρασί. Ὁ ἀδελφός του δὲν μὰς ἄφηκε νὰ πάμε, ἐμπόδισε τὰ σκυλιὰ νὰ φωνάξουν, καὶ ἐφύγαμε. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθε ὁ Δουράκης αὐτὸ, ἔκραξε τοὺς χωριανοὺς καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ βροῦν μιά ἑκατοστὴ νὰ πιάσουν τοὺς δρόμους. Ἐγὼ ἤξευρα τὸν τόπον καὶ ἔφυγα ἀπὸ ἄλλο μέρος, καὶ ἐπήγα εἰς τὴν Μικρὰν Καστανίτσα διὰ νὰ εὕρω τὸν Βασίλη, με τὸν ὁποῖον εἶχα συμφωνήσει νὰ φύγωμεν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμεν εἰς τὰ χωριά τοῦ Πασαβά, εἰς ἐνὸς ἀδελφοποιητοῦ μου τὸ σπίτι. Ἐκεῖ μὰς ἐβάσταξε δύο ἡμέρας. Τὸν

έστειλαμε και έπηγε να εύρη του Τζανετάκη την μάννα, ή όποία ήτον θυγατέρα του Παναγιώταρου. Τής είπαμεν να υπάγη ή ίδια να εύρη καίκια εις τό Μαραθωνήσι, δια να βαρκαρισθούμε δια τό Τζηρίγο. Είς τρείς ήμέρας έπήγαμεν μαζί με την Μαρία, μάννα του Τζανετάκη, και έβαρκαρισθήκαμε, ανάμεσα Μαυροβούνι και Μαραθωνήσι. Μόλις εκάμαμε πανιά, και έφύσηξε ένας βοριάς όπου δέν μάς άφησε να προχωρήσουμε, ήτον ξημερώνοντας τών Βαίων. Έπιάσαμε εις την Συλήν, εκάμαμε πάλι πανιά, και μάς έμπόδισε ό ενάντιος άνεμος, και άράξαμεν εις τό Έλαφονήσι. Έπήγαμε τέλος πάντων εις τό Τζηρίγο με μιά μεγάλη φουρτοδύνα και άράξαμε εις ένα χωριό, Ποταμό λεγόμενον. Έκει εύρηκαμε έναν από τους Γιατρακαίους και μάς είπε ότι δέν κάμνει να φανερωθήτε μέσα εις την χώραν ώς Κολοκοτρώνης. Έπήγαμεν εις τόν διοικητήν του Τζηρίγου, Άρβανιτάκη λεγόμενον. Ένα παιδί μάς έγνώρισε από τόν Πύργον, και εκάθησαμε εκεί, την μεγάλην πέμπτην εφθάσαμεν. Ό Πρύτανις μάς έμάλωσε, διατι μέγαλην πέμπτην εφθάσαμεν. Ό Πρύτανις μάς έμάλωσε, διατι είμεθα άρματωμένοι. Έπήγα εις τόν κομαντάτε τόν Ρώσσο, του έδιηγήθηκα με την αλήθεια ποίοι είμεθα, πως εκαταντήσαμεν, και έτσι διέταξε να μάς περιποιηθούν και να μάς δώσουν απ' όλα.

Μιά φορά έπήγα εις τό πανηγύρι της Άγίας Μονής. Αυτό τό μοναστήρι ήτον μεγάλο και έχαλάσθη εις την πρώτη Τουρκία. Όταν έπέρασα, ήτον μία μάνδρα χαλασμένη και σκεπασμένη εκκλησιά με κλάδους δένδρων. Τότε έταξα, ότι: «Παναγία μου βοήθησέ μας να έλευθερώσωμεν την Πατρίδα μας από τόν τύραννο, και θα σέ φκειάσω καθώς ήσουν πρώτα (1803)». Με έβοήθησε, και εις τόν δεύτερον χρόνον της επαναστάσεώς μας έπλήρωσα τό τάμα μου και την εφκειάσα. Αυτό τό είδος της ζωής όπου εκάμαμε μάς έβοήθησε πολυ εις την επανάστασι, διότι ήξεύραμεν τά κατατόπια, τους δρόμους, τάς θέσεις, τους ανθρώπους. Έσυνειθίσαμεν να καταφρονούμεν τους Τούρκους, να υποφέρωμεν την πείναν, την δίψαν, την κακοπάθιαν, την λέρα, και καθεξής.

B.

ΖΑΚΥΝΘΟΣ 1806.—Έπήγα εις την Ζάκυνθον τόν Μάϊ. Μετά ένα μήνα διατριβής έμαθα ότι ήρθε εις τό νησι ό στρατηγός τών Ρώσων Παπαδόπουλος, και με εκραξε στους Κορφους για να μου προβάλλη τά έμβω εις την δουλευσιν, και του είπα, ότι «Δέν έμβαίνω εις την δουλευσιν, διότι έχω σκοπόν να υπάγω πάλιν εις τόν Μωρέα, δια να εκδικηθώ δια τόν θάνατον τών συγγενών μου και δια τάς ζημίας όπου έλαβα, και δέν ήμπορώ να κάμω όρκον και έπειτα να γίνω έπίορκος με τό να φύγω κρυφίως». Και έτσι επέστρεψα εις τό Κάστρο, και εκάθησα δέκα μήνας χωρίς δουλευσι. Είχα δώσει γράμμα εις την φαμελιά μου με ένα Μαγουλιανίτη Ρόντικα, για να μου φέρη όσο βιβί είχα εις διαφόρους ανθρώπους, και εκείνος έπηγε, τό έμαρτύρησε του Δελι-

γιάννη. Ό Δελιγιάννης του Βούβοντα, και έτσι έχάθηκαν όλα μου τά πράγματα., 1807.

Όλα τά στρατεύματα, τά καπετανάτα, τά κλέφτικα της Ρούμελης είχαν καταφύγει εις την Έπτάνησον από τόν ίδιον κατατρεγμόν τόν εδικόν μου. Η Ρωσσία εκήρυξε τόν πόλεμον της Τουρκίας και διετάχθησαν όλα τά στρατεύματα να έβγουν εις την Ρούμελην δια να κτυπήσουν τους Τούρκους. Έδοκίμασα και έγώ να υπάγω εις την Άγιά Μαύρα, όπου εύρίσκοντο όλοι αυτοί, να πάρω μερικούς και να έβγω εις την Πελοπόννησον. Είς την δουλευσιν της Ρωσσίας ήσαν δύο τάγματα, ένα μανιάτικο επί κεφαλής Πιερράκης Ζανέτμπεης, ό υιός, και τό άλλο πελοποννησιακό, επί κεφαλής ό Άναγνωσταράς. Αυτοί ήσαν εις την Ζάκυνθο. Ό Παπαδόπουλος τους επρόσταξε να φκειάσουν ένα πλοίο πολεμικό. Όταν έτοιμαζόμεν δια να υπάγω εις την Άγια Μαύρα με έπεσαν επάνω ό Άναγνωσταράς, οι Πετιμεζαίοι, ό Γιαννάκης Κολοκοτρώνης, ό Μέλιος, και λοιποί όφικιαλέοι και με είπαν, ότι: «Μην πηγαίνης και ήμεις έχομεν την άδειαν να έχωμε ένα πλοίο και αν θέλγης έμβαίνεις εις αυτό». Και έτσι εύρηκαμε ένα σαμπέκο Τούρκικο με 10 κανόνια, τό αγοράσαμεν, και έμβηκα καπετάνιος εις αυτό.

Έπήρα διαβατήριο, έπήγα εις την καθέδρα της Ρεπούμπλικας, εις τους Κορφους, εκεί με έδοσαν την άδειαν δια να κτυπώ στεριάς και θαλάσσης τους Τούρκους, όθεν με έβόλασε. Έπήρα και μιά όγδονταριά στρατιώταις της ξηράς και έπήγα πλησίον της Πάτρας, Άχαιαίς λεγόμενον, και εκάψα τά σπίτια, ταίς ιδιοκτησίαις, τά μαγαζιά του Σαίταγα, και έπειτα επέστρεψα εις την Ζάκυνθον. Οι Ζακύνθιοι επειδή και είχαν ανάγκην από τροφάς φερμένας από την Πελοπόννησον, εκάμαν μίαν αναφοράν εις την Διοίκησιν, και έλεγαν ότι να μη κτυπήσουν πλέον τόν Μωριά, διότι οι Τούρκοι δέν έδύχοντο τους πηγαίνοντας εκεί δια έμποριο. Έτσι ή Κυβέρνησις μ' έμπόδισε να κτυπήσω την ξηρά και διετάχθηκα μόνον να περιορισθώ εις τόν πόλεμον της Άγίας Μαύρας.

Είς τους Κορφους εύρηκα τόν Παπαδόπουλο και τόν Συνέβη, όστις έτοιμάζετο μαζί με τά άγγλικά να κτυπήσουν την Κωνσταντινούπολι, του έδωκα μίαν γνώμη, ότι εις την Έπτάνησον εύρίσκοντο 1200 Ρούσσοι και 5000 Έλληνες εις την δουλευσιν της Έπτάνησου και είχαν και δώδεκα κομμάτια ντελινια της Βαλτικής και της Μαύρης θαλάσσης. Ήσαν σαράντα ντελινια, φρεγάδες και μπρίκια, τά όποία είχε βγάλει δια να κτυπήση τόν Βοναπάρτη, και με άλλους 10000 νησιώτας, να γίνωμε χιλιάδες 25, και έξη καράβια, δια του Κορινθιακού κόλπου, και τά άλλα δια της Αιγίνης, να αποβιβασθώμεν έξω, και τους υποσχόμεν εις δύο μήνας να έλευθερώσω την Πελοπόννησον. Ό στρατηγός Παπαδόπουλος έδέχθηκε την πρότασιν μου, έγινε συμβούλιον από τόν Συνέβη Μοτζενίγο (γενικός διοικητής), Μπενάκη και άντιναύαρχον Λέλη, και στρατηγός Άτρέμ. Ό Παπαδόπουλος τό άναφερε εις τό συμβούλιο, και ό Μπενάκης εναντιώθη λέγων ότι:

τὸ λαγοῦμι, ἐρρήξαμε μιὰ μπαταριά εἰς εἶδος χαράς, ὅτι δὲν μιὰς ἔκαμαν τίποτε.

Τότε ἔπεσαν σὲ συμβιβασμό. 3734 κανονιαῖς μᾶς ἔρρηξαν εἰς τὸ διάστημα 65 ἡμερῶν, ἀφοῦ εἶδαν ὅτι οὔτε τὰ κανόνια τους δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε, οὔτε τὸ λαγοῦμι, μᾶς ἐζήτησαν συμβιβασμόν, ποῦ ἐπρόβαλαν: τί ζητεῖ δια νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος; Καὶ αὐτὸς τοὺς ἐζήτησε νὰ μὴ χαλάσουν τὸν πύργο, ὁ Κολοκοτρῶνης νὰ ὑπάγῃ ἀπείραγος με ἐνέχυρα, καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὁ Ἄλῃ Φαρμάκης νὰ μείνῃ εἰς τὸν πύργο, ἕως ὅτου νὰ λάβῃ γράμμα ἀπὸ τὸν Κολοκοτρῶνη, ὅτι ἐμβαρκαρίσθῃ, καὶ τότε ἐβγαίνω ἀπὸ τὸν πύργο, καὶ πηγαίνω εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ διὰ νὰ τὸν προσκυνήσω.

Αὐτὸς ὁ συμβιβασμὸς ἐγένετο με τοὺς ἀρχηγούς καὶ με τὸ στράτευμα, καὶ ὄχι με τὴν γνώμην τοῦ Βελῆ πασᾶ καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἔστρεξαν. Ἐκαμαν ἔγγραφον καὶ ὑπογράφησαν ὁ Πασόμπεης, ἀγάδες, μπουλμπασίδες καὶ ἔκαμαν καὶ ὄρκον. Τὴν αὐριον ἀνεχώρησα με ὄλους τοὺς ἐδικούς μου τοὺς Λαλέους, καὶ ἐπήραμε ἐνέχυρο τρεῖς ἀπὸ τοὺς καλῆτερους, με συμφωνία ὅτι, ἂν μᾶς κτυπήσουν, νὰ τοὺς σκοτώνωμεν ἡμεῖς αὐτούς. Ἐτσι ἐβγήκαμε, ἐπήγαμε εἰς τοῦ Λάλα, ἀφήσα τὸ παιδί τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκης εἰς τὰ σπίτια καὶ ἐπήγα ἐγὼ εἰς τὸν Πύργο τῆς Γαστούνης. Ἡ συνθήκη ἐπῆγε εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ, αὐτὸς ἐθύωσε καὶ ἔδωσε διαταγὴ νὰ πιάσουν ὄλαις ταῖς σκάλαις καὶ νὰ με πιάσουν. Τὸ μπουγιουρτί ἦλθεν εἰς τὸν Ἰμβραῖμ ἀγᾶ, τὸν ἐξάδελφον τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκης, ὁ ὁποῖος ἦτον βόιβοδας. Διαβάζοντας τὸ μπουγιουρτί, ὅπου ἔλεγε, ὅτι νὰ πιάσουν τὸν Κολοκοτρῶνη, τὸν ἐγέλασε τὸν Τάταρη καὶ τοῦ εἶπε, ὅτι: «Ἡμεῖς δὲν γνωρίζομε τούρικα, παρὰ νὰ πᾶς εἰς τὴν Γαστούνη, ὅπου εἶναι κατῆς καὶ βόιβοδας νὰ τὸ διαβάσουν, καὶ ὅτι προστάζει με τὸ μπουγιουρτί τοῦ ὁ Βεζύρης, εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ τὸ κάμωμε».

Ἐτσι τὸν ἐγέλασαν τὸν Τάταρη, καὶ εὐθὺς ἐσηκώθηκα μαζί με τὰ ἐνέχυρα καὶ συντροφευόμενος ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ ἀγᾶ ἐπήγα εἰς τὸ Πυργί καὶ ἐμβαρκαρισθῆκαμε, καὶ ἀπόλυσα τὰ ἐνέχυρα, καὶ ἔστειλα γράμμα τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκης, ὅτι ἐμβαρκαρισθῆκα ὑγιῆς.

Τὸ Πυργί ἀπὸ τὸν Πύργο εἶναι δύο ὥρας καὶ ἕως τὴν Γαστούνη ἕξῃ. Μόλις εἶχαμε μακρυνθῆ δύο μίλλια, καὶ τὰ τούρικα στρατεύματα ἀπὸ τὴν Γαστούνη εἶχαν ἔλθει νὰ πιάσουν τὸ Πυργί, ἀλλ' εἴμεθα μακρυσμένοι. Ἀφοῦ ἐπῆγε εἰδησις τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκης ὅτι ἐμβαρκαρίσθηκα, ἐβγήκε καὶ αὐτὸς καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Βελῆ πασᾶ. Ἐγὼ ἐπήγα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὁ Ἄλῃ Φαρμάκης εὔρηκε τρόπον καὶ ἔφυγε καὶ ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Βελῆ πασᾶς μοῦ ἔγραψε νὰ ὑπάγω, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα. Ὁ Βελῆ πασᾶς δὲν ἐσκότωσε τὸν Ἄλῃ Φαρμάκη, διότι ἐπροσπαθοῦσε νὰ με γελάσῃ καὶ ἐμὲ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ ἔτσι δὲν τὸν ἐπέπειραξε. Ἐκαμε τὸν συμβιβασμὸ ὁ Ἄλῃ Φαρμάκης, βιασμένος ἀπὸ τοὺς ἰδίους Τούρκους τοὺς ἐδικούς του, φοβούμενοι τὴν ζωὴν καὶ τὸ βί

τους. Μόλις ἐβγήκε ἀπὸ τὸν Πύργο, καὶ ἔβαλαν καὶ τὸν ἐχάλασαν.

Ὅλοι οἱ ἀγάδες, ὁ Πασόμπεης, ὁ Βελῆ πασᾶς, με ἔγραψαν διὰ νὰ ἐβγῶ εἰς τὸν Μωρέα, με ἔγραψε καὶ ἐκεῖνος, πλὴν με ἔβαλε τὴν βουλα ἀποπάνω ἀπὸ τὴν ὑπογραφή του, σημείον νὰ μὴν ἔλθω. Ἦλθαν λοιπὸν εἰς τὴν Ζάκυνθο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκη με τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βελῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος με ἐδάγκωσε εἰς τὸ αὐτί, καὶ ἔκατάλαβα. Τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε κ' ἐρχομαι».

Ὁ Ἄλῃ Φαρμάκης ἦρθε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Ἄλῃ Φαρμάκης ἐπῆρε τὴν ἀδεία νὰ ἰδῇ τὰ χωριά του, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ Κολοκοτρῶνης, καθὼς ἔλεγε, καὶ ἔτσι ἐπῆρε μιὰ πενηνταριά χιλιάδες γρόσια καὶ ἔστειλαμε καῖκι καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐρχόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἀπεφασίσαμε νὰ ὑπάγωμε εἰς τὸ Παρίσι διὰ νὰ εὔρωμε τὸν Βοναπάρτε, καὶ ἐπήγαμε εἰς τοὺς Κορφοῦς, καὶ ὁ τότε γενικὸς διοικητῆς Δονζελὸτ μᾶς ἐμπόδισε, λέγοντάς μας, ὅτι: «Μείνετε ἐδῶ καὶ ἐγὼ γράφω καὶ θέλετε ἔχει ἀπόκρισιν, μόνον ἡμεῖς νὰ κάμωμε τὸ σχέδιο ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ἡ ἀπόκρισις τοῦ Αὐτοκράτορος». Τὸ σχέδιο ποῦ ἐκάμαμε με τὸν Δονζελὸτ ἦτον τὸ ἀκόλουθο. Νὰ μᾶς δώσῃ 500 κανονιέρους με φουστανέλαις ἐνδυμένους, 5000 Ἑλληνες ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευσι. Καὶ μᾶς ἔδωσε γρόσια διὰ νὰ στρατολογήσωμε εἰς τὴν Τσαμουριά ὅπου ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Ἄλῃ πασᾶ. Ἐπεράσαμεν εἰς τὴν Τσαμουριά, καὶ ἐκάμαμε 3000 μισθοῦς Τσάμιδες καὶ ἦλθαμε εἰς τὴν Πάργα, καὶ τοὺς ἐμβαρκαράραμε διὰ τὴν Ἁγία Μαύρα. Ἡ σύναξις ἐμελλε νὰ γίνῃ εἰς τὴν Ἁγία Μαύρα καὶ Ζάκυνθο. Ἐπέρασα με 600 εἰς τὴν Ἁγία Μαύρα.

Τὸν αὐτὸν καιρὸν, εἰς τὰς 9, ἦλθανε οἱ Ἄγγλοι εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἔκαμαν τεσβάρκο καὶ ἐπερίλαβαν τὴν Ζάκυνθο, τοὺς δὲ Φραντσέζους τοὺς ἔστειλαν εἰς τοὺς Κορφοῦς, τοὺς δὲ Ἑλλήνας ἕως τετρακόσους τοὺς ἔβαλαν εἰς τὰ καράβια ὡς πριζονιέριδες (αἰχμαλώτους). Ἐπῆραν καὶ τὴν Κεφαλονιά, Θιάκι καὶ Τσηρίγο, καὶ ἔκαμαν τὸ ἴδιο. Ἐλαβε ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Ἄγγλων, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Παλέρμο, ὁ Γκενεράλ Ὁσβάλ διαταγὴ νὰ λάβῃ εἰς δούλευσιν ὄλους τοὺς Ἑλλήνας, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Τζούρτζ, ὅστις ἦτον τότε ταγματάρχης. Ἡμεῖς, ἀφοῦ εἶδαμεν ὅτι ἦλθαν Ἄγγλοι εἰς τὰ νησιά, ἐγράψαμεν στὴν Πάργα νὰ μὴν ἔλθουν πλέον στρατεύματα, διατι τὸ σχέδιο ἐχάλασε με τὴν παρρησίαν τῶν Ἄγγλων. Τὸ σχέδιον ἦτον ὅτι ὄλα τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας, τῆς Πάτρας, τῆς Μονεμβασίας, ἅμα ἐβγοῦμε νὰ κηρυχθοῦν ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ἦλθαν ὄλοι οἱ Τούρκοι καὶ Ρωμαῖοι οἱ σημαντικοὶ καὶ ὠμίλησαν εἰς τὴν Ζάκυνθο, νὰ κάμωμε μιὰ κυβέρνησι, συνθεμένη ἀπὸ 12 Τούρκους καὶ 12 Ἑλλήνας νὰ κυβερνοῦν τὸν λαόν. Οἱ Τούρκοι ἐπίσης νὰ καταδικάζονται καθὼς οἱ Ἑλληνες. Τοὺς νόμους τοὺς εἶχαμε ἐγγράφους εἰς τοὺς Κορφοῦς ἀπὸ τὸν Δονζελὸτ. Ἡ σημαία μας ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, τὸ φεγγάρι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ Σταυρό, καὶ τὸ σχέδιόν μας ἦτον, ἅμα ἐπατούσαμε τὸν Μωρέα νὰ κάμωμε ἀναφοραῖς εἰς τὸν

Σουλτάνον και να του λέγωμεν, ότι ήμεις δέν αποστατήσαμεν έναντίον σου, πλην έναντίον του τυράννου του Βελη πασα, και ο Δονζελότ ήκούετο με τον Σεμπασιάνη πρέσβυν εις την Κωνσταντινούπολιν, ώστε να εμποδίσουν τον Σουλτάνο δια κάθε κίνημα. Ο μυστικός μου σκοπός, άφου έμβαιναμε και επίαναμε όλα τα φρούρια, τότε το εκάμναμε εθνικώτερο και έχαλούσαμε τους Τούρκους, αι περιστάσεις ήθελαν με οδηγήσει τί έμελλα να κάμω. Είς το σχέδιόν μας ήτον ότι, αν μας κάμη χρεία να έβγάνωμε έως 15000 Έπτανησίους. Δια τρεις ήμέραις και νύκταις έγω, ο Άλη Φαρμάκης και ο Δονζελότ με ένα γραμματικό εκάμαμε το σχέδιο αυτό, και προετοιμάσαμεν όσα έμελλαν να γίνουν.

Είς τον Πύργον είχα τον Νικήτα, τον Νικολάκη Πετιμεζά και αδελφόν του Μέλίου. 7 όργυιαίς είχαν σκάψει το λαγούμι βαθιά.

Ο Άλη Φαρμάκης είχε 40 χρόνους, μαυρουδερός και κίτρινος και δι' αυτό τον έλεγαν «Φαρμάκη», κοντότερός μου, λιανός, πολλά φρόνιμος, πιστός, σιωπηλός, θυμώδης. Απέθανε εις του Λάλα, άρρώστησε στην Ζάκυνθο από λυσεντερία. Οι συγγενείς του εκάμαν να του δοθη ή άδεια του Άλη Φαρμάκη δια να έλθη εις του Λάλα. Οι Άγγλοι έστειλαν ένα Ιατρον και άφου είδαν ότι άποθήσκει, τότε του έδωσαν την άδεια να έβγη έξω εις τον Μωρέα, διότι οι Άγγλοι, όντες φίλοι με τον Άλη πασα, δέν ήθελαν να δώσουν την άδεια να υπάγη εις τον Μωρέα, δια να μη δυσαρεστήσουν τον Άλη πασα. Αφου έμαθα ότι απέθανε, έβγηκα εις τον Μωρέα και έπήγα εις του Λάλα δια να παρηγορήσω την φαμίλιαν του.

Έκαθήσαμε εις το Τσηρίγο έως την Κυριακήν του Θωμά. Επέρασε ένα καράβι Κεφαλονήτικο του καπεταν Άλεξανδρή Ραυτόπουλου. Έμβήκαμε μέσα και εκινήσαμε δια την Ζάκυνθο. Ο καπετάνιος έμαθε ποιός είμαι και μας περιποιήθη πολύ. Είς την Ζάκυνθο με είχαν δια χαμένον, εκεί με έδέχθησαν όλοι οι έδικοί μας, όπου ήσαν εκεί, Πετιμεζαίοι, Αναγνωσταράς, Μέλιος, Γιάννης Κολοκοτρώνης, Νικήτας και λοιποί, ήτον 1806. Δια να γλυτώσω άλλαξα φορέματα και δέν είχα παρά δυστυχισμένα άρματα, ώστε να μην παρακινηθούν από την αισχροκέρδεια και με σκοτώσουν.

Έγεννήθηκα στα	1770
Όταν έγλύτωσα από την Καστάνιτσα ήμουν χρόνων ...	10
Διαμονή Μάνης χρόνια	2
Είς την Άλωνίσθαινα χρόνια	3
Είς τα Σαμπαζικά χρόνια	12
Έποχή τής νεότητος, 5 χρόνια άνύπανδρος και άλλους 7 χρόνους υπανδρευμένος. 27 χρόνους είχα όταν με έπρωτοκυνήγησαν.	

Άρματωλός και κλέφτης άλληλοδιαδόχως χρόνια	5
Φερμάνι Βασιλικό δια έμένα και τον Πετιμεζά στα 1802	1
Το δεύτερο φερμάνι τον Ιανουάριον 1806, και το Πατριαρχικό Συνοδικό	3
36 χρόνων ήμουν όταν έπήγα εις την Ζάκυνθο, 50 χρόνους είχα ότι έβγηκα εις την επανάσταση.	
Οι κλέφτες και άρματωλοί είχαν Α' Τάξιν. Η αξιότης του.	

Β' Τάξιν.

Γ' Τάξιν.

Δ' Οι ψυχογυιοί.

Οι πρώτοι αξιωματικοί έγινοντο δια την άνδρειαν των ή δια την φρόνησιν των. Ο μισθός των, όταν ήσαν άρματωλοί, το μοίρασμα των λαφύρων, όταν ήσαν κλέπται, έδίδοντο και βραβεία εις τους άριστεύοντας. Όταν έσφαλλον ήτον το κόψιμον των μαλιών, τα ξαρμάτωμα. Σέβας προς τας γυναίκας, έδίωχναν όποιος ήθελε βιάσει καμμία γυναίκα. Παιγνίδια, ταμπουράδες, πηδήματα, χορούς, τραγούδια ήρωικά, ταις ομάδες. Τα τραγούδια τα εκάμναν οι χωριάτες, οι στραβοί με ταις λύραις. Τα τραγούδια ήσαν ύμνοι, έφημερίδες στρατιωτικάς.

Τ' άρματά τους ήσαν πιστόλαις, χαρπί (μελουδάρι), σπαθιά ζωστά, ζάβες στα ποδάρια, τον χειμώνα έβαζαν θώρακας (τσαπράσια) κουμπιά μεγάλα εις τα γελέκια.

Τα Καπετανάτα διεδίδοντο εις τους υιούς, εις τον αξιώτερο και όχι εις τον πρωτότοκο.

Η σημαία μου ήτον ένα Χ, καθώς ή Ρωσική σημαία.

Τα μοναστήρια τους έβοηθούσαν. Οι γεωργοί και οι ποιμένες έδιναν είδησι εις τους κλέπτας, ζωτροφίας και πολεμοφόδια. Όταν εις τον πόλεμον ελαβώνετο κανέννας βαρέως και δέν ήμπορούσαν να τον πάρουν, τον έφιλούσαν και έπειτα του έκοφταν το κεφάλι, το είχαν εις άτιμίαν όπου οι Τούρκοι να πάκωρουν το κεφάλι του. Από 36 πρωτοξαδέλφια, μόνον 8 έγλύτωσαν, οι άλλοι έχάθησαν όλοι. Δέν είναι διάσιλο, όπου δέν είναι θαμμένος Κολοκοτρώνης, χωριστά τα δευτεροξαδέλφια, θείοι και λοιποί φίλοι χαμένοι. Το «κλέφτης» ήτον καύχημα. Ελεγε «είμαι κλέφτης» και ή εύχη των πατέρων ενός παιδιού ήτον να γίνη κλέφτης. — Το «κλέφτης» έβγηκε από την έξουσία. — Είς του πατρός μου τον καιρό, ήτον ιερό πράγμα να πειράξουν Έλληνα. Και όταν οι κλέπται ήρχοντο εις συμπλοκή με τους Τούρκους, όλοι οι γεωργοί άφιναν το ζευγάρι, και επάγαιναν να βοηθήσουν τους κλέπτας. Είς τας ήμέρας επειράζοντο και Έλληνες όμοφρονούντες με τους Τούρκους. Όταν ήλθε ο Άνδρουτσος, πατέρας του Όδυσσέως, έγνωρίσθηκα εις την Μάνη, και τον έσυντρόφευσα έως εις την Κόρινθο. Είς τον καταστρεγμό μας, δια δεκαπέντε ήμέραις ούτε εκοιμώμεθα ούτε έτρώγαμε, έσώσαμε τα φουσέκια, καθημέρα πόλεμο.

Από τον Σεπτέμβριο έως τον Ιανουάριο έμεινα εις την Α-

για Μαύρα (1809). Οί Άγγλοι έβαλαν εις φύλαξι τόν Γιακού-παγα, τὸ παιδί τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ἄλλους. Μανθάνοντας ἡμεῖς αὐτά, ἐσκορπίσαμεν τὸ στρατεύμα καὶ ἐκρατήσαμεν μόνον 20. Ὁ μινίστρος ὁ Φορέστης καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀγγλῶν Ὁσβάλ, ἐπροσκάλεσα ν ὅλους τοὺς καπεταναίους διὰ νὰ τοὺς ἐρωτήσουν ἂν ἤμποροῦν νὰ φέρουν τὸν Κολοκοτρώνη εις τὴν Ζάκυνθο. Οἱ Ἀγγλοι, ἐπειδὴ ἦσαν πολλοὶ μαζευμένοι εις Ἁγία Μαύρα, ἐφοβοῦντο, καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀπεκρίθησαν, ὅτι: «Ὅταν θέλετε, ἤμπορεῖτε νὰ τοῦ κάμετε ἓνα γράμμα καὶ τὸ στέλνομε μὲ ἓνα ἐπίτηδες καὶ μυστικὸν ἄνθρωπον καὶ ἐλπίζομε νὰ ἀκολουθήσῃ. Ἔτσι μὲ ἔκαμε ἓνα γράμμα ὁ Ὁσβάλ καὶ ὁ Φορέστης καὶ τὸ ἔστειλαν μὲ ἓνα κουμπάρον μου Ζακυνθινόν, λεγόμενον Πομόνη. Ἐπέρασε τὴν Γλαρέντζα, ἐμβῆκε εις τουρκικὴ σημαία, καὶ ἦλθεν εις τὴν Ἁγία Μαύρα μυστικῶς. Τὸ γράμμα μὲ ἐπροσκαλοῦσε, καὶ ἐνταυτῶ ἦτον μία ἐγκύκλιος πρὸς ὅλας τὰς ἀρχάς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ὅ,τι ζητήσωμεν νὰ μᾶς δώσουν, ὅπου καὶ ἂν μᾶς ἀπαντήσουν καράβια νὰ μᾶς ἀφήσουν διὰ ν' ἀπεράσωμεν εις τὴν Ζάκυνθον.

Ἦτον δύσκολο νὰ ταξειδεύῃ τότε κανεὶς, διατὶ εις τὰ μισὰ νησιά ἦτον Γάλλοι καὶ εις τὰ ἄλλα Ἀγγλοι. Ἐπήγαμε λοιπὸν εις τὸν γκενεράλ Καμούς, Γάλλον, καὶ ἐπήραμε τὴν ἄδεια διὰ τὰ Μοθωκόρων, ἐναυλώσαμε μία βάρκα μὲ σημαία γαλλικὴ. Μόλις ἐβγήκαμε εις τὴν θάλασσα, μᾶς ἐμπόδισε ἐναντίος ἄνεμος, καὶ ἀράξαμε εις τὸ Θιάκι, ἐκεῖ ἐφύλαγαν βάρδιαις ἀγγλικαῖς. Μᾶς ἐρώτησαν τί ἀνθρώποι εἴμεθα καὶ τοὺς ἀπεκρίθημεν: ὁ Κολοκοτρώνης. Τότε ἀρχισαν νὰ ρίπτουν ἀπάνω μας. Ἐγὼ ὠμίλησα ὅτι ἂν ἔχουν κανένα ἀρχηγόν τους, νὰ ἔλθῃ νὰ τοῦ ὀμιλήσω. Ἔτσι ὠμίλησαν ἐνὸς ἀξιωματικοῦ Ἀγγλοῦ ὅπου ἐδιοικοῦσε ἐκεῖ. Ἦλθε εις τὸ παραθαλάσσιον (1810), καὶ ἐβγήκα καὶ ἐγὼ μὲ τὴν βάρκα, τοῦ ἐπαρρησίασα τὸ γράμμα τοῦ στρατηγοῦ Ὁσβάλ. Ἀφοῦ τὸ εἶδε, μὲ ἐφίλησε, μᾶς ἐπεριποιήθη, μᾶς ἔδωσε κονάκια καὶ ἐμείναμε εις τὸ Θιάκι. Ὁ διοικητὴς τοῦ θιακιοῦ μᾶς ἐπροσκάλεσε ἐκεῖ καὶ ἐμείναμε τέσσερας ἡμέρας. Ἐγὼ καὶ ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἐβάλαμεν ὑποψίαν διὰ τοὺς Ἀγγλους, ὡς φίλους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἔτσι ἐσυμφωνήσαμε νὰ μὴν πάγωμε καὶ οἱ δύο εις τὴν Ζάκυνθο, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ὁ ἓνας μας εἰς ἓνα καράβι εις τὰς Σκρόφαις, καὶ νὰ ὑπάγω ἐγὼ εις τὴν Ζάκυνθο, καὶ ἂν ἰδῶ τὰ πράγματα στερεά, τότε γράφω καὶ ἔρχεται. Ἔτσι λοιπὸν ἀκολούθησε, ἐγὼ ἐπήγα εις τὴν Ζάκυνθο καὶ ἀφήσα εις τὸ καράβι τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη μαζὺ μὲ τὸν ἀνεψιὸν μου Νικήτα.

Ἀφοῦ ἐφθασα εις τὴν Ζάκυνθο, ἐπήγα εις τὸν στρατηγὸν Ὁσβάλ, εις τὸν Φορέστη καὶ εις τὸν Τζούρτζ, καὶ μὲ ἐζήτησαν διὰ τὰ πράγματα τῆς Ἁγίας Μαύρας, ἐπειδὴ εἶχα μείνει πέντε μῆνες. Ἐλαβα τὴν ἄδεια καὶ ἐπήγα εις τὸ Κάστρο καὶ ἔβγαλα ὅλους τοὺς εις φύλαξιν εὐρισκομένους Τούρκους ἐδικούς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη. Εἶδα τὰ πράγματα ὅτι ἐπήγουν καλὰ καὶ ἔστειλα ἐπίτηδες καίκι εις τὰς Σκρόφαις διὰ νὰ εὔρῃ τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, καὶ ἔτσι ἦλθε καὶ αὐτὸς εις τὴν Ζάκυνθο. Ἐμβῆκα εις

τὴν δούλευσιν μὲ βαθμὸν καπετάνιου. Περάσοντες δύο τρεῖς ἡμέραις ὁ γκενεράλης μὲ ἔκραξε καὶ μὲ ἐρώτησε, μὲ τί τρόπο νὰ κάμωμε, νὰ τραβήξωμε ὅλους τοὺς Ἑλληνας, ὅπου εὐρίσκοντο εις τὴν Ἁγία Μαύρα εις τὴν γαλλικὴν δούλευσι, καὶ ἔτσι νὰ πολεμήσωμε μὲ μόνους τοὺς Γάλλους. Τότε ἦλθε ὁ Λεπενιώτης, ἀδελφὸς τοῦ Κατσαντώνη, μὲ 200 εις τὸν Κάλαμο καὶ Μεγανῆσι κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶ. — Τὸ Μεγανῆσι ἦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων καὶ οἱ Γάλλοι ἔστειλαν στρατεύματα καὶ τὸν ἐδιώξαν εις τὸν Κάλαμο. — Ὁ Λεπενιώτης εἶπε ὅτι: «Ἐπιθυμῶ νὰ δουλεύσω τοὺς Ἀγγλους, ἀλλὰ δὲν δίδω εἰς ἄλλον πίστιν παρὰ εις τὸν Κολοκοτρώνη». Τότε ὁ γκενεράλης μ' ἐδειξε τὸ γράμμα καὶ μ' ἔστειλε εις τὸν Κάλαμο καὶ μ' ἔδωκε ἓνα μπρίκι εις τὴν ἐξουσία μου. Ἐγὼ τοῦ εἶπα, ὅτι εις ἓνα μπρίκι φαίνεται, ἀλλὰ θέλω μία βάρκα κανονιέρα διὰ νὰ ὑπάγω εις τὸν Κάλαμο, καὶ εις τρεῖς ἡμέρας τοῦ εἶπα νὰ μὲ στείλῃ καὶ ἓνα πλοῖο πολεμικὸ διὰ κάθε ἐνδεχόμενο, καὶ εις τρεῖς ἡμέραις μετὰ τὸ μπρίκι νὰ κινήσῃ ὁ στόλος μὲ τὰ στρατεύματα. Τοῦτο ἦτον τὸ σχέδιόν μας.

Ἐπήγα εις τὸν Κάλαμο, ἀντάμωσα τὸν Λεπενιώτη. Μὲ ὅλους τοὺς 200 τοῦ Λεπενιώτη ἐπήρα τὰ καΐκια καὶ ἐκάμαμε τεσβάρκο εις τὸ Μεγανῆσι, καὶ ἐδιώξαμε τοὺς Φραντζέζους, καὶ ἐκάμαμε στάσιν ἐκεῖ. Εἰς τρεῖς ἡμέραις ἐξημέρωσε τὸ μπρίκι (Μάρτιον). Ἐκάμα λοιπὸν σινιάλο διὰ νὰ ἔλθῃ τὸ μπρίκι. Μέσα εις τὸ μπρίκι ἦτο ὁ Μαῦρ, ὁ Λῶβ (διοικητὴς τῆς Ἁγίας Ἐλένης). Μοῦ ἔκαμε σινιάλο νὰ ὑπάγω ἐγὼ, καὶ ἔτσι ἐπήγα μὲ τέσσερους μόνον, καὶ οἱ ἄλλοι ἔμειναν εις τὸ Μεγανῆσι. — Ὅταν ἦμον εις τὸ Μεγανῆσι ἔστειλα καὶ ἦλθαν μερικοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Ἁγία Μαύρα, καὶ τοὺς ὠδήγησα τί πρέπει νὰ κάμουν. — Ἐπήγαμε νὰ ἰδοῦμε, ποῦ θὰ σταθῇ ὁ στόλος, ἐφθάσαμε εις τοῦ Βαγινᾶ τὰ μαγαζι, καὶ ἐβγήκα ἐγὼ, ὁ Λῶβις καὶ ὁ Κωνσταντῆς Πετμεζᾶς. Οἱ Γάλλοι, ἀφοῦ μᾶς εἶδαν, ἔστειλαν ἓνα τάγμα μὲ 4 κανόνια καὶ μᾶς ἐκανονοβόλησαν, καὶ ἀντάμωσα εις ἓνα μέρος τοὺς Ἑλληνας εις τὴν γαλλικὴν δούλευσι καὶ τοὺς εἶπα: «Τί κάμνετε; ἰδοὺ ὁ στόλος ὁ ἀγγλικὸς ἔρχεται». Αὐτοὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Εἴμεθα ὠρκωμένοι καὶ θὰ πολεμήσωμεν». «Αἴ! τοὺς εἶπα, πολλὰ καλὰ σὰν εἶναι ἔτσι, τραβηχθῆτε εις τὰς θῆσεις σας καὶ ἡμεῖς θὰ πολεμήσωμεν».

Ὁ στόλος ἐφθασε καὶ ἐπήγαμε εις τὸ ντελίνι, διὰ νὰ εὔρωμε τὸν στρατηγόν. Ἐνῶ τοῦ ἀνέφερα ὅλα τὰ πρακτικὰ μου, ἔκαμαν σινιάλο νὰ κάμουν τεσβάρκο, δύο ὥραις πρὶν νὰ βραδιάσῃ. Ἐγὼ σὰν τὸ ἐνοιῶσα, εἶπα τοῦ στρατηγοῦ: «Στρατηγέ, δὲν πρέπει νὰ κάμωμε τεσβάρκο, διότι εἴμεθα μαζευμένοι ἀπὸ διάφορα μέρη, καὶ τὰ στρατεύματά μας δὲν γνωρίζονται καὶ ἤμποροῦμε νὰ σκοτωθῶμε ἀναμεταξύ μας, ἀλλὰ νὰ ἐβγῶμε μὲ τὰ χαράματα καὶ ἐγὼ σὰς ὑπόσχομαι ἕως τὸ μεσημέρι νὰ πάρωμε τὴν χώρα». Καὶ τότε ὁ στρατηγὸς ἐδέχθη τὴν γνώμην μου καὶ διέταξε τὰ στρατεύματα νὰ ἔμβουν εις τὰ πλοῖα. Τὰ στρατεύματα ἐσυνίσταντο ἀπὸ 4000. Ἀγγλοι, Κόρσοι, Σικελιανοὶ καὶ

Ἕλληνες. Οἱ Γάλλοι ἐτοιμάσθηκαν εἰς τὸν πόλεμον, ἄρχισαν νὰ ἐβγαίνουν τὰ στρατεύματα, ἐβγήκα καὶ ἐγὼ καὶ οἱ Κόρσοι μ' ἐπίασαν καὶ με ὠδήγησαν εἰς τὸν Τζούρτζ ὡς αἰχμάλωτον τοῦ πολέμου. — Ἔτσι ἐτραβήξαμεν ἔμπρός, ἐπήραμε τὴν χώρα. Τοὺς πρόβαλα πάλιν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἐδέχθησαν. Ἐπήραμε τὴν πρώτη μπαταρία με ἑννέα κανόνια. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκάμαμεν οἱ 500 Ἕλληνες ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ. Ἦλθε καὶ ὁ στρατηγὸς με τὰ ἀγγλικά στρατεύματα καὶ ὁ Λάβ με τοὺς Κόρσοις, ἐπήγαν εἰς τὴν χώραν, ὁ στρατηγὸς ἐπρόσταξε τὸν Τζούρτζ νὰ πάγωμε νὰ πάρωμεν καὶ μίαν ἄλλην μπαταρία πολλὰ δυνατὴ, διότι εἶχε δώδεκα κανόνια, καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος βάλτον καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ρηχὰ καὶ πέλαγος, καὶ ἔτσι δὲν ἦτον παρὰ μόνον ἕνα μέρος ὅπου ἤμπορούσαμεν νὰ προχωρήσωμεν. — Ἔστειλαμεν πεζοδρόμοι, οἱ ἄρβανίταις τὸν ἔδειραν — ἐβγήκα με 10 ἀνθρώπους εἰς μίαν ράχη, μοῦ ρίχνουν: «Τί κτυπάτε; Ἐγὼ εἶμαι». Ἦλθαν δύο καπεταναῖοι Τζίζιης, Χορμόβας, τοὺς εἶπα καὶ ἐτραβήχθησαν καὶ δὲν ἐβάρεσαν. Μοῦ εἶπαν: «Θὰ πολεμήσωμεν». Ἐπιάσθη ὁ πόλεμος καὶ τοὺς διώξαμε. Εἰς τοὺς ἀνεμομύλους ἐκαβαλλίκαμε τὰ κανόνια. — Οἱ Φραντζέζοι πάνε εἰς τὴν Γύρα, πού ἔχουν τὴν μπατερία τὴν δυνατὴ φκιασμένη.

Ἔτσι ἐπροσδεύσαμεν. Οἱ Ἕλληνες ἔμπρός, οἱ Σικελιανοὶ οἱ δεῦτεροι καὶ οἱ Ἄγγλοι ὑστερινοί. Πλησιάζοντες εἰς τὴν μπαταρία μᾶς ἄρχισαν με τὰ μπαλαμιστράλια καὶ με τὸ τουφέκι. Τότε ὁ Τζούρτζ ἐλαβῶθη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ στρατηγοῦ, καὶ ἕνας καπετάνιος τοῦ δελινοῦ, καὶ 35 Ἕλληνες λαβωμένοι καὶ σκοτωμένοι. Ἐπήραμε με ρισάλτο τὴν μπαταρία. Εἰς αὐτὴν τὴν περιστάσει οἱ Κόρσοι ἐσύμβαλαν πολὺ. Ἐπολιορκήσαμε τὸ κάστρο, ὅπου ἦσαν τραβηγμένοι οἱ Φραντζέζοι. Ἀπὸ ὑποψία αὐτοὶ δὲν θέλουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ κάστρο, καὶ ἐκεῖνοι ἔρχονται καὶ προσκυνοῦν εἰς ἡμᾶς. Τριάντα ἡμέραις δὲν τοὺς ἐκτυπήσαμεν, ἕως ὅτου ἐβάλαμε 10 κανόνια καὶ 10 βόμβαις καὶ εἰς ὀκτώ ἡμέραις δὲν ἐβάσταξε. 400 βόμβαις ἐπεφταν τὸ ἡμερονύκτιο. Ὁ μαζὸρ Κλάρκ ἀπέθανε. Οἱ Φραντζέζοι ἐπροσκύνησαν. Τοὺς μὲν στρατιώτας τοὺς ἔστειλαν αἰχμάλωτους εἰς τὴν Μάλτα, τοὺς δὲ ὀφικιαλέους εἰς τὴν Νεάπολι. Τοιαύτη ἦτον ἡ συνθήκη.

Ἐπιστρέψαμεν ἔπειτα εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἐκεῖ ἐπροβιάσθηκα μαγιόρος (ταγματάρχης). 1810 Μαΐου ἦλθαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐνα χρόνον ἐκαθήσαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. — Ἐμβήκαμεν εἰς μίαν φρεγάδα, με 50 Ἕλληνας καὶ με 50 Ἄγγλους, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ, καὶ ἐπήγαμε εἰς τοὺς Παξούς, ἐκάμαμε τεσβάρκο, ἐβγήκαμε δύο κομπανίας Ἕλληνες καὶ ἐπήγαν εἰς τὴν χώρα βοηθημένοι ἀπὸ δύο φρεγάδες καὶ ἐπροσκύνησαν Ἕλληνες καὶ Γάλλοι. Τοὺς Γάλλους τοὺς ἐκάμαμε πριζονιέρους καὶ τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐβάλαμε εἰς δούλευσιν. Ὁ Ἄλι πασὰς ἔστειλε κι' ἐπολιορκήσε τοὺς Φραντζέζους εἰς τὴν Πάργα, οἱ Παργιανοὶ μᾶς ἐπροσκάλεσαν καὶ ἐπήγαμεν ἐκεῖ, ὁ λαὸς ἐπίασε τοὺς Φραντζέζους, ἔβαλε σημαία ἀγγλική. Ἐπήραμε τὴν Πάργα. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἐγυρίσαμε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Πηγαίνουμε-

νοι εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὁ γκενεράλης ἐφθόνησε τὸν Τζούρτζ, καὶ τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ τάγμα καὶ ἔβαλε τὸν ἀδελφόν του. Τότε ὁ Τζούρτζ ἐκίνησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Λόνδρα, καὶ ἐπαρρησιάσθη με ἑλληνικὰ ἐνδυμένος. Τότε ἐκάμαμε, ὅσοι καπεταναῖοι Ἕλληνες εὐρέθημεν εἰς Ζάκυνθο, μίαν ἀναφοράν, με τὴν ὁποίαν ἐζητούσαμεν βοήθεια ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ κυβέρνησι διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα. Αὕτη ἡ ἀναφορά εὐρέθηκε εἰς τὰ ἀρχεῖα, ὅταν ἐγράψαμεν εἰς τὰ 1825 μιά ἄλλη εἰς τὴν Ἀγγλία ζητοῦντες βοήθεια, καὶ δυνάμει αὐτῆς τῆς δευτέρας ἀναφορᾶς ὁ Βελιγκτῶν ἐπήγε εἰς τὴν Πετροῦπολιν καὶ ἄρχισαν αἱ δυνάμεις νὰ ἀνακατεύωνται εἰς τὰ πράγματά μας. Ὁ Τζούρτζ, ἀφοῦ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀγγλία, ἐπαρρησίασε τὴν ἀναφορά καὶ ἔλαβε τὴν ἄδεια νὰ σχηματίσῃ ἕνα ρεγυμέντο ἀπὸ Ἕλληνας ἀπὸ 1500 καὶ εἰς τὸ διάστημα πέντε ἔξη μῆνες ὠργάνισε 600 Ἕλληνας, ἀλλ' εἰς τὸ διάστημα ὁ Ναπολέων, ἦλθε ἡ διαταγὴ καὶ διέλυσαν τὰ ξένα στρατεύματα καὶ τῶν Ἑλλήνων. Τοὺς ἔδωκαν ἀπὸ 800 τάλληρα τοῦ κάθε ἀξιωματικοῦ, καὶ τοῦ καπετάνιου 1200, καὶ ἔτσι τοὺς διέλυσαν. Καὶ ἐγὼ ἔμεινα ἀκόμη δύο χρόνους εἰς τὸ στάτο-μαγιόρο, καὶ ἔπειτα με ἔβγαλαν καὶ μένα.

Εἶδα τότε ὅτι, ὅτι κάμωμε, θὰ τὸ κάμωμε μονάχοι καὶ δὲν ἔχομε ἐλπίδα καμμία ἀπὸ τοῦ ξένου. Ὁ Τζούρτζ ἐπήγε εἰς τὴν Νεάπολι, ἔγινε ἐκεῖ στρατηγός. Με ἐπροσκάλεσε με δύο γράμματά του καὶ ἐπειδὴ ἤξευρα τὴν Ἐταιρίαν, δὲν ἐδέχθηκα ἀλλὰ ἐκύταξα πότε θὰ βγοῦμε διὰ τὴν πατρίδα μας.

Τὴν Ἐταιρίαν με τὴν εἶπε ὁ Πάγκκαλος. Ἐπειτα ἐπέρασε ὁ Ἀριστείδης, καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς με ἔφερε γράμμα ἀπὸ τὴν Ἐταιρία, καὶ τότε ἄρχισα νὰ κατηγῶ καὶ ἐγὼ διαφόρους εἰς τὴν Ζάκυνθο, Κεφαλονιά, καὶ διαφόρους καπετανεοὺς Σπετσιώτικων караβιῶν καὶ Ὑδραϊκῶν καὶ εἰς τὰ 20 με ἦλθαν γράμματά ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη διὰ νὰ ἡμεῖς ἐτοιμὸς, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἐδικοὶ μας. 25 Μαρτίου ἦτον ἡ ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἄγγλοι ἔμαθαν ὅτι ἔλαβα κάτι γράμματα, καὶ ἦλθε ἡ ἀστυνομία διὰ νὰ με ἐξετάσῃ τὴν νύκτα, ἀλλ' ἐγὼ τὰ γράμματα τὰ εἶχα φυλάξει.

Εἰς τὰς 3 Ἰανουαρίου... καὶ εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἐβγήκα εἰς τὴν Μάνη εἰς τοῦ καπετάν Παναγιώτη τοῦ Μουρτζίνου τὸ σπῆτι. — Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα, πρὶν νὰ ἐβγῶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπήγα εἰς τοὺς Κορφοὺς με τὴν πρόφασιν νὰ ζητήσω 4000 τάλληρα ἀπὸ μισθοὺς μου τοῦ Μέτλαντ, καὶ διὰ νὰ ἀνταμώσω τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια. Τὸν ἀντάμωσα, ἐκάθησα 80 ἡμέρας καὶ ἐπέστρεψα ὀπίσω εἰς τὴν Ζάκυνθο. — Ἐκεῖ ὠμιλήσαμε πρὸς πολλὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ζωὴ μου ἡ περασμένη, καὶ ἀρχινᾷ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅσακις ἔμβαινα εἰς δούλευσιν, ἔμβαινα πάντοτε με τὴν συμφωνία, ὅτι ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησον νὰ μὴν ἀπομακρύνωμαι, καὶ νὰ μὴν πολεμῶ παρὰ εἰς Τούρκικο τόπο, καὶ τὸ φόρεμα νὰ μὴν ἐβγάλω. Εἰς τὰ νησιά ἐγνωρίσθηκα με τοὺς Βοτσαραῖους καὶ ἔκαμα τὸν Μάρκο Βότσαρη ἀδελφοπότη.

Εἰς τὸν καιρὸ τῆς νεότητος ὅπου ἠμποροῦσα νὰ μάθω κάτι τι, σχολεῖα, ἀκαδημαῖα δὲν ὑπῆρχαν, μόλις ἦσαν μερικά σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμάθαιναν νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν. Οἱ παλαιοὶ κοντζαμπασηδες ὅπου ἦσαν οἱ πρῶτιστοι τοῦ τόπου, μόλις ἤξευραν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τους. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀρχιερέων δὲν ἤξευρε παρὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ πράξιν, κανένας ὅμως δὲν εἶχε μάθησι. Τὸ ψαλτήρι, τὸ κτωήχι, ὁ μηναῖος, ἄλλαι προφητεῖαι, ἦσαν τὰ βιβλία ὅπου ἀνέγνωσα. Δὲν εἶναι παρὰ ἀφοῦ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο ὅπου εὔρηκα τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν. Τὰ βιβλία ὅπου ἐδιάβαζα συχνὰ ἦτον ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἱστορία τοῦ Ἀλριστομένη καὶ Γοργῶ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Σκεντέρμπεη. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέων ἔκαμε, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ἀνοίξῃ τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Πρωτῆτερα τὰ ἔθνη δὲν ἐγνώριζοντο, τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἐνόμιζον ὡς θεοὺς τῆς γῆς, καὶ ὅτι καὶ ἂν ἔκαμναν, τὸ ἔλεγαν καλὰ καμῶμένο. Διὰ αὐτὸ καὶ εἶναι δυσκολώτερο νὰ διοικήσῃς τώρα λαόν. Εἰς τὸν καιρὸ μου, τὸ ἐμπόριο ἦτον πολλὰ μικρὸ, τὰ χρήματα ἦσαν σπάνια, τὸ τάλληρο τὸ ἐπρόφθασα τρία γρόσια, καὶ ὅποιος εἶχε 1090 γρόσια, ἦτον πρᾶγμα μεγάλο, καὶ ἔκαμνε κανεὶς δουλειαίς, ὅσαις τώρα δὲν ἔκαμνε μὲ χίλια βενέτικα. Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἦτον μικρὴ, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐπανάστασις μας ὅπου ἐσχέτισε ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Εὐρίσκοντο ἀνθρώποι ὅπου δὲν ἐγνώριζαν ἄλλο χωρὶο μακρὰ μίαν ὥρα ἀπὸ τὸ ἐδικό τους. Τὴν Ζάκυνθο τὴν ἐνόμιζαν ὡς νομιζόμεν τώρα τὸ μακρύτερο μέρος τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀμερικὴ μᾶς φαίνεται ὡς πῶς τοὺς ἐφαίνετο αὐτῶν ἡ Ζάκυνθος, ἔλεγαν εἰς τὴν Φραγκιά.

Δ'.

Τέλος πάντων, τὸ μυστήριον τῆς Ἑταιρίας ἄρχισε νὰ διαδίδεται εἰς κάθε λογῆς ἀνθρώπους, καὶ καλοὺς καὶ κακοὺς, καὶ ἐβιασθήκαμε νὰ κινήσωμε μίαν ὥραν ἀρχήτερα τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ντιόγος τὸ ἐμαρτύρησε εἰς τὸν Ἀλῆ πασά. Ἐτζί λοιπὸν εἰς τὰς 3 Ἰανουαρίου ἀνεχώρησα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο, καὶ εἰς τὰς 6 Ἰανουαρίου ἔφθασα εἰς τὴν Σκαρδαμουλά, εἰς τοῦ πατρικοῦ μου φίλου καπετὰν Παναγιώτη Μούρτζινου. Τὸ κίνημά μας ἐγίνετο εἰς τὰς 22 Μαρτίου, εἰς τὴν Καλαμάταν. Ἀπὸ τὰς 6 τοῦ Ἰανουαρίου, ἕως εἰς τὰς 22 Μαρτίου, ἐπροσπάθησα, ἐνέργησα εἰς τὴν Μάνην νὰ ἐνώσωμεν διάφορα σπίτια μανιάτικα κατὰ τὴν συνήθειάν τους, καὶ τοὺς ἐνώσωμεν, τοὺς ἀδελφώσωμεν. Ἐστειλα καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Μεσσηνίας, Μιστρῶς, Καρύταινας, Φαναριου, Λεονταριου, Ἀρκαδίας, τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ ἦλθαν ἐκεῖ ὅπου εὐρισκόμουν, καὶ τοὺς ἔλεγα, ὅτι τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ νὰ εἶναι ἐτοιμοί, καὶ κάθε ἐπαρχία νὰ κινήθῃ ἐναντίον τῶν Τούρκων τῶν τοπικῶν, καὶ νὰ τοὺς πολιορκήσουν εἰς τὰ διάφορα φρούρια, καθὼς οἱ Ἀρκαδινοὶ νὰ πολιορκήσουν τὸ Νεόκαστρο, οἱ Μοθωναῖοι τὴν Μοθῶνη, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἀφοῦ ἐπροετοιμάσαμεν καὶ συναγροικῆθημεν, ὁ Ζαΐμης μὲ τοὺς ἄλλους, ἀναγκασμένοι νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ ἢ νὰ μείνουν ἔτσι, ἐκτύπησαν τὸν Βοῦβοδα τῶν Καλαβρύτων. Οἱ Τούρκοι μὲ ἔμαθαν ὅτι ἦλθα καὶ μὲ ἐνόμιζαν ὅτι ἦλθα μὲ 5 μὲ 60000, ἐγὼ ἤμουν μὲ τέσσερους. Ἦλθαν Ἀρκαδινοὶ καὶ Μιστριῶται Τούρκοι μὲ ραγιαδικὰ σκουτιὰ ἐνδυμένοι, καὶ ἦλθαν νὰ ἰδοῦν μὲ πόσους ἤμουν, καὶ ἐγὼ ἐπαίζα ταῖς ἀμάδαις καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω καὶ ἔλεγαν, ὅτι: «Εὐρήκαμε ἕνα γέρο καὶ ἐπαίζε ταῖς ἀμάδαις». — Ἐπῆγα εἰς τὸν Μούρτζινο ὡς φίλο μου πατρικόν. Ὁ Μαυρομιχάλης εἶχε τὸ ὄνομα Μπέης, ἀλλ' ὁ Μούρτζινος εἶχε τὴν δύναμιν εἰς τὴν Μάνην. Ἐρωτήθη τότε ὁ Μαυρομιχάλης διὰ τὸν ἐρχομόν μου, καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη ὅτι ἐδυστύχησε εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἦλθε εἰς τὴν Μάνην διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν οἱ φίλοι του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Καὶ εἰς αὐτὸ ἐφέρθηκε πολλὰ καλὰ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀληθινὸ ὅτι μὲ ἐπρόδοσε εἰς τοὺς Τούρκους. Δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸ κάμῃ καὶ ἂν ἤθελε, καὶ ἐκτός τῆς φιλίας ὅπου εἶχαμεν μὲ τὸν Μούρτζινο, εἶναι συνήθεια εἰς τὴν Μάνην νὰ ὑπερασπίζονται ὅσους καταφεύγουν εἰς τὴν οἰκίαν των.

Εἰς τὰς 23 Μαρτίου ἐπιάσαμε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Καλαμάταν, τὸν Ἀρναούτογλην σημαντικὸν Τούρκον τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἶμεθα 2000 Μανιάταις, ὁ Πετρόμπεης, ὁ Μούρτζινος, Κυβέλος, Δυτικὴ Σπάρτη. — 100 ἦτον οἱ Τούρκοι μεινεμένοι, ὡς 10000 ἡ φήμη τους μεγάλη. — Ἡ Ἀνατολικὴ Σπάρτη ἐκινήθη τὴν ἰδίαν ὥραν. Ὁ Τζανετάκης μὲ τὴν Κακαβουλιὰ ἐκινήθη διὰ τὸν Μιστρά. Οἱ Τούρκοι τῆς Μπαρδούνιας καὶ Μιστὰ ὑπάγουν, τραβιῶνται εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Οἱ Τούρκοι εἶχαν βάλει ὑποψία, ἐπροσκάλεσαν τοὺς προεστοὺς καὶ Δεσποτάδες, καὶ αὐτοὶ ἐπῆγαν — ἦτον ἔμβια τοῦ Μαρτίου. — Δὲν τοὺς ἐσκότωσαν. Οἱ Σπαρτιάται, ἀφοῦ ἐπῆραν λάφυρα, προχωροῦν καὶ πολιορκοῦν τὴν Μονεμβασίαν. — Εἰς τὴν Καλαμάταν ἐκάμαμε συνέλευσι, πόθεν νὰ πρωτοκινήσωμε τὰ στρατεύματα. Οἱ Καλαματιανοὶ ἐκατάφεραν τὸν Μπέη νὰ πάμε εἰς τὴν Κορώνη διὰ νὰ μὴν βάλουν σπαθὶ οἱ Τούρκοι εἰς τοὺς Χριστιανοὺς. Ἐγὼ δὲν ἐστρέφθηκα, εἶπα νὰ πάμε εἰς τὴν παλαιάν Ἀρκαδίαν, εἰς τὸ κέντρο, διὰ νὰ βοηθοῦμε τοὺς ἄλλους. Τότενες τοὺς εἶπα: «Ἐὰν μοῦ δώσετε βοήθειαν ἀπὸ τοῦτο τὸ στράτευμα, καλῶς, εἰμὴ ἀναχωρῶ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ κέντρο». Εἶχα λάβει γράμμα ἀπὸ τὸν Κανέλο, μ' ἐπροσκαλοῦσε, ὅτι εἶχε 10000 ἄρματα, καὶ νὰ ἔμβω ἐπὶ κεφαλῆς. Τοῦ Μούρτζινου ἀρρώστησε τὸ παιδί του, ὁ Διονύσιος, καὶ ἔτσι δὲν ἐκίνησαν ὅλοι οἱ Μανιάται. Ἐλαβα 200 ἀπὸ αὐτὸν καὶ 70 ἀπὸ τὸν Μπέη μὲ τὸν καπετὰν Βοῖδῆ καὶ μὲ 30 ἐδικούς μου ἐγενήκαμε 300, καὶ ἔκοψα εὐθὺς δύο σημαίας μὲ σταυρὸ καὶ ἐκίνησα. Οἱ Ἀνδρουισανοὶ Τούρκοι, 360 ἄνδρες, μανθάνοντας ὅτι εἴμεθα ἀσκέρι φεύγουν, πάνε στὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας. Κινῶντας ἐγὼ, εἶχαν μίαν προθυμίαν οἱ Ἕλληνες, ὅπου ὅλοι μὲ τὰς εἰκόνας ἔκαναν δέησι καὶ εὐχαριστήσεις. — Μοῦ ἤρχετο πότε νὰ κλαύσω... ἀπὸ τὴν προθυμίαν ὅπου ἔβλεπα. — Ἱερεῖς ἔκαναν δέησι. Εἰς τὸν ποταμὸν

τῆς Καλαμάτας ἀνασπασθήκαμε καὶ ἐκινήσαμε.

Τὰς 24 τὸν Μάρτι 1821 ἐφθάσαμε εἰς ἓνα χωριὸ τῆς Μεσσηνίας, Σκάλα λεγόμενον, πού εἶναι καμμιά πενήνταρκα οἰκογένειες. Ὅσοι ἄνδρες ἦτον, τοὺς ἔστειλα πεζοδρόμους, καὶ τοὺς ἔλεγα: «Σύρτε στὰ κάστρα, πολιορκήσετε, καὶ σὰς προφθάνω με 3000» — στρατήγημα. — Τὴν αὐγὴν ἐξημέρωσε εἰς ταῖς 25 τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἐμαθάν εἰς τὸ Λεοντάρι ὅτι ἐβγήκα με τόσαις χιλιάδες Μανιάταις, πέρνουν τὰ ζῶα τῶν ραγιαδῶν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Τριπολιτσά. Κινῶντας ἀπὸ τὴν Σκάλα, ἔρρηξα καμμιά χιλιάδα τουφέκια, τρεῖς μπαταριάς διὰ νὰ τ' ἀκούσῃ ὁ κόσμος νὰ σηκωθῇ κατὰ παραγγελίαν. Ἀκούοντες οἱ Γαργαναῖοι τὰ τουφέκια, ἔσκότωσαν τοὺς κεχαϊάδες — αὐτοὶ ἤθελαν νὰ φύγουν — καὶ ἔγινε ἀρχὴ τοῦ σκοτωμοῦ. Ἐκίνησα νὰ ἔβγω εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταρίου διὰ τὴν παλαιὰ Ἀρκαδία. Ἀπαντῶν ἓνα μεζῆλι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ μοῦ λέγει, ὅτι οἱ Λεονταρίταις ἔφυγαν καὶ ἐπῆγαν ἴσια στὸ Φραγκόβρυσον καὶ ἔπειτα ἐγύρισαν πίσω, καὶ ἔκοψαν δύο τρεῖς Ἕλληνας. Ἐβδομήντα καβαλλαραῖοι ἦτον. Εἶπα: «Τρέξετε νὰ τοὺς κλείσετε καὶ ἐφθάσα ὀπίσω εἰς τὸ Λεοντάρι».

Τὴν ἴδια ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ συνάζονται οἱ Φαναρίταις, λέγουν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὴν Τριπολιτσά διατὶ δὲν ἤξεύρουν τί εἶναι. Μαζεύονται οἱ Φαναρίταις καὶ Μουντριζάνοι καὶ ἄλλα μурταροχώρια, (ὅπου οἱ Τούρκοι πανδρεύονται με χριστιαναῖς), ἀριθμὸς τῶν 1700 τουφέκια. Ἐσυνάχθησαν ἀπέξω ἀπὸ τὴν Ἀνδρίτσαινα δύο ὥρας, σὲ μιὰ βρύσι, Σουλτῖνα λεγόμενη, εἶχαν 3000 ζῶα τῶν ραγιαδῶν μαζί τους. Τὴν ἴδιαν ἡμέραν οἱ Ἀρκαδινοὶ (τῆς θαλάσσης) συνάζονται ὀλίγοι, καὶ ὁ Πρωτοσύγγελος καὶ ἄλλοι παρακινῶν τοὺς Τούρκους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὰ κάστρα, καὶ τοὺς ἔδωσαν ζῶα, τοὺς ξέβγαλαν ἴσια με τὸ Νιόκαστρο καὶ ἐκεῖ τοὺς πολιορκήσαν, ἀφοῦ ἐσυνάχθησαν καὶ ἀπὸ ἄλλαις ἐπαρχίαις. Ἐπολιόρκησαν Ναβαρίνο, Μοθῶν καὶ Κορώνη. Ἐπῆγαν καὶ Μανιάταις. Οἱ Ἀνατολικοὶ εἰς τὴν Μομεμβασιά. Οἱ Καλαβρυτινοὶ καὶ οἱ Πατραῖοι καὶ οἱ Βοσστιτάνοι πολιορκοῦν τὴν Πάτρα καὶ Καστέλι. Ἦτον ἀρχηγοὶ Ζαίμης, Σωτήρης Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Λόντος καὶ λοιποὶ. Ὁ Σισίνης με τοὺς Γαστουένους καὶ οἱ Πυργιώτες με τὸν Βιλαέτη ἐβάρησαν τοὺς Γαστουένους Τούρκους. Καὶ αὐτοὶ κλείονται εἰς τὸ Χλουμουτζὶ (Καστέλ-Πορνέζε). Μανθάνοντες τοῦτο οἱ Λαλαῖοι, ὑπάγουν, τοὺς πέρνουν ἀπὸ τὸ Χλουμουτζὶ με ταῖς φαμίλιας τους, καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὸ Λάλα.

Τότε τὰ νησιά ἔκαμαν προκλαματσιόνας, νὰ μὴν ἔβγῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ νησιά εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων. Ζακύνθιοι κρυφίως ἔφευγαν, χωριάταις καὶ χωραῖταις, καὶ ἔγιναν συμβοηθεῖ τῶν κινδύνων, καὶ τὸ πρᾶγμα τοὺς τὸ ἐδήμεισαν τόσο καὶ οἱ Μεταξάδες με ἄλλους πολλοὺς Κεφαλονίτας κρυφίως ἐβγήκαν εἰς τὴν Γαστούνη καὶ τοὺς δήμεισαν τὸ πρᾶγμα τους. Ἡ Δυτικὴ Ρούμελη (ἢ Τούρκικη), τότε εἶχε τὴν σκοτούρα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διατὶ οἱ Σουλιώταις ἐπίασαν τὸ Σοῦλι. — Ἡ καταδρομὴ κατὰ

τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μᾶς ἐβοήθησε πολὺ. Ἐπρεπε πρῶτα νὰ πάγῃ αὐτό, ἦτον μεγάλο θηρίο. — Ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, ὁ Ὀδυσσεύς, Ζούρας, Διάκος καὶ Πανουριάς ἐκίνησαν ἐνταυτῶ τὸ τουφέκι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάς (Ἀπρίλιος).

Οἱ Σπέτσοις ἐπρωτοσηκώθηκα, ἔστειλαν εἰς τὴν Ὑδραν, καὶ οἱ Ὑδραῖοι δὲν ἦτον ἀκόμη σηκωμένοι. Οἱ νοικοκυραῖοι δὲν ἤθελαν νὰ σηκωθοῦν, ὁ Κουλοδήμας καπετὰν Ἀντώνης καὶ ὁ Γκίκας τοῦ Θ. γαμβρὸς τοῦ Μιαούλη καὶ ὁ Πέτρος Μαρκέζης, ἐσυνώμοσαν με τὸν λαὸν καὶ εἶπαν τῶν ἀρχόντων: «Ἡ σηκώσεθε καὶ ἐσεῖς, ἢ θὰ βάλωμε φωτιά νὰ σὰς κάψωμε, μόνον ὀρδινιάσθε τὰ καράβια σας». Τοὺς ὑποχρέωσαν, ἔδωσαν γρόσια καὶ ἐβγήκαν.

Τὰ Ψαρά ἐκίνησαν αὐτοθελήτως, καὶ ἡ Σάμος.

Ἐγὼ εἰς τὰς 25 ὅπου ἐκίνησα ἀπὸ τὴν Σκάλα, βγαίνοντας τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταρίου, ἀπάντησα ἓνα πεζοδρόμο σταλμένον ἀπὸ τὸν Βασίλη Μπούτουνα. Καριώτη, καὶ μοῦ ἔγραφε, ὅτι: «Οἱ Τούρκοι τῆς Καρυταίνης καὶ ὁ Βοΐβοδας τοῦ Ἰμπλακίου Μουσταφᾶς Ριζιώτης ἐκλείσθησαν εἰς τὸ παληόκαστρο τῆς Καρυταίνης. Καὶ οἱ δύο προεστοὶ τῆς Καρυταίνης, ὁ Σπήλιος Κουλάς καὶ ὁ Μιχαλῆς, δὲν ἦτον εἰς τὴν Ἐταιρία ἔμβασμένοι καὶ δὲν ἤξευραν τί ἐγένετο, καὶ ἐπαρακίνησαν τοὺς Τούρκους νὰ μὴ φύγουν, ἀλλὰ νὰ μείνουν εἰς τὸ κάστρο. Ὁ κάμπος τῆς Καρυταίνης δὲν ἠθέλησε νὰ πιάσῃ τὰ ἄρματα». Ἐτσι μ' ἔγραφε αὐτός.

Ἐγὼ δὲν ἔλειψα νὰ κάμω μία προσταγὴ, καὶ ἐπάτησα τὴν βοῦλλά μου: «Ὅποιο χωριὸ δὲν ἠθελε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος τσεκούρι καὶ φωτιά». Μανθάνοντας ὅτι ἐβγήκα εἰς τὸ Δερβένι, οἱ ἔβδομήντα καβαλλαραῖοι εὐθὺς ἀναχώρησαν διὰ τὴν Τριπολιτσά. Ἐγὼ ἐπῆγα εἰς ἓνα χωριὸ Τετέμπη, ἀνάμεσα Λεοντάρι καὶ Καρυταίνα. Οἱ Μανιάταις μοῦ εἶπαν: «Νὰ πάμε εἰς τὸ Λεοντάρι». Τοὺς εἶπα: «Νὰ πάρωμε χαλκώματα;» — Τὴν αὐγὴν ἐξημέρωσε, σταῖς 26, ἔρρηξα 1000 τουφέκια. Ἐκαμα νὰ πάγω εἰς τὴν Καρυταίνα νὰ ἀκαρτερέσω τοὺς Φαναρίτας καὶ τοὺς Καρυτινοὺς, καὶ ἀκούοντες ταῖς μπαταριάς ὁ κόσμος ἐκινήθησαν ὅλοι. Εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησα ἓνα γράμμα τοῦ Βασίλη Μπούτουνα, καὶ μοῦ ἔλεγε: ἰδὲς τὸ γράμμα τῶν Φαναριτῶν πού κάθονται εἰς τὴν Σουλτῖνα. Τὸ ἔγραφαν εἰς τοὺς Καρυτινοὺς Τούρκους, καὶ ἔγραφε τὸ γράμμα, ὅτι αὐριο περνᾶμε διὰ Τριπολιτσά, εἴμεθα τόσοι, ἐτοιμασθήτε νὰ ἐνωθοῦμε. Ἐβγήκε ὁ Κολοκοτρώνης με τόσαις χιλιάδαις Μανιάταις. — Ὁ Βασίλης εἶχε σκοτώσει τὸν Τούρκο εἰς τὸ γεφύρι τῆς Καρυταίνης πού εἶχε τὸ γράμμα. Βλέποντας τὸ γράμμα ἐκίνησα νὰ πιάσω τὸν τόπο, πού ἤθελαν νὰ ἀπεράσουν οἱ Φαναρίταις. Βγαίνοντας ἀγνάντια εἰς τὴν Καρυταίνα οἱ Τούρκοι καὶ βλέποντας τὰ μπαϊράκια, καὶ μὴν ξεχωρίζοντας τὸν σταυρό, ἔλεγον ὅτι εἶναι Τούρκοι, καὶ πάμε μεντάτι. Ἐγὼ ἐτράβηξα ἓναν τόπον στενόν. Ἐλεγα, ὅτι θ' ἀπεράσουν τὴν ἴδιαν ἡμέρα διὰ νὰ τοὺς κτυπήσω. Ἐμήνυσα χωριάτων πού ἦτον εἰς τὸ στενὸ ἐκεῖνο, νὰ μοῦ εἰποῦν διὰ τοὺς Τούρκους τοὺς Φαναρίτας, καὶ μοῦ εἶπαν: «Δὲν ἔχουν εἰ-

δρουν, εις την βρυσιν κοιμούνται απόψε και ταχύ θ' άπεράσουν». Κ' έγγραφα έναν τεσκερε ένός Άνδριτσάνου, Παναγιώτη Γιατροπούλου να κινήση τὰ άρματα, να τους φέρνη απόπισω και εγώ τους καρτερώ άπεμπροστά. Σάν είδα, ότι οί Τούρκοι δέν ησαν την ημέρα εκείνη διά κίνημα, έπήρα την χώρα της Καρυταινης, και έκλεισα τους Τούρκους εις τὸ κάστρο (ημέρα 26). Σταίς 27 έσηκώθηκα χαρραυγή, με τὰ χαράματα, και άφησα τους Καρυτινους καμμιά δεκαπενταριά νομάτους, κ' εγώ έπιασα τὸ στενό. Την ίδια νύκτα, πού ημουν εις την Καρύταινα, μου ηλθε ειδησις από τον Παναγιώτη Γιατρόπουλο, ότι: «Στείλέ μας στρατεύμα, διότι ημεις δέν έσυναχθήκαμε ακόμα» — παλιανθρωπιά.

Την αύτην ημέραν πού εκίνησα, ηγουν 27, με εφθασε ένας ντεσκερες του μακαρίτου του μπειζαντέ Ηλία, ότι εφθασε με 200 Σπαρτιάτες εις τὸ Λεοντάρι, και του έγγραφα, ότι να φθάση γρήγορα, γιατί σήμερα έχομε τουφέκι. Από εκεί όπου του έγγραφα έως εις τὸ Λεοντάρι είναι 4 ώραις τραβηκταίς, και κατά τυχη έντεσε παλιάνθρωπος ο πεζός και δέν έπήγε, πού να φθάσουν εις τον πόλεμον. Και εγώ έπήγα εις τὸ στενό, εις τον Άγιου Αθανάσιου. Την αυγή εξαγνάντησε τὸ στρατεύμα τὸ Φαναρίτικο (οί Τούρκοι) μία ώρα αλάργα, και ο τόπος στενός, και φορτωμάτα, και εκρατούσε δύο ώραις ο μακρος τους, η σειρά τους, και βλέποντάς μας εύθως έβήκαν τὸ τουφέκι όμπροστά διά να πολεμήσουν, και ημεις είχαμε ταμπούρια και έπολεμήσαμε ξεη ώραις. Οί Σπαρτιάται εκαμαν τότε έναν πόλεμον, πού έμιμήθηκαν τον Λεωνίδα: 300 ητον οί πρώτοι, 1700 οί Τούρκοι. Από ταίς ξεη ώραις έσωσαν τὰ φουσέκια τους, ελαβώθηκε ο Βοϊδης, ο Δουράκης, έσκοτώθηκαν πέντε-ξεη. Είς τὸ μεσημέρι έσωσαν τὰ φουσέκια. Μου λένε τὸ στρατεύμα, να τους ανοίξωμεν — οτμως τὰ Κολιόπουλα ητον 6 ώραις μακρὰ εις τὸ ποτάμι του Ρουμφιά, εις χωριό Τζουκα, εφύλαγαν διά τους Λαλαίους. Άκούοντας τὸ τουφέκι, εκίνησαν, πλην δέν εφθασαν (είχαν τετρακοσίτας) εις την ώραν, άλλ' έπειτα από μισή ώρα. Οί Τούρκοι έσκοουσαν 15, έπολεμούσαν με καρδιά, διότι είχαν τὸ βιό τους και ταίς γυναικές τους. Άν εφθαναν τὰ Κολιόπουλα, ο Γεωργάκης και ο Δημήτρης, ηθελε χαλασθουν οί Τούρκοι. Έπήραν οί Τούρκοι την θέσιν μας. Άκούοντας την μπαταρία των Κολιαίων εβγήκαν αγνάτια να ιδουν. Βλέποντας ότι μας έρχεται μεντάτι τότενες οί Σπαρτιάταις έπήραν τους λαβωμένους και εμεινα με πολλά ολίγους. Άκούοντας την μπαταρία, εφράξαμεν τον τόπον, να μην περάσουν οί Τούρκοι από τὸ γεφύρι, με 20 ανθρώπους. Έκούναγα τὸ μπαίράκι διά να με γνωρίσουν τὰ Κολιόπουλα, είχε πιασθί ο λαιμός μου από ταίς φωναίς της ημέρας. — Οί Τούρκοι βγαίνουν εις βοήθεια από τὸ κάστρο, διώχνουν εκείνους πού ητον στην χώρα. — Κυνηγούμε τους Τούρκους με τὰ γυναικόπαιδα, 500 ψυχαίς εχάθησαν εις τὸ ποτάμι της Καρύταινας, μην ημπορώντας ν' άπεράσουν από τὸ γεφύρι, τὸ όποϊον τὸ είχαμε πιασμένο. Οί Έλληνες έπερνάν τὰ ζώα, τὰ άτια όλα λαβωμένα. Δέν τους εχώραε τὸ Καστράκι, και ηταν απέξω σαν

τὸ μελίσι (η πρώτη νίκη των Τουρκών — των Καλαβρύτων πρώτα).

Ημεις τους επολιορκήσαμεν. Μετά τὸ έσπέρας εφθασε και ο Ηλιας μπειζαντές από τὸ Λεοντάρι, σταίς 28 ηλθε και ο Κανέλος με 200 Καρυτινους. Ο Άναγνωσταράς και ο Παπαφλέσσας εκίνησαν διά την Άρκαδία με 500 ανθρώπους. Σάν οί Άρκαδινοί ητον φευγάτοι, εγύρισαν και ηλθαν εις την Καρύταινα με 1000. Σε δύο ημέραις εγινήκαμε 6000. Οί Τούρκοι όπου ητον κλεισμένοι, άφησαν τὰ ζώα τους έξω, τὰ πήραν οί Έλληνες. Δέν είχαν νερό, τροφάς. Τον Νικηταρά, τον είχα σταλμένο με 100 νομάτους εις τὸ Φραγκόβρυσο, εις την Τριπολιτσά, δύο ώραις απέξω. Εκείναις ταίς δύο ημέραις όπου έσυναχθημεν, ο Μουσταφάγας ένδύνει δύο Τούρκους ραγιαδिका, τους δίνει 500 γρόσια, έπήγαν εις την Τριπολιτσά διά να ελθη μεντάτι και να τους πληρώση όλους, όσοι ελθουν εις βοήθειάν τους. Έξω βγαίνοντας οί πεζοδρόμοι δύο ώραις, τους εκατάλαβαν άνθρωποι, πλην δέν τους έπιασαν. Δίδοντας τὸ γράμμα ορδινάσθησαν 2000, και ηλθαν βοήθειαν των Καρυτινων και Φαναρίτων. Εγώ σαν έμαθα τους πεζοδρόμους, ύπωπεύθηκα ότι θα έρθη μεντάτι. Έκαμα εύθως συνέλευσιν εις τὸ στρατεύμα, εδωκα γνώμη να πάη ο Άναγνωσταράς με 2000 εις τὸ Σάλεσι, μακρὰ άπ' την Τριπολιτσά τέσσερες ώραις και τέσσερες από την Καρύταινα, να εμποδίση τὸ μεντάτι αν κινήση από Τριπολιτσά, αν δέν ημπορέση να τους βαστάξη να ελθη όπισω, — να πάρουν φόβον οί Τούρκοι, όπου να μην προσπεράσουν από την Καρύταινα. Αύτός μου αποκρίθηκε: «Δέν κάνει να χαλάσωμε τὸ όρδι όπου είμεθα συναγμένοι». Τους είπα άλλη μία γνώμη: «Να πάρω εγώ 500...» με άντέσκοψεν. Έτσι εμεινεν τὸ πιάνο εκείνο. Τους Τούρκους τόσο τους εστενοχωρήσαμεν όπου δέν ημπορούσαν να έβγουν ένα άχνάρι.

Την άλλην ημέραν ξεμερώνοντας, Απριλίου 1η, εβγήκε τὸ μεντάτι από την Τριπολιτσά, και εβγαίνουν εκεί όπου ελεγα να πάγη ο Άναγνωσταράς, και βάνουν φωτιά αγνάτια. Βλέποντας ταίς φωτιαίς λέγομεν: «Τὸ μεντάτι είναι». Έστειλαν διά να εβγουν καταπατητάδες, αυτοί έπήγαιναν και απόκρισι δέν μας ηφερναν. Επέισμωσα και τους είπα: «Να πιάσουν τρία καταράχια διά να καρτερέσωμε τους Τούρκους να πολεμήσωμε». Και εγώ έπήρα ένα άλογο και ένα μπαίράκι εις τὸ χέρι, και τὸ κιάλι, και αν είναι Τούρκοι, να κλείσω τὸ μπαίράκι, αν δέν είναι, να τὸ ανοίξω. Με ακολουθησαν και δύο με τὰ πόδια. Όσο να έβγω εις την ράχη, απόστασε τὸ άλογο, τὸ εδεσα εις ένα κλαδι και εγώ εβγήκα εις την ράχη. Έβαλα τὸ κιάλι, είδα τους Τούρκους όπου ηρχοντο και έκλεισα τὸ μπαίράκι. Οί Έλληνες αρχίζουν να φεύγουν, άφου έκαμα τὸ σημεϊον. Εγώ, εκανε κρυσ, άερας, έπέρασα από ένα τσοπανάκι, μία καποτιτζα άσπρη — ημουν ιδρωμένος — κι εγύρισα πίσω να πάγω στὸ στρατεύμα. Οί άνθρωποι μου εφευγαν. Ο Καβαδίας μου έπήρε τὸ άλογο. Εγύρισα πίσω εις τὸ όρδι άποσταμένος, εύρίσκω τον μακαρίτην τον Ηλία πού έπολέμαε, τὸ άλλο όρδι έπήρε τὰ βουνά. Τὰ Κολιό-

πουλα έπολεμοῦσαν τὸ ἀποκείθε μέρος τοῦ κάστρου. Ἐβγῆκα καὶ τὸν ἐσήκωσα τὸν μπεϊζαντὲ ἀπὸ ἐκεῖ, διατὶ ἔμενε μοναχός του, καὶ ἐβγῆκα με ὅλοι σὲ μία ράχη, καὶ τοὺς λέγω: «Νὰ κρατήσουμε τούτη τὴ ράχη, διατὶ ἂν τοὺς βγάλουν καὶ τουτουνοῦς, νὰ τοὺς πῶσωμε ἀπὸ κοντὰ ἴσια με τὴν Τριπολιτσά». Ὁ Ἀναγνωσταράς ἐπίασε τὸ γεφύρι με 1000, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Κανέλος ἐπῆραν τὴν ἀπάνου στρατά, ἐγὼ ἔμεινα μοναχός μου, οἱ Ἕλληνες ἐτσάκισαν, ἐκρύφθηκα εἰς κάτι κλαριά, ταῖς δύο πιστόλαις μου ἀσηκωμέναις. 12 Τοῦρκοι ἐκυνηγοῦσαν τὸ ἕνα μέρος τῶν Ἑλλήνων, 10 τοὺς ἄλλους, κατὰ τὸ γεφύρι τὸν Ἀναγνωσταρά, καὶ ἄλλοι τὸν Παπᾶ Φλέσσα καὶ Κανέλλο. Ἐνόμιζαν οἱ Ἕλληνες ὅτι τοὺς ἀκολουθοῦν οἱ ἄλλοι. — Ἐπροσπέρασαν οἱ Τοῦρκοι, τοὺς εἶδα ἔπειτα κ' ἐγύρισαν ἀπὸ σιμά μου. Ἡ καποτίσα μ' ἐγλύτωσε, γιατί ἐφοροῦσα κόκκινο μεϊτάνι καὶ ἡ καποτίσα τὸ σκέπαζε.

Εἰς τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου ἐβγῆκα ἀγνάντια εἰς τοὺς ἐδικούς μας εἰς τὸ γεφύρι. Καθὼς με εἶδαν... «Ποῦ ἦσουν; — Ἐκεῖ ποῦ μ' ἀφήκατε, κρυμμένος». — Προβάλλω νὰ τοὺς πάρουν καταπόδι ἕως εἰς τὴν Τριπολιτσά. Οἱ Ἕλληνες δὲν θέλουν. Τὰ Κολιόπουλα ἐτράβηξαν εἰς τὴν Ἡλιοδώρα, ὁ Παπᾶ Φλέσσας καὶ μπεϊζαντὲς πάγει εἰς τὴν Δημισάνα ὁ Κανέλος εἰς τὰ Λαγκάδια, πάγει ταῖς φαμιλιαῖς εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον.

Τὴν ὁμιλίαν ὅπου εἶπα με ἄκουσαν ἐκεῖνοι ὅπου ἦτον εἰς τὸ γεφύρι. Ἦτον μία ὥρα νύκτα περασμένη καὶ σκοτάδι καὶ τοὺς λέγω: — Ἐκάμα τὸ σταυρό μου — «Ὅσοι ἀγαπᾶτε τὴν Πατρίδα, ἐλάτε κοντὰ μου». Ἐκίνησα, με ἀκολουθοῦν 200, καὶ ὁ Ἀναγνωσταράς καὶ ὁ Μπούρας ἀπὸ τοὺς Κωνσταντίνους, καὶ εἶχα νὰ περάσω εἰς ἕνα μονοπάτι εἴκοσι χρόνους. Ἰσα εἰς τὸ Μοναστήρι εἰς τὸν Ἅγιο Γιάννη ἀπάντησα τοὺς Στεμνιτσιώτας καὶ ἤφερναν ταῖς φαμιλιαῖς τοὺς νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγιάννη, τοὺς λέγω: «Ποῦ πάτε, Στεμνιτσιώταις; — Βιαζόμεθα... — Ἐλάτε κοντὰ, ἐγὼ εἶμαι καλὸς νὰ ἀπαντήσω τοὺς Τοῦρκους». Ἀνέβηκα εἰς τὴν Στεμνίτσα, μακρὰ ἀπὸ τὸ Μοναστήρι μιὰ ὥρα. Ἐβαλα ντελάλι, ὅτι νὰ μὴν σεισθῆ ἀπὸ μέσα κανέναν. Με ἔμαθαν ὅτι ἤμουν εἰς τὴν Στεμνίτσα ὁ Φλέσσας καὶ ὁ μπεϊζαντὲς καὶ ἦλθαν καὶ με ἦδραν. Τὴν αὐγὴν ὅπου ἐξημέρωσε τοὺς εἶπα, ὅτι: «Νὰ πάμε νὰ πιάσωμε τὴν Λαγκάδα, οἱ Τοῦρκοι θ' ἀπεράσουν ἀπὸ ἐκεῖ, νὰ τοὺς βαρέσωμεν». Καὶ κοντὰ εἰς τὴν Λαγκάδα εἶναι ἕνα χωριὸ Χρυσοβίτσι, καὶ ἐτράβηξα με τοὺς 300. Στὸν δρόμο ἐκρύφθηκα οἱ Ἕλληνες, 100 τοὺς ἔφαγε τὸ φεγγάρι ὥστε νὰ πάμε στὸ Χρυσοβίτσι. Τότενες τὰ χωριά τὰ Βλαχοχώρια ἔλειπαν στὴ χειμαδιά καὶ δὲν ἦτον ἄνθρωποι. Ἡύραμε ἕναν ἄνθρωπον, τὸν ἐρωτήσαμεν, ἂν οἱ Τοῦρκοι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Λαγκάδα, καὶ μᾶς εἶπε, ὅτι: «Χθὲς ἐπέρασαν 17 νομάτοι, καὶ ἐπήγαναν πέντε-ἕξι χιλιάδες πρόβατα καὶ δὲν εὐρέθηκε ἄνθρωπος νὰ τοὺς τουφεκίσῃ». Ὁ Νικηταράς ποῦ ἦταν εἰς τὸ Φραγκόβρυσο ἐκτύπησε τοὺς πολλοὺς, ἐπῆρε ζωντανά, ἐσκότωσε πέντε-ἕξι ἄνθρώπους, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐτραβήχθησαν ὅλοι εἰς τὴν Τρι-

πολιτσά. — Τὴν αὐγὴν με τὰ ξημερώματα μου λέγουν: «Τί νὰ κάμουμε ἐδῶ; νὰ ἀναχωρήσωμε, νὰ πάμε εἰς τὸ Λεοντάρι, νὰ συνάξωμε στρατεύματα, νὰ ἰδοῦμε τί ἀπογίνεται ἐκεῖνος ὁ κόσμος», καὶ χίλιας ἀφορμαῖς. Ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Δὲν ἔρχομαι, κάθομαι εἰς τούτα τὰ βουνὰ ποῦ με γνωρίζουν τὰ πουλιά καὶ με τρῶν καλλίτερα, γειτονικά». Δὲν εἶχα ἄνθρωπο ἐδικό μου, ἐπαρχιώτη μου, ἕνα ἄλογο εἶχα.

Ὁ Ἀναγνωσταράς, μπεϊζαντὲς, Μπούρας πᾶνε στὸ Λεοντάρι, ἔμεινα μόνος μου με τὸ ἄλογό μου εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Γυρίζει ὁ Φλέσσας καὶ λέγει ἐνὸς παιδιοῦ: «Μεῖνε μαζῶ του μὴν τὸν φᾶνε τίποτες λύκοι». Ἐκατσα ἕως ποῦ ἐσκαπέτισαν με τὰ μπαίρακια τους, ἀπὲ ἐκατέβηκα κάτου, ἦτον μιὰ ἐκκλησία εἰς τὸν δρόμον (ἡ Παναγία στὸ Χρυσοβίτσι), καὶ τὸ καθησιό μου ἦτον ὅπου ἔκλαιγα τὴν Ἑλλάς: «Παναγία μου βοήθησε καὶ τούτην τὴν φορὰ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν!» καὶ ἐπῆρα ἕναν δρόμο κατὰ τὴν Πιάνα. Εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησα τὸν Ἐαδελφόν μου Ἀντώνιον τοῦ Ἀναστάση Κολοκοτρώνη με ἑπτὰ ἀνηψίδια μου, ἐγίνηκαμε ἐννιά καὶ τὸ ἄλογό μου δέκα, ἐγὼ ἦτον καὶ χωρὶς τουφεκι. Εἰς τὴν Πιάνα δὲν ἦτον κανεὶς, με λέγει ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, οὔτε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, με λέγει ὁ Ἐρρηξ εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, οὔτε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, — φευγάν καμμιὰ εἴκοσαριά, τοὺς ἔκαμα ὅλους πεζοδρόμους. Ἐστειλα εἰς ὅλα τὰ χωριά νὰ κάμω ὄρδι. Σὲ τρεῖς ἡμέραις ἔμασα 300 καὶ ἔρρηξα τὸ ὄρδι μου εἰς τὴν Πιάνα, ἀγνάντια ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά τρεῖς ὥραις. Τότενες τὰ χαρατσοχάρτια ἔμβαιναν εἰς τὴν Τριπολιτσά καὶ εἶπαν: «Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι με 300 εἰς τὴν Πιάνα». Βγαίνουνε 4000 Τοῦρκοι καὶ μᾶς ἐξημέρωσαν ἐκεῖ. Βλέποντας, ἔλεγα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὀλίγοι, τοὺς ἐβλεπα με τὸ κιάλι, τὸ κιάλι δὲν τὸ εἶδα σὲ κανέναν, τοὺς παρηγοροῦσα. Ἐδοσαν μιὰ φωτιά, ἐτσάκισαν οἱ δικοὶ μας, ἔμεινα μόνος μου με τὸ ἄλογό μου ὀπίσω. Ἐπῆρα τὸν δρόμο τῆς Ἀλωνίσταινας, εἰς τὸν δρόμο ἠδρα τὸν Νικολὸ τὸν Μπούκουρα ἀποσταμένον καὶ τὸν ἔβαλα πισσοκάπουλα. Ἡμεῖς τὴν μιὰ μεριά, οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπηγαίναμε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα. Οἱ Ἀλωνισθιώταις ἐτουφεκάγαν ἀπὸ τὸ ψῆλωμα νὰ μὴν μβοῦν οἱ Τοῦρκοι μέσα καὶ ἔχασομέραγαν. Ὄντας ἐπήγαίνα με τὸν Μπούκουρα ἔλεγα: «Ἐλάτε σκυλομυρτάταις!» — ὁ Μπούκουρας ἔλεγε: «Μὴν τοὺς πεισμώνης». Ὁ Κανέλος Δελιγιάννης ἦρχετο με 100 νομάτους, με φορτώματα, ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἐπῆραν τὰ φορτώματα.

Ἀπαντήθηκα με τὸν Κανέλο, ὅσους εἶχε ὁ Κανέλος κοντὰ του ἐφοβήθηκα, ἐπήγαν εἰς τὰ χωριά τους. Ἐμειναν με τὸν Κανέλο ἐνδεκα νομάτοι. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαψαν τὸ χωριὸ καὶ ἐγύρισαν πίσω στὴν Τριπολιτσά. — Παίρνω τὸν Κανέλο διὰ νυκτός, τόπον σὲ τόπον καὶ ἐξημέρωσαμεν εἰς ἕνα χωριὸ τοῦ κάμπου, εἰς τὴν ἄκρα τοῦ κάμπου τῆς Καρύταινας. Οἱ Καμπίταις κ' οἱ Βουνήσιοι ἐπέρασαν τὸ ἄλλο μέρος κατὰ τὸ Φανάρι, εἰς ἕνα βουνὸ Δραγουμάνο καὶ ἦτον τὴν μεγάλη Τετράδη. Ἀπὸ τὴν πεινά μας

ἐψήσαμε ἓνα ἀρνί κ' ἐφάγαμε. Ἀπόλυκα πεζοδρόμους εἰς τὸ Λεοντάρι ποῦ ἦτον συναγμένοι καπετανεοί, τοὺς εἶπα: «Νὰ ζυγώσουν κοντὰ εἰς τὴν Τριπολιτσά, εἰς τὴν Μαρμαριά, Παπᾶ Φλέσσας, Μούρτζινος, Ἀναγνωσταράς». Ἔτσι ἦλθαν εἰς τὴν Μαρμαριά τὸ μὲν Μιστριώτικο στράτευμα καὶ ὁ Κυριακούλης ὁ Βρυσθένης καὶ τ' Ἀγιοπετριτικά στρατεύματα. Ἦτον καὶ 2000 εἰς τὰ Βέρβενα, καὶ παίρνει καμμιὰ χιλιάδα ἀνθρώπους ὁ Κυριακούλης καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Βλαχοκερασιά μπροστὰ ἀπὸ ἡμᾶς. Τοῦ ἐγράψαμε νὰ ἔλθῃ νὰ κάμουμε ἓνα σῶμα, δὲν ἠθέλησε, εἶπε: «Καλὸ πόστο κρατῶ, κί ἂν ἔλθουν οἱ Τούρκοι ἐπᾶνω μας, νὰ μᾶς ἐλθῆτε μεντάτι». Ἀνήμερα τῆ Λαμπρῆ εἶχανε βάρδια, ὁ Κυριακούλης τοπικούς καὶ τοὺς ἐπρόδοσαν, καὶ ἐβγήκαν 2000 Τούρκοι μετὰ χαράματα τῆς αὐγῆς καὶ τοὺς ἐπλάκωσαν καὶ ἐπολέμησαν ὀλίγην ὥραν καὶ ἐσκότωσαν καμμιὰ δεκαπενταριά ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἐσκότωσαν τὸν περίφημον Ἀντωνιον Νικολόπουλο, τὸν Παναγῆ Βενετσιάνον, καὶ ὁ Κυριακούλης ἀνεχώρησε μετὰ τὸ λοιπὸ στράτευμα, καὶ πάγει εἰς Μιστρᾶ. Ἀκούοντας ἡμεῖς τὸν πόλεμον, ἐκινήσαμεν εἰς μεντάτι, ἦτον δυὸ ὄραις οὐκρά, καὶ ὅσο νὰ πᾶμε ἡμεῖς, δὲν εὐρήκαμε οὔτε Ἕλληνας οὔτε Τούρκους. Πὰ σπίτια καίμένα, τοὺς 15 κοφοκέφαλους. Ἐγυρίσαμε ὀπίσω εἰς τὴν Μαρμαριά.

Ταῖς ἴδιαις ἡμέραις ἦλθε τὸ παιδί μου, ὁ μακαρίτης ὁ Πάνος μετὰ τὸν Γενναῖο, μετὰ 30 νομάτους καὶ μ' ἐγύρευαν. Τὸ ὄρδι τὸ ἄλλο ἦτον εἰς τὰ Βέρβενα μετὰ τὸν Βρυσθένη, Π. Γιατράκο, Ζαφειρόπουλο. Ἐρχόμενος ὁ Πάνος καὶ ὁ Κανέλος Δελιγιάννης, τὸν ἐστειλα νὰ πάγῃ στὴν Καρύταινα. Ὅποιος δὲν βγαίνει νὰ καίῃ τὸ σπίτι, νὰ κάμουν ὄρδι εἰς τὴν Ἀλωνίσθαινα καὶ εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Δὲν ἔλειψαν νὰ συνάζουν ἀπὸ τὰ χωριά ὡς 600, καὶ ὁλο ἐστέλνανε νὰ δυναμώνουν τὸν τόπο. — Τὰ Κολιόπουλα μετὰ τοὺς Καλαβρυτινοὺς, ἦσαν καὶ οἱ Μεταξάδες μετὰ κανόνια καὶ ἐπολιορκούσαν τοῦ Λάλα. Ἐστειλαμεν διαταγαῖς εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ Μιστρᾶ, καὶ ἐσυνάχθημεν εἰς τοῦ Μαρμαρᾶ ἕως 1200 καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ πιάσουμε τὸ Βαλτέτσι ὅπου ἦτον ἀγνάντια ἀπὸ τὰ Βέρβενα, ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ Ἀλωνίσθαινα (Καρυτινὰ ὄρδι). Στὸ Βαλτέτσι εὐρίσκοντο ὁ Μούρτζινος, Γιατράκος, Κυριακούλης, Ἡλίας Μπεϊζαντές, Νικηταράς, Ἀναγνωσταράς, ἐγὼ ἦμουν ἐπικεφαλῆς. Σὰν ἐμαζώχθημεν, ἐγὼ ἐστεκόμουν μετὰ 200, 300 εἰς τὸ χωριὸ νὰ τοὺς δίδω βοήθειαν. Τὰ ταμπούρια ἦτον πλησίον διὰ νὰ δίδῃ τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου βοήθειαν. Ἦτον ἀρχαῖς καὶ δὲν ἤξευραν νὰ πολεμήσουν.

Οἱ Τούρκοι μίαν τῶν ἡμερῶν (ἔβγα Ἀπριλίου), ἐβγαίνουν εἰς τοῦ Ἀναπλιοῦ τὴν πόρταν 10.000. Ἐστοχάσθημεν ὅτι θὰ πάνε εἰς τὰ Βέρβενα, ἀντίκρυζε ἡ πόρτα τοῦ Ἀναπλιοῦ. Ἐπῆγα εἰς τὸ Καλογεροβοῦνι διὰ νὰ δώσω σημεῖο ποῦ νὰ τρέξωμε μεντάτι, ἀντὶ γαίνουσι κατὰ τὰ Βέρβενα νὰ πάγῃ μεντάτι, καὶ ὅσοι ἦτον εἰς τὰ ὄρδι, εἰς τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὴν Πιάνα νὰ πιάσουν τὴ θέσιν τοῦ Βαλτετσιοῦ. Καὶ οἱ Τούρκοι δὲν ἐπῆγαν εἰς τὰ Βέρβενα, ἀλλ' ἦλθαν εἰς τὸ Βαλτέτσι, ὅσο ποῦ νὰ γυρίσω ἐπιάσθηκε ὁ πό-

λεμος εἰς τὸ Βαλτέτσι. Τὸ τούρκικο μέρος ἐκτυπήθη μετὰ τὸν Γιατράκο, Κυριακούλη, Νικηταρά. Αὐτοὶ ὑποχώρησαν, ἐτραβιούνταν, ἐφυγαν, ἐγὼ ἦλθα ἀπὸ πίσω — ἐπῆγα καὶ ἐγὼ τὸν τορὸν ἐκείνων. Φθάνοντας μερικοὶ τοῦ Πέτροβα καὶ Σώρι — οἱ Τούρκοι ἀρχίζαν καὶ ἔκαιγαν τὸ χωριό. — Τοὺς ἐφώναξα: «Σταθῆτε γεροί, γιατί θὰ μᾶς πνίξουν». Ἐστάθημεν 30, λαβώνομεν ἓνα μπαϊραχτάρη, ἐτσάκισαν οἱ Τούρκοι. Ἐφθασεν ἀπὸ τὸ Βέρβενα, Πιάνα καὶ Χρυσοβίτσι μεντάτι, τοὺς γυρίσαμεν, τοὺς κυνηγήσαμεν εἰς τὸν κάμπον, κάτω ἀπὸ τὴν Βιολέτταν, μιστὴ ὥρα μακρὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἕως δύο χιλιάδες εἰς τὸ Λεβίδι, δὲν ἐπῆραν εἶδισι. Ἄν ἤθελε ἔλθουν εἰς βοήθειαν, ἤθελε πᾶμε μαζί μετὰ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἐγυρίσαμε ὀπίσω, πᾶσα ἓνας εἰς τὸ ὄρδι του. Τὴν ἄλλην ἡμέραν εὐρήκαν ἀφορμὴ πῶς θὰ πᾶμε νὰ εὐρωμε στρατιώταις. Φεύγει καὶ ὁ Μούρτζινος, μένω μετὰ εἴκοσι ἀνθρώπους ἐδικούς μου. Ὅλοι ἐτράβηξαν εἰς τὸ Λεοντάρι, ἐγὼ μετὰ τοὺς εἴκοσι ἐκείνους ἐπῆγα καὶ ἔμασα τοὺς Καρυτινοὺς εἰς δύο, καὶ ἦτον ὅλοι 1200, εἰς τὸ ἓνα ὁ ἀρχηγὸς ὁ Κολιόπουλος, εἰς τὸ ἄλλο ὁ Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος.

Σὲ δέκα ἡμέραις περάσαντας τοὺς ἔγραφα εἰς τὸ Λεοντάρι, ὅτι «νὰ ἐλθῆτε νὰ πιάσουμε τὸ Βαλτέτσι». Καὶ τότε ἐκίνησε ὁ Μπεϊζαντές, οἱ Πετροβαῖοι καὶ Μεσσηνιοὶ 1200, Παπατσώνης. Ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Βαλτέτσι, τοὺς λέγω: «Νὰ φτειάσετε τὰ ταμπούρια κλειστά. Εἰς τὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ἦτον μίαν ἐκκλησιά, νὰ γένῃ ταμποῦρι, καθὼς καὶ δύο καταράχια, ποῦ ἐδιαφέντευαν τὸ χωριό, ὅπου ἂν ἔλθουν οἱ Τούρκοι, νὰ κλεισθῆτε μέσα». Μοῦ ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι: «Χανόμεθα». — «Ἐσεῖς κλεισθῆτε καὶ ἐγὼ σᾶς ἔρχομαι μεντάτι, σᾶς παίρνω εἰς τὸν λαίμῳ μου». Ἐκείνη τὴν ἴδιαν ὥρα, ὅπου ἡμεῖς ἐφτειάναμε αὐτό, ἦλθεν ὁ Κεχαϊᾶς μετὰ 4000 εἰς τὴν Βοστίτσα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἔκαψε τὴν Βοστίτσα, ἐπέρασε εἰς τὰ Μαῦρα Λιθάρια ἀτουφέκιστος, ἔκαψε τὴν Κόρινθο. Ὁ Φλέσσας ἔκαψε τὰ σπίτια τοῦ Κιαμὶλ μπέη, ἔκαψε τὸ Ἄργος ὁ Κεχαϊᾶς, ἐπέρασε ἀπὸ τὸ Τουρνίκι, ἐμπῆκε εἰς τὴν Τριπολιτσά. Μπαίνοντας εἰς τὴν Τριπολιτσά, τοῦ ἰστόρησαν τὸν πόλεμον τὸν πρῶτον τοῦ Βαλτετσιοῦ — ποῦ ἐκυνήγησαμεν τοὺς Ρωμαίους καὶ ἐπαινέματα τούρκικα. Τοῦ εἶπαν οἱ παλαιοὶ Τούρκοι: «Ἦτον Ροῦσσοι, τοὺς κυνηγήσαμεν εἰς τὸν κάμπο τοῦ Σινάνου, ἐπροσκύνησαν». Τὸ αὐτὸ σχέδιον ἠθέλον νὰ κάμουν.

Ὁ Κεχαϊᾶς, καλὰ τερτιπλῆς καὶ πολεμικός, κάνει ἓνα σχέδιον καὶ στέλνει τὸν Ρουμπῆ ἀπὸ τὰ Μπαρδούνια ἐπὶ κεφαλῆς μετὰ 5000 νὰ πάγῃ στὸ Βαλτέτσι νὰ κυνηγήσῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ στέλνει καὶ 1500 χωριστὰ διὰ νυκτὸς γιὰ νὰ πιάσουν τὰ ὀπισθεν τοῦ Βαλτετσιοῦ, ποῦ ἂν τσακισθοῦν οἱ Ἕλληνες, καθὼς τὴν πρώτη νφοράν, νὰ τοὺς κτυπήσουν. Καὶ ἀτός του παίρνει 2000 Καβαλλαραίους εἰς τὰ ὀπισθεν τοῦ Βαλτετσιοῦ, τὸ ὁμοίως νὰ ἀκολουθήσῃ ὅταν τσακίσουν οἱ Ἕλληνες, καὶ 1000 βάνει εἰς τὸ Καλογεροβοῦνι διὰ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸ στράτευμα τῶν Βερβε-

νῶν, ἄν κινήσῃ μεντάτι. Τὸ ἕνα στράτευμα, ὁποῦ ἤμουν, εἰς τὸ Χρυσοβίτσι εἶχε 800, καὶ τὸ μὲν στράτευμα τῆς Πιάνας μὲ τὸν Δ. Κολιόπουλο μὲ 700. Τὸν Κανέλο Δελιγιάννη τὸν εἶχαμεν ἔφορον μὲ ἄλλους τέσσερους, γιὰ τὴν ἔβαλα ἐφορία νὰ οἰκονομοῦν τὰ στρατεύματα. Τὴν αὐγὴν ὁποῦ ἐκίνησαν οἱ Τούρκοι διὰ τὸ Βαλτετέτσι, οἱ Βάρδιας ἦτον διὰ νυκτὸς ἀπερασμέναις εἰς ταῖς τοποθεσίαις. Ἐγὼ ἐκοιμούμουν εἰς τὸ Βαλτετέτσι, ἐγευμάτιζα εἰς τὴν Πιάνα καὶ ἐδείπναγα εἰς τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ἐπεριφερόμουν στὰ τρία ὄρδια καὶ ἔντεσα ἐκείνη τὴν ἡμέρα νὰ ἦμαι εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Εἰς τὴν Πάνω Χρέπα, ἀπάνω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ, εἶχαμε Βάρδιας καὶ ἔδιναν εἶδησι, πόθεν πάνε οἱ Τούρκοι. Ἐκείνην τὴν ἡμέρα μᾶς ἔκαμαν σινιάλο, ὅτι οἱ Τούρκοι πάνε εἰς τὸ Βαλτετέτσι — μᾶς ἔκαμαν φωτιαῖς ὅτι οἱ Τούρκοι πάνε εἰς τὸ Βαλτετέτσι. Εὐθὺς ἐκίνησα μὲ τοὺς 800 καὶ ἔκαμα διαταγὴ ν' ἀκολουθήσουν κ' οἱ ἄλλοι. Ὅσο νὰ ἔλθουν οἱ Τούρκοι εἰς τὸ Βαλτετέτσι, ἐφθάσαμε καὶ ἡμεῖς.

Ἄνοιξε ὁ πόλεμος τοῦ Βαλτετσιοῦ. Τοὺς δικούς μας τοὺς πολιορκήσαν οἱ 5000. Ἄνοιγοντας τὸ τουφέκι ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς ταῖς πλάταις τῶν Τούρκων, ρήξαμε μιά μπαταρία νὰ ἐμψυχωθοῦν οἱ μέσα, καὶ οἱ μέσα ἐχάρηκαν καὶ ἔρρηξαν κ' ἐκεῖνοι, ἔρρηξαν καὶ οἱ Τούρκοι, ἔγινε κρότος μεγάλος. Οἱ Τούρκοι οἱ ἐμπροστιναῖς φύλαξες περίμεναν νὰ φύγουν οἱ Ἕλληνες, καρτερώντας δύο ὥραις καὶ ἀκούοντας φρικτὸν πόλεμον ὀπίσω, ἐπέκασαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκλείσθησαν καὶ πολεμᾶν. Ἦλθαν καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἑλλήνων, ἔπιασαν ἕνα καταράχι δέκα μπαϊράκια καὶ ἐμπόδιζαν τὴν κοινωνία μας μὲ τοὺς μέσσα. Ἦμεῖς οἱ 800 ἐδυναμώσαμεν τὸν τόπον γιὰ νὰ μὴ μᾶς πάρουν τὰ ὀπίσθια οἱ Τούρκοι. Ὁ Κεχαϊᾶς ἐκαρτέρησε καὶ αὐτός, δὲν εἶδε τίποτε, ἦλθε εἰς τὸ Βαλτετέτσι μὲ δύο κανόνια. Πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες οἱ κλεισμένοι. Ἐφθάσε καὶ ὁ Κολιόπουλος, ἐκλείσε τὸν Ρουμπή μὲ τοὺς 5000 καὶ δὲν εἶχε ἀνταπόκρισι μὲ τοὺς ἄλλους Τούρκους. Τοὺς ἔβαλε (ὁ Ρουμπῆς) τὸ κανόνι, πλὴν δὲν τοὺς ἔκανε ζημία. Ὁ πόλεμος ἐστάθη σφοδρὸς ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τούρκοι ἐπρόσμεναν μὲ τὰ ψηφώματα νὰ ἀδειάσουν τὸ Βαλτετέτσι οἱ κλεισμένοι, καὶ ἡμεῖς ἀκαρτερούσαμεν νὰ φύγουν οἱ Τούρκοι. Τὸ βράδυ πέρνω μερικούς καὶ πάγω εἰς τὸ καταράχι, ὅπου ἦτον οἱ σημαῖαις τῶν Τούρκων. Ἐπῆγα κοντά, τοὺς τουφέκισα, μὲ δίδουν τέσσερα τουφέκια — οἱ Ἕλληνες ὀπίσω δὲν ἐκατάλαβαν: «Ζώντανους θὰ σᾶς πιάσω, ἐγὼ εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης». — «Τί εἶσαι σύ;» — «Ὁ Κολοκοτρώνης». — Ἄδειασαν τὸν τόπον. Τότε ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Βαλτετέτσι, ἐδόσαμε φυσέκια, ψωμί, ὅτι ἀναγκαῖα ἦτον εἰς ἐκείνους. Εἰς ταῖς δύο ὥραις τῆς νυκτὸς ἦλθαν 200 ἔδικοί μας καὶ ἔρρηξαν μιά μπαταρία, ἐνομίσαμε ὅτι εἶναι Τούρκοι, καὶ ἦτον Ἕλληνες. Ἐξενυκτίσαμε καὶ τὰ δύο μέρη, ὁ ἕνας πῶς νὰ φύγῃ ὁ ἄλλος. Ἐξημερώσαμεν εἰς τὸν πόλεμον. Βάνω τὸ κιάλι καὶ τηρᾶω, βλέπω τοὺς Τούρκους εἰς ἕνα μέρος, ὁ Ρουμπῆς ἦτον ἀποκλεισμένος. Τὴν αὐγὴν ὁ Κεχαϊᾶς ἔβαλε τὸ κανόνι εἰς τὸ ταμποῦρι τοῦ Μπεϊζαντέ τοῦ Ἡλίου.

Τὸ κανόνι προσπέρναε τὸ ταμποῦρι τοῦ Ἡλίου καὶ ἔπερνε τὸ ταμποῦρι τοῦ Ρουμπῆ. Ἄν τὸ χαμήλωνε, θὰ τὸν ἔπερνε.

Ὁ Ρουμπῆς ἐστενοχωρήθη νὰ γυρίσῃ μὲ γιουρούσι, ἀνάμεσα τῶν δύο ταμπουριῶν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπέκασα ὅτι θέλει νὰ φύγῃ, τὸν ἐζυγώσαμεν κοντά. Κάνει γιουρούσι ὁ Ρουμπῆς — ἀπὸ τὴν τρομέρα τοὺς ἀφίνουν τουφέκια. Πέφτουν ἀνάμεσα τῶν δύο, τοῦ σκοτώνουν ὡς 300, ἡμεῖς ἀπὸ πίσω. Ἐπέσαμε ἀπὸ κοντά, ἐπετάχθησαν καὶ οἱ κλεισμένοι Ἕλληνες, τοὺς μάσαμεν μπλαστοί, τοὺς μονομεριάσαμεν, τοὺς ἀκολουθοῦσαμεν. Οἱ Ἕλληνες ἔπεσαν εἰς τὰ λάφυρα καὶ εἰς τοὺς σκοτωμένους καὶ δὲν ἀκολουθοῦσαν μὲ προθυμία. Ὁ Νικηταρᾶς ἔντεσε νὰ εἶναι εἰς τὰ Βέρβενια μὲ 800, ἔρχεται, δὲν ἐφθάσε εἰς ὦρα, τοὺς ἐκυνηγήσαμεν ἕως ποῦ τοὺς ἐβγάλαμε εἰς τὸν κάμπον. Ἐκεῖνος ὁ πόλεμος ἐστάθη ἡ εὐτυχία τῆς Πατρίδος. Ἄν ἐχαλιώμεθα, ἐκινδυνεύαμε νὰ μὴ κάμωμε ὄρδι πλέον.

Ὁ Μπεϊζαντέ εἰς τὸ καταράχι, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησία ἀνθρωποι τοῦ Μπεϊζαντέ — ὁ Μητροπέτροβας εἰς τὸ ἄλλο καταράχι, ἄλλο ταμποῦρι εἶχαν οἱ Λεονταρίταις. Ὁ Κολιόπουλος εἶχεν ἀποκλεισμένον τὸν Ρουμπῆ. — Ὅλοι ὁμοῦ ἐκυνηγήσαμεν τὸν ἐχθρόν.

Δώδεκα, δεκατρεῖς Μαΐου ἦτον.

23 ὥραις ἐβάσταξε ὁ πόλεμος.

Ἐκείνην τὴν ἡμέρα ἦτον Παρασκευὴ καὶ ἔβαλα λόγον, ὅτι: «Πρέπει νὰ νηστεύσωμεν ὅλοι διὰ δοξολογίαν ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καὶ νὰ δοξάζεται αἰῶνας αἰῶνων ἕως οὗ στέκει τὸ ἔθνος, διατὶ ἦτον ἡ ἐλευθερία τῆς Πατρίδος».

Ὁ Κεφάλας καὶ ὁ Παπατσώνης ἦσαν εἰς τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσιοῦ. Μετὰ τὴν νίκην τοῦ Βαλτετσιοῦ οἱ Καρυτινοὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς θέσεις των, Χρυσοβίτσι καὶ Πιάνα, καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἐστάθησαν εἰς τὸ Βαλτετέτσι.

Περάσοντας δέκα ἡμέραις ἡ Μπουμπολίνα, ὁ Τσώκρης καὶ ὁ Σταῖκος μ' ἔγραψαν νὰ τοὺς στείλω βοήθεια καὶ ἕναν ἀρχηγό, καὶ τοὺς ἔστειλα τὸν Νικήτα μὲ πενήντα ἀπὸ τὸ ὄρδι τοῦ Χρυσοβιτσιοῦ, πενήντα ἀπὸ τὸ ὄρδι τοῦ Βαλτετσιοῦ καὶ πενήντα ἀπὸ τὸ ὄρδι τῶν Βερβένων, καὶ ἔτσι ἐπῆγε εἰς τὰ Δολιανά, διὰ νὰ πᾶρῃ καὶ τοὺς πενήντα ἀπὸ τὰ Βέρβενια. Ἐκοιμήθηκε τὸ βράδυ ἐκεῖ (Κώνσταντης, Ἀλεξανδρόπουλος ἦτον ἀρχηγὸς τῶν 50, Στεμνιτσιώτης). Οἱ Τούρκοι ἔκαμαν συνέλευσι εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Οἱ Μιστριώταις καὶ Μπαρδουσιώταις ἐπρόβαλαν: ὡσάν δὲν ἔκαμαν τίποτε εἰς τὸ Βαλτετέτσι νὰ πάνε νὰ χαλάσουν τὸ ὄρδι ὁποῦ εἶναι εἰς τὰ Βέρβενια, καὶ ἀπεκεῖ νὰ τραβήξουν διὰ τὸν Μιστρά. Ἐτσι ἐδέχθησαν οἱ Τούρκοι τὴν γνώμην αὐτὴν, καὶ ἐκίνησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὰ Δολιανά, διὰ νὰ περάσουν νὰ βαρέσουν τὸ ὄρδι τὸ ἐδικόν μας εἰς τὰ Βέρβενια. Ὁ Νικήτας μόλις εἶχε ἔβγει ἕνα κάρτο μακρὰ ἀπὸ τὰ Δολιανά καὶ τοῦ εἶπαν: «Τούρκοι ἔρχονται». Καὶ αὐτὸς γυρίζει ὀπίσω καὶ πᾶνει τὸ χωριό, καὶ τὸν ἐκλείσαν μέσα οἱ Τούρκοι. Ἄλλοι ἐκλείσαν τὸν Νικήτα καὶ ἄλλοι ἐστράτευσαν διὰ τὰ Βέρβενια. Τῶν Βερβένων τὸ ὄρδι

τούς έκαρτέρησε, καί με πρώτη φωτιά έσκότωσαν ένα μπαϊράχτάρη καί οί Τούρκοι έφοβήθηκαν καί έτράπησαν εἰς φυγήν. Τό όρδι τῶν Βερβένων τούς έπηρε από κοντά. Ἀφοῦ έζύγωσαν κοντά εἰς τά Δολιανά έτσάκισαν καί οί Τούρκοι όπου πολιορκούσαν τόν Νικήτα, καί έτσι έβγήκε ό Νικήτας με τούς άνθρώπους πῆραν δύο κανόνια, έβδομηντα σκοτωμένοι, καί έτσι έμούδιασαν οί Τούρκοι καί δέν έβγήκαν άλλη φορά διά έκστρατείαν (Μάιος).

Ό Νικήτας έτράβηξε εἰς τό Ἄργος, έχάλαε τά τζαμιά, τούς μιναράδες καί μάς έστειλε μολύβι, γιατί εἶχαμεν έλλειψι από μολύβι καί χαρτί, καί έπήραμε τήν Βιβλιοθήκην τῆς Δημισάνας καί άλλων μοναστηρίων καί έδέναμε φουσέκια. Μπαρουτι εἶχαμε, έκαμνε ή Δημισάνα. Τοῦ μπαρουτιού τήν ύπόθεσι τήν εἶχαν πάρει άπάνου τους τά άδέλφια Σηλιωτόπουλοι, καί διά νά δουλεύουν τήν μπαρούτη δέν έπέρναμε πολλούς Δημισανίταις εἰς τό στρατόπεδο, τούς άφίναμε δι' αὐτήν τήν δουλειαν.

Σάν άκουσαν όπου έκάμναμεν προόδους οί Σπετσιώταις καί οί Ὑδραίοι, μάς έστειλαν καί πολεμοφόδια καί πετσιά για τσαρούχια, μου τά έστειλαν έμένα καί έγώ τά έδινα όπου ήτον άνάγκη. Έγώ έσηκώθηκα μία νύκτα με τούς Καρυτινούς, μετά τόν πόλεμον τῶν Δολιανῶν, καί έπιασα τά Τρίκορφα ψηλά, καί τούς τζεπανέδες τούς εἶχαμεν εἰς τήν Ζαράχοβα όπου ήτον έννας δυνατός πύργος, καί ταῖς ζωτροφίαις καί λοιπά. Εἰς τήν κορυφήν τῶν Τρικόρφων έφτειασα ταμπούρια, καί ήτον ή πρώτη φορά όπου έζυγώσαμεν τόσο κοντά εἰς τήν Τριπολιτσά, μισή ώρα ήτον μακριά. Τούς φιλοτιμούσα νά κατέβουν όμπρός, καί τούς άνάφερα τό παράδειγμα τοῦ φιδιού. Βλέποντας οί Τούρκοι τήν αύγη ότι έκάμαμε ταμπούρια κοντά τους, άγνάντια στήν Τριπολιτσά, έβγήκαν καί πολεμήσαμεν έως 2000, καί ήμεἰς τούς άντικρούσαμεν καί τούς έκυνηγήσαμεν, καί έτσι άκολούθησε έντε έξη ήμέρας νά έχωμε πόλεμο κάθε ήμέρα. Ημεἰς 1800 εἴμεθα. Ό τόπος μάς βοήθουσε πολύ, καί οί Ἕλληνες άρχισαν νά πέρνουν θάρρος, γιατί έκυνηγήσαμεν τούς Τούρκους καί εἰς τό Βαλτέτσι, καί εἰς τά Δολιανά, καί εἰς διαφόρους άκροβολισμούς. Όταν ό πόλεμος έβάσταε πολύ, μάς ήρχετο μεντάτι από τό Βαλτέτσι.

Εἶχα έκτελεστική δύναμι εἰς τήν έπαρχία, καί όποιος έφευγε από τό στρατόπεδο τόν έπιαναν, τόν έδεναν καί τόν έστελναν όπίσω, τοῦ έκαίγαν τό σπίτι. Ό Κανέλος Δελιγιάννης έφρόντιζε διά ταῖς ζωτροφίαις καί έγώ διά τόν πόλεμο. Τόσον ένθουσιασμόν άρχισαν νά έχουν οί Ἕλληνες, όπου μόνοι των άλεθαν, έζύμωναν, έψεναν τό ψωμί, καί τά έφερναν με τά ζώα των εἰς τό στρατόπεδο. Εἶχαμε φοῦρνο έθνικόν εἰς τήν Πιάνα, Ἀλωνίσθανια, Βυτίνα, Μαγούλιανα, Δημισάνα, Στεμνίτσα. Πρόβατα μάς έφερναν, πότε από τά 20, πότε από τά 30, από τά 40, από τά 50 τό ένα, καί τά έδιναν με εύχαρίστησί τους. Ό Κυριάκος Τσώλης έχάρισεν 120 τραγιά εἰς τό στρατόπεδο από τήν Ζα-

ράχωβα. Εἶχαμε κόλια στελμένα καί τά έμάζωναν. Ἀπό ήμάς έπῆραν παράδειγμα καί τά άλλα στρατόπεδα καί έκαμναν τό ίδιο.

Μετά δέκα ήμέραις έκαμα μιá διαταγή καί έπαρακινούσα τοῦ Βαλτεσιού τά στρατεύματα νά έλθουν εἰς τά Τρίκορφα, καθώς καί τό έκαμαν. Ἦλθαν καί έφκειασαν ταμπούρια άποάνω από τόν άπάνου μύλο τῆς Τριπολιτσάς. Ό Ἀναγνωσταράς, ό Ἥλιος, οί Μεσσήνιοι όλοι, οί Λεονταρίταις, οί Σαμπαζιώταις, έως 1500. Τότε έπαρακινήσαμε τούς Τσάκωνας καί Ἀγιοπετρίταις, όπου ήταν εἰς τά Βέρβενα καί έπιασαν τήν θέσιν τό Στενό. Ἐκεἰ έφκειασαν γράναις καί ταμπούρια, έπί κεφαλῆς ό Ζαφειρόπουλος. Ἐβγαίναν οί Τούρκοι καί έκαμναν άκροβολισμούς. Ό Γιατράκος ήλθε με τούς Μισθριώταις. Οί Καλαβρυτινοί ήτον έως 1200 εἰς τό Λεβίδι, καί τούς έγραφα καί ήλθαν εἰς τήν Πάνω Χρέπα. Ἦτον εκεί ό Σωτήρ Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Πετιμεζαίοι, Σολιώτης, Λεχουρίτης καί λοιποί καπεταναίοι τῶν Καλαβρυτινῶν. Εἰς τήν Πάτραν διέλυσαν τήν πολιορκίαν διατί τούς έχάλασαν ένα δύο φορές οί Τούρκοι. Εἰς τόν καιρόν όπου έκάμναμεν ήμεἰς αὐτά, έγραψαν οί Λαλαίοι τοῦ Γιουσούχπασια διά νά τούς ύπάγη μεντάτι. Ἐπῆγε λοιπόν εκεί, έπολέμησαν πολλοί εἰς τοῦ Λάλα, καί εἰς αὐτούς τούς πολέμους έχάθη ό άδελφός τοῦ Κολιόπουλου, έλαβώθη ό Μεταξάς ό Ἀνδρέας. Οί Λαλαίοι έσηκώθηκαν με ταῖς φαμελιαῖς των καί έπῆγαν άνέγγιαγοι εἰς τήν Πάτρα. Ἄδειασε τό μεσόγειο τῆς Πελοποννήσου. Τότε ή Πάτρα έδυνάμωσε, καί τά Καλαβρυτικά στρατεύματα έφυγαν από εκεί καί ήλθαν εἰς βοήθειάν μας στήν Πάνω Χρέπα. Ἐπῆγα εἰς αὐτούς, τούς παρακίνησα νά φκείασουν ταμπούρια εἰς τό Περθῶρι, διά νά σφίξωμεν στενά τήν Τριπολιτσά. Αὐτοῖ μου έβγαλαν ένα ψεύτικο γράμμα, ότι τάχα ήλθαν πολλοί Τούρκοι εἰς τά Μαῦρα Λιθάρια, καί έτσι άνεχώρησαν, καί έπῆγαν έξη ώραις μακριά από τήν Τριπολιτσά. Ό Σωτήρ Χαραλάμπης εἰς τοῦ Γκόζη, καί ό Ἀνδρέας Ζαΐμης εἰς τό Παγκράτι. Οί Τούρκοι εἶχαν στενοχωρηθῆ από τούς Ἕλληνας.

Εἰς ταῖς Καλτεζιαῖς, έπαρχία Μιστρᾶ, έγινε συνέλευσις από μέρος προϋχόντων τῆς Πελοποννήσου καί τό εύρηκαν εύλογον νά φέρωμεν τόν Μαυρομιχάλην, όπου ήτον εἰς τήν Καλαμάταν. Ἐπῆγεν ό Κανέλος ό Δελιγιάννης καί ό Πονηρός, τόν έπῆραν από τήν Καλαμάταν, τόν έπῆγαν εἰς τήν Στεμνίτσα καί τόν έκαμαν πρόεδρον τῆς Γερουσίας, καί έγραψαν εἰς τήν Ὑδραν, εἰς ταῖς Σπέτσαις, εἰς τήν Ἐπτάνησον. Εἰς τήν Ρούμελην ή Δυτική Ἑλλάς εἶχε άποστατήσει τόν Μάιο, καί ήμεἰς έκυτάζαμεν τήν δουλειά μας. Κάθε ήμέρα εἶχαμε άκροβολισμούς. Μέσα εἰς τήν Τριπολιτσά ήσαν 14000 άρματα καί 8000 καβαλλαραίοι.

Τόν Ιούνιο μήνα ήλθε ό Ὑψηλάντης εἰς τό Ἄστρος καί έσυνάχθηκαν όλοι οί άρχοντες τῆς Πελοποννήσου, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Σωτήρ Χαραλάμπης, Πετρόμπεης, Ἀναγνώστης Δελιγιανναίοι καί λοιποί, καί έγώ, καί έπῆγαμεν νά προϋπαντήσωμεν τόν Ὑψηλάντη. Εἰς τό όρδι άφησα τόν Πάνο υἱόν μου, Γιαννάκη Κο-

λοκοτρώνη, Ἀναγνωσταρά, Γιατράκο, Μητροπέτροβα καὶ Λοιλοκοτρώνη, Ἄναγνωσταρά, Γιατράκο, Μητροπέτροβα καὶ Λοιλοκοτρώνη. Τὸν ἐκαρτερέσαμεν μὲ παράταξι, καὶ ἔτυχαν καὶ οἱ Σπετσιώταις προϋχόντες ἐκεῖ καὶ ἐπῆγαμεν ὅλοι, καὶ τὸν ἐπῆγαμεν εἰς τὰ Βέρβενα. Ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ κάμη πράγματα εἰς τὰ Βέρβενα. Ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ κάμη πράγματα εἰς τὰ Βέρβενα. Ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ κάμη πράγματα εἰς τὰ Βέρβενα.

Εἰς τὰ Βέρβενα ἦσαν συναγμένοι ἕως 5000 στρατιώταις. Αὐτοὶ ἐπῆραν ὅλοι τὰ ἄρματα διὰ νὰ σκοτώσουν ὅλους τοὺς ἄρχοντας. Ἦλθαν καὶ μᾶς πολιόρκησαν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Πετρόμπεη, ὅπου εἴμεθα ὅλοι συναγμένοι. Ἦκουσα τὸν θόρυβο καὶ ἠθέλησα νὰ ἐβγῶ ἔξω, ὁ Κανέλος Δελγιάννης μ' ἐμπόδιζε, τοὺς εἶπα: «Ἄφήσατε νὰ ἐβγῶ, μήπως γένη ἀρχὴ καὶ πέση κανένα τουφέκι καὶ τότε μᾶς σκοτώσουν ὅλους». Ἐγὼ στρατιώταις δὲν εἶχα τότε, ἐβγῆκα ἔξω καὶ ὠμίλησα: «Ἕλληνες, τί θέλετε; Ἐλάτε ἔδω», καὶ εὐθὺς ἔτρεξαν καὶ μὲ σήκωσαν εἰς τὸν ἀέρα. Μοῦ λέγουν ὅτι: «Θέλομε νὰ σκοτώσουμε τοὺς ἄρχοντας, διότι μᾶς ἐδιώξαν τὸν Ὑψηλάντη». Ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ἐλάτε νὰ σᾶς εἰπῶ πρῶτον καὶ ἐγὼ, ἔπειτα εἶμαι συμβοηθὸς σας νὰ τοὺς σκοτώσετε». Τοὺς ἐτράβηξα τρίο τουφέκι εἰς μία βρύσι ὅλους, καὶ ἀνέβηκα ἀπάνω εἰς μία πέτρα γιὰ νὰ ἀκοῦν ὅλοι, καὶ τοὺς εἶπα: «Διατὶ θέλομε τὸν χαιμὸ μας μονάχοι μας; Ἡμεῖς ἐσηκώσαμε τὰ ἄρματα διὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔτσι ἀκουσθήκαμε εἰς τὴν Εὐρώπῃ, ὅτι σηκωθήκαμε οἱ Ἕλληνες διὰ τοὺς τυράννους, καὶ ἐστεκεται ὅλη ἡ Εὐρώπῃ νὰ ἰδῇ τί πρᾶγμα εἶναι τοῦτο. Οἱ Τούρκοι ὅλοι εἶναι ἀκόμη ἀπειράγοι εἰς τὰ κάστρα καὶ εἰς ταῖς χώραις, καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ βουνά, καὶ ἂν σκοτώσωμεν τοὺς προεστούς, θὰ εἰποῦν οἱ βασιλεῖς, ὅτι τοῦτοι δὲν ἐσηκώθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ σκοτωθοῦν συνατοὶ τους, καὶ εἶναι κακοὶ ἄνθρωποι, Καρβονάροι, καὶ τότε ἠμποροῦν οἱ βασιλεῖς νὰ βοηθήσουν τὸν Τούρκο καὶ νὰ λάβωμεν ζυγὸν βαρύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον ὅπου εἶχαμε. Γράφομε καὶ ἔρχεται ὀπίσω ὁ Ὑψηλάντης καὶ μὴν ἐπῆρε ὁ νοὺς σας ἀέρα». Τότε τοὺς ἡσύχασα.

Οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ Μαυρομιχάλης ἔστειλαν τὸν Ἀναγνωσταρᾶ καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω τὸν Ὑψηλάντη, καὶ ἐπῆγε πᾶσα ἕνας εἰς τὴν θέσι του. Τότε ἐπροσκύνησε ἡ Μονοβασίᾶ εἰς τὸν Κατακουζηνό. Ἐπολιορκοῦσαν ἐκεῖ οἱ Μανιάται καὶ οἱ Τσακῶνοι διὰ ξηρᾶς, καὶ διὰ θαλάσσης Σπετσιώτικα καράβια. Καὶ μετ' ὀλίγου ἡμέρας ἐπαραδόθη καὶ τὸ Νιόκαστρο. Ἐπολιορκοῦσαν Μανιάται, Ἀρκαδινοὶ καὶ Μεσσηνιοὶ διὰ ξηρᾶς, καὶ διὰ θαλάσσης Σπετσιώτικα καράβια.

Σὰν ἐπῆγαμε εἰς τὰ Τρίκορφα, εἶπαμε τοῦ Πετρόμπεη νὰ στείλῃ εἰς τὴν Μάνη νὰ φέρῃ βοήθεια, καὶ ἀπεκρίθηκε, ὅτι οἱ Μανιάταις δὲν ἐβγαίνουν ἂν δὲν πληρωθοῦν. Τότε ἦλθαν 500

Μανιάταις καὶ τοὺς ἐπλέρωναν ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι ποὺ πολιορκοῦσαν τὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ἡ Καρύταινα ξεχωριστὰ ἐπλήρωνε 300 Μανιάταις τοῦ Μούρτζινου. Ἐφέραμε ἕνα κανόνι ἀπὸ τὸν Μιστρᾶ καὶ ἐκανονιτζάραμε τὴν Τριπολιτσᾶ ἀπὸ μακριὰ.

Ἐκείναις ταῖς ὥραις ἐκάθοντο οἱ ἄρχοντές μας εἰς τὴν Ζαράκωβα, δὲν ἐνθυμούμαι τώρα τί τοὺς ἐζήτησε ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν τὸν ἐδέχθησαν. Τὸ στράτευμα σὰν τὸ ἤκουσε αὐτό, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ζαράκωβα νὰ τοὺς σκοτώσῃ. Μοῦ ἔκαμε μία ἀναφορὰ καὶ μοῦ ἔλεγε, ὅτι: «Οἱ ἄρχοντες δὲν θέλουν νὰ ὑπογράψουν ἐκεῖνο ὅπου ζητεῖ ὁ Ὑψηλάντης», καὶ μοῦ ζητοῦσαν τὴν γνώμη μου διὰ νὰ τοὺς σκοτώσουν. Καὶ ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Μείνατε ἡσυχοὶ καὶ ἐγὼ τελειῶνω καὶ τούτην τὴν δουλειᾶ». Ἐσηκώθηκα λοιπὸν τὸ μεσημέρι καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζαράκωβα, ἤρηνκα τοὺς ἄρχοντας, τοὺς εἶπα: «Τί κάνετε; Κάμετε ὅ,τι κάμετε, ὑπογράψατε ὅ,τι σᾶς ζητεῖ ὁ Ὑψηλάντης διὰ νὰ τελειώσῃ καὶ αὐτὸς ὁ βρασμός». Καὶ ἔτσι ἐτελείωσε καὶ αὐτό.

Τὴν ἡμέρα τοῦ Ἀγίου Ἡλίου, ταῖς 20 Ἰουλίου, οἱ Τούρκοι ἦλθαν εἰς ἡμᾶς καὶ ἐπῆγον εἰς τοὺς Ἀγιοπετρίταις καὶ Τσακῶνους. Ἐκεῖνη ἡ ἡμέρα ἦτον δυστυχισμένη διὰ ἡμᾶς, ἐσκοτώθηκαν δεκαπέντε Ἀγιοπετρίταις καὶ δέκα Μιστριώταις. Καθημερινῶς εἶχαμε πόλεμον ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἕως τὸ βράδυ, καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐμβάζαμεν μέσα. Ἐσιμώσαμεν τόσο κοντὰ, ὅπου ἐφέραμεν Κοσμίταις διὰ νὰ φτειάσουν λαγοῦμι εἰς τὴν μεγάλη τάπητα τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἀρχισαν οἱ ζωτροφικεὶς νὸ ὀλιγοστεύουν στὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ἐδιώξαν ταῖς ἐλληνικαῖς φαμελιαῖς ἀπὸ μέσα διὰ νὰ μὴν τρώγουν τὸν ζαερέ, καὶ ἔτσι εἶχαμε κάθε ἡμέραν εἰδησιν, τί ἐκαμναν καὶ δὲν ἐκαμναν μέσα οἱ Τούρκοι. Τοὺς ἔφερναν εἰς τὸ ὄρδι μου καὶ τοὺς ἐζέταζα. Νερὸ τοὺς ἔλειψε, ἐρρήξαμε φλόμο εἰς τὰ τριγυρινὰ νερά.

Οἱ Ἕλληνες ἐπῆγαιναν ἕως εἰς τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτσᾶς. Μία ἡμέρα ἔμαθα ἀπὸ ἕναν Ἕλληνα, ὅτι ὁ Κιαλίμπεης ἐτοιμάζεται μὲ μιά τριακοσαριά ἢ πεντακοσαριά διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κόρινθο καὶ ἐμελλε ν' ἀπεράσῃ ἀπὸ τὸ Μύτικα. Ἐγὼ σὰν τὸ ἄκουσα αὐτό (μόλον ὅτι ἦτον ψέμμα), ἐγνοιόσθηκα καὶ ἐπῆρα δέκα καβαλλαραῖους καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Μύτικα διὰ νὰ ἰδῶ τὸ στράτευμα, καὶ ἀντὶ 200 Τριπολιτσιώταις ὅπου εἶχα διατάξει νὰ μένουν ἐκεῖ, δὲν εἴρηκα παρὰ τριάντα. Τοὺς ὠμίλησα μὲ τὰ χαράματα καὶ ἦλθαν, τοὺς ἐμάλλωσα διατὶ ἦτον τόσο ὀλίγοι, καὶ αὐτοὶ μοῦ εἶπαν ὅτι δὲν ἦτον ἄλλοι φερμένοι καὶ ἦτον εἰκοσι ἡμέραις ὅπου ἐφύλαγαν ἐκεῖ. Ὁ Νταγρὲς μὲ 200 ἀνθρώπους ἦτον εἰς τὰ Τσιπιανά καὶ εἰς ταῖς ράχαις. Τότε τοὺς ἔρρηξαν μερικὰ τουφέκια, ἐκατέβηκαν καὶ αὐτοί, καὶ τοὺς ἐπῆρα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ χωρίον Λουκᾶ. Ἐπειτα ἐπῆρα τοὺς 200 τοῦ Νταγρὲ καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς τὸν Μύτικα καὶ ἀντίκρου εἰς τὴν Καπνίστρα καὶ ἐφκειασαν ταμπούρια. Κυττάζω τὴν γῆν καὶ ἦτον εὐκόλο νὰ σκαφθῇ ἀπὸ τοῦ Μύτικα ἕως εἰς τὴν πέρα μεριὰ τῆς Καπνίστρας, ὅπου ἄφησα τοὺς στρατιώτας τοῦ Νταγρὲ. Ἦτον μακριὰ

ένα μίλι, και τὸ μισὸ ἦτον γράνες ἀμπελιῶν. Τοὺς λέγω: «Νὰ φτειάσωμε μιά γράνα ἐδῶ». Τότε ἔγραψα μία διαταγὴ εἰς τὰ Τριπολιτσιώτικα χωριά, νὰ μαζωθοῦν 70 ἕως 200 και νὰ σκάψουν μιά γράνα (χαντάκι) και νὰ ρίχνουν τὸ χῶμα κατὰ τὴν Τριπολιτσά, ἐπειδὴ δὲν ἠλπίζα ὅτι θὰ περάσουν τὴν ἄλλη μεριά τῆς γράνας. Καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας τὴν ἐφτείασαν, τὴν ἐπήγαν ἕως τὰ ταμπούρια και τὴν ἀφήσαν 700 βήματα ἕως τὴ ρίζα τοῦ βουνοῦ, ὅπου εἶχαν τὰ ταμπούρια. Τὸ ἄφημα αὐτὸ ἔγινε πρὸς ὀφελος τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Κεχαϊᾶς εἰς τρεῖς τέσσερες ἡμέρες μὲ 6000 στράτευμα ἐβγήκε και ἐπήγε κατὰ τὸ Δολιανὰ και γυρίζει ἐπειτα και πλακῶνει τὸν Νταγρέ, και τὸ χαλᾶν αὐτὸ τὸ ὄρδι, τοῦ ἐσκότωσαν 27 και 20 λαβωμένους. Οἱ Τούρκοι δὲν εἶδαν τὴ γράνα, διατὶ ἦτον νύκτα, μόνον εἶδαν τὴν ἄκρην και εἶπαν: «Οἱ Γκιουόρηδες τὸν σῦνορα κάμνουν, μοιράζου τὴν γῆν». Ὁ Νταγρὲς ἐκλείσθη εἰς μία σπηλιά μὲ τέσσερους. Εὐθὺς σὰν ἄκουσα τὰ τουφέκια, ἐμάταλα ὅτι ἐκτύπησαν τὸν Νταγρέ και ἐκίνησα. Εἶδοποίησα ὅλα τὰ ὄρδια τὰ Καρυτινὰ νὰ τραβοῦν κοντὰ μου, και ἐγὼ ἐβγήκα μὲ τὸν αἰουτάντε μου Φωτάκο εἰς τὸ Χωματοβοῦνι, καρσι (ἀντίκρυ) στὸ Μύτικα, και μιά τρακοσαριά, οἱ ὄγληγορώτεροι, τοὺς ἔστειλα νὰ πιάσουν τὴν γράνα και νὰ ἔλθουν εἰς βοήθεια τοῦ Νταγρέ. Ἐπέρασαν αὐτοὶ ἀπὸ κοντὰ, ἦλθαν ἄλλοι 200, τοὺς ἔστειλα και αὐτοὺς, και ἦλθαν Καρυτινοὶ 1000.

Οἱ Τούρκοι ὅπου εἶχαν μείνει στὴν Τριπολιτσά, ἐβγήκαν κ' ἐπολεμοῦσαν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν. Οἱ στρατιώταις ὅπου εἶχα στείλει ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους ἀποπάνω, και τοὺς ἐτσάκισαν, και ἐγλύτωσαν τὸν Νταγρέ. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατεύματος εὐρίσκετο εἰς τοῦ Λουκά τὸ χωριό, και ἐφόρτωναν 600 φορτώματα ζωοτροφίας. Ὁ Κεχαϊᾶς ἔστειλε 300 καβαλλαραίους διὰ νὰ περάσουν τὴν γράνα. Τοὺς ἐβάρεσαν οἱ ἐδικοί μας και ἐπειτα τοὺς ἀνοίξαν οἱ ἐδικοί μας και ἐπέρασαν οἱ 300 Τούρκοι, ἐσκότωσαν 5, λαβωμένοι 10, 15 ἄλογα. Ἐγὼ ἐδυνάμωσα τοὺς Ἕλληνας. Τότε ἐξεκινᾶ ὁ Κεχαϊᾶς 1000. Οἱ Ἕλληνες ἐδιαμοιράσθησαν πλάτη μὲ πλάτη, και ἡμεῖς ἐκτύπησαμε τοὺς Τούρκους ὅπου ἦτον ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος και τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Τοὺς ἐκτύπησαν τοὺς 1000. Ἐσκότωσαν μιά πενηνταριά ἀπ' αὐτοὺς, και πολλοὶ λαβωμένοι, και πολλὰ ἄλογα. Ἐπειτα ἦλθε και τὸ μεγάλο σῶμα τῶν Τούρκων μὲ τὰ φορτώματα ἕως ἑξακόσια μούλαρια και ἄλογα μὲ τοὺς πεζοὺς και καβαλλαραίους. Τὰ φορτώματα τὰ εἶχαν εἰς τὴν ἄκρη.

Οἱ Ἕλληνες ὅπου εἶχα στείλει εἰς βοήθειαν τοῦ Νταγρέ, τοὺς ἔφερναν πολεμῶντας ἀποπίσω κατὰκάμπα. Κάμνει γιουροῦσι και ἡ περασμένη καβαλλαριά και ἡ ἀπέραστη. Σκοτώνουν 80 καβαλλαραίους, και ὅλα τὰ φορτώματα μένουν εἰς τὴν ἐξουσία τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐδόθησαν εἰς τὰ λάφυρα, και ἐγλύτωσαν οἱ Τούρκοι, διότι δὲν τοὺς ἐπήραν κυνηγῶντας. Ἐπάσχισα μὲ τὸ σπαθί, μὲ ταῖς κολακείαις διὰ νὰ τοὺς κινήσω,

πλὴν δὲν ἄκουαν, και ἔτσι ἐγλύτωσαν οἱ Τούρκοι. Εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον Τούρκοι ἦσαν 6000, οἱ περισσότεροι καβαλλαραῖοι, Ἕλληνες 1000, ὅλοι Καρυτινοὶ. Ἐλαβῶθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κεχαϊᾶμη, Ἕλληνες δύο μόνον ἐσκοτώθησαν και δύο τρεῖς λαβωμένοι, οἱ Τούρκοι ἑκατὸν εἴκοσι σκοτωμένοι και χωριστὰ οἱ λαβωμένοι. Οἱ Τούρκοι πλέον δὲν ἐβγήκαν ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτσᾶς, ἦταν ἡ ὑστερή τους φορά, ἐπολεμοῦσαν ἀπὸ τὰ τεῖχη, ἀπελπίσθησαν διὰ νὰ εὐρουν πλέον ζωοτροφίας. Εἰς τὰς δέκα, δεκαπέντε Αὐγούστου ἔγινε αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἕνας μῆνας πρὶν νὰ παρῆ ἡ Τριπολιτσά.

Ἐπήγα μία νυκτιὰ και ἐπίασα τοῦ Μαντζαγρά. Ἐκάμαμε χαντάκια και ἕκαμα και ἦλθε ὁ Δημητράκης Δελιγιάννης μὲ τὸ σῶμα του και ἐπίασε αὐτὸ τὸ χωριό, δέκα λεπτὰ μακριὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Τὰ Τούρκικα ἄλογα ἄρχισαν νὰ ἀποσταίνουν, διότι δὲν εἶχαν πλέον νὰ φάγουν. Ἐστειλα τὸν Γενναῖον και ἐμάζωξε Τσακωνίταις και Ἀγιοπετρίταις και τοὺς ἔσμιξε μὲ τὸν Παναγιώτη Ζαφειρόπουλο και Γεωργάκη Τσάκωνα κ' ἐπίασαν τὴν Βουλιμὴν — δὲν φθάνει τὸ κανόνι ἐκεῖ — παρομοίως ἔστειλα τὸν Κεφάλα μὲ Μεσσηνίους κατὰ τὸν Ἅγιο Σώστη και ἐταμπουρώθη, και ἔτσι δὲν τοὺς ἀφίναμε μὲ τελειότητα νὰ σπαράξουν πλέον.

Οἱ Ἀρβανίταις ἄρχισαν νὰ ἔχουν ὀμιλίαις μὲ ἡμᾶς. Αὐτοὶ ἦτον 3000 και ἐκείνη ἦτον ἡ δύναμις τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς. Μὲ ἐπρόβαλαν νὰ τοὺς ἀφήσω ν' ἀπεράσουν και τοὺς ὑποσχέθηκα, τοὺς μὲν Τούρκους ἐντοπίους νὰ τοὺς ἀφήσωμε χωρὶς τὰ ἄρματα τους και τοὺς Ἀρβανίτας μὲ τὰ ἄρματά τους. Ὁμίλησα μὲ τοὺς ἄρχοντας, μὲ τὸν Μαυρομιχάλη πρῶτα και ἐπειτα ἔδοσα λόγον τιμῆς εἰς τοὺς Ἀρβανίτας διὰ νὰ ἀναχωρήσουν.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον μῆνα, ὅταν ἐπολιορκούσαμε τὴν Τριπολιτσά, ἐσήκωσα ἀπὸ τὰ Ντερβένια τὸν μακαρίτην Πάνο. Ὁ Πάνος, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γενναῖος, ὁ Ἀποστόλης ἦτον εἰς τὰ Βασιλικά, ἐπαρχία τῆς Κορίνθου, διότι τοὺς εἶπαν ὅτι ἦλθαν Τούρκοι.

Τὸ στράτευμα 700, μὲ τὸν Ὑψηλάντην ἀπὸ τὴν Ἁγία Εἰρήνη ἀγνάντευαν τὸν στόλο ποῦ καίγει τὸ Γαλαξειδί. Ὅταν ἐπολιορκούσαμε στενὰ τὴν Τριπολιτσά, ἐβγαῖναν ἔξω οἱ πολιορκημένοι, στὸν πόλεμο τοὺς πιάναμε, μεταξύ αὐτῶν ἐπιάσθη ὁ Χατζὴ Χρήστος, ὁ Κότσος. Οἱ Βούλγαροι ἦτον σείζιδες, ὡς 200 ἐπιάσαμεν, ἦτον χριστιανοὶ.

Ἐν ταῦτῳ ἄρχισαν οἱ Ἀρβανίταις νὰ πραγματεύωνται. — Ἦτον ἕνας γραμματικὸς μὲ τοὺς Ἀρβανίταις, γραμματικὸς τοῦ Βελήμητη και Ἀλμάσμητη. Αὐτὸς ἔκαμε τὸν μεσίτην μὲ τοὺς Ἀρβανίταις νὰ τοὺς βγάλωμεν. Οἱ ἐπίλοιποι Τούρκοι μανθάνοντας τὸ τραττάτο, ἠθέλησαν νὰ πάρουν μέρος και αὐτοὶ. Ἐβγάνανε εἰς ἕνα μέρος, ἐπήγαινε ὁ Πετρόμπεης, ὁ Ἀναγνώστης Δελιγιάννης, Κρεββατᾶς και ἄλλοι, και τοὺς ἐλέγαμε, νὰ ἀφήσουν λιγιάννης, Κρεββατᾶς και ἄλλοι, και τοὺς ἐλέγαμε, νὰ ἀφήσουν τ' ἄρματα και νὰ τοὺς μβαρκάρωμε ὅπου θέλουμ. Ἐκεῖνοι ἔλεγον: «Ὅχι, μὲ τ' ἄρματά μας». Στέλνουμε στοὺς Ἀρβανίταις, διὰ νὰ ἐμπιστευθοῦν νὰ ἐβγοῦν, τὸν Κολιόπουλο ὡς ἐνέχυρον. Βλέποντες οἱ Ἕλληνες ὅτι θὰ πέσῃ ἡ Τριπολιτσά, ἐμάζωχθη-

καν 20.000 (22 Σεπτεμβρίου). Καθώς έδοκίμασαν οί Ἀρβανίταις νά φύγουν, έπήδησαν οί Ἕλληνες μέσα εἰς τήν τάπια τοῦ σεραγιού. Οἱ Ἀρβανίταις έβγήκαν έξω, έπήσαν τόν Κολιόπουλο, έτράβηξαν κατά τόν Μύτικα έως 2500. Μπαίνοντας τ' άσκέρι, έβαλα τελάλι νά μή σκοτώσουμε τούς Ἀρβανίταις. Ἐβγήκαν ώς 2000, καί μέσα εἰς τήν Τριπολιτσά έκοβαν.

Τό άλογό μου άπό τά τείχη έως τά σαράγια δέν έπάτησε γή. Ἀρβανίταις κλεισμένοι εἰς τόν πύργο δέν πείθονται εἰς τήν φωνή μου.

Ἐκεῖ ποῦ έβγήκα μέ τούς Ἕλληνες, τό πράγμα τους οί Ἀρβανίταις τό είχαν στελεμένο εἰς τό τσαντίρι μου άπό ήμέρας μπροστά τρεῖς. Πηγαίνάμενος εκεί, έδοκίμασαν οί Ἕλληνες νά κτυπήσουν τούς Ἀρβανίταις, έγώ τους είπα: «Ἐάν θέλετε νά βαρέσετε τούς Ἀρβανίταις, σκοτώσετε έμένα πρώτα, εἰμή καί εἰμαι ζωντανός όποιος πρωτορήξη εκείνονε πρωτοσκοτώνω πρώτα». Κ' έμβήκα μπροστά μέ τούς σωματοφύλακάς μου, καί έμίλησα τών Ἀρβανίτων καί ήρθαν ό Λιμάμπης καί ό Βελημπης, οί δύο άρχηγοί τών Ἀρβανίτων καί τους έζήτησα δύο ένέχυρα, καί τους έδωσα τό πράγμα τους, δεκατρία φορτώματα.

Εἰς τό τρατάτο ήτον οί πρώτιστοι τών Ἑλλήνων. Ἐγώ έμεινα πιστός εἰς τόν λόγον τής τιμής μου.

Ἐπήρα τόν Κολιόπουλο άπό τούς Ἀρβανίταις καί τους έδωσα τόν Γιαννάκη Κολοκοτρώνη, Χρηστάκη καί Βασίλη Ἀλωνισθιώτη.

Τόν Κολιόπουλο τόν ώρδίνιασα μέ 300 άνθρώπους νά τους ξεβγάλη. Ἐτσι τους έπήρε εἰς τά Καλάβρυτα καί εἰς τήν Βοσιτίσα, καί ό Κολιόπουλος έγύρισε όπίσω. Τό άσκέρι όποῦ ήτον μέσα τό έλληνικό έκοβε καί έσκότωνε άπό Παρασκευή έως Κυριακή, γυναίκες, παιδιά καί άνδρες 32.000, μία ώρα όλόγυρα τής Τριπολιτσάς. Ἐνας Ὑδραῖος έσφαξε 90. Ἕλληνες έσκοτώθηκαν έκατόν. Ἐτσι έπήρε τέλος. Τελάλη, νά παύση ό σφαγμός.

Τοῦ Σεχνετζίμπεη ή φαμελιά έμεινε μ' έμέ, 24 άνθρωποι. Τόν Κιαμίλμπεη τόν έπήρε ό Γιατράκος—ό Κεχαΐας έμεινε αιχμάλωτος μέ τά χαρέμια καί τά περιλαβε ό Πετρόμπεης.

Μετά τήν νίκη τοῦ Βαλτετισοῦ τοῦ είχα γράψει ένα γράμμα καί τοῦ έλεγα ότι: «Σ' ένόμισα τακτικόν καί ήλθες κλέφτικα νά πολεμήσης. Μανθάνω ότι κάνεις προσκυνοχάρτια εἰς τούς Ρωμαίους, δέν εἶναι καιρός τώρα διά τους Τούρκους νά δίνης προσκυνοχάρτια, αλλά εἶναι τών Ἑλλήνων καιρός νά δίνουν εἰς τούς Τούρκους, καί έλπίζω νά σοῦ δώσω ράγι, άν γλυτώσης, νά πäs εἰς τόν τόπο σου. Βάστα όσο μπορέσης καί καλήν άντάμωσιν εἰς τό σαράγι. «Ἦμουν σκλάβος εἰς τούς Ρούσσους, έλεγε ό Κεχαΐας, καλλίτερα νά χαθῶ εἰς τούς Ἕλληνες, άλλου θά μέ στείλῃ ό Σουλτάνος νά χαθῶ. — «Μή φοβάσαι, δέν φονεύομε όσους έπροσκύνησαν». Τους έπαρადώσαμεν εἰς τήν φύλαξιν τών Μαυρομιχαλέων.

Όταν έμβήκα εἰς τήν Τριπολιτσά, μέ έδειξαν τόν πλάτανο

εἰς τό παζάρι όποῦ έκρέμαγαν τούς Ἕλληνες. Ἀναστέναξα καί είπα. «Ἄϊτε, πόσοι άπό τό σόγι μου καί άπό τό έθνος μου έκρεμάσθησαν εκεί», καί διέταξα καί τόν έκοψαν. Ἐπαρηγορήθηκα καί διά τόν σκοτωμόν τών Τούρκων.

Όταν έκίνησα διά νά υπάγω εἰς τό Βαλτέτσι, εἰ στόν δρόμον έβγήκαν τρεῖς λαγοί καί τους έπιασαν ζωντανούς οί Ἕλληνες. Τότε τους είπα, ότι: «Ἡ νίκη, παιδιά, εἶναι δική μας». Είχαν πρόληψι οί Ἕλληνες όταν έβλεπαν λαγούς καί έπερνούσαν άπό τό στρατόπεδο καί δέν τους έσκότωναν ή δέν τους έπιασαν ή καρδιά τών Ἑλλήνων εκρύωνε, ότι θά χάσουν τόν πόλεμο.

Ἀπό βουνό εἰς βουνό είχα τουφέκια μέ φωτιαῖς καί εἰς όλίγαις στιγμαῖς έδίδα εἰδῆσιν εἰς τά μακρινά στρατεύματα.

Μία φορά εἰς τά Τρίκορφα ό Ἀναγνώστης Ζαφειρόπουλος άπό τό Ζυγοβίστι, τόν όποῖον είχα γραμματικό τότε, μέ ήβλεπε όποῦ άγωνιζόμουν εἰς τās 24 ώρας. Εἰς τās 20 έπήγαινα εἰς τήν τέντα μου καί έτρωγα όλίγο ψωμί. Μοῦ είπε: «Ἄϊτε Κολοκοτρώνη, παιδεύσου, παιδεύσου, καί ή πατρὶς σου θέλει σέ άνταμείψει». Ἐγώ τοῦ άπεκρίθηκα ότι: «Ἐμένα ή πατρὶς θά πρωτοεξορίση», καί ή τύχη τό ήφερε καί αλήθευσα.

Εἴχαμε σχέδιο νά προβάλωμεν εἰς τούς Τούρκους τής Τριπολιτσάς νά παραδοθούν, καί έτσι νά στείλωμεν άνθρώπους μέσα νά μαζευθούν όλα τά λάφυρα, καί έπειτα νά τά διαμοιράσουν κατ' άναλογίαν εἰς διαφόρους έπαρχίας καί νά βγάλουν διά τό έθνος, αλλά ποῖος ήκουσε. Ἡ Καρύταινα άπό τήν άρχή τής πολιορκίας τής Τριπολιτσάς έως τήν πτώσιν τής έδοσε 48000 σφαχτά καί έράνους άπό τους εὔκαταστάτους.

Ε΄.

Ἐπειτα άπό δέκα ήμέρας έβγήκαν όλοι οί Ἕλληνες μέ τά λάφυρα καί έπήγαν εἰς τās έπαρχίας τους σκλάβους, σκλάβους. Σέ δέκα ήμέραις όποῦ έπέικασα ότι οί Ἕλληνες έσιγουρεύθηκαν τά λάφυρά τους, έκάμαμε συνέλευσι, ό Ὑψηλάντης, ό Πετρόμπεης καί άλλοι, όποῦ είχαμεν άρχήν. Τους είπα, ότι: «Εἶναι καιρός νά εκστρατεύσωμε τώρα καί νά κινήσω διά τήν Πάτρα» καί τό εκριναν εὔλογον. Τότε εκίνησα μόνον μέ σαράντα σωματοφύλακας γιά τήν Πάτρα. Ἐστειλα προσταγή εἰς τήν έπαρχία τής Καρύταινας, νά μαζωχθούν τά στρατεύματα διά τήν Πάτρα. Καί όταν έφθασα στα Μαγούλιανα, έξη ώραις άπό τήν Τριπολιτσά, έσυνάχθησαν 1700 στρατιώταις, καί έως νά κατεβῶ εἰς τήν Γαστούνην έμάζωνα 10000. Ἀκούοντας ότι εκστράτευα διά τήν Πάτρα οί άρχοντες, ό Α. Ζαΐμης, ό Σωτήρ Χαραλάμπης, Π. Πατρῶν, ποῦ πολιορκίζαν τήν Πάτρα, γράφουν ένα γράμμα τοῦ Ὑψηλάντη καί Πετρόμπεη καί όλης τής τότε Κυβερνήσεως (Γερουσίας): «Ἐμάθαμε ότι ό Κολοκοτρώνης έρχεται εἰς τήν Πάτρα. Ὁ Κολοκοτρώνης νά μείνη, καί νά έλθῃ βοήθεια μιά τριακοσαριά νομάτοι ή μέ τόν Δελιγιάννη, ή μ' ένα Μαυρομιχαλή, διατι σέ έξη ήμέραις πέρνομε τήν Πάτρα» — διατι έλεγαν τών

μικρῶν: «Δὲν συμφέρει, ὅτι ἂν ἔλθῃ ὁ Κολοκοτρῶνης θὸ νὰ πάρῃ καὶ τῆς Πάτρας τὰ λάφυρα καθὼς καὶ τῆς Τριπολιτσᾶς». Σκοπὸς τοὺς ἦτον νὰ μὴν πάρω τὴν Πάτρα καὶ δυναμωθῶ. Ἄν μὲ ἄφιναν νὰ πάγω ἀμέσως, θὰ μοῦ ἐδίδαν ἀμέσως τὰ κλειδιά οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸν φόβον τοὺς. (Ἀνάθεμα νὰ ἔχουν). Οἱ Λαλαῖοι ἦτον μέσα — πρῶν σχετικοὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη. Εἶχαν ταῖς φαμελιαῖς των εἰς τὸν Ἐπακτο.

Μοῦ γράφουν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ νὰ γυρίσω ὀπίσω, διότι ἡ Πάτρα τελειώνει. «Νὰ γυρίσῃς ὀπίσω νὰ πάμε στὸ Ναύπλιο». Ἐγύρῃσα μὲ τὰ στρατεύματα ποῦ εἶχε συνάξει. Πηγαίναντες εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, ἐστειλάμε ἕνα γράμμα, νὰ ἰδοῦμε τί κάνουν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Μᾶς ἀποκρίνονται, ὅτι: «Εἴμεθα ἀξιοὶ νὰ πάρωμε τ' Ἀνάπλι, διότι ἔχει πείνα». Ἀρχηγοὶ εἰς τὴν πολιορκία, Τσώκρης, Σταΐκος, Σταματελόπουλος, Παπᾶ Ἀρσένης. Τὴν ἴδια ὥρα ὅπου ἔκαναν τὸ γράμμα ἐφθασε ἕνα καράβι εἰς τὸ Ἀνάπλι ἀουστρελάκῳ φορτωμένῳ σιτᾶρι ἕως 10000 κιλά. Τὴν ἴδια ὥρα μᾶς ἐστέλλαν ἕνα γράμμα: «Φθάσετε, ὅτι ἦλθε ἕνα καράβι μὲ προβιζιόνας, καὶ δὲν ἤμποροῦμε μόνοι μας». Ἀμέσως ἐκινήθημεν διὰ τὸ Ἄργος, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Πετρόμπεης, ἡ τότε Γερουσία. Κάνουν μίαν ἀναφορὰ οἱ Τριπολιτσιώταις, μοῦ γυρεύουν τὸν Πᾶνο, νὰ μείνῃ φρουρὰ διὰ τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως. Τοὺς ἀπεφάσισα καὶ τὸν ἄφηκα. Ἐκστρατεύσαμε καὶ ἐκατεβήκαμε εἰς τὸ Ἄργος, ἐπήραμε καὶ τὸν Κιαμίλμπεη καὶ ἕνα παιδί τοῦ Κιαμίλμπεη. Σὰν ἐκατεβήκαμε στὸ Ἄργος, εὐρήκαμε τὴν πολιορκία πολὺ καλὰ.

Ἡ Μπουμπολίνα μὲ τὸν ἀδελφὸν τῆς ἐφύλαγε τὸν μπλόκο. Ἐκεὶ ποῦ ἐσυναχθήκαμεν ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ὑδρα, Σπέτσαις, Πελοπόννησο, νὰ κάμωμε κυβέρνησι. Τοῖς ἰδίαις ὥραις ἀπεφασίσαμε νὰ κάμωμε ρεσάλτο εἰς τ' Ἀνάπλι. Ἐκείναις ταῖς ὥραις ἐκαβάλικα νὰ πάγω στοὺς Μύλους νὰ ἰδῶ τὰ καράβια. Εἰς τὸν δρόμο μ' ἔρρηξε τ' ἄλογο καὶ ἤμουν ἄρρωστος. Ἐκαναν τὸ συμβούλιο νὰ γενῆ ρεσάλτο. Τὸ στεριανὸν στράτευμα νὰ κτυπήσῃ τὸ Παλαμῆδι καὶ τῆς στεριᾶς τὴν πόρτα, καὶ τὰ καράβια νὰ κανονίζαρον τὸ καστέλι καὶ τὰ Πέντε ἀδέλφια, καὶ 500 μικρὰ Κρανιδιώτικα νὰ κτυπήσουν μέσα ἀπὸ τὸ γιαλὸ. Ἡ γνώμη μου δὲν ἦτον. Μοῦ εἶπαν: «Σὰν εἶσαι ἀνήμπορος, κάτσε». — «Οἱ ἀδελφοί μου πάνε νὰ σκοτωθοῦν καὶ ἐγὼ νὰ κάτσω;» Ἐμαζώχθησαν τὰσκέρια στὴν Ἄρεια. Ὁ Ἰωσαφὰτ ἔβαλε λόγο βραβεύσει: «Ὅποιος σκοτωθῆ, λαβωθῆ, ἡ Πατρις θέλει τοὺς βραβεύσει».

Εἴμαστε ὡς 4000. Χωρίζουν δτὸ Παλαμῆδι μὲ 1000 νὰ πάγω ἐγὼ, καὶ ὁ Νικήτας, καὶ Γιατράκος καὶ ἄλλοι, νὰ κτυπήσουν τοῦ γιαλοῦ τὴν πόρτα. Ὁ Ταρέλας φιλέλλην εἶχεν ἕως 100.

Τοὺς εἶπα, νὰ κτυπήσουν τὰ καράβια πρῶτα ἕως ἔχουν καιρὸν καὶ ἂν δὲν ἔχουν καιρὸ νὰ μὴ δοκιμάσουν. Αὐτοὶ ἀπεκρίθησαν: Τὰ καράβια εἶναι ποῦ εἶναι, νὰ τοὺς κτυπήσωμεν πρῶτα ἡμεῖς, νὰ κτυπήσω νύκτα τὴν αὐγὴ εἰς τὸ Παλαμῆδι, διὰ νὰ τραβήξουν ἀπὸ τὴν χώρα δύναμιν εἰς τὸ Παλαμῆδι καὶ τότε νὰ κτυπήσουν τῆς στεριᾶς τὴν πόρτα. Ἐμένα μὲ ἀπεφάσισαν μὲ 1000. Τετρακόσιοι μὲ ἀκολούθησαν, οἱ ἄλλοι νομίζοντες νὰ ἐμβοδῶν

εἰς τὴν χώρα. Μ' ἐκείνους ποῦ ἐπήγα ἐγὼ τὴν αὐγὴ, ἀνοιξα τουφέκι καὶ ἐβγάλαμε ταῖς σκάλας ἀπὸ τὴν Πρόνοια, ἐκτύπησαν καὶ ἐπήγαν ἴσια μὲ τὸ Λεῦκο. Τὰ καράβια ἀπὸ τὸν γιαλὸ δὲν τοὺς ἔκανε ἀέρας, ἐφυσοῦσε ἀπὸ τὴν στεργιά, εἶχαν κατὰμπροστα τὸν ἀέρα, δὲν μπούκαρίζαν. Οἱ Τούρκοι ἐδυναμώσαν στὰ μεντένια, οἱ Ἕλληνες ἐχώθησαν στὰ τουρκομνήματα. Δυὸ ὥρας ἐβάσταξε ὁ πόλεμος. Βλέποντας ἐγὼ ὅτι τὰ καράβια δὲν ἔκαναν δουλειά, ἔστειλα τὸν Φωτάκι νὰ εἰπῆ νὰ ριτιράρουν μὲ μιάς, καὶ ἔτσι ριτιράρησαν ὅλοι μιά κοπανιά καὶ ἐσκοτώθησαν ὅλῃοι — καὶ ἐπαλληκαρέυσαν τοὺς Τούρκους. — Ἐγυρίσαμε πίσω εἰς τὸ Ἄργος ἀπρακτοί. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦτον καλοὶ τέτοια κάστρα νὰ πέρνουν μὲ ρεσάλτο, ἦτον μία τρέλλα. Ἐστειλάμε εἰς ταῖς ἐπαρχίαις νὰ κάμωμε συνέλευσι. Ἦλθε ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Ζαΐμης διὰ νὰ κάμουν συνέλευσι, νὰ κάμωμε κυβέρνησι.

Ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατζᾶ ἦλθον εἰς τὴν Πάτρα, ἐστάθησαν ἐκεῖ μερικὸν καιρὸ, ἔπειτα ὁ Μαυροκορδάτος ἦλθε καὶ πρωτοανταμώσαμεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀφοῦ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ Ἄργος, ἐμαζεύθησαν ὅλοι οἱ Ἀρχοντες καὶ ἀπὸ διαφόρους ἐπαρχίαις καὶ νησιᾶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὑψηλάντης: — Ἦτον ἕνας ἄνθρωπος σταθερὸς, τίμιος, ἀνδρεῖος, μικρόνους, κοῦφος, εὐκολοσπάτητος, μικρὸς εἰς τὸ ἀνάστημα, λιγνός, τὸ ὄνομά του ἐχρησίμευσε πολὺ εἰς τὴν ἀρχὴν, εἶχε τὴν φαντασία νὰ ἦναι ἀρχηγός (κεφαλὴ), πλην τὸ μυαλὸ τοῦ δὲν τοῦ ἔσωνε ἀναλόγως μὲ τὰς περιστάσεις ὅπου εὐρέθηκε. Ἄν ἤθελε ἔλθει ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ἀδελφός του, ἠθέλαμεν κάμει δουλειά, διατὶ ἠθέλα τὸν ὑποστηρίξει. Ἐγὼ δὲν ἐγύρευα παρὰ ἕναν ν' ἀκουμβήσω ταῖς πλάταις μου, ἐγὼ δὲν ἔκανα καπούλι τοὺς ἀρχοντας, ἐκείνοι ἐμένα, καὶ ἔτσι κανένας τρίτος — δὲν ἐγίνοντο διχόνοιας. Ἀναγνωσταράς: ἦτον μὲ πολὺ νοῦ ἄνθρωπος, ἀλλὰ φθονερὸς, βαρυκίνητος, παχύς. Ὁ Κρεββατᾶς ἦτον ἄνθρωπος μὲ νοῦ καὶ πολλὰ ὠφέλιμος γιὰ τὴν πατρίδα.

Ἐσυμβουλευθήκαμε νὰ κάμωμε κυβέρνησι, ἐφιλονεικήσαμε κάμποσο, ποῦ νὰ γενῆ ἡ συνέλευσις. Τότε ἔκαμαν τὰ στρατεύματα ὅπου ἦταν ἐκεῖ μιά ἀναφορὰ, καὶ μοῦ ζητοῦσαν νὰ τοὺς δώσω τὴν ἄδεια νὰ σκοτώσουν τοὺς προύχοντας. Κάποιος τοὺς εἶχε ἐρεθίσει λέγοντάς τους, ὅτι δὲν θέλουν νὰ κάμουν συνέλευσι, καὶ ἔτσι γελοῦν τὸν κόσμον. Ἐσηκώθηκα τὸ μεσημέρι καὶ ἐπήγα καὶ τοὺς εἶπα: «Τί κάνετε αὐτοῦ; Κάμετε τὸν ὄρκον, διότι τοῦτο ἔχουν νὰ σᾶς κάμουν, καὶ ἔπειτα πηγαίνετε εἰς ἕνα μέρος διὰ νὰ ἀρχίσετε τὴν συνέλευσιν». Τοὺς ἐπήρα εἰς τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, ἔκαμαν τὸν ὄρκον, καὶ ἔτσι ἔπαυσε αὐτὸς ὁ χόγλος τοῦ λαοῦ. — Ὁ λαὸς εἶχε πάντοτε σκοπὸ νὰ σκοτώσῃ τοὺς ἀρχοντας καὶ κάθε παραμικρὰ αἰτία ἐρεθίζοντο.

Ἔτσι οἱ πολιτικοὶ ἐπήγαν εἰς τὴν Πιάδα (Ἐπίδαυρον), καὶ ἀρχίνησαν νὰ κάμουν τοὺς νόμους, καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἐπήγαμεν εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ Π. Γιατράκος ἐπήρε τὸν Κιαμίλμπεη καὶ εἴκοσι ζορμπάδες Λεονταρίταις καὶ Τριπολιτσιώταις. Ὁ Ὑ-

ψηλάντης, ὁ Ἀναγνωσταράς, ἦτον ὅλοι ἐκεῖ, καὶ ὁ Γιατράκος με τοὺς Τούρκους ἐπῆγε εἰς τὰ Ἐξαμίλια, καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα ἐπῆγαν μέσα εἰς τὴν χώρα στὴν Κόρινθο καὶ ἐπολιορκούσαν τὸ κάστρο. Μία ἡμέρα σηκώθηκα καὶ ἐπῆγα εἰς τὰ Ἐξαμίλια καὶ ἤρῃκα τὸν Κιαμίλμπεη, διὰ νὰ γράψῃ ἕνα γράμμα εἰς τὸν ἐπίτροπόν του καὶ εἰς τὴν γυναῖκά του νὰ παραδώσῃ τὸ κάστρο. Ἡ ἐκεῖνος δὲν ἔγραφε καθὼς ἔπρεπε, ἡ ἐκεῖνοι δὲν τὸν ἤκουσαν, δὲν ἐπαράδοσαν τὸ κάστρο. Ἐγὼ τοῦ ἔκαμα χίλιους φόβους, πλὴν ἐστάθη ἀδύνατο. Στὴν Κόρινθο ἐσκότωσε τὸ στρατεύμα εἴκοσι Τούρκους. Ἦτον μερικοὶ Λαλαῖοι μέσα καὶ Ἀρβανίταις, καὶ ἔβαλα τὸν Καραχάλιο καὶ τοὺς ὠμίλησε μιά καὶ δύο διὰ νὰ παραδοθῶν, καὶ ἐκεῖνοι τοῦ ἔλεγαν σήμερον καὶ αὔριο, καὶ ἐπέρασαν εἴκοσι ἡμέραις, διατὶ ἔκαρτέρουν μεντάτι ἀπὸ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνη, ὅπου ἦτον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐλλάδα. Ἐπῆγαν ἀπὸ τοὺς Κορινθινοὺς καὶ τοὺς ἔλεγαν: «Μὴν παραδίδεσθε εἰς τὸν Κολοκοτρώνη, διατὶ σὰς ἔρχεται μεντάτι», καὶ ὁ σκοπὸς τοὺς ἦτον νὰ φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ τότε νὰ μείνουν μονάχοι, νὰ πάρουν τὰ λάφυρα, καὶ ὁ φθόνος ἦτον ἀκόμη.

Μετὰ εἴκοσι ἡμέρας ἔστειλα τὸν Καραχάλιο καὶ ἐμίλησε τῶν Λαλαίων καὶ ἦλθαν δύο εἰς τὸ κονάκι μου, καὶ τοὺς ὠμίλησα νὰ ἐβγοῦν ἐκεῖνοι, καὶ ἄς μείνουν οἱ ἄλλοι Τούρκοι. Καὶ αὐτὸ ἦτον διὰ νὰ κάμω ἀρχὴν, καὶ ἔτσι ἐπῆραν τὰ ἄρματά τους δεκαῆξη καὶ ἦλθαν εἰς τὸ σπίτι, καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ ὄρδι μου. Ἐτρατάρουμε καὶ ἔστειλαν, περάσοντας πέντ' ἔξη ἡμέραις, ἕνα Λαλαῖο καὶ ἔκραξαν τὸν κεχαιῖα τοῦ Κιαμίλμπεη καὶ τὸν κατῆ καὶ ἄλλους δύο ἀξιωματικούς Τούρκους, δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰ ὀνόματά τους. Ἐβγῆκαν καὶ ὠμίλησαμεν, τοὺς εἶπα νὰ παραδώσουν τὸ κάστρο καὶ τὰ ἄρματά τους, καὶ νὰ πάρουν δύο φορυσιαῖς (σκουτιά), καὶ νὰ τοὺς βαρκάρουμε, νὰ τοὺς περάσωμε εἰς τὴν Ρούμελη, ἄλλοι εἰς τὸ Γαλαξειδί καὶ ἄλλοι κατὰ τὰ Σάλωνα, καὶ μ' ἀποκρίθηκα, ὅτι: «Νὰ πᾶμε ἀπάνω νὰ εἰποῦμε καὶ τῶν ἄλλων καὶ σὰς στέλνουμε ἀπόκρισι». Τὴν ἄλλην ἡμέραν μᾶς ὠμίλησαν πάλιν νὰ κουβεντιάσωμε με αὐτούς. Ἐκινήσαμε νὰ πᾶμε, καὶ τὸ στρατεύμα, ἀπὸ τὴν ἀταξίαν του, ἐκίνησε ὄλοσιμά. Βλέποντας τὴν ἀταξίαν αὐτὴ ἐπέισμωσα καὶ δὲν ἠθέλησα κανένα κοντά μου. Ἐκαβάλλικα καὶ ἐπῆρα τὸν καπετὰν Ἀναγνώστη Πετιμεζᾶ μονάχον, καὶ ἐκίνησα καὶ ἐπῆγα κοντὰ εἰς τὸ κάστρο εἰς κάτι τουρκομνήματα, καὶ εἶπα: «Οἱ ἀρχηγοὶ νὰ γίνουν τριάντα νομάτοι, νὰ ἔλθουν κοντά μου», καὶ ἔτσι τοὺς ἔστειλα.

Πηγαίνόμενος ἐκεῖ, ὅπου εἴμεθα οἱ δύο, ὠμίλησα διὰ νὰ κατεβοῦν ἀπὸ τὸ κάστρο νὰ τοὺς εἰπῶ, διατὶ οἱ Τούρκοι ἔστρεξαν καὶ τὴν συνθήκη ὅπου τοὺς εἶχα κάμει ταῖς περασμέναις ἡμέραις. Ἐκατέβηκαν οἱ τέσσεροι καὶ ἐκάτσαμεν ἀνάταμα. Τότε ἔστειλα εἰς τὸν κατῆ (σὰν τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ χέρι τούτους) με τοὺς τριάντα ἀνθρώπους μέσα εἰς τὸ κάστρο διὰ νὰ παραδώσουν τὰ ἄρματά τους ὅλοι οἱ Τούρκοι καὶ νὰ τὰ βάλουν εἰς ἕνα σπίτι. Ὁ κατῆς ἔκαμε λόγον καὶ τοὺς ὠρκώσε εἰς τὴν πίστιν τους

νὰ μὴν κρύβουν κανένα ἄρμα, ἀλλὰ νὰ τὰ δώσουν ὅλα. Καὶ ἔτσι ἐξαρματώθηκα ὅλοι καὶ τὰ ἔβαλαν εἰς ἕνα σπίτι. Στὴν συνέλευσιν, ἀφοῦ ἤκουσαν ὅτι ζητοῦν νὰ παραδοθῶν οἱ Τούρκοι, ἐστείλαμε νὰ ἔλθωσιν καὶ πέντ' ἔξη πολιτικοί, νὰ ἔλθωσιν νὰ παρασταθοῦν εἰς τὰ λάφυρα, καὶ νὰ βγάλουμε καὶ τοῦ ἔθνοους. Αὐτοὶ ἦσαν ὁ Σωτήρ Νοταράς, ὁ Κορίνθου καὶ ἄλλοι, ἦτον καὶ ὁ Πρωτοσύγγελος τῆς Ἀρκαδίας ἐκεῖ, ὅπου εἶχε ἔλθει ἐκεῖ ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν συνέλευσιν διὰ νὰ ὑπογράψουμε τοὺς νόμους, καὶ ἐγὼ δὲν ἠθελα, ἐξ αἰτίας ὅπου ἦτον ἕνα κεφάλαιο ὅπου ἔλεγε, ὅτι: τὸ Ἐκτελεστικὸ νὰ τελειώσῃ μία ὑπόθεσι, καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἔξη ἡμέραις νὰ δίδουν τὴν εἶδησι εἰς τὸ βουλευτικόν. Ὅλοι τὸ ὑπέγραψαν, ἔξω ἀπὸ ἐγὼ. Τότε ἐπῆγαν πίσω, ἔκαμαν ἐξαίρεσι (παράρτημα) ἀπὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιο καὶ ἔτσι ὑπόγραψα. Σὰν ἔβαλα τοὺς 30 ἀνθρώπους μέσα καὶ ἐξαρμάτωσα τοὺς Τούρκους, μοῦ ὠμίλησαν, ὅτι τὰ ἔκαμαν ὅλα. Τότε ἔδωσα εἶδησιν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς συνελεύσεως, καὶ ἐπῆρα 300 ἀπὸ τὰ διάφορα σώματα, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν πόρτα, καὶ ἐσταύρωσα με μιά σημαία ἑλληνικὴ τὴν πόρτα καὶ ἔπειτα τοὺς ἔμβασα μέσα καὶ ἔβαλα αὐτὴν τὴν σημαία ἀπάνου εἰς τὸ κάστρο. Τὰ στρατεύματα καὶ ἐγὼ ἐκατεβήκαμε εἰς τὴν χώρα, εἴμεθα 6000, οἱ Τούρκοι ἦσαν 300: εἰς τὰ μέσα τοῦ Δεκεμβρίου.

Εἰς τὴν πτώσιν τῆς Κορίνθου ἦσαν Ὑψηλάντης, Μαυρομιχάλιδες, Πετιμεζαῖοι, Γιαννάκης Κολοκοτρώνης, Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης, ὁ υἱὸς μου ὁ Γενναῖος, Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, Ἀναγνωσταράς, Γιατράκος, Κεφάλας, Κολιόπουλος.

Τότε ἦλθε εἶδησις ὅτι ἡ ἀρμάδα τοῦ Καπετὰν πασᾶ με 9000 ἐτράβαε διὰ τὴν Πάτρα. Ἀκούοντας αὐτὰ, ἔλαβα διαταγὴ καὶ ἐκίνησα εὐθὺς διὰ τὴν Πάτρα, ἐπέρασα ἀπὸ τὸ Ἄργος, τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ διετάξα ταῖς ἐπαρχίαις Τριπολιτσᾶς, Καρύταινας, Φαναριοῦ, Ἀρκαδίας, νὰ τραβήξωσιν διὰ ταῖς Πάτρας.

Εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ ὅπου ἔφθασα, ἐμάθαμε ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐχάθη, καὶ ἔλεγαν μερικοὶ Γερουσιασταί, ὅτι: «Τώρα ὅπου ἐχάθη ὁ Ἀλῆ πασᾶς, οἱ 80000 ὅπου τὸν ἐπολιορκούσαν θὰ πέσουν εἰς ἡμᾶς». Ἐγὼ εἶπα: «Ἐχει ὁ Θεός». Ἐνας Νικολὸς Τζανέτος ἀπὸ τὸ Φανάρι εἶπε: «Ἀξιοθήκαμε καὶ ἐκάμαμε Γερουσία καὶ Βουλὴ, καθὼς λέγουν τὰ παλῆα χαρτιά, ἄς χαθοῦμεν τώρα». — «Ἐδγε σου Κύριε». Διέταξα τὸν Γενναῖο νὰ πάρῃ τοὺς μισοὺς Τριπολιτσιώτας, Φαναριώτας καὶ ἄλλους νὰ τραβήξωσιν κοντὰ. Εἰς τὴν Βυτινα, ἔλαβα τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως, ὅπου ἐπρωτοσυστήθηκε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔλαβα τὸ δίπλωμα τοῦ στρατηγοῦ. Εἰς τὴν 1 Μαρτίου ἔφθασα εἰς τὴν Πάτρα, ἐπέρασα ἀπὸ Καρύταινα, Πύργο, Γαστούνη καὶ Πάτρα. Ἐσύνεξα 6000. Ἀρχηγοὶ Α. Ζαΐμης, Κανέλος Δελιγιάννης, Πετιμεζαῖοι, Σέκερης Τριπολιτσιώτης, Λόντος με τοὺς Βοσστισάνους.

2 Μαρτίου διηγῆθηκα ὡς τὰ τώρα 1822.

Ἐναντίον τοῦ Ὁμὲρ Βρυώνη ἐπῆγε ὁ Νικηταράς καὶ ὁ Ἀχολος.

Ὁ Χάντζος καὶ ὁ Ἰμβραϊμης Λαλαῖοι ἦσαν ἐκεῖνοι ὅπου ἐδόξαζαν τοὺς Λαλαῖους.

Φθάνοντας εἰς τὴν Πάτραν ἐπήγαμε μὲ Καρυτινοὺς καὶ Περγιώταις ἕως 4000 καὶ Καλαβρυτινοὺς, ὁ Ζαΐμης, ὁ Λεχουρίτης, ἕως 1000, κ' ἀπὸ τὴν Πάτρα οἱ ντοπικοὶ ὡς 500, καὶ ἦτον οἱ Κουμανιωταῖοι ἐπὶ κεφαλῆς. Ἦτον καὶ μὲ 300 Βοσπιτισάνους ὁ στρατηγὸς Λόντος στὰ Σελὰ κατὰ τὸ καστέλι τῆς Πάτρας. Ἐγὼ πηγαίναντες δὲν ἤξευρα τὸν τόπον τῆς Πάτρας, 28 Φεβρουαρίου. Καὶ ἐρχόμενοι ἡμεῖς, οἱ Τούρκοι ἕως 5000 ἐβγήκαν νὰ λαφυραγωγῆσουν εἰς τὴν Ἀχαϊάν καὶ ἔντεσε ἡ ἐμπροστινέλα τοῦ Γενναίου. Ἐφθασε καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ τοὺς ἐκυνήγησαν ἕως ἔξω τῆς Πάτρας, καὶ ἀπὸ πίσω ἤρχομουν ἐγὼ καὶ ἐμαζωχθήκαμε ὅλοι εἰς τὸ Σαραβάλι καὶ εὐθὺς ἔστειλα 100 νομάτους καὶ ἔπιασαν τὸ μοναστήρι τοῦ Γεροκομειοῦ, τίρο κανονιοῦ ἀπὸ τὴν Πάτραν. Καὶ βλέποντας οἱ Τούρκοι ὅτι ἐπιάσθηκε τὸ μοναστήρι, ἐβγήκαν εἰς πόλεμον, νομίζοντας ὅτι εἶναι καθὼς πρῶτα. Καὶ τὰ στρατεύματα κινήθηκαν τὰ ἐδικὰ μας καὶ ἔγινε ὁ πόλεμος σφοδρὸς καὶ ἐπήραμε κεφάλια καμμιά ὄγδονταριά.

Ἐμβήκαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν μισὴ χώρα (1 Μαρτίου 1822). — Μοῦ ἐπαράγγειλαν νὰ μείνουν εἰς τὴν χώρα, τοὺς εἶπα νὰ τραβηθοῦν εἰς τὰ πόστα τους. Τὸ μὲν Καλαβρυτινὸν στρατεύμα, οἱ 100, ἔμειναν εἰς τὸ Γεροκομειό, στοῦ Σαΐταγα τὸν ληνὸ, οἱ Τριπολιτσιώταις 400. Ὁ Κανέλος Δελιγιάννης μὲ 600 ἔπιασε τὸ Πουρναρόκαστρο ἀποκάτω. Τὸν Γενναῖον μὲ τοὺς Φαναρίτας 300 στὸν Παληόπυργο, τοὺς Γαστουναίους τοῦ εἶχα στὴν Ὀβριά, τὸ μὲν δυνατώτερον λοιπὸν στρατεύμα τὸ εἶχα εἰς τὸ Σαραβάλι νὰ διδῆ μεντάτι. Τὸ Σαραβάλι, μακρὰν ἀπὸ τὰ ταμπούρια μισὴ ὥρα, ἀπὸ τὴν Πάτρα τρία κάρτα. Εἶδαν οἱ Τούρκοι τὰ ὄρδια, καὶ ἀκούοντας ὅτι ἦλθε καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης, ἔστειλαν τοῦ Γιουσοῦφ πασά, ὅπου ἦτον εἰς τὸ καστέλι, ὅτι ἦλθαν πολλὰ στρατεύματα καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης. Πρὶν κάμωμεν τὸν πόλεμον, εἶχε ἔλθει ὁ Μιαούλης καὶ ἔκαμε μεγάλη χαλάστρα εἰς τὰ καράβια, καὶ ἔφυγαν καὶ ἐπήγαν κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολι, καὶ τὰ ἐδικὰ μας ἔμειναν ἐκεῖ ἕως ὅπου ἐπήγαγεν καὶ ἡμεῖς κ' ἐκάμαμε πόλεμον. Ἀναχώρησαν τὰ καράβια, ὁ Γιουσοῦφ πασὰς ἔστειλε εἰς τὸν Ἐπακτο καὶ εἰς τὸ καστέλι τῆς Πάτρας καὶ τοὺς ἐσήκωσε ὅλους τοὺς Τούρκους καὶ ἐκίνησε καὶ ἦλθε εἰς τὴν Πάτρα. Οἱ Τούρκοι ἐσυνάχθησαν ἕως 12000. 9000 Ἀνατολίταις καὶ 3000. Καὶ εἰς τὰς 9 Μαρτίου ὅλοι ἐκινήθησαν εἰς πόλεμον, καὶ ἐγὼ, βλέποντας ἀπὸ τὸ Σαραβάλι ὅτι ἐκινήθηκε ἀσκέρι πολὺ, ἐτεμπήχισα ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ κινηθοῦν. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ὅπου ἦταν εἰς τὸ Γεροκομειό, καὶ οἱ Τριπολιτσιώταις εἰς τὸ Σαΐταγα.

Ἐκινήθησαν νὰ πιάσουν τὸν πόλεμον ἔξω ταῖς ράχαις, καὶ ἀνοίγοντας τὸν πόλεμον ἔστειλα τὸν Γενναῖο μὲ τοὺς Φαναριώταις, καὶ οἱ Γαστουναῖοι ἔστειλαν, καὶ ἀπὸ τὸ ὄρδι τὸ δικό μου. Ὅσο νὰ πάγη τὸ μεντάτι νὰ τοὺς κάμη βοήθεια, ἐτσακίσθησαν ἐκεῖνοι καὶ ὁ Γενναῖος μὲ 600 ἐκλείσθη εἰς τοῦ Σαΐταγα τὸ ληνὸ, καὶ οἱ Τούρκοι ἦτον πολλοὶ καὶ τοὺς ἐκλείσαν καὶ ἐπροσπέρασαν οἱ

Τούρκοι κυνηγώντας. Ὁ μὲν Κολιόπουλος μὲ τὸ λοιπὸν στρατεύμα ἔπεσε κατὰ τὴν σταφίδα τοῦ ἦτον ληνοί, καὶ ἔπιασαν μὲ τοὺς Γαστουναίους, τοῦ Κανέλου τὸ στρατεύμα καὶ τῶν Πατραίων ἐκόλλησαν εἰς τὸ Πουρναρόκαστρο, ὁ δὲ Ζαΐμης ἔντεσε ἐκεῖ μὲ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν ἐκυνήγησαν ἕως μισὴ ὥρα, καὶ ἐτράβηξε μὲ ὀλίγους κατὰ τὴν ποταμιὰ κατὰ τοὺς μύλους. Καὶ ἐγὼ ἤμουν μοναχός μου, διατὶ τὸ στρατεύμα τὸ ἔστειλα ὅλο, καὶ ἔντεσε νὰ ἦναι καὶ ὁ Δεσπότης Ἄρτης ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Καλαμογδάρτης ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ γραμματικὸς ὁ Μιχαλάκης.

Βλέποντας ὅτι τὰ στρατεύματα τὰ τούρκικα ἐκινήθησαν καὶ ἔπιασαν τὸ ληνὸ καὶ τὸ μοναστήρι, λέγω: «Ἀφίω τὰ μουλάρια μὲ τὸν τσεπχανὲ ἐδῶ, ἂν τσακίσωμε τοὺς Τούρκους, ἐλάτε, ἂν μᾶς τσακίσουν, φύγετε μὲ τὰ μουλάρια, καὶ ἐγὼ μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθεια καὶ τὴν ἐδική σας πηγαίνω». Καὶ ἐπήγα μόνος μου χωρὶς νὰ ἔχω οὔτε ψυχογυιὸν κοντά μου, καὶ ἐκίνησα. Εἰς ἕνα κάρτο ἀπῆντησα τὸν γέρο Ἀναγνώστη Λεχορίτην, τὸν ἔστειλεν ὁ Ζαΐμης. — «Τρέξε, ἀδελφέ, διατὶ τὴν ἐχάσαμε τὴν ματάλια» καὶ ἔκαμα σύντροφον τὸν γέρο Ἀναγνώστη εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἐπήγαμια εἰς τὸν Παληόπυργον. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν Παληόπυργο βλέπω ἕνα μπαϊράκι μικρὸ. Ἦτον ὁ Εὐαγγέλης ὁ Κουμανιώτης μὲ δεκαπέντε καὶ ἐκάθοντο καὶ ἔκανε σεῖρι, τοὺς ὠμίλησα καὶ τοὺς εἶπα: «Τί ἀνθρώποι εἴσασθε ἐσεῖς;» καὶ μοῦ ἀποκρίθηκαν:—«Ἕλληνες». Ἐγὼ τοὺς εἶπα:—«Μὲ γνωρίζετε; Εἶμαι ὁ Κολοκοτρῶνης, ἐλάτε ἐδῶ». — Καὶ τότενες ἐφοροῦσα φορέματα κόκκινα καὶ φουστανέλλα κόκκινη καὶ ἐκατέβηκαν καὶ τοὺς ἔβαλα ὀμπροστά, καὶ ἐπήγαμια ἴσια εἰς τὸ κέντρο τῶν Τούρκων, καὶ ζετροπώνοντας Ἕλληνας, τοῦ μὲ ἀκούγαν τοῦ ἐπήγαμια, καὶ τοὺς ἔκαμα καμμιά πενηνταριά, καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς ἕνα πόστο εἰς τὸ κέντρον τῶν Τούρκων ἐμπρός. Τοῦ ρεῖπα: «Μπήχτε τὸ μπαϊράκι ἐδῶ». — «Χανόμεθα». — «Σὰς στέλνω μεντάτι ἐγὼ», καὶ ἐγὼ ἐγύρισσα καβαλλάρης κατὰ τὴν σταφίδα τοῦ Κόλ, καὶ τοὺς εἶπα νὰ πάρουν τὸ μπαϊράκι τους καὶ νὰ πάνε εἰς τὸ ἄλλο τὸ μπαϊράκι.

Ὁ Γενναῖος καὶ οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἀποκλεισμένοι. Τηρῶ ὀμπρὸς ἀπὸ τὰ μπαϊράκια καὶ ἦτον ἕνα χορηγοκάμιο καὶ στέλνω τὸν Παρασκευᾶ, τοῦ Κολιόπουλου τὸν ἀδελφόν, μὲ εἴκοσι νομάτους νὰ τὸ πιάσουν τοῦ ἦτον καμμιά ἐξηνταριά καβαλλάραιοι Τούρκοι νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Μοῦ λέγουν: «Χανόμεθα». — «Σύρτε καὶ ἐγὼ ἔχω τὴν ἔγνοια σας». — Ὅσο τοῦ δυνάμωσαν τὸ κέντρον καλά, ἔντεσε ἐκεῖ καὶ ὁ Καραχάλιος καὶ ὁ ἀγιουτάντες μου Φωτάκος, διατὶ ἐπαρτήρησα τὸν πόλεμον καὶ ἀπὸ τὸ κέντρο δὲν ἤμπορούσαμε νὰ τοὺς τσακίσουμε τοὺς Τούρκους, ὅμως ἂν τοὺς χαλάσωμε θὰ τοὺς χαλάσωμε ἀπὸ τὰς πτέρυγας. Τότε ἐπήρα τὸν Καραχάλιο καὶ τὸν Φωτάκο καὶ ἐπήγα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὅπου οἱ Τούρκοι ἐκρατοῦσαν ἕως τὴν μάνα τοῦ νεροῦ (τοὺς δύο μόνον). Ἐμπεξα τὴν φωνήν: «Ποῦ εἰσθε, μωρὲ Ἕλληνες; Κάτω-κάτω;». Ἀκούοντας τὴν φωνήν μου οἱ φευγάτοι κα-

τέβαιναν, ἀφοῦ ἐκατέβηκαν κάτω. Βάνω τὸ κιάλι, δὲν εἶδα, καὶ ἐφώνασα (στρατήγημα): «Ἐτσάκισαν οἱ Τούρκοι». Χουμουὺν οἱ Ἕλληνες, ἐτσάκισε τὸ πρῶτο τζογκάρι, ὅπου ἦτον οἱ Τούρκοι ποῦ εἶχαν ἀποκλεισμένον τὸν Γενναῖον εἰς τοὺς ληνοὺς.

Καβαλλάρης ἦμουν, ἡ τύχη ἦτον καλή, ὄχι τὸ ἄλλο, ζωντανοὺς νὰ τοὺς πιάσουμε. Ἐτσάκισε ἡ πτέρυγα τῶν Τουρκῶν ποῦ ἦτον εἰς τὴν μάννα τοῦ νεροῦ, τοὺς πήραμε μπλαστούς. Εἰς τοὺς Τριπολιτωταῖς ὁ Σέκερης ἦτον κουμάντο. Τὸ κέντρο τὸ δικό μου ἐκτύπησε τὸ κέντρον τῶν Τουρκῶν, ἐσκότωσε ἕνα μπίμπισαν. Οἱ Κουμανιώταις τοὺς κτυποῦν, ἐπήραμε κεφάλια 250, τί ἔγιναν οἱ λαβωμένοι δὲν ἤξεύρω. Καὶ ἐγυρίσαμε ὀπίσω εἰς τὸ καρτέρι τους. Ἀπὸ τότε δὲν ἐξεμάκρυναν πίσω νὰ πολεμήσουν, ἔλεγαν ὅτι ἡ φευγούλα μας ἦτον στρατήγημα.

Τοὺς ἐπήραμε ἀπὸ κοντά. Ὀλημέρα ἐγίνοντο ἀκροβολισμοὶ με ζημία τῶν Τουρκῶν. Ὁ Καραχάλιος ἐλαβώθη εἰς τὴν κεφαλὴν. ἔδωσε τὸ μπαϊράκι: «Πηγαίνετε ὀμπρός, μοῦ ἦλθε σκοτοῦρα».

Ἡ τροφή ὅλου τοῦ στρατεύματος ἤρχετο ἀπὸ Γαστούνη. Τὸν τακτικὴ ἦτον ἡ ζωοτροφία, 4000 σφαχτά, 80 κεφάλια γελάδια, ψωμί ἀπὸ τὴν Γαστούνη. Ἡ Γαστούνη ἦτον μελίσι ἀτρυγο, καὶ μᾶς τὰ ἔστειλε ὅλα ὁ Σισίνης. Ὅσα ἐτρώγαμε τὴν ἑβδομάδα, μᾶς τὰ ἐμβαζαν ὀπίσω καὶ ἦτον πάντοτε οἱ 4000. Τότε εἶχα γραμμένο εἰς τὴν Ἀρκαδίᾳ νὰ ἔλθουν. Οἱ Ἀρκαδινοὶ βάνουν ἀρχηγὸ τὸν Μητρο Ἀναστασόπουλο, ἐκίνησαν 1200. Ἐκίνησε καὶ ὁ Πονηρὸς, καὶ ἤθελε νὰ πάρῃ τὰ ἄρματα τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ἤθελε νὰ τὰ πάρῃ ἐκεῖνος, καὶ ἀνακάτωνα τὸ στρατό. Ἐν πρώτοις ἐρχάμενοι οἱ Ἀρκαδιανοὶ εἰς τὸ Σαραβάλι ποῦ εἶχα τὸ ὄρδι ἐγώ, με εἶπε ὁ Πονηρὸς νὰ τὸν κάμω ἐπικεφαλῆς. «Δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάμω, νὰ ἐρωτήσω». Ἐρώτησα καὶ δὲν τὸν ἐδέχθησαν. — «Τί νὰ σοῦ κάμω;» Ἐπῆγαν οἱ Ἀρκαδιανοὶ μόνοι τους καὶ ἔκαμαν ἕνα πῶλεμον καλόν, καὶ ἐπολέμησαν ἀνδρειωμένα, καὶ ἐσκότωσαν καμμιά δεκαριά Τούρκους, 1200 ἦτον Ἀρκαδιανοὶ. Ἦτον Παπατσωραῖοι, Γκρίτζαλης καὶ ἄλλοι. Εἰς δεκαπέντε ἡμέρας ἔφυγαν ὅλοι κρυφίως μπουλούκια-μπουλούκια, ἔμειναν οἱ καπεταναῖοι. — Ἐπιάσα μερικοὺς, τοὺς ἐντρόπισα.

Οἱ Ἀρκαδιανοὶ ἀνεχώρησαν, ἔμειναν μόνον οἱ καπεταναῖοι, καὶ τοὺς ἔδωξα καὶ αὐτοὺς. Ἐλαβα μίαν διαταγὴν ἀπὸ τὸν Μινίστρο τοῦ πολέμου διὰ νὰ περάσω εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα με τὰ στρατεύματα, καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ ἀφήσω 12000 Τούρκους εἰς τὴν Πάτρα, καὶ νὰ ὑπάγω ἐμπροστά. Πρέπει πρῶτον νὰ σβύσουμε τὴ φωτιά ποῦ εἶναι μέσα, καὶ ἔπειτα νὰ ὑπάγῃς καὶ εἰς βοήθειαν τοῦ γειτόνου σου. Καὶ αὐτοὺς μοῦ δευτεροαποκρίθηκε, ὅτι: «Τὸ γράμμα ὅπου μοῦ ἔστειλες δὲν τὸ ἔδειξα εἰς τὴν κυβέρνησιν, διότι ἤθελες κακοπέσει, ὅμως τώρα ἄμα λάβῃς τὴν παροῦσαν διαταγὴν νὰ ἐκστρατεύσῃς». Καὶ ἐγὼ ἀφήσα τὸν Κολιόπουλο εἰς τὰ στρατεύματα ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Κόρινθον διὰ τρεῖς ἡμέρας. Πηγαίνάμενος, πέντε ὥρας μακρὰ, ἔστειλα εἰδήσεις τῆς κυβερνήσεως ὅτι πηγαίνω, καὶ ἀπόκρισι δὲν ἔλαβα. Ἐγὼ ἐκίνησα. Ἐνα τέταρτο μακρὰν

ἔλαβα μίαν διαταγὴν καὶ μοῦ ἔλεγε ὅτι νὰ ἀφήσω τοὺς 80 ἀνθρώπους ὅπου εἶχα μαζί καὶ νὰ ἔλθω εἰς τὴν Κόρινθο με πέντε ἀνθρώπους. Ἐγὼ ἐμβήκα μέσα, μοῦ ἔδωκαν ἕνα κονάκι χωρὶς πάτωμα. Τὸ βράδυ μᾶς ἀφήκαν ἀπεριποίητους καὶ ἔτσι ἀνεχώρησα καὶ ἐπῆγα εἰς ἕνα χωριὸ τὴν νύκτα.

Σὰν με ἀκούσαν ὅπου ἀνεχώρησα, τὸ Βουλευτικὸ με τὸ Ἐκτελεστικὸ, ἄρχισαν νὰ τρώγονται καὶ νὰ λένε ὅτι: «Ὅχι, σεῖς φταίτε», «Ὅχι, σεῖς, καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ φερθοῦμε ἔτσι». Ἐστειλαν μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ τὸν Κωλέττην, ἀπὸ τὸν Κορίνθου, τὸν Σωτῆρ Νοταρᾶ καὶ μέρος Ὑδραίων. Ἐρχάμενοι ἐκεῖ, τοὺς ἀπεκρίθηκα ὅτι: «Σὰν δὲν δέχεσθε ἕναν στρατηγὸν ὅπου ἔρχεται νὰ σὰς ὀμιλήσῃ, ἐγὼ ἀναχωρῶ καὶ πηγαίνω εἰς τὴν Τριπολιτσά, εἰς τὴν Γερουσίαν, καὶ ὅτι, ἐγὼ νὰ εἶπώ, θέλει τὸ εἶπώ εἰς αὐτήν». — «Ὅχι, με λέγουν, νὰ γυρίσῃς ὀπίσω, νὰ προβάλλῃς ὅτι θέλεις, διατὶ ἐστάθη ἕνα λάθος καὶ ἦτον ἔλλειψις κονακιῶν». Ἐγὼ ἀποκρίθηκα τοῦ Κωλέττη, ὅπου μοῦ ὠμιλοῦσε, ὅτι: «Νὰ πᾶς νὰ γίνῃς Μινίστρος στὰ Γιάννινα καὶ ὄχι ἐδῶ». Μοῦ ἔπεσε ὁ Δεσπότης ὁ Κορίνθου καὶ οἱ λοιποὶ καὶ ἐπῆγα μέσα, ἕκαμα τὰς προτάσεις μοῦ καὶ τὰς ἐδέχθηκε ἡ κυβέρνησις. Τοὺς ἐπαράστησα ὅτι ἀνπεράσω εἰς τὴν Ρούμελη, οἱ Τούρκοι τῆς Πάτρας, ὅπου ἦτον 12 χιλιάδες θέλει σκορπισθοῦν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ θὰ τὴν χαλάσουν. Ἐτοί ἡ κυβέρνησις αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκην καὶ με ἔδωσε νέαν διαταγὴν διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὰς Πάτρας.

Ἐπέρασα ἀπὸ τὸ Ἄργος, Τριπολιτσά καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Πάτρα ἀρχὰς Μαΐου. Εἰς τὴν Κόρινθο ἀντάμωσα τὸν Μάρκο Μπότσαρη, ὁ ὁποῖος ἐπρόσμενε ἐκεῖ διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς φαμελιάς του. Αὐτὸς μοῦ εἶπε νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ με κάμουν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν στρατευμάτων, ἐγὼ τοῦ ἕκαμα ταῖς ἴδιαις παρατηρήσεις, ἐπρόβαλα εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ πάγῃ ὁ Μαυροκορδάτος ὅπου ἦτον τότε πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, νὰ πάρῃ 1000 τακτικοὺς φιλέλληνας καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἐτοί ὁ Μαυροκορδάτος ἐπῆρε τοὺς τακτικοὺς καὶ Μάρκο Μπότσαρη καὶ ἀπέρασε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῆς Πάτρας, ὅπου εὐρίσκοντο ἐκεῖ. Ἀφοῦ ἀπέρασαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, με ἔγραψαν ἀπὸ ἐκεῖ, ὅτι ἔχουν ἀνάγκην νὰ τοὺς στείλω βοήθεια καὶ ἀπεφάσισα καὶ ἔστειλα τὸν υἱόν μου Γενναῖον με 200 στρατιώτας διαλεκτοὺς. Τότε ὁ Γιατράκος εἶχε ἔλθει ἐκεῖ καὶ τὸν ἔστειλα καὶ ἐκείνον με μιά σαρανταριά, τοῦ εἶχαν φύγει οἱ ἄλλοι — καὶ τὸν Κανέλο Δελιγιάννη με 200. Ἐγὼ ἔμεινα ὀπίσω καὶ ἔφερα στρατιώτας διὰ νὰ ἀναπληρώσουν ὅσους εἶχα στείλει εἰς τὴν Ρούμελη, 6000 εἶχα. Ἐβαλα ἀλώνια διὰ ταῖς σταφίδαις, καὶ εἶπα τῶν Ἑλλήνων νὰ τρυγοῦν τὴν σταφίδα, νὰ πᾶδαις, καὶ εἶπα τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐθνικὸν δικαίωρον τοὺς κόπους τους καὶ νὰ ἐβγάλωμε καὶ τὸ ἐθνικὸν δικαίωμα. Καὶ ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ τὸ βάλλουν εἰς πράξιν. Οἱ Τούρκοι ἐστενοχωρήθησαν πολὺ εἰς τὸ κάστρο, καὶ ἀπὸ νερὸ, καὶ κατὰ τὸν τρόπο ὅπου τοὺς ἐστενοχώρησα εἰς ἕνα μῆνα ἤθελε παραδοθῶν.

Σκοτωμένοι Τούρκοι εἰς τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ τοὺς πολέ-

ρηνον ένα καλόγηρον λεγόμενον Ἀχιλλέα, διδάσκαλον τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς καὶ βλέποντας τοὺς Τούρκους ἔφυγε με τοὺς στρατιώτας, ἀφοῦ ἐσκότωσε τὸν Κιαμίλμπεη. Ὁ Δράμαλης ἔστειλε καὶ ἔπιασε τὸ κάστρο. Τότε ἔστειλε σαράντα ἐννιά καβαλλαραίους νὰ φέρουν τὰ συγχαρίκια εἰς τὸ Ἀνάπλι.

Τὸ Ἀνάπλι, πρὶν ἓνα μῆνα εἶχε κάμει συνθήκη με τὴν κυβέρνησι νὰ δώσουν οἱ Τούρκοι τὸ καστέλι καὶ δέκα Τούρκους ἀξιωματικούς ἐνέχυρον καὶ ἐδικούς μας τριάντα, καὶ νὰ τοὺς στέλνουν ζωοτροφίας ἕως οὔτου νὰ ἔλθουν τὰ ἑλληνικά καράβια νὰ τοὺς πάρουν καὶ νὰ βάλουν εἰς τάξιν τὰ λάφυρα. Ἡ κυβερνησις βλέποντας τοὺς Τούρκους ὅπου ἔφερναν τὰ συγχαρίκια, ἔφυγαν καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὰ καράβια (τὸ Βουλευτικό), καὶ τὸ στρατεύμα ὅπου ἦτον ἐκεῖ συναγμένον διαλύθηκε. Οἱ δύο καβαλλαραῖοι με ἔδωσαν εἶδησιν ὅτι ὁ Δράμαλης ἐμβῆκεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἦλθε στὴν Κόρινθον. Δὲν ἤξευραν ἀκόμη ὅτι τὸ κάστρο ἦτον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐλπίζαμε νὰ τοῦ πάμε βοήθεια. Ὁ πεζὸς ἦλθε μιά ὥρα πρὶν νὰ βασιλευσῇ ὁ ἥλιος. Λαμβάνοντας τὸ γράμμα, ἐπῆγα εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ τοὺς εἶπα, ὅτι: «Νὰ ἔλθουν ὄσοι ἤξεύρουν γράμματα». Καὶ ἔτσι ἐγράψαμε ὅλη τὴν νύκτα καὶ ἐστειλάμεν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ προφθάσουν μίαν ὥραν ἀρχήτερα, διότι ὁ Δράμαλης ἐμβῆκεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἶπα τῆς Γερουσίας: «Νὰ σταθῆς ἐδῶ καὶ νὰ μᾶς βοηθᾷς ἀπὸ τροφάς καὶ πολεμοφόδια, καὶ ἐγὼ παίρνω τὰ στρατεύματα καὶ πηγαίνω ἐμπρός, καὶ ἂν ἰδῶ ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ βασταξῶ, τότε σὰς στέλνω εἶδησι καὶ ἀναχωρεῖτε». Καὶ ἔτσι ἐβάσταξαν τὴν θέσι.

Τὴν αὐγὴν ἔβαλα λόγο εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς εἶπα: «Ἕλληνες, Τούρκους μὴ φοβεῖσθε! Ἐμεῖς ἐσκοτώσαμε τόσους ἐντόπιους, καὶ τούτους ἔτσι θὰ τοὺς κάμωμε. Δὲν εἶναι πολλοὶ οἱ Τούρκοι, ὅσους τοὺς λέγουν. Νὰ ὑπάγωμε νὰ σκοτωθῶμε μακρὰν ἀπὸ τὰ παιδιὰ μας καὶ ταῖς φαμελιάς μας. Μὴν παίρνετε μαζί σας οὔτε μουλάρια, καπνώταις, ὅλα μᾶς τὰ φέρνουν ἐκείνοι».

Ἐδιώρισα τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Ἀντώνη Κολοκοτρώνη με 1700 νὰ τραβήξουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ νὰ ὑπάγουν ἀντίκρυ νὰ ρῆξουν δύο-τρεῖς μπαταριαῖς, νὰ ἀκούσουν οἱ Ἕλληνες ὅπου ἦτον εἰς τὸ κάστρο τῆς Κορίνθου καὶ νὰ ἐνθαρρυνθοῦν. Ἐλπίζα ὅτι τὸ κάστρο ἐβάσταγε ἀκόμη. Ἐβάσταξα μόνον 300 καὶ ἐκίνησα διὰ τὸ Ἄργος ὅπου ἤξευρα ὅτι ἦτον ἐκεῖ πέντ' ἕξ χιλιάδες στρατιώταις καὶ νὰ τοὺς πάρω νὰ ὑπάγω ἐμπρός εἰς τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Δερβένια. Ἐρχοντας εἰς τὸ Παρθένη, ἀπάντησα τὸν Ρήγα με τὸν Κολιὸ τὸν Δαρειώτην. Τοὺς ἐρώτησα τί ἤξεύρουν, καὶ αὐτοὶ μοῦ ἀποκρίθησαν ὅτι ἐμβῆκαν 60000 Τούρκοι μέσα, ὅτι μόνον αὐτὸς ἐγλύτωσε. Τὸν ἐμάλλωσα, καὶ τοῦ εἶπα: «Νὰ μὴ ματαειπῆς τέτοια λόγια εἰς τὴν Τριπολιτσά». Αὐτὸς μόλις ἐπῆγε στὴν Τριπολιτσά, ἔδωσε τὴν εἶδησι καὶ ἔφυγε ὅλος ὁ κόσμος ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, μόνον ἡ Γερουσία ἔμεινε.

Οἱ στρατιώταις, ὅπου εἶχα μαζί, ὡσὰν ἤκουσαν αὐτὰς τὰς εἰδήσεις, ἐδείλιασαν, καὶ διὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνω ἀρχισα καὶ ἐτραγούδαγα. Παρακάτω ἀπάντησα τὸν Λυκοῦργον Κρεστενίτη με δεκαπέντε καὶ τοὺς εἶπα «ποῦ πηγαίνουν;» καὶ αὐτοὶ «πηγαίνουν εἰς τὸν Πύργον καὶ πάλιν ἔρχονται». Οἱ Μανιάταις ἔγδυσαν τὸ Ἄργος καὶ ἔφυγαν. Τοὺς ἀπαντάω εἰς τὸν δρόμον, τοὺς ἐρώτάω ποῦ πηγαίνουν καὶ αὐτοὶ μοῦ ἔλεγαν ὅτι: «Ἐχομεν ἀρρωστο καὶ πάμε καὶ γυρίζομε». Τοὺς ἔλεγα: «Τὸν ἀρρωστο τὸν πάει ἓνας-δύο, ὄχι τόσοι». Εἰς τὸ Ταβούλι ἀπάντησα τὸν Ὑψηλάντη, τὸν Κρεβατᾶ, τὸν υἱὸ μου Πάνο ὅπου ἦτον με τὴν Γερουσίαν, τὸν Μαυρομιχάλη, τοὺς ἐρώτῶ: «Ποῦ πάτε; Τοὺς εἶδατε με τὰ μάτια σας τοὺς Τούρκους;» — «Ὅχι, μᾶς εἶπαν πῶς ἐμβῆκεν πενήντα καβαλλαραῖοι εἰς τὸ Ναύπλιον». — «Ἔσεῖς ποῦ πάτε; Ἐχομε κανένα κάστρο νὰ ἐμβοῦμε; Ἐχομε καμμίαν δύναμιν νὰ τραβηχθῶμε καὶ ἡμεῖς, καὶ οἱ Τούρκοι νὰ σκλαβώσουν τὸν κόσμον;» Καὶ ἔτσι τοὺς ἐκράτησα.

Ἐκραξα τότε τὸν Πέτρο Μπαρμπιτσιώτη καὶ τὸν Θεοδωρῆ Ζαχαρόπουλο καὶ τὸν Ἀντώνη Κουμουτσιώτη, καὶ τοὺς λέγω: «Νὰ πάτε νὰ μοῦ πιάσετε τὸ κάστρο τοῦ Ἄργους με 100 ἀνθρώπους διαλεκτούς, καὶ πιάνοντας τὸ κάστρο, νὰ κάμετε φανό, ὅτι ἔπιασαν τὸ κάστρο». Με ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Πάμε, μὰ χανόμεθα». Τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε κ' ἐγὼ σὰς παίρνω εἰς τὸν λαϊμό μου». Καὶ ἔτσι ἐπῆγαν καὶ ἔκαμαν τὸν φανό. Εὐθύς στέλνω τὸν Πάνο με 150 στρατιώτας νὰ ὑπάγῃ νὰ πιάσῃ τοὺς μύλους καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ τὰ καράβια τῆς πεθεράς του νὰ πλησιάσουν κοντά, κ' ἂν τὸν εὕρῃ πόλεμος νὰ τὸν βοηθήσουν με τὰ κανόνια. Τρεῖς ἡμέραις ἐκαθίσαμεν εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον, καὶ ἐγράψαμεν νὰ ἔλθουν στρατεύματα. Ἦλθαν οἱ Ἄγιοπετρίται με τὸν Ζαφειρόπουλον καὶ Μιστριώταις κ' ἐγινήκαμε ὡς χίλιοι. Τότε εἶπα τοῦ Πετρόμπεη καὶ τοῦ Ὑψηλάντη νὰ πᾶν νὰ πιάσουν τοὺς μύλους καὶ νὰ στείλουν βοήθεια εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ἐγὼ νὰ τραβήξω κατὰ τὴν Κόρινθο, νὰ ἰδῶ πόθεν πηγαίνουν οἱ Τούρκοι. Καὶ ἐγιναν δύο κολῶναις, ἡ μία νὰ ὑπάγῃ κατὰ τὰ Βασιλικά καὶ ἡ ἄλλη κατὰ τὸ Ἄργος.

Ἐπῆγαν εἰς τοὺς μύλους. Ὁ Πάνος, ὁ Μπεϊζαντὲ Γεωργάκης, ἐπῆγαν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐγὼ ἐτραβήξα διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Κόρινθον. Ἡύρηκα τὸν Κολιόπουλο εἰς τὸ Σκηνοχώρι, ὁ Ἀντώνης ἦτον εἰς τὸν Ἅγιο-Γιῶργη, οἱ Τούρκοι ἀρχισαν νὰ κατεβαίνουν εἰς τὸ Ἄργος. Οἱ Τούρκοι μὴ εὐρίσκοντας ἐναντιότητα, ἐξαπλώνονται. Ὁ Κολιόπουλος ἀπαντάται εἰς τὸ Χαρβάτι με τοὺς Τούρκους, ἐσκότωσαν 20. Ὁ Κολιόπουλος μονομαχεῖ μ' ἓναν καβαλλάρη καὶ τὸν φονεῖ. Τότε ἐγύρισε εἰς τὸ Σκηνοχώρι, ἐκατέβηκεν καὶ ἀπὸ τὸ κάστρο τοῦ Ἄργους μερικοὶ, καὶ ἐπολέμησαν με τοὺς Τούρκους ποῦ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κόρινθο καὶ ἐσκοτώθηκαν καμμιά δεκαριά. Μανιάταις καὶ Πελοποννήσιοι. — Οἱ Κουμουντουραῖοι, ὁ Σιζίνης, ἔμειναν ὅσοι ἦτον με τὸν Μπέη, ὁ Ἀντώνης ἐκαρτέρεψε εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο τοὺς Τούρκους στὴν Κόρινθο καὶ ἐσκότωσε 17. Τὴν ἄλλην

ἡμέραν ἐπῆγαν 2000 καὶ τὸν ἐπολέμησαν καὶ τὸν ἔδιωξαν καὶ ἔκαψαν σπίτια.

Ἐγώ, σὺν ἔστειλα τοὺς ἄλλους νὰ πάνε στοὺς Μύλους, ἐ-
τράβηξα κατὰ τὴν Κόρινθο καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Σκηνοχώρι καὶ ἐ-
πῆγα καὶ ἤυρα τὸν Κολιόπουλο, καὶ μοῦ εἶπε τὸν ἀναχωρισμὸν
τοῦ Ἀντώνη ἀπὸ τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Καὶ ἐκίνησα νὰ πάγω
στὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ πηγαινάμενος εἰς τὸν Μαλανδρίνο, ἡ-
ρα δέκα καβαλλαραίους Τούρκους, καὶ βλέποντάς μας ἐκλεί-
σθησαν εἰς ἓνα σπίτι, δὲν ἠθέλησαν νὰ παραδοθοῦν, τοὺς ἐκά-
ψαμεν. Ἐνας στρατιώτης ἐπίασε τὸ τουφέκι ἐνὸς Τούρκου ἀπὸ
τὴν θύραν, τοῦ τὸ πήρε. Τραβάω καὶ πάγω εἰς τὸν Ἅγιον Γε-
ώργιον. Τὸ χωριὸν ἦτον γεμάτο ἀπὸ λάδι κλπ. Τὸ ἐπίασα, ἀγνάν-
τευσα καὶ εἶδα, ὅτι ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἐκίνησαν τὰ τούρκικα στρα-
τεύματα διὰ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι. Ὅταν ἐκατέβηκαν οἱ Τούρ-
κοι, ἐπῆγαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ ποληόκαστρο τοῦ Ἄργους, καὶ
οἱ Τούρκοι ἦσαν δύο πασάδες. Οἱ πασάδες ἔλεγαν τῶν στρατιω-
τῶν, ὅτι: «Ἐδῶ εἶναι τὸ βίος τοῦ κόσμου, τὸ Ἀνάπλι τὸ ἔχομε,
τάλλα τὰ πέρνομε ὅλα». Τὸ ἐπολιόρκησαν.

Ἦτον συναγμένα στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους ἕως 5000.
Ὁ Κολιόπουλος ἦτον κλειστὸς εἰς τὸ παληόκαστρο μετὰ Φαναρίτας
καὶ Καλυτινοὺς, μετὰ τὸν Δημητράκη τὸν Δελιγιάννη. Μοῦ γρά-
φουν ἓνα γράμμα, ὅτι νὰ φθάσω διατὶ ἐκλείσαν τὸ κάστρο καὶ
δὲν ἔχουν προβεζιό. Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἔκαμαν ἀρχηγὸ τοῦ στρα-
τεύματος τὸν Ἀντωνάκη Μαυρομιχάλη, τοῦ στρατεύματος ποῦ
εἶναι στοὺς Μύλους. Σὺν τὸν ἔκαμαν ἀρχηγόν, ἠθέλησαν νὰ κά-
μουν ἓνα πόλεμον μετὰ τοὺς Τούρκους, καὶ τὸν Κολιόπουλον δὲν τὸν
ἐτεμπίχισαν ποῦ ἦτον εἰς τὸ πλευρό τους, καὶ ὁ πόλεμος ἐπιά-
σθη στὴν ἄκρη στάμπελια, καὶ ἐβγήκαν Τούρκοι 10000 καβαλλα-
ραῖοι καὶ ἐτάκισαν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐχάθησαν 150 Ἕλληνες.
Σὺν ἔχασαν τὴν μπατάλια, μοῦ στέλλουν ἓνα γράμμα καὶ μοῦ
λένε, ἂν τρώγω ψωμί νὰ τὸ ἀφήσω, νὰ τοὺς βοηθήσω — ἡμουν
εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον — διατὶ ἡ Πατρις ἐχάθη.

Δὲν ἔλειψα εὐθύς νὰ κινήσω μετὰ 100 στρατιώτας καὶ τὸν Ἀν-
τώνη Κολοκοτρώνη τὸν ἀφίνω στὰ Δερβενάκια μετὰ καμμιά χιλιά-
δα. Πηγαινάμενος εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους ἡύρα ὅ-
λους τοὺς στρατιώτας λυπημένους ἀπὸ τὸν πόλεμον τῆς ἄλλης ἡ-
μέρας ποῦ ἐχάθησαν στρατιώταις. Δὲν ἔλειψα νὰ τοὺς ὁμιλήσω
καὶ νὰ τοὺς ἐνθουρῶν, ὅτι ἂν οἱ Τούρκοι ἐσκότωσαν 150, ἡμεῖς
χιλιάδες, καὶ νὰ ἐκδικηθοῦμε, καὶ ἄλλα πολλὰ τοὺς εἶπα καὶ
ἐμψυχώθηκα. Τοὺς ἐμάλλωσα πολὺ μετὰ τὴν ἀταξία τοῦ πολέμου
ὅτι δὲν ὠμίλησαν καὶ τοῦ Κολιόπουλου. Ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Κρε-
βατᾶς ἦτον εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς (Μύλοι Ἀργίτι-
κοί, Μύλοι Ἀφεντικοί διαφορὰ). Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπλάκωσαν
1200 Ἀρκαδιανοί. Οἱ Τούρκοι ἐρριχναν βόμβαις εἰς τὸ Ἄργος
καὶ ἔβαναν δύο κανόνια ἀπὸ μία ράχη καὶ ἐπολιορκοῦσαν τὸ πα-
ληόκαστρο. Οἱ κλεισμένοι δὲν εἶχαν τίποτε μέσα καὶ ἦτον στε-
νοχωρημένοι. Σταῖς 20 τοῦ Ἰουλίου, στὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἡ-
λίας ἔκραξα τὰ στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους

καὶ τοὺς ὠμίλησα δυὸ ὄραι: «Νὰ πολεμήσωμε, νὰ βγάλωμε τοὺς
κλεισμένους, οἱ Τούρκοι εἶναι ὅλοι σαβούρα».

Ἀπεφάσισα νὰ κτυπήσωμε τὸ βράδυ ἀπὸ ὄλαις ταῖς μεριαῖς
τοὺς Τούρκους, διατὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ πάγη ἄνθρωπος νὰ τοὺς
ἰδῆ ἄλλ' ὅτι ἔκαναν τὰ σινιάλα. Τότενες διατάττω ταῖς ἐπαρχί-
αις νὰ κτυπήσουν τὸν ἐχθρὸ εἰς τὴν θέσι καθεμιά ποῦ εἶχε. Τόσο
καὶ τὸν Κολιόπουλο καὶ τοὺς Ἀρκαδιανούς τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ
κέντρον νὰ κτυπήσουν τοὺς Τούρκους ὅπου εἶχαν τὰ κανόνια.
Καὶ οἱ Ἀρκαδιανοὶ καθὼς ἐπῆγα τὸ βράδυ καὶ ἐκτύπησα ἀπὸ ὄ-
λαις ταῖς μεριαῖς, ἐπῆγαν καὶ ἐχάλασαν μετὰ τὰ πόδια τὰ ταμ-
πούρια. Ἀναχωροῦν πάλιν διὰ νυκτὸς, διότι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες
δὲν ἐκινήθησαν. Ἐκεῖνοι ἔμειναν ἀκόμη κλεισμένοι εἰς τὸ πα-
ληόκαστρο. Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἐστενοχωρήθηκα διὰ τοὺς μέσα, νὰ
μὴ βλαφθοῦν. Ἐκαμα ἓνα στρατήγημα, νὰ πάμε ὅλοι ὀλοτρό-
γυρα νὰ ἀδειάσωμε ἀπὸ δυὸ τουφέκια, νὰ κάμωμε φανὸ καὶ ἐ-
κείνοι νὰ κάμουν τρόπον νὰ ἐβγουν ἀπὸ τὸ παληόκαστρο. Ἐτσι
ἐζυγώσαμεν κοντά, ἐκεῖνοι ἐβγήκαν τότε ἀβλαβεῖς ἀπὸ τὸ πα-
ληόκαστρο καὶ ἀφήκαν μέσα ἓνα ἄσκι τυρί, καὶ ἐβγήκαν ὅλοι εἰς
τοὺς Μύλους τοῦ Ἄργους ὑγιεῖς.

Τὴν αὐγὴν μβαίνουν οἱ Τούρκοι στὸ κάστρο καὶ δὲν εὔρι-
σκον οὐδέν. Αὐτοὶ (οἱ δικοὶ μας) εἶπαν ὅτι ἀναχωρήσαμεν. Τὰ
στρατεύματα τὴν αὐγὴν βγαίνουν καμμιά δεκαριά χιλιάδες κα-
βαλλαραῖοι καὶ βγαίνουν εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους νὰ
ἰδοῦν. Βλέποντας ἡμεῖς τὴν καβαλλαρία, ἐγὼ ἔκαμα τοὺς δικούς
μου κολλῶνα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου καὶ κατέβηκαν καμ-
μιὰ εἰκοσαριά καβαλλαραῖοι καὶ ἔκαμαν ἀκροβολισμοὺς εἰς τοὺς
κάμπους, διότι οἱ Τούρκοι ἐβγήκαν νὰ ἰδοῦν, ὄχι νὰ κάμουν πό-
λεμον. Ἐγύρισαν εἰς τὰ ἀμπέλια, ὅτι ἦταν προβαλμένα τὰ στα-
φύλια καὶ ἐπῆραν. Δίδαξα τὰ στρατεύματα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς
Ἀφεντικούς νὰ πιάσουν ἐκεῖ καὶ νὰ ἀνάψῃ ἀπὸ καθένας εἴκοσι
φωτιάς, καὶ τὸ τριπολιτωτικὸ τὸ ἔβαλα ἀντίκρου εἰς ταῖς ρά-
χαις νὰ κάμουν αὐτοὶ τὸ ἴδιο. Ὁ Κολιόπουλος μετὰ τὸ στρατεύμα
του νὰ πιάσῃ τὸ Σκηνοχώρι ἀνάμεσα εἰς ταῖς δύο δημοσιαῖς ποῦ
πάνε εἰς τὴν Τριπολιτσά.

Βλέποντας οἱ Τούρκοι ὅτι τόσαις φωτιαῖς ὀλοτρόγυρα, ἀπε-
φάσισαν ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ περάσουν διὰ Τριπολιτσά. Εἶχαν
ἔλλειμα ἀπὸ τροφάς, διότι ὁ Τσάκρης εἶχε κάψι μπισσότητερα
τὸν κάμπο τοῦ Ἄργους. Ἐκαμαν συμβούλιο νὰ γυρίσουν πίσω
στὴν Κόρθο, ν' ἀπεράσουν στὴ Βοστίτσα, νὰ πάνε στὴν Γαστούνη
διὰ τροφάς, διότι δὲν εἶχαν. Ἐγὼ ἔκαμα συνέλευσι μετὰ ὅλους
τοὺς ὀπλαρχηγούς εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀργίτικους, τοὺς εἶπα:
«Οἱ Τούρκοι θεὸ νὰ γυρίσουν ὀπίσω κατὰ τὴν Κόρθο. Τὸ βλέπουν
ὅτι ἀπὸ ἐδῶ δὲν ἤμποροῦν νὰ περάσουν, μόνον σταθῆτε ἐδῶ νὰ
πάγω νὰ πιάσω τὸ Δερβενάκι, διατὶ οἱ Τούρκοι θὰ ἀπεράσουν».
Ἀφίνω τὸν Γιατράκο τὸν Π. εἰς τὰ σώματα ὅπου ἦτον εἰς τοὺς
Μύλους, καὶ αὐτοὶ δὲν ἠθελαν, ἔλεγαν νὰ κάτσω ἐγὼ, τοὺς ἔλε-
γα νὰ πάγουν αὐτοὶ. Ἀναχώρησα πὲρ βίας νὰ πιάσω τὸ Δερβε-
νάκι, ἀπὸ ἐκεῖθε ἡμουν βέβαιος ὅτι θὰ περάσουν καὶ ὄχι ἀπὸ

τὴν Τριπολιτσά. «Ὁ Κολοκοτρώνης, ἔλεγε ὁ Πετρόμπεης, πάγει κλέφτης εἰς τὰ βουνά». Καὶ ἀνεχώρησα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο.

Σταῖς 26 τοῦ Ἰουλίου, ἡμέραν τῆς ἀγίας Παρασκευῆς, εἶχε τὴν αὐγὴν ὁμιλήσει ἡ βάρδια τοῦ Ἀντώνη μὲ 300 νομάτους. Οἱ Τούρκοι ἐβγήκαν καὶ ἔρχονται εἰς δύο κολλώναις. Τῆς εὐθὺς ὀρδινάρησα ἐγὼ εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο νὰ μαζώξουν ὅλαις ταῖς ζωτροφίες εἰς τέσσερα σπίτια οἱ Τσαουσάδες, ὅπου ἐὰν ἰδοῦν καὶ ἔρχονται εἰς δύο κολλώναις νὰ σὰς κάμω σινιάλι νὰ κάψετε ταῖς τροφαῖς καὶ νὰ μὴν τὰ λάβουν οἱ Τούρκοι. Ἐγὼ ἐπῆρα τὸ λοιπὸ στράτευμα καὶ ἐπίασα τὸ Δερβενάκι. Ὁ Νικήτας καὶ ὁ Παπᾶ Φλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης μὲ 500 στρατιώτας τοὺς εἶχα βάλει καὶ εἶχαν πιάσει τὸ Κινάρι, χωρὶς δυνατὸ εἰς τὸν δρόμον τῶν Κορινθίων. Οἱ Τούρκοι, ἡ μπροστέλα ἐφθασε εἰς τὸν Ἀντώνη καὶ καθὼς εἶδε τοὺς Ἕλληνας ἐμπρός, ὁμίλησαν οἱ Τούρκοι ν' αὐτοὺς ἀφήσουν τὸν δρόμο, διατί θὰ ἀπεράσουν ὀπίσω εἰς τὴν Ρούμελη, στὴν πατριίδα μας. Ἐγὼ ἔστειλα πεζὸ νὰ πάγη εἰς τὸ Σκηνοχωρὶ ποῦ ἦτον ὁ Κολιόπουλος, νὰ ἔλθῃ νὰ μᾶς δώσῃ βοήθεια. Ἀπὸ ἐκεῖ ἦτον ὦραι ἔξη, ἀπὸ τὸ Δερβενάκι ἕως τὸ Κινάρι ὦραις δυὸ ὅπου ἦτον ὁ Νικηταρᾶς, ἦταν καὶ ἀπὸ τὸν Ἅγι Γεώργη, ὁ παπᾶ Νίκας ἀπὸ τὴν Κόρινθο μὲ τὰ κορινθιακὰ στρατεύματα εἰς ἕνα χωριό, στὴ Μάγκα. Ἔστειλα καὶ εἰς ἐκείνους νὰ ἔλθουν μεντάτι.

Ἐγὼ πηγαίναμενος εἰς τὸ Δερβενάκι, ἔκλεξα 800 στρατιώτας εἰς τὸ γελέκι, καὶ τοὺς ἔκαμα τέσσερους κολλώναις, καὶ τοὺς ἐκατέβασα κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πόστο ὅπου ἐκρατοῦσα εἰς τὴν ράχη, καὶ ὁ Ἀντώνης ἐκρατοῦσε τὸ κεφάλι, ἦτον ὀμπροστά. Καὶ οἱ Τούρκοι ἐβγαίνανε ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ οἱ ὀμπροστινοὶ ἐκερτεροῦσαν νὰ συναχθοῦν ὅλοι. Ὅσο νὰ συναχθοῦν οἱ Τούρκοι, ἔβαλα ταῖς σημαῖαις καὶ τὰ ζῶα καὶ καππώταις, τὰ ἔβαλα ὅλα εἰς μία ράχη, διὰ νὰ νομίσουν ὅτι ἐκεῖ εἶναι πολλοὶ στρατιώταις καὶ νὰ κάμουν κάτω νὰ μὴν ἔλθουν ἐπάνω μας καὶ μᾶς χαλάσουν. Ἐγὼ ἔστεκόμουν μὲ δέκα ἀνθρώπους στὴν κορφή, οἱ ψυχολογοὶ μὲ τὰ μουλάρια ἀράδα. Τοῦ δὲ Νικήτα ὁ πεζὸς τοῦ εἶπε ὅτι ἐβγήκαν οἱ Τούρκοι, καὶ ὄχι ὅτι ἔρχονται ν' ἀπεράσουν εἰς τὸ Δερβενάκι. Οἱ Κορινθιοὶ ἐσκόρπισαν. Ὁ Κολιόπουλος ἔξη ὦραις ἀλάργα, ἐνύκτωσε ἕως νὰ πάγῃ ἐκεῖ ὁ πεζός. Σταῖς τρεῖς ἡ ὦρα συνάχθηκαν ὅλοι οἱ Τούρκοι, καὶ οἱ πασάδες ἦτον στὴν πίσω μεριά. Οἱ δὲ ἔξη χιλιάδες, ποῦ ἦτον εἰς τοὺς Μύλους, δὲν εἶχαν βάρδια διὰ νὰ ἰδοῦν ὅτι ἀδειασε τὸ Ἄργος νὰ ἔλθουν ἀπὸ κοντά. Οἱ τέσσερες κολλώναις τοὺς εἶχα τεμπίχι νὰ μὴ κάμουν ἀρχὴ πολέμου, παρὰ ἀφοῦ ἀκούσουν τὰ δέκα τουφέκια, καὶ ἔτσι ἐστέκονταν.

Οἱ Τούρκοι, σὰν ἐσυνάχθηκαν ὅλοι, διέταξε ὁ πασᾶς νὰ κινήσῃ ἡ μπροστέλα. Καὶ ἔτσι οἱ Τούρκοι ἐξεκαβάλικαν διὰ τὸν τόπο, καὶ ἐκίνησαν μὲ τὰ πόδια, καὶ ὁ Ἀντώνης ἦτον ταμπουρωμένος. Ὁ Ἀντώνης ἐκτύπησε, ἀφοῦ ἐφθασαν ἑκατὸν βήματα οἱ Τούρκοι καὶ ἐκράτησαν καμμιά δεκαριά Τούρκους. Ἐκεῖνοι ἐ-

δωσαν ταῖς πλάταις καὶ ἔκαμαν κατὰ τὸν ἅγιον Σώστη, καὶ ἐκεῖ εἶναι τὰ ρεύματα, καὶ ἐπῆρε τὸ ἀσκέρι τὸ τούρκικο ταῖς ράχαις. Ὁ Ἀντωνάκος δὲν ἔπεσε κοντὰ εἰς ἐδαύτους, παίρνει ἕνα μπαϊράκι μὲ 30 νομάτους καὶ πέφτει εἰς τὸν ἅγιον Σώστη ἐμπρός, οἱ Τούρκοι ἐγένηκαν τρεῖς κολλώναις, μία ὀπίσω, οἱ πασάδες, μία στὴν μέση, ἡ ἄλλη κατὰ τὸν Ἀντωνάκη, ἕως 10000 ἐκίνησαν κατὰ τὸν Ἀντωνάκη, οἱ 30 ἐσκότωσαν πολλοὺς, δύο μόνον ἐσκοτώθηκαν, ἀνέψια μου.

Οἱ Τούρκοι ὅσοι ἔμειναν, ἐπέρασαν κατὰ τὴν Κουρτέσα καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν στάσι. Ἀκούοντας ὁ Νικήτας, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Φλέσσας ἐφθασαν εἰς τὸν ἅγιον Σώστη καὶ ἐπίασαν τὸν δυνατώτερον τόπον εἰς τὸν ἅγιον Σώστην. Τὸ μεσιανὸ στράτευμα ὅπου ἐσκότωναν οἱ Ἕλληνες, ἔδωσε νὰ περάσῃ καὶ ἐκεῖνο, καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν Νικήτα, ἐκεῖ ἐσκότωσαν ἕως 1000. Ἐπέρασε καὶ αὐτὴν ἡ κολλῶνα κατὰ τὴν Κουρτέσα καὶ ἔσμιξε μὲ τοὺς ἀλλουνοὺς, οἱ δὲ πασάδες ποῦ ἔμειναν ὀπίσω ἐνύκτωσε καὶ δὲν ἠμπόρεγαν ν' ἀπεράσουν. Ὁμίλησαν τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς εἶπαν: «Ποῖς καπετάνιος ὀμπροστά;» Ἀποκρίθηκε ἕνας παπᾶς ἀπὸ τὸ Χρυσοβίσι: «Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι». Ἀποκρίθηκαν οἱ πασάδες: «Νὰ κάμωμε μπέσα νὰ περάσωμε καὶ τοῦ δίνωμε ὅτι ζητήσῃ». Καὶ τότενες ἔστειλε ὁ παπᾶ Δημήτρης ἕναν ἄνθρωπον νὰ μοῦ ὁμιλήσῃ. Λαμβάνοντας τὴν εἶδησι καὶ ἐκίνησα νὰ ὑπάγω. Εἶχα στὸν νοῦ μου νὰ τοὺς χασομερήσω ὥστε νὰ ἔλθῃ τὸ πρῶτ, νὰ τοὺς χάσωμε. Μέσα εἰς τὸ στράτευμα εἶχαμε καὶ μερικοὺς καβαλλαραίους, ὁ Φωτάκος καὶ ὁ Σπηλιωτόπουλος καὶ ὁ Βούλγαρης ὁ Κότσος καὶ ὁ Κωνστ. Ἀναστασόπουλος, καὶ ἄλλο ἕνα ἀνεψίδι μου. Ἐκεῖνοι ἐκίνησαν. Οἱ πασάδες βλέποντας καβαλλαραίους δικοὺς μας, ἐνόμισαν ὅτι ἔχομε καβαλλαρία πολλή. Γυρίζουν, πάνε στὴν Τίρυνθο, ἀφίνουν ὅτι εἶχαν, ἐνύκτωσε, τὸ μπουχὸ τοὺς ἐβλέπαμε. Ἐξημέρωσε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ 2000 μὲ τὸν Δημ. Δελιγιάννην καὶ μὲ τοὺς Φαναρίτας. — Οἱ ἐδικοί μας ἔπεσαν στὰ λάφυρα καὶ εἰς τοὺς λόγκους.

Οἱ Τούρκοι ὅπου ἦτον εἰς τὴν Κουρτέσα ἐδοκίμασαν νὰ μάθουν τί ἔγιναν οἱ πασάδες, καὶ ἐκίνησαν 1000 νὰ ἔλθουν εἰς τὸν ἅγιον Σώστη. Τοὺς ἐκαρτέρησαν οἱ δικοὶ μας, τοὺς ἔρηξαν μία μπαταρία τουφέκια, τοὺς πησοδρόμησαν. Οἱ πασάδες ἐπῆγαν, ἐστάθηκαν εἰς τὴν Τίρυνθο, εἰς τὴν Γλυκεῖα, καὶ ὁ Νικήτας ἐτραβήχθηκε μὲ τὸν Παπᾶ Φλέσσα στὸ Ἄγιονόρι, πρῶτα ἦταν εἰς τὸν ἅγιον Σώστη. — Τὸ Δερβενάκι εἶναι πλευρὰ ἀπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος τὸ μνήμα. — Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ἐξημέρωσε καὶ ὁ Κολιόπουλος καὶ ἐγενήκαμε ἡμεῖς 4000 εἰς τὸ Δερβενάκι. Ὁ Γιατράκος μὲ τὸν Τσώκρη ἦλθαν εἰς τὸ Δερβενάκι, τοὺς λέγω: «Ποῦ εἶναι τὰλλα στρατεύματα;» — «Εἶναι εἰς τὸ Κουτσοπόδι καὶ ἕως εἰς τοῦ Χαρβάτη». Τοὺς εἶπα: «Οἱ πασάδες ὅπου εἶναι εἰς τὴν Τίρυνθο ταχιά θὰ ἐκστρατεύσουν διὰ τὴν Κόρινθο, μόνον ἐσεῖς νὰ πάρετε τὰ στρατεύματά σας καὶ νὰ πάτε εἰς ἕνα χωριὸ εἰς τὸν δρόμον ποῦ πηγαίνει ἀπὸ τὸ Ἄγιονόρι εἰς τὴν Κόρινθο, καὶ νὰ σταθῆτε ἐκεῖ νὰ βάλετε καρσούλι, νὰ μὴν περάσουν οἱ Τούρ-

και από τὸ Ἁγιονόρι. Ἐάν ἔλθουν κατ' ἐμάς, νὰ ἐλθῆτε ἀπὸ πίσω καὶ ἡμεῖς τοὺς καρτεροῦμεν ἐμπρὸς — ἐσεῖς ἔρχεσθε ἀπὸ πίσω, σὰν προσπεράσουνε κατὰ μᾶς — διὰ νὰ πιάσωμε τοὺς πασάδες ζωντανούς. Ἐάν κάμουν κατὰ σᾶς, νὰ μᾶς κάμετε σενιάλο νὰ ἔλθωμε κατὰ σᾶς βοήθειά σας».

Αὐτοὶ ἐκίνησαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ στράτευμα, καὶ τὸ στράτευμα ἔφυγε καὶ ἐπῆγε εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς (ὁ Γιατράκος ὡς φαίνεται τοὺς παρακίνησε νὰ φύγουνε). Ὁ Γιατράκος, σὰν ἀνεχώρησε τὸ στράτευμα, δὲν μοῦ τὸ ἐμήνυσε, ὅμως ἐγὼ ἠλιπίζα ὅπως θὰ πάγη ἐκεῖ ὅπου τὸν διώριζα καὶ ἔμεινα ἀναπαυμένος καὶ εἶχα βάρδιας νὰ ἰδῶ τὸ σενιάλο ποῦ θὰ μοῦ κάμουν. Οἱ Τούρκοι ἐκίνησαν καὶ ἐτράβηξαν ἴσια στοῦ Ἁγιονοριοῦ τὴν στράτα, οἱ πασάδες. Ἐπῆγαν ἐπάνω στὴν μπροσθοφυλακὴν τοῦ Νικήτα. Ἀρχινῶντας ἡ μπροσθοφυλακὴ τὸν πόλεμο, ἔβγαινε ὁ Νικήτας νὰ τοὺς πάγη μεντάτι, καὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ βαστάξουν, ἀλλὰ ἐγύρισε ὅλο τὸ στράτευμα καὶ ἔπιασε τὸ χωριό. Οἱ Τούρκοι ἐπῆγαν στὴν ἄκρη τοῦ χωριῦ πολεμῶντας τοὺς. Οἱ Τούρκοι δὲν εἶχαν σκοπὸν νὰ πολεμήσουν τὸν Νικήτα, ἀλλὰ εἶχαν σκοπὸν κατὰ τὴν Κλένια νὰ ἀπεράσουν, καὶ καθὼς ἐκίνησαν οἱ Τούρκοι νὰ πάνε κάτω, ἐκίνησε ὁ Νικήτας καὶ οἱ ντοπικοὶ καὶ οἱ γυναῖκες ἀκόμα. Τότε μᾶς ἔδωσαν εἶδησι εἰς τὰ Δερβενάκια (δυὸ ὥραις μακρὰν ἀπὸ τὸ Ἁγιονόρι τὰ Δερβενάκια). Ἐστειλα τὸν Δημήτρη Κολιόπουλον νὰ πιάσῃ τὴν Κλένια, ὅταν ἀκουσα τὸν πόλεμο, μετὰ 2000. Ὁ Νικήτας τοὺς ἔπεσε ἀπὸ κοντὰ καί, ὡς τὴν Κλένια ποῦ τοὺς ἐπῆγε, 500 ἐσκότωσε καὶ ἕνα πασά. Ἀπαράτησαν τὰ καμήλια τοὺς, τὰ φορτώματά τοὺς. Ὁ Κολιόπουλος δὲν ἐφθασε νὰ πιάσῃ τὴν Κλένια. Τὸ ἀσκέρι ποῦ ἦταν στοὺς Μύλους, βλέποντας τοὺς Τούρκους ποῦ ἔφυγαν, ἐκίνησαν ἀπὸ κοντὰ, πλὴν δὲν ἔκαμαν πόλεμο. — Γιατράκος. Οἱ Τούρκοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθο ὅσοι ἔμειναν. Μανθάνοντας ἐγὼ ὅτι οἱ Τούρκοι ἀπεράσαν, καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ οἱ πασάδες, ἐπέικασα ὅτι θ' ἀπεράσουν τὰ Μαῦρα λιθάκια διὰ Βοστίτσα καὶ Πάτρα, διὰ Ζαερέδες. Εὐθὺς διέταξα ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ με ἀκολουθήσουν καὶ ἐπιασα τὰ Βασιλικά, τὸ στράτευμά μας ἕως ἑπτὰ χιλιάδες.

Τὸ βράδυ ὅπου ἐνύκτωσε ἐτεμπίχισα τοὺς στρατιώτας νὰ κάμουν ἀπὸ δέκα ἢ δεκαπέντε φωτιάς, ποῦ εἴμεθα ἀντίκρου τῆς Κόρινθου, καὶ ἐφωτολόγησαν τὰ βουνά, καὶ οἱ Τούρκοι ἐνόμισαν ὅτι εἴμεθα τόσαις χιλιάδες στρατεύματα. Τὴν αὐγὴν οἱ Τούρκοι κινῶν 15000 νὰ δοκιμάσουν τὸ πέρασμά τοὺς. Ἐπολεμήσαμεν καὶ δὲν ἠμπόρεσαν ν' ἀπεράσουν, ἐσκοτώθηκαν ὀλίγοι, τὸ βράδυ ἐγύρισαν πίσω εἰς τὴν Κόρινθο. Ὅποταν ἔβγαιναν ἐκεῖ, τοὺς καρτεροῦσαν οἱ Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐπολεμοῦσαν μετὰ ἀκροβολισμούς. Μία ἡμέρα κινῶν 2000 ὅλοι διὰ νὰ ἀπεράσουν μετὰ πόλεμο καὶ τοὺς ἀντιστάθηκαν οἱ Ἕλληνας πεισματωδῶς καὶ ἡ καρβαλλάρια κάνει γιουροῦσι καὶ ἐτσάκισε ἕνα ταμποῦρι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, τοὺς πλάκωσε κάτω σταῖς ρίζαις, ἐσκοτώθηκαν τριάντα, μετὰξὺ αὐτῶν ὁ Ἀναγνώστης Πετιμεζᾶς καὶ τὸ παιδί του, ποῦ ἦτον κου-

μάντο καὶ ἕνας παπᾶς σημαντικὸς ἀπὸ τὸ Μιστρά. Ἐκατέβηκαν τ' ἄλλα ταμποῦρια κ' ἐβοήθησαν τοὺς φευγάτους. Οἱ Τούρκοι ἐγύρισαν ἄπρακτοι κ' ἐκίνησαν τὴν ἡμέρα.

Ὁ Δράμαλης ἐδιάλεξε 400 Τούρκους, καὶ τοὺς ἄφησε μετὰ Ζαερέ τοὺς ἔξη μῆνες μ' ἕνα κουμάντο εἰς τὸ Παλαμήδι, καὶ οὔτε ἔμβαινε οὔτε ἔβγαινε κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους Τούρκους. Ἐπῆραν τὴν ἀπόφασιν ὅτι δὲν ἠμποροῦν νὰ τοὺς ἔλθῃ μεντάτι — ἐπρόσμεναν τὴν ἀρμάδα — ἔβγαιναν μόνον κ' ἔκαναν ἀκροβολισμούς. — Μπροστῆτερα οἱ Κορινθιοὶ μετὰ εἶπῃ νὰ τοὺς στείλω ἕνα κουμάντο, καὶ στρατολόγησε τοὺς Κορινθίους καὶ ἐβασάνιζε τοὺς Τούρκους. Μοῦ ἠλθε μία διαταγὴ ἀπὸ τὴν Γερουσία νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ εἰς τὸ μέρος τὸ Βασιλικὸν ἄφησα τὸν Γενναῖο καὶ Ἀπ. Κολοκοτρῶνη (εἶχα καὶ ὄρδι στὴν Κλένια).....

ΣΤ'.

Ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ διὰ νὰ ὑποστη- τα ὅπου ἔκαμα εἰς τὸν Δράμαλη, ἐφθόνησαν καὶ τὴν Γερουσία τα ὅπου ; καμα εἰς τὸν Δράμαλη, ἐφθόνησαν καὶ τὴν Γερουσία ὑποῦ με ὑποστήριξε. Ὅταν ἐτσάκισα τὸν Δράμαλη εἰς τὰ Δερβενάκια, τὸ στράτευμα με ὑπόγραψε Ἀρχιστράτηγο καὶ ἔλαβα καὶ τὸ δίπλωμα ἀπὸ τὴν Γερουσία. Τὸ Βουλευτικὸν καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν δὲν εἶχε καμμίαν δύναμιν, οὔτε ἐνήργησε τίποτε εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν. (Ὁ Κανακάρης ἔλεγε: «Τὰ ἀρχεῖα ἄς γλυτώσωμε καὶ τὸ ἔθνος ἄς πάγη!» — παραξενιά!).

Οἱ ἄρχοντες ἐνήργησαν διὰ νὰ γίνῃ συνέλευσις μετὰ σκοπὸν νὰ γκρεμίσουν τὴν Γερουσία (ἡ ὁποία εἶχε κάμει τὰς μεγαλητέρας ἐκδουλεύσεις) καὶ τὴν ἐδικὴν μου Ἀρχιστρατηγίαν, καὶ ἔτσι ἐκέρυξαν τὴν συνέλευσιν. Ἐγὼ εὐρισκόμενος εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, ἔμαθα ὅτι ἐπέρασαν 200 φορτώματα ἀπὸ τὰ Δερβενάκια καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἡμουν ἀρρωστος καὶ ἐστενοχωροῦμην. Ἐπειτα ἀπὸ πέντ' ἔξη ἡμέρας ἐκίνησαν μὴ δεκαρὶα χιλιάδες μετὰ 400 φορτώματα καὶ ἐπιασαν τὴν ἑσπιν τοῦ ἁγίου Σωλῖάδες καὶ τὰ ἔστειλαν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐπρόσμεναν νὰ ἐπιστρέψουν ὀπίσω. Εἰς τὰ Δερβενάκια εἶχα ἀφημένον τὸν Νικήτα, Πάνο, τὸν Κεφάλο, τὸν Γενναῖον, τὸν Μῆτρον Ἀναστασόπουλον, τοὺς Φαναρίτας. Τότε σὰν ἤκουσα δυὸ φοραῖς νὰ βάζουν ζωοτροφίας, ἐκίνησα καὶ ἐπῆγα εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, τὸ Ἀνάπλι, ψα ἕνα γράμμα τῶν πασάδων καὶ τῶν μπῆδων εἰς τὸ Ἀνάπλι, ὅτι: «Ἐάν θελήσουν ν' ἀδειάσουν τ' Ἀνάπλι, καὶ τοὺς βαρκάρω, νὰ πάγουν ὅπο υ θέλουν τώρα ὅπου ἔχουν Ζαερέ, εἴτε μὴ καὶ σταθοῦν εἰς τὸ πείσμα ἀκόμη, θέλει πάρουν τὰ παιδιὰ τοὺς καὶ ταῖς φαμιλιαῖς τοὺς εἰς τὸν λαιμόν τοὺς, διατὶ πλέον ἐγὼ τρατῆτα δὲν κάμνω, καὶ μὴν καρτερεῖτε πλέον Ζαερέδες ἀπὸ τὴν Κόρινθον, διατὶ πηγαῖν ἀτὸς μου εἰς τὰ Δερβενάκια καὶ δὲν θ' ἀφήσω νὰ σᾶς περάσουν ζωοτροφίας καὶ ἂν δὲν ἀκούσετε, ἄς ἔχετε τὸ κρίμα εἰς τὸν λαιμόν σας».

Ἀπὸ τοὺς Μύλους ἐπῆγα εἰς τὰ Δερβενάκια. Εἶχα ὄρδι καὶ εἰς τὴν Κλένια καὶ ὄρδι εἶχα εἰς τὸ Στεφάνι, μίᾳ ὥρᾳ ἀλάργα ἀπὸ τὸν Ἅγιον Σώστη. Εἰς τὸ Στεφάνι ἦτον ὁ Χατζῆ Χρήστος καὶ εἰς τὴν Κλένια ὁ Ζαφειρόπουλος, καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιατράκου μὲ 300 Μιστριώταις καὶ ὁ Νικήτας μὲ τοὺς Κρανιδιώτας εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη, — εἰς τοὺς Τριπολιτσώταις Ἀλέξης Κολιὸς ἀρχηγός. Εἰς τὸν Ἅγιον Σώστη εἶχα φέρει μαστόρους καὶ ἐφτεῖσαν ἕναν πύργον καὶ ταμπούρια διὰ νὰ μὴ μεταπεράσουν ζαερέ. Ὁ Γενναῖος, ὁ Πάνος μὲ τὰ καρυτινὰ στρατεύματα ἀποπάνω ἀπὸ τὸ Δερβενάκι, καὶ ἐγὼ ἤμουνα εἰς ταῖς πλάταις των.

Ὅταν ἐμβῆκαν οἱ Τούρκοι εἰς τὸ Ἀνάπλι καὶ τοὺς ἔφεραν ζαερέ καὶ ἐπέστρεψαν, ἐπῆραν μαζί τους καὶ Ἀναπλιώτας καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Κόρινθον μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς στείλουν πίσω μὲ ζαερέδες. Οἱ ἐντόπιοι Τούρκοι ἤξευραν τὸν τόπον, καὶ ἐκίνησαν 10000 διὰ νὰ περάσουν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Σώστη, καὶ στέλλουν 500 διὰ νὰ πάνε ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν Νικήτα καὶ τὰ φορτώματα ἤρχοντο ἀπάνω ἀπὸ τὸν Ἅγιον Σώστη, καὶ ἄρχισε ὁ πόλεμος, καὶ ἐκεῖνοι ὅπου ἦτον ἀπὸ ταῖς πλάταις, τοὺς ἔπεσαν ἀπὸ πίσω, καὶ ἔτσι τὰ στρατεύματα ἐσάκισαν τὰ ἐδικὰ μας καὶ ἐσκοτώθη ὁ παπὰ Ἀρσένιος. Ὁ Νικήτας ἐκλείσθη μέσα εἰς τὸν πύργον. Ὁ Χατζῆ Χρήστος προφθάνει βοήθεια καὶ τοὺς βαρεῖ ἀπὸ ταῖς πλάταις. Τότε ἐσάκισαν οἱ Τούρκοι, ὁ Νικήτας βγαίνει ἀπὸ τὸν πύργον, (ὁ πύργος τοὺς ἐγλύτωσε). Ἐπλάκωσαν καὶ τὰ ἐδικὰ μας στρατεύματα, καὶ ἔτσι τοὺς ἐπῆγαν κυνηγώντας ἕως δυὸ ὥρας. Ἐσκοτώθηκαν μιά σαρανταριά καὶ ἐμποδίσθηκαν νὰ πάγουν ζωοτροφίας, καὶ ἀπὸ τότε δὲν ἐμπόρεσαν πλέον νὰ υπάγουν οἱ Τούρκοι βοήθεια εἰς τὸ Ναύπλιον, διότι εἶχαμε ὅλα τὰ πόστα πιασμένα, καὶ ὁ Γιαννάκης καὶ Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης ὅπου ἦσαν εἰς τὰ Βασιλικά ἐπῆγαιναν καὶ τοὺς ἐπαῖρναν εἰς ἕνα μῆνα διάστημα περισσότερο ἀπὸ 3000 ἄλογα. Οἱ Τούρκοι τοῦ Ναυπλίου ἐστενοχωρήθηκαν. Ἦλθεν ὁ φθινόπωρος. Εἰς τὰς 26 Νοεμβρίου ἀπέθανε ὁ Δράμαλης, ἔμειναν οἱ ἄλλοι πασάδες καὶ ὅλο ἀδυνάτιζαν. Ὁ θάνατος καὶ ὁ σκοτωμὸς τοὺς ἐπερικύκλωσε, καὶ ἔμειναν πολλὰ ὀλίγοι Τούρκοι. Ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν πείνα ὅλον τὸν Δεκέμβριον ἕως τὰς 27.

Εἰς τὸ Ναύπλιον εἶχα ἀφήσει τὸν Νικόλα, ἀνεψιὸν μου ἀρχηγὸν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ κάστρου. Μία ἡμέρα ἐβγήκαν οἱ Τούρκοι, ἐπολέμησαν καὶ ἐσκοτώθη ὁ Νικόλας καὶ ἔμεινε ὁ Σταΐκος ἀρχηγός. Πρὶν μερικὸ καιρὸ, ἦλθε καὶ ἡ ἀρμάδα ἡ Τούρκικη, ἦλθε ἕως τὸ Ἄστρο, τὰ ἐδικὰ μας ἐφοβέρισαν μὲ τὰ μπουρλότα καὶ τὴν ἐβγαλαν ἔξω ἀπὸ ταῖς Σπέτσαις κυνηγώντας. Εἰς τὰς 27 τοῦ Δεκεμβρίου ἐβγήκαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐμίλησαν τοῦ Σταΐκου, νὰ στείλῃ στὸν Κολοκοτρώνη νὰ κάμουν τραπτάτα, καὶ ὁ Σταΐκος μοῦ ἔστειλε αὐτὴν τὴν εἴδησιν μὲ τὸν ἀδελφόν του. Τοὺς ἔγραψα ἐγὼ ἕνα γράμμα, ὅτι: «Σεῖς ζητεῖτε τραπτάτο, καὶ ἡ θέλησίς μου εἶναι νὰ παραδώσετε ὅλα τὰ φρούρια καὶ νὰ ἀφήσετε καὶ τὸ βίος σας καὶ νὰ σὰς μπαρκάρω εἰς τὰ ἑλληνικά

καράβια καὶ νὰ σὰς ρστεῖλω ὅπου θέλετε, ἀφοῦ μάς δώσετε τὰ ἐνέχυρα. Ὅταν σὰς ἔγραφα ἀπὸ τοὺς Μύλους, σὰς ἔλεγα ὅτι νὰ φύγετε καὶ νὰ πάρετε τὸ πρᾶγμά σας, τώρα ὅμως ὅπου ἐπεινάσατε καὶ ἐστενοχωρηθήκατε, νὰ φύγετε ἔτσι. Τέτοια εἶναι ἡ θέλησίς μου καὶ ἂν δὲν ἀκούσετε καὶ τώρα, οἱ Τούρκοι τῆς Κόρινθου ἔλειψαν ὅλοι καὶ εἰς δέκα ἡμέρας τὰ στρατεύματα θὰ γυρίσουν καὶ θὰ ἔλθουν νὰ σὰς πάρουν μὲ ρεσάλτο καὶ θὰ σὰς περάσουν ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί.»

Ἐπειδὴ καὶ εἶχαν ἀδυνατίσει οἱ Τούρκοι εἰς τ' Ἀνάπλι, εἶχα ἀφήκει πολλὰ ὀλίγους ἐκεῖ μὲ τὸν Σταΐκο, καὶ ἐβάσταγα τὰ Δερβενάκια διὰ νὰ μὴ ἔρθουν βοήθεια ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Τὸ γράμμα τὸ ἐπῆγαν τοῦ Σταΐκου, ὁ Σταΐκος ἔκραξε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἔδωσε τὸ γράμμα εἰς τὰς 29 τὸ ἔσπερας. Τὸ γράμμα, ἀφοῦ τὸ ἔλαβαν, ἔκαμαν συνέλευσιν εἰς τὴν χώραν καὶ ἔκραξαν τὸν Τεζτάραγα καὶ ἄλλους σημαντικούς νὰ καταιβοῦν ἀπὸ τὸ Παλαμήδι διὰ νὰ δώσουν τὴν ἀπόκρισιν καὶ ἀφήκαν ἐννιά ἀνθρώπους εἰς Μπεζεῖραν τάπια καὶ καμμιά δεκαριά τζεταρτάσια καὶ δυὸ-τρεις Ἀρβανίταις εἰς τὴν Γιουρτάπια. Ἄφηκαν τόσους ὀλίγους εἰς τὸ Παλαμήδι, διατὶ δὲν εἶχαν φόβον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ὅπου ἦτον ἀπέξω, διὰτὶ ἦταν ὀλίγοι. Δύο Ἀρβανίταις κρεμούνται ἀπὸ τὴν τάπια καὶ πάνε εἰς τὸν Σταΐκο καὶ τοῦ λένε, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐκατέβηκαν εἰς τὴν χώρα καὶ πάμε νὰ πάρωμε τὸ κάστρο καὶ ἂν δὲν σὰς λέμε ἀλήθεια, βαστάτε τὸν ἕνα ἐδῶ καὶ σκοτώστε μας, ἂν ἔβγη ψεῦμα. Ὁ Σταΐκος ἐπῆρε τοὺς στρατιώτας καὶ ἐπήδησε μέσα. Οἱ Τούρκοι ὅπου ἦσαν εἰς ταῖς ἄλλαις τάπιας, ἐκατέβηκαν εἰς τὴν χώραν, καὶ μερικοὶ ὅπου ἦσαν εἰς τὴν Τζοτάρ...

Ἐμβῆκαν τὰ μεσάνυκτα ξημερώνοντας τοῦ ἀγίου Ἀνδρέως Ἐρρηξε κανόνια καὶ ἐκατάλαβα ὅτι ἐπῆραν τὸ Παλαμήδι. Ἐκαβάλλικα εὐθύς, ἐπῆγαινα στὸ δρόμο, ἀπάντησα τὸν πεζοδρόμο ὅπου ἔστειλε ὁ Σταΐκος διὰ νὰ μὲ δώσῃ τὴν εἴδησιν. Εἰς τὸ ὄρδι εἶχα ἀφήκει τὸν Πάνο, τὸν Γενναῖο κλπ. Τὸν πεζοδρόμο τὸν ἔστειλα εἰς τὸ στρατεῦμα διὰ νὰ δώσῃ τὴν εἴδησιν καὶ τῶν ἄλλων. Ὅσο νὰ πάγω στὸ Παλαμήδι, ὁ Σταΐκος εἶχε το παστρέφει ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀνέβηκα εἰς τὸ Παλαμήδι, ρήχνοντας οἱ ἐδικοί μας πενήντα κανόνια. Ἄμα ἐπῆγα, ἐπρόσταξα καὶ ἐγύρισαν τὰ κανόνια κατὰ τὴν χώραν καὶ εἶπαν τῶν Τουρκῶν ἀρχηγῶν νὰ ἔλθουν νὰ ὀμιλήσωμε. Ἦλθαν εἰς τὸ Παλαμήδι οἱ μπέηδες καὶ ἕνας Ἀρβανίτης, ἀρχηγὸς τῶν Ἀρβανιτῶν, τοὺς εἶπα: «Τί κάμνετε τώρα; Νὰ μοῦ παραδώσετε ὅλα τὰ κάστρα καὶ τὰ ἄρματα σας, καὶ νὰ σὰς γλυτώσω τὴν ζωὴν καὶ τὰ παιδιὰ σας, νὰ πάρετε δυὸ μόνον ἀλλαξαῖς καὶ νὰ σὰς βαρκάρω εἰς καράβια ἑλληνικά, καὶ νὰ πάτε ὅπου θέλετε. Ὅταν μοῦ δώσετε τὰ κλειδιὰ ὅλων τῶν κάστρων καὶ βάλω ἀνθρώπου μου, τότε σὰς δίδω στρατιώτας καὶ σὰς συντροφεύουν καὶ σὰς βαρκάρουν ἀπὸ τὰ Πέντε Ἀδέλφια.»

Ὁ Ἀρβανίτης λέγει: «Τὰ ἄρματά μας δὲν τὰ δίδομε καὶ θὰ πολεμήσωμε, θὰ κάνωμε τὴν χώρα, καὶ νὰ μὴν ἀφήσωμε πέτρα

εις την άλλην πέτρα». Τοῦ ἀπεκρίθηκα: «Βρὲ Ἀρβανίτη, τίνας τὰ λὲς αὐτά; Ἄς πολεμήσωμε καὶ μιὰ φορά καβάλλα καὶ τότε βλέπετε! Τὴν χώρα ἂν τὴν κάψετε, οἱ πρόγονοί μας τὴν ἔφκειαν, καὶ πάλι τὴν φκειάνουμε, ἐμεῖς ὅμως θὰ σὰς περάσωμε ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί». Οἱ μπεῆδες μὲ εἶπαν: «Μὴν τὸν ἀκούεις αὐτόν, διότι εἶναι ἐργένης, ἄς ἐρώτησῃ καὶ ἡμᾶς ὅπου εἴμεθα φαιμελίταις. Ἐμεῖς πᾶμε κάτω, κάμνομε τὸ τραττάτο, τὸ ὑπογράφομε καὶ σὰς τὸ στέλνομε μὲ τὰ κλειδιά, καὶ νὰ μᾶς δώκῃς τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸ μέρος σας καὶ τὸν ὄρκο σου». Ἔτσι ἐκατέβηκαν κάτω, ἔκαμαν συνέλευσι, ὑπόγραψαν τὴν συνθήκη, καὶ τὴν ἔστειλαν μὲ τὰ κλειδιά. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς καὶ ἄλλος ἓνας πασᾶς δὲν ὑπόγραψαν, διατὶ ἐφοβοῦντο ἀπὸ τὸν Σουλτάνο, καὶ ἐκείνους μὲ σαρανταπέντε ψυχὰς τοὺς ἐβάσταξα αἰχμαλώτους τοῦ πολέμου.

Μετὰ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέως τρεῖς τέσσερες ἡμέραις ἔστειλα στρατεύματα, ἔπιασα τὸ Ἴτς Καλέ, τὰ Πέντε Ἀδέλφια, τοῦ γιαιλοῦ, τῆς ξηρᾶς τὴν τάπια καὶ ἔστειλα ἀνθρώπους κ' ἐμάζωναν τὰ πράγματα τὰ τούρκικα εἰς τὰ τζαμιά. Ἐγραφα νὰ ἔρθουν ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ Σπέτσαις καὶ ἔστειλαν καράβια. Τὸ κάστρο τὸ εἶχαν κλεισμένο διὰ νὰ μὴ γενοῦν καταχρήσεις. Εἰς τὰ φρούρια ἔστειλα ἀπὸ ὅλα τὰ σώματα. Τοὺς ἐμβαρκάρησα τοὺς Τούρκους διὰ τὴν Σμύρνην καὶ ἔστειλε καὶ ἡ Γερουσία διὰ νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὴν πῶσιν καὶ εἰς τὰ λάφυρα. Τὰ καράβια τὰ ἔκαμα παζάρι 110000 γρόσια. Ὅσο πρᾶγμα ἔμεινε, τὸ ἔβαλαν εἰς τὰ τζαμιά, τὸ λοιπὸν τὸ ἄρπαξαν οἱ Ἕλληνες. Χρήματα μετρητὰ δὲν εὐρέθησαν, διότι τὰ εἶχαν ἐξοδεμένα διὰ ζωτροφίας εἰς τὴν πολιορκίαν. Ἀσημικὰ καὶ σκουτικὰ ἦσαν πολλὰ, τοὺς ἔδωσα ἀσημικὰ καὶ σκουτικὰ διὰ τὸν ναυλὸν τοὺς τῶν καρραβιῶν. Εἰς τρεῖς ἡμέραις ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸ Παλαμήδι εἰς τοῦ Ἀγᾶ πασᾶ τὰ σπίτια. Τὰ λάφυρα τὰ ἔβαλαν εἰς δημοπρασία, καὶ κάθε ἐπαρχία καὶ τὰ νησιά ἐπῆραν τὸ ἀνάλογόν τους. Ἔτσι ἐγλύττωσα καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἔγνωσαν τοῦ Ἀναπλιού.

Τὸν ἴδιον καιρὸ οἱ μεινεμένοι Τούρκοι ἕως 3000 εἰς τὴν Κόρινθον ἔμαθαν τὴν πῶσιν τοῦ Ἀναπλιού καὶ ἐκίνησαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Πάτρα καὶ ἄφηκαν εἰς τὸ κάστρο τῆς Κορίνθου 400. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἐτρώγοντο μεταξύ των. Ὁ Ζαΐμης, ὁ Σωτήρ Χαραλάμπης καὶ Πετιμεζαῖοι, αὐτοὶ ἐτοιμάζοντο νὰ κτυπηθοῦν, ἔμαθαν τοὺς Τούρκους, ἀφίνουν ταῖς διχόνοιαῖς των καὶ κτυποῦν τοὺς Τούρκους, τοὺς χαλοῦν καὶ τοὺς ἐπολιόρκησαν εἰς τὴν Ἀκράτα. Τὸ στράτευμα ὅπου εἶχα ἀφήσει εἰς τὸ Δερβενάκι τὸν Πᾶνο, Γενναῖο, ἔμαθαν ὅτι ἔφυγαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὴν Κόρινθο, καὶ ἦλθαν καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὸ Ἀνάπλι. Μανθάνοντες ἡμεῖς ὅτι τοὺς Τούρκους τοὺς ἐπολιόρκησαν εἰς τὴν Ἀκράτα, ἐτοίμασα τὸν Νικητὰ, τὸν Γενναῖο, τὸν Πᾶνο, διὰ νὰ τοὺς στείλω εἰς βοήθειαν. Ἐκεῖνοι (οἱ ἄρχοντες) μᾶς γράφουν νὰ τοὺς στείλωμεν πολεμοφόδια, καὶ νὰ μὴ στείλω στράτευμα — καὶ ἡ ὑπόθεσις των ἦτο νὰ διὰ τὰ λάφυρα. Εἰς τὴν Ἀκράτα τοὺς ἐπολιόρκησαν δύο μῆνας. Οἱ Τούρκοι στενοχωρημένοι ἔκαμον συμφωνίας χωρὶς νὰ ταῖς ἐκτελοῦν. Τὰ καράβια τὰ τούρκικα ἐφθασαν μὲ μεντάτι,

τοὺς ἐπῆραν καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Πάτρα, ὥστε ἀπὸ 32000 τοῦ Δράμαλη μὲ 7 πασάδες ἐγλύττωσαν 4000, ὅπου ἔμειναν εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ Εὐβοία καὶ 2000 ὅπου ἐγλύττωσαν εἰς τὴν Ἀκράτα. Ἐρωτοῦσα τὸν Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἄλλους σημαντικοὺς Τούρκους, καὶ μοῦ εἶπαν 28000 ἐμβῆκαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, 20000 ἄλογα τῆς σέλλας καὶ 30000 ἀλογομούλαρα φορτηγὰ καὶ 500 καμήλια. Ὅλα αὐτὰ ἔμειναν εἰς τὴν Πελοπόννησον, θησαυροὺς καὶ ἄρματα ὠραία τὰ ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες. Αὐτὸ τὸ στράτευμα ἦτον ὄλο πλοῦσιο, διότι τὰ εἶχαν πάρει ἀπὸ τὸν θησαυρὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὅπου τὸν ἐπολιορκούσε.

ΑΝΑΠΛΙ. Οἱ Τούρκοι τοῦ Ἄργους ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Οἱ Ἀργῖται μαζὶ μὲ τὸν Τσώκρη, καὶ ὁ Κακάνης, ὁ Νέζος, ὁ Σταΐκος καὶ οἱ Κρανιδιώταις ἐπὶ κεφαλῆς Ἀρσένης, Ἀναγ. Λέκας καὶ λοιποὶ, καὶ ἀπὸ τὸ Καστρί ὁ Γιάννης Μήτσος καὶ ὁ Σταμάτης ἐπολιόρκησαν τ' Ἀνάπλι, ἐπολιορκεῖτο ἀκόμη ἕως ὅπου ἔπεσεν ἡ Τριπολιτσά. Μᾶς ὠφέλησε πολὺ τὸ Ἄργος ἀπὸ τὸ μολύβι, ἀπὸ τὰ τζαμιά.—Ἡ Κόρινθος ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τοὺς Καλαβρυτινοὺς, Ἀναγ. Πετιμεζᾶς, Γ. Χελιώτης καὶ Νικολάκης Σολιώτης. Τὰ 1822 εἰς τὸν Ἰανουάριον μῆνα ἐπῆγε ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Μεθώνη, τὴν Κορώνη μὲ Λεονταρίταις, μὲ Σπαρτιάταις, μὲ Ἀνδρουσάνους, μὲ Καρυτινοὺς. Οἱ Καρυτινοὶ πάντοτε ξεχειμάζον ἐκεῖ καὶ ἦτον καμιά διακοσαριά. Ἦταν λαδιά. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἐπρόσταξε ἡ Κυβέρνησις τὸν Νικηταρὰ καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὸν Ὀδυσσεά καὶ μὲ τὸν Π. Ζαφειρόπουλον μὲ τοὺς Ἁγιοπετρίταις. — Πόλεμος τοῦ Νικηταρὰ μὲ τὸν Ζαφειρόπουλο.

Πάντοτε ἐπροσπαθοῦσα καὶ ἐπὶ Ρώσων καὶ ἐπὶ Γάλλων (καθὼς καὶ ἐπὶ Ἀγγλων) διὰ νὰ ἀποστατήσω τὸν Μωρέα, ὄχι διότι περιωριζόμην μόνον εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, ἀλλὰ τότε ὁ κόσμος δὲν εἶχεν εἶδῃσιν. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ γενικόν, διότι δὲν ἦτο προετοιμασμένον. Τὰ μέσα τὰ ἐβλεπα ὀλίγα, ἀλλ' ὁ σκοπὸς μου ἦτον, μίαν φορὰν νὰ ἐλευθερώσωμε τὴν Πελοπόννησον ἐκάμναμεν μίαν βᾶσιν, ἓνα καρτιέ, καὶ ἔπειτα προωδεύσαμεν καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειτα ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὡς νησί καὶ ἦτον εὐκόλον νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτὸ τὸ μέρος. Ἡ ἐποχὴ τοῦ 1821 μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ 1805, 1806 καὶ 1807 ἦτον πολλὰ μεγάλη ἢ διαφορά. Ὅταν ἐκατέφυγα τὴν πρώτην φορὰν εἰς τὴν Ζάκυνθον, 1806, ἦλθε ἓνας ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν νὰ μὲ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ εἶδιδαν 50000 γρόσια. Ὁ Ρώσος Διοικητὴς μὲ εἶπε νὰ κρυφθῶ καὶ ἔκαμα κρυμμένος ἓνα μῆνα. Τοῦ Τούρκου τοῦ ἀποκρίθησαν ὅτι ἔφυγε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ δὲν εὐρισκόμην εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ ἔτσι ἀνεχώρησεν. Μίαν φορὰν μὲ ἐζήτησε ὁ Ἀλῆ πασᾶς διὰ τοῦ Μάνθου καὶ μὲ ἔκαμε μυρίας καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις διὰ νὰ ὑπάρῃ εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸ ἐδέχθηκα.

Ζ'.

ΑΙ ἐπαρχίαις ἐτοίμαζαν τοὺς Πληρεξουσίους διὰ τὴν Β' Συνέλευσιν. Τοὺς ἔγραφα νὰ ἔλθουν νὰ γίνῃ ἡ Συνέλευσις εἰς τὸ Ναύπλιον. Τὸ κόμμα τῶν ἀρχόντων δὲν ἤθελε νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ, πρῶτο διότι ἦτον φρούριο, καὶ δεύτερο, διότι τὸ εἶχα ἐγώ. Ἄφησα τὸν Κολιόπουλο φρούραρχο καὶ ἐπέρασα εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, ἀντάμωσα τὴν Γερουσίαν καὶ τὸν Μαυρομιχάλη, ἐκάμαμε συμφωνία διὰ νὰ βαστάξωμε εἰς τὴν Συνέλευσιν τὴν Γερουσίαν καὶ νὰ μείνῃ ἡ Ἀρχιστρατηγία, ὠρκωθήκαμε διὰ νὰ βαστάξωμεν τὴν σειράν. Τέλος πάντων ἀποφασίσθη εἰς τὸ Ἄστρος νὰ γίνῃ ἡ Συνέλευσις. Ἐσυνάχθηκα μέρως. Ἐκεῖ ἔγραψαν εἰς τὸν Μαυρομιχάλη τὰς ὁρμὴς τοῦ νὰ τὸν κάμουν πρόεδρον φθάνει νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ. Ὁ Μαυρομιχάλης ἀλησμόνησε τοὺς ὅρκους μας καὶ ἐπῆγε, τόσον καὶ ὁ Παπᾶ Φλέσσας καὶ λοιποὶ. Ἐσηκώθηκα καὶ ἐγὼ καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄστρος. Ἐκεῖ εἶμεθα χωρισμένοι φανερά δύο κόμματα, τὸ ἓνα ἐλέγετο τῶν Προεστῶν καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Κολοκοτρώνη. Τῶν προεστῶν ἦτον οἱ περισσότεροι, ἦτον 150 Πληρεξούσιοι καὶ 6000 στρατιώταις (Ἀπρίλ. 1823). Ἐγὼ εἶχα τὸν Ὀδυσσεᾶ, τὸν Μούρτζινο καὶ ἄλλους σαράντα Πληρεξουσίου με 800.

Αὐτοὶ ἔφεραν στρατιώτας γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν γνώμην τους μετὰ τὴν δύναμιν καὶ ἐγὼ μετὰ τὴν δύναμιν ἐγύρευα νὰ τοὺς ἀνατρέψω τὴν γνώμην. Ἐμεῖς ἐκαθήμεθα εἰς τὰ Μελεγιτικά κонаκία καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὰ Ἀγιαννήτικα, μία τουφεκία μακρῆ. Ἐκεῖνοι ἔκαμαν συνεδρίασιν καὶ ἡμεῖς δὲν ἐπηγαίναμε. Αὐτοὶ ἤθελαν καὶ ἐψήφισαν νὰ γίνουν 50 στρατηγοὶ καὶ 150 βουλευταί. Αὕτῃ ἡ πολυαρχία δὲν με ἄρεζε ἐμένα, διατὶ ὁ πολὺς ἀριθμὸς ἤθελε μᾶς χάσει καθὼς καὶ μᾶς ἔχασε. Ἐψήφισαν τόσους στρατηγούς διατὶ ἐνόμισαν νὰ γκρεμίσουν μετὰ τοῦτο τὴν ἐπιρροὴν τὴν ἐδικὴν μου. Ἐψήφισαν νὰ ἐκποιήσουν τὴν γῆν, με σκοπὸν νὰ βγάλουν ὅ,τι εἶχαν ἐξοδεύσει ὅσα ἤθελαν, καὶ νὰ ἀποζημιωθοῦν εἰς γῆν καὶ νὰ ἀφήσουν τὸν λαὸν γυμνὸν καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα τῆς γῆς. Τότε ὁ λαὸς ἐγύρισε μετὰ τὴν γνώμην τὴν ἐδικὴν μου. Αὐτοὶ σὰν εἶδαν τὴν κακὴν ἐντύπωσιν ὅπου ἔκαμεν ἡ ἐκποίηση, ἐβιάσθησαν νὰ τὸ σβύσουν αὐτὸ τὸ ἄρθρον. Αὐτοὶ ἄρχισαν νὰ κολακεύουν τοὺς φίλους μου καὶ τοὺς ἔπαιρναν ἕνα-ἕνα μετὰ τὸ μέρος των.

Με ἐπροσκάλεσαν νὰ ὑπάγω. Ἐπῆγα εἰς ἓνα περιβόλι, ὅπου ἔκαμαν τὴν Συνέλευσιν καὶ ἄρχισα νὰ τοὺς εἰπῶ: «Σεβαστὴ Συνέλευσις, δὲν εἶναι καλὰ αὐτὰ τὰ ψηφίσματα ὅπου ἐκάματε, νὰ εἶναι τόσο πολλοὶ βουλευταὶ καὶ τόσο πολλοὶ στρατηγοί, διατὶ θὰ μᾶς φέρουν τόσα ἐξοδα καὶ τόσας ζημίας, διότι τὸ ἔθνος μας εἶναι πτωχὸ καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ πληρῶσῃ τόσους πολιτικούς καὶ πολεμικούς ἀνωφελείς». Ὁ Ζαΐμης ἐσηκώθη τότε καὶ λέγει: «Κολοκοτρώνη! Κολοκοτρώνη! εἰς τὸ χέρι σου στέκεται νὰ χάσῃ ἡ Ἑλλάς, ἢ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀν' ἐγώθης μαζί μας». Τὸν ἐρώτησα τρεῖς φορές: «Ἐγὼ, κύρ Ἀνδρέα;» με ἀπεκρίθηκε «Ἐσύ!» Ἐπῆγα καὶ ἐγὼ καὶ ὑπάγωσα, λέγοντας: «Ἄν ἔψ...

σθε διὰ ἐκεῖνα ὅπου θὰ ἀκολουθήσουν κακὰ εἰς τὴν Πατρίδα μας διὰ τὴν πολυαρχία».

[Εἶχαν ψηφίσει πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τὸν Μαυρομιχάλη, μέλη τὸν Ἀνδρέα Ζαΐμη, Σωτῆρη Χαραλάμπη, Ἀνδρέα Μεταξᾶ καὶ Ἀρχιγραμματεᾶ τὸν Μαυροκορδάτο. Εἶχαν ψηφίσμα νὰ μὴ βάλουν ἄλλον εἰς τὴν δούλευσιν κανέναν ἀπὸ τοὺς νεοφερμένους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην παρὰ μόνον τοὺς αὐτόχθονας. Ὁ Παπᾶ Φλέσσας, Μινίστρος τῶν Ἐσωτερικῶν, Βάρβογλης Μινίστρος τοῦ Δικαίου, Περραιβός, Ἀναγνωσταράς Μινίστροι τοῦ Πολέμου, τὸν Αἰνιᾶν Μινίστρο τῆς Ἀστυνομίας, Περούκα Μινίστρο τῆς Οἰκονομίας. Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἶχε καὶ τὰ χρέη τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τότε ἐπροβάλαμε τὸν Γ. Κουντουριώτην πρόεδρον καὶ τὸ ἐδέχθη, πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ τὸν Ὀρλάνδο, ἀντιπρόεδρον τὸν Βρυσηνὴν καὶ ἐτελείωσε ἡ Συνέλευσις, ἀφοῦ ὑπόγραψα ἐγὼ καὶ οἱ ἐδικοί μου.

Ἐπῆγαμε εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, ἐκεῖ ἔκαμαν διαταγὴν Βουλευτικὴν καὶ Ἐκτελεστικὴν καὶ ἐδιώρισαν τὸν Πάνο φρούραρχον τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐβγῆκε ὁ Κολιόπουλος. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἔβαζον ὄλους ἐδικούς τους καὶ ἐκατάτρεχαν τοὺς δικούς μας. Ἐπῆρα τὸν Νέγρη. Ἐβγαίνομε εἰς τὴν Σιλήμνα καὶ κάνομε νόμους, αὐτοὶ ἔμειναν μονάχοι εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Ὁ σκοπὸς μας ἦτον νὰ στείλωμε ἀνθρώπους εἰς τὰς ἐπαρχίας νὰ οἰκονομοῦν τοὺς στρατιώτας καὶ ἡμεῖς νὰ κινήσωμεν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ νὰ μὴ γνωρίζωμε τὴν κυβέρνησιν. Αὐτοὶ εἶδον τὴν ἀδυναμία τους, ἔκαμαν συμβούλιον, ἔκραξαν τὸν κύρ Ἀναγνώστη Δελιγιάννη ὡς μεσίτη, διὰ νὰ δεχθῶ τὰς προτάσεις των. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον μετὰ ἡμᾶς, ἡ γνώμη τους ἦτον νὰ με βάλουν ἀντιπρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ διὰ νὰ ἐβγῶ ἀπὸ τὰ ἄρματα, νὰ με ἀδυνατίσουν. Ἐστειλαν πρέσβεις, με εὐρήκαν εἰς τὴν Πιάνα, ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς δυσκολίας ἔρχονται, ἐπέστρεψα εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ (1)].

1823. Ἀπρίλιος, στοχάζομαι, Ἄστρος.

Εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐγένε πρόεδρος ὁ Μαυρομιχάλης τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὁ Ζαΐμης στὸ Ἐκτελεστικόν, ὁ Σωτῆρ Χαραλάμπης, ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ Ἐσωτερικῶν ὁ Μαυροκορδάτος. Εἰς τὸ Βουλευτικὸν Ὀρλάνδος, καὶ Ἀντιπρόεδρος ὁ Βρυσηνὴν καὶ 70 Βουλευτικοί. Ἐκάμαμε τὸν ὅρκον εἰς τὸ Ἄστρος καὶ ἐκινήσαμεν διὰ τὴν Τριπολιτσᾶν. Μινίστρος τῆς Δικαιοσύνης ὁ Μπάρμπουργλος. Μινίστρος Ἐσωτερικῶν ὁ Παπᾶ Φλέσσας, τῆς Ἀστυνομίας ὁ Γ. Αἰνιᾶν, Μινίστρος τοῦ Πολέμου ὁ Ἀναγνωσταράς καὶ ὁ Περραιβός, ὁ ἓνας διὰ τὴν Ρούμελην καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὴν Πελοπόννησον.

Πηγαίνοντες εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ ἀρχίσαμεν ταῖς ραδιοιουργίαις, ὅτι ἤθελαν νὰ βάλουν ἀπὸ τὸ μέρος τους εἰς ὅλα τὰ ὑπουργήματα, πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τους. Ἐκάμαμε τὴν Συνέλευσιν διὰ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐκεῖνοι τὸ

(1) Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπαναλαμβάνονται πληρέστερον ἐν ταῖς ἐπομένους παραγράφαις. Σ. τ. Π.

καταμέρισαν εἰς τὴν συγγένειαν καὶ εἰς τὰ κόμματα. Ἐπήγα ὁ ἴδιος μιά βολά καὶ τοὺς εἶπα: «Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ κάνουνε οἱ Μινίστροι, ὅ,τι σὰς προβάλλουν κάνουνε. Ἡ συνέλευσις σὰς ὠρκώσε νὰ τηράτε τοῦ ἔθνους τὴν ὑπόθεσι καὶ νὰ βάλετε εἰς τὰ ὑπουργήματα ἀπὸ ὅλους νὰ δουλεύουν τὴν Πατρίδα καὶ νὰ πορεύωνται καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὴν δυστυχίαν, καὶ ἐγὼ βλέπω τοὺς ὑπουργοὺς νὰ κάνουνε κατὰ μέρος, καὶ ἔτσι διαιροῦνται καὶ οἱ πολιτικοί, διαιροῦνται καὶ τὰ ἄρματα».

Μοῦ ἀπεκρίθησαν: «Καὶ ἀφτοῦνο τὸ διορθώνομεν. Μὲ λόγο, καὶ μὲ ἔργον ἦτον ἡ γνώμη των νὰ βάλουν ἀπὸ τοὺς ἐδικούς των, καὶ ἐγὼ νὰ ἀδυνατίσω. Βλέποντας ἐγὼ τὸ πρᾶγμα ὅσον ἐπήγαινε τόσο χειρότερα, ὠμίλησα καὶ κάμαμε συνέλευσι.

Στὴν συνέλευσιν ἐγένε ψήφισμα ὅτι νὰ μὴ βάλουν ἄλλους ξένους, εἰμὴ τὸν Μαυροκορδάτον διὰ τὰ ἐξωτερικά. Ἀρχίησαν καὶ ἔβαλαν φιλικῶς, καὶ ἐκεῖνα ποῦ ὑπόγραψαν, τὰ ἀλησμόνησαν. Τότενες σὰν ἕκαμα συνέλευσι, εἶπαμε: «Τί εἶναι τοῦτο ποῦ γίνεται πατριώταις; Ἄλλα ὑπογράψαμε καὶ ἄλλα βλέπομεν νὰ κάνουν. Ἡμεῖς εἶπαμεν ὅτι πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς νὰ ἐκλέγουν τοὺς ἀξιούς, καὶ ἐκεῖνοι νὰ ὀμιλοῦν ὅλοι συμφώνως, καὶ ἔτσι νὰ τοὺς διορίζουν, καὶ αὐτοὶ τὸ ἐναντίον». Τότε ἐκίνησα τὸ μεσημέρι καὶ ἐπήγα εἰς ἕνα χωριὸ ἀπ' ἐξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά μιά ὥρα, καὶ εἶχαμε καὶ τὸν Νέγρη (τὸ χωριὸ Σελλίμνα). Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον. Οἱ βουλευταὶ πλειότεροι ἦλθαν. Ἀποφασίσσαμεν καὶ ἐκάμαμε ἕνα νόμο νὰ μὴ ἀκούωμεν τὰς διαταγὰς, καὶ ὅσοι εἴμεθα στρατιωτικοὶ νὰ πάμε κατὰ τοὺς Τούρκους, ὅσοι πολιτικοὶ νὰ μᾶς προβλέπουν ἀπὸ τροφὰς καὶ γλυτώσωμεν τὴν πατρίδα μας, καὶ ἐκεῖνοι ἄς κάθωνται. Βλέποντας τὴν πανουργίαν ὅπου εἶχαν διὰ νὰ μὲ ἐξοντώσουν ἐκεῖνοι μὲ ἐδυνάμωσαν.

Τότε ἄρχισαν καινούριο σχέδιο, καὶ βάνουν μεσίτας, καὶ τὸν Ἀναγνώστη τὸν Δελιγιάννη, ποῦ ἐκράταε τὸν μέσον ὄρο, νὰ ἰδῆ ποῖος νικάει καὶ στέλνει τὸν διδάσκαλον τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Γιάννην Ράγκον νὰ ἔλθουν νὰ μοῦ εἰποῦν νὰ γυρίσω ὀπίσω, νὰ μὴ χαλάση ἡ κυβέρνησις, καὶ ἐμβα καὶ σὺ Ἀντιπρόεδρος. Παρακινώντας ὁ Ἀναγνώστης ὁ Δελιγιάννης, καὶ διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἐμφύλιος πόλεμος ἐγύρισα νὰ ἰδῶ τί θὰ γίνῃ καὶ ἀπὸ τούτην τὴν κυβέρνησι. Ἔτσι ἐπήγα εἰς τὸ Ἐκτελεστικό. Τὴν πρώτην ἡμέρα ποῦ ἐπήγα ἐχαίρετῃσα τὸν Μαυρομιχάλη καὶ λοιποὺς καὶ μοῦ ἀποκρίθηκε ὁ Πετρόμπεης ὅτι: «Ὡς πότε θὰ χορεύης, Κολοκοτρώνη;» Καὶ τοῦ εἶπα: «Ὅσο τραγουδάτε σεῖς, χορεύω ἐγὼ. Παῦτε τὰ τραγούδια καὶ παύω τὸν χορόν».

Ἀκολουθούσαμεν τὸ ἔργον τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Ἀρχιγραμματέας μας βάνει τὸν Περραιβὸν καὶ τὸν Αἰνιάν νὰ κάθουν μίαν ἑταιρίαν διὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἰ Εὐβοίαν, ὅτι νὰ ἔλθουν ἐδῶ νὰ κάμουν ἄλλο Γκουβέρνο. Κάνουν ἕνα μῆνα Συνέλευσιν μουσικῶς, κάνουν δεκατέσσερα κεφάλαια, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ ἐνθυμοῦμαι, καὶ ὑπογραφήκανε πολλοί, καὶ οἱ δύο μινίστροι, ὁ ἕνας ε τῆς Ἀστυνομίας καὶ ὁ Περραιβός, καὶ ἄλλοι ὅπου ἔκαναν τὸ μυστικοσυμβούλιο, νὰ τὸ ὑπογράψωμεν καὶ ἡμεῖς. Τότες τὸ ἐπήρε ὁ Μαυρο-

κορδάτος νὰ τὸ διαβάση, ὡς Ἀρχιγραμματέας. Ἀρχίησε καὶ ἐδιάβασε τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ἀργά, τὸ δεύτερον κεφάλαιο, ποῦ εἶχε τὴν δύναμι, τὸ ἐδιάβασε ὀγλήγορα, διὰ νὰ μὴ καταλάβωμε τίποτε. Τοῦ λέγω ἐγώ: «Γιὰ διάβασε αὐτὸ τὸ κεφάλαιο νὰ μᾶς τὸ ἐξηγήσης καλά, νὰ ἰδοῦμε τί εἶναι». Τὸ ἑκατάλαβα ὅτι ἐμούθιασε, — τὸ ἐδιάβασε τσάτρα πάτρα — διάβασε καὶ τὸ τρίτον κεφάλαιο — τὸ ἐδιάβασε, τὸ ἐτελείωσε. Τελειώνοντας τὰ κεφάλαια, ἔγραψαν ὅτι ὅλα τὰ κεφάλαια νὰ ἀλλάξουν, ἂν ἀνάγκη, ὅχι ποτὲ τὸ δεύτερον, νὰ μὴ ἐγγιχθῇ (εἶχαν καὶ τσεκουρί μέσα). Ἐγὼ ἐμβῆκα σὲ ὑποψία. Ἀκαρτερῶ νὰ ὀμιλήσουν ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ συντρόφοι μου, δὲν ὠμίλησε κανείς. Τότε ἐπετάχθηκα ἐγὼ καὶ λέγω: «Κύριε Αἰνιάν, σὺ εἶσαι Μινίστρος, αὐτὰ τὰ γράμματα — ξεύρω ὅτι μαζώνεστε τριάντα ἡμέραις — διατί δὲν εἰδοποιούσατε τὴν κυβέρνησι; καὶ τὰ φέρατε τώρα νὰ ὑπογραφοῦνε, δὲν εἶσαι ἄξιος τῆς Ἀστυνομίας, κόπιασε στὸ καλὸ» — καὶ τὰ γράμματα ἐκεῖνα τὰ ἐκράτησαμε. — Τὸ ἴδιο ἔκαμα καὶ τοῦ Περραιβοῦ. Δὲν ἐπέρασε καὶ ἐκεῖ ἡ ραδιουργία τους.

Μετὰ ἡμέραις κάνουνε ἄλλο σχέδιο, ὅτι ἦτανε γέννημα τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ Ζαΐμη. Τὸ Ἐκτελεστικὸ εἶναι εὐλογο νὰ βγῆ εἰς τὰ Δερβένια, νὰ βρῆ στρατεύματα καὶ νὰ τὰ βαστάξῃ — τὸ ἔφτειασαν μόνον τους, πρῶτα τὸ ἐστόλιζαν καὶ ὕστερα τὸ ἐβγαναν ἐξω ἕνα πρόβλημα. — Παράστησαν τὴν ἀνάγκη τοῦ νὰ ὑπάγῃ τὸ Ἐκτελεστικὸ στὰ Δερβένια, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Νὰ στοχαστῶ, ἄς μείνῃ διὰ αὔριον αὐτὴ ἡ σκέψις. Ἐρώτησα καὶ τὸν Ἀναγνώστη τὸν Δελιγιάννη, καὶ τὸν Παπᾶ Φλέσσα, καὶ ἄλλους τοῦ κόμματός μου, καὶ πρῶτα δὲν τὸ εὔρηκαν εὐλογο. Γυρίζω ἐγὼ καὶ τοὺς λέγω: «Δὲν ἐβγῆκα μὲ τὰ ἄρματα εἰς τὴν Ρούμελην, δὲν ἐβγῆκα οὔτε πολιτικός, μόνον τοῦτο ἄς πάμε». Ὅτι ἀποφασίσαμε τὴν δευτέραν ἡμέρα διὰ τὸν πηγαῖμόν μας. Ὅσο ποῦ ἔστερξα τὸν πηγαῖμόν μου, ἄρχισαν ἄλλο σχέδιο, ὅτι νὰ πάγῃ ὁ Ἀνδρέας ὁ Ζαΐμης διευθυντὴς εἰς Βοστίτσα καὶ Καλάβρυτα καὶ Πάτρα, διὰ νὰ πολιορκήσῃ τοὺς Τούρκους μὲ ἄρματα, καὶ νὰ πάρῃ καὶ τὸν Ἀνδρέα Μεταξά. Ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης φοβούμενος μὴ πάγῃ εἰς τὴν ἐπαρχία του, εἶπε: «Νὰ πάγω καὶ ἐγώ», καὶ ἐμείναμε οἱ τρεῖς, καὶ ἦτο πλήρες τὸ Ἐκτελεστικὸ. Ἀποφασίσε νὰ ὑπάγῃ καὶ ὁ Χαραλάμπης, καὶ ἔπειτα νὰ γυρίσῃ ὅπου εἴμεθα ἡμεῖς. — Λογαριάζαμε νὰ πάμε στὰ Δερβένια, ἔτσι ἀνεχώρησαν διὰ τὰ Καλάβρυτα.

Ἐκεῖναις ταῖς ὥραις ποῦ ὀρδινιαζόμεθα ἡμεῖς νὰ πάμε στὰ Δερβένια μὲ τὸν ἀρχιγραμματέα, τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου ἦταν ἀγοραστὴς ἕνας Κορθινὸς καλόγηρος μὲ ἄλλους συντρόφους, καὶ οἱ Νοταράδες τοὺς κακοφάνηκε ὅτι ἔβαλε περισσότερο καὶ τὴν πῆρε, καὶ πηγαίνόμενος στὴν Κόρινθο νὰ συνάξῃ τὰς προσόδους τὸν ἐσκότωσαν καὶ ἐδιώξαν καὶ τοὺς συντρόφους του, ἦλθε εἶδησις εἰς τὴν κυβέρνησι. Μοῦ εἶπε ὁ πρόεδρος καὶ οἱ ἄλλοι οἱ συντρόφοι μου διὰ νὰ πάγω μὲ δύναμι διὰ νὰ παιδεύσω τοὺς φονεῖς καὶ συστήσω τοὺς ἀγοραστὰς καὶ εἶχαν καὶ ἑπτὰ χιλιάδας γρόσια ἔρανον εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ νὰ τὰ συνάξω καὶ αὐτὰ, καὶ

